

ROMAN

KARDAN KANATLAR

SARIKAMIŞ

Arif Akpınar

KARDAN KANATLAR

Arif Akpınar

Arif **AKPINAR**

1966 Gölbaşı doğumlu. Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı mezunu. Evli ve üç çocuk babası.

Yayımlanmış eserleri:

Gül Devrine Seyahat

İyilere Mektuplar

Ay Altında Serenat

Geç Olmadan

Çanakkale İçinde

Cephede Bayram

Bir Hilal Uğruna

Peygamber Sevdalıları

Çağ ı Aydınlatan Nur Bediüzzaman

Hastalıklara Pozitif Bakış

Sarıkamış Hikâyeleri

KARDAN KANATLAR

Arif Akpınar

KARDAN KANATLAR

Copyright © Sütun Yayınları, 2009

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'ye aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör

Hasan ÇAĞLAYAN - Kalender YILDIZ

Görsel Yönetmen

Engin ÇİFTÇİ

Kapak

İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni

Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN

978-975-9089-73-3

Yayın Numarası

67

Basım Yeri ve Yılı

Çağlayan Matbaası Sarıç Yolu Üzeri No: 7

Gaziemir/İZMİR

Tel: (0232) 252 20 96

Aralık 2009

Genel Dağıtım

Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım

Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi

Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Sütun Yayınları

Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5

34676 Üsküdar/İSTANBUL

Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20

www.sutunyayinlari.com

*Sarıkaşı'ta
karla kefenlenen büyük dedemin
aziz hatırasına...*

I

O gün gökyüzünün maviliğine koyu bir karalık yürüyor, Ahır Dağı'nın rengi granite dönüyordu. Önce Ahır Dağı'nın tepesi karardı, sonra bütün gökyüzü. Bu eski şehrin parke taşlarıyla örülü, dağın eteğinden ovaya doğru meyilli dar sokaklarından biraz sonra yağmur suları sel olup akacaktı.

Mevsim baharı müjdeliyordu ama Osmanlı, sonbaharını yaşıyordu. Her şey üst üste gelmişti. Birkaç yıldır devam eden kuraklığın getirdiği perişanlık, her hanede sessiz bir yangındı. Yağmur demek, umudun üstüne düşen rahmet demekti ama aynı zamanda eve hapsolmek, sokakta çaresiz kalmak, aç kalmak da demekti. Bu yüzden Ahır Dağı'nın eteklerinden süzülüp gelen yağmur sularının tahribatı, daha fazla hissediliyordu.

Bu eski kentin ara sokaklarından birinde; birbiri üstüne yığılmış görüntüsü veren, kunduracı, bakkal, kalaycı, berber, eskici dükkânlarının arasında sıkışmış, geniş avlu kapısı hemen sokağa açılan bir dergâh, sokağa bakan yüksek avlu duvarıyla dikkat çekiyordu. Dergâhın avlu duvarının sokağa bakan yüzünün sıvaları dökülmüş, altındaki kırmızı tuğlalar ortaya çıkmıştı. Osmanlı'nın can acısı, İstanbul'daki saraylardan, Maraş'taki Mevlevi dergâhına kadar yansımıştı.

Bu görünümüne rağmen; kimsesizler, düşkünler, fakir görünümlü kimi insanlar, siyah taşlarla döşenmiş dar

sokaklardan, umuda koşar gibi dergâhın kapısına yönelmişlerdi. İnsanlar, biraz sonra sokakları öfkeli bir dereye çevirecek olan yağmura tutulmamak için evlerine yönelirken evi uzakta olanlar da emin bir yer olmasından dolayı dergâha yönelmişti.

Bu mütevazı Mevlevi Dergâhı'nın avlusunda, şehrin çekiç ve dok seslerinden arınmış, sessiz bir huzur eserdi her daim. Sırtını Maraş Kalesi'nin surlarına dayayan dergâhın ziyaretçilerini, avlu girişinde erguvanlar karşılarken avlunun iç duvarları boyunca sıralanmış güller de ziyaretçilerin ruhlarına Peygamberî bir esinti doldururdu. Dergâhın içi, dış duvarlarının perişan görünümünün aksine güllerle donanmış bir cenneti andırıyordu. İç avluya adım atar atmaz, huzur iklimine giriveriyordu gönüller. Hatta kimileri, avluya girdiği andan itibaren sanki başka bir âlemde hissediyordu kendini. Buraya gelen hiç kimse, çevrilmezdi kapıdan.

Dergâh; bir sığınma ve barınma yeri olmanın ötesinde, menzile ulaşma yeriydi, insanın kendi ruhunu seyretme ayasıydı.

Dergâh şeyhi Selim Dede; yüzünü çevreleyen beyaz sakalları, beyaz sarığıyla her şeyin en olgunlaşmış hâlini hatırlatan simasıyla, kutlu bir pîr-i fâniydi. Herkes ona hürmet eder, sevgi beslerdi. Yüzündeki nur, rengini bahçenin güllerinden almıştı sanki. Aşkın gül kokan bahçesiydi dergâh. Aşkın en kutsal rengi vardı dergâhın güllerinde. Ve aşkın en kutsalı sunulurdu burada her bir ziyaretçiye. Bundandır ki biri gider biri gelirdi ziyaretçilerin.

Yağmur hızlanmaya başladığında, dergâhın geniş avlu kapısı sanki muhtemel ziyaretçilerini sezmiş gibi yavaşça aralandı. Kara kuru, on sekiz yaşlarında utangaç simalı narin bir delikanlı, kapının ardında belirdi. Yağmura tutulan ahali, dış kapının sundurmasının altında kapının açılmasını bekliyordu. Delikanlı, içeri girenleri saygıyla buyur etti. Şeyhin biricik oğlu Hafız'dı bu.

Asıl adı Satılmış idi Hafız'ın. Kendisinden önce doğan bütün kardeşleri öldüğü için, halk arasındaki inanış gereği yaşasın diye, Allah'a satılmıştı. Çocukluğunda hep bu isimle çağrıldı, bu isimle bilindi. Ta ki Kur'an-ı Kerim'i hıfzedip de hâfız olana kadar...

Bir narin, bir içli delikanlıydı Hafız. Babasının, boynu bükük, mütevazı, edeb abidesi bir öğrencisiydi aynı zamanda. Onu gören edebini, onu gören tevazuunun ne olduğunu gözleriyle görürdü. Gözüme haram ilişir düşüncesiyle başını yerden kaldırmazdı hiç.

Yağmur, bardaktan boşalırcasına yağıyordu. Dergâh'a yönelen adımlar sıklaşmıştı. Hafız, dergâhın sadık müritlerinden Ahmet'le, nam-ı diğer Topal Ahmet'le, avluya girenleri sundurmaların altına alıp sedirlerde yer gösterdi. Dergâh avlusuna girenler arasında kızının koluna tutunarak yürüyen iki büklüm yaşlı bir kadın dikkat çekiyordu. Hafız, gelenlerle ilgilenme işine koyuldu.

Biraz sonra Şeyh Efendi iç avluya gelerek telaşa ortak oldu. Etrafındaki müritlerine seslenerek misafirlerin rahat ettirilmesini istedi. Bütün misafirleri hoşlayıp hal hatır sorduktan sonra odasına çekildi.

Bütün misafirler yağmurun hiddetinden muhafaza edildikten sonra, misafirlerin ihtiyaçları soruldu. Aç olanlara soforalar hazırlandı. Zayıf, bıyıkları henüz terlemeye başlamış bir sufi, elindeki güldanlıkla gelenlere gül damlatmaya başladı.

İç avlu dolmasına rağmen gelenlerin ardı kesilmiyordu. Sonradan gelenler, kapısı dış avluya açılan mescide alındı. Dergâh avlusuna girenler farklı bir âleme giriyor, ancak dergâh mescidine girenler âlemin içinde başka bir âlemde hissediyordu kendini.

Etrafı alçı benzeri bir harçla raptedilmiş renk renk küçük altıgen camlardan oluşın geniş pencerelerden loş ışıklar sızıyordu. Mescidin içi, huzur içinde huzur yeriydi. Mescitte sedef

işlemeli rahlelerin üzerinde büyük Kur'an-ı Kerimler duruyordu. Duvarlar çepeçevre yeşil - mavi çinilerle kaplıydı. Kur'an sesi sinmiş duvarlardaki çiniler, mescide çiçeklerle bezeli bir cennet köşesi havası veriyordu. Kubbeye duvarın bulunduğu noktalara kuşaklar atılmış ve kuşakların üzeri hat sanatının en güzel örnekleriyle süslenmişti. Nakışlar ve şekiller büyük bir ustalık ve intizamla kubbeye kadar uzanıyor, kubbenin tam ortasında düğümleniyordu.

Hafız, misafirlerin kalanını mescide yerleştirdikten sonra yeniden iç avluya döndü. Yine yaşlı kadına takıldı gözleri sonra ihtiyar kadına kol kanat olmuş, edep timsali kız dikkatini çekti. Birden suçluluk hissetti. Gözleri avludaki güllere kayd. Diğer insanlarla ilgilenmeye durdu.

Dergâha gelenlere, dünya gözüyle baktığı vaki değildi ama bu hâl...

"Lâ havle!" çekti, kendine kızarak başını iki yana sallamaya başladı yeniden.

İç avluya aldıkları kalabalık arasında, yine ihtiyar kadına karşı karşıya geldi. Özel bir ilgi istedikleri belliydi.

Dış avlu taşlarında şakırdayan şiddetli yağmur sesiyle yeniden kendine geldi. Duyguları, avlunun taş zemininde şakırdayan yağmur gibi kendisini şamarlıyordu. Olduğu yerden birkaç adım uzaklaştı.

Yeniden bir "Lâ havle!" çekti.

Nefis dağında, iblisle yalınkılıç cihat eden, perişan bir kahraman gibiydi.

İç avludaki tahta sedirlerden birine oturan yaşlı kadın, etrafındaki müritlerden yardım istedi. Topal Ahmet, Hafız'a yönelerek yaşlı kadının kendisiyle görüşmek istediğini ilettili. Ürkek adımlarla yaklaştı kadına.

– Buyur ana?

– Evladım sen Efendi Hazretleri'nin oğlu musun?

– He ana, bir dileğin mi var?

– Var ya oğul! Rahmetten kaçıp rahmete tutulduk. Bura-ya gelmişken Şeyh Efendi'yle görüşüp duasını almak muradımdayım.

– Bir bakayım, müsait midir ana.

Az sonra elleri önünde, mahcup bir edayla yol gösterdi.

Hava sükûna ermiş, dergâh sakinleşmişti. Hafız, misafirleri dış kapıdan uğurladıktan sonra sokağın ucuna durarak Ahır Dağı'na, gökyüzüne ve aşağıda uzayıp giden ovaya baktı. Sokağın üst başındaki orman, şehrin önünde uzayıp giden ova ve dinginliğe ermiş kurşunî gökyüzü... Yokuş, düzlük ve sonsuzluk... İçinde yaşadığı duyguların resmiydi manzara. Yeniden içeri girdi. Dergâhın avlusunun etrafındaki kalın yüksek duvarlar, hissettiklerinin önündeki engeller gibiydi. Ve saflığın, günahsızlığın, iyiliğin ve merhametin soluklandığı dergâh yine kendisiydi sanki...

Şehrin üzerine abanmış gibi duran Ahır Dağı'nın başı hâlâ karaydı. Yağmur yeniden atıştırmaya durdu yavaş yavaş. Mevsim gül mevsimiydi. Goncalara yağmur degecek, goncalar ıslanacak, goncalar üşüyecekti. Yağmur sonrasında bir o kadar da güzelleşecekti goncalar ve gül olacaktı.

Bu halleriyle, Hafız'ın gönlüne ne kadar da benziyordu güller...

Bir gün, Şeyh Hazretleri oğlu Hafız'ı çağırdı: “Oğulcuğum, dedi, bugün ekmek alma sırası sendedir, tez gidip tez gelsin, gözlerini de haramdan sakınasın.”

Mahcup bir edayla ayrıldı muhterem babasının huzurundan. Ürkek adımlarla çıktı dergâhın kapısından. Şehrin dar sokaklarından geçip, fırına vardı. Fırıncı onu kapıda görünce söz söylemesine fırsat vermeden ekmekleri torbasına doldurmaya başladı her zamanki gibi.

O anda yaşlı kadının kızı Aslı da girdi içeri. Ekmek istedi

fırıncıdan. Bir genç kızın fırından ekmek almaya gelmesi, alışılmış bir durum değildi ama mecbur kalmıştı herhalde.

Annesi hastaydı, garip babasını da kaybetmişti. Her bir mahalleli, her bir komşusundan haberdardı. Fırıncı da biliyordu Aslı'nın durumunu. Fırıncı, Aslı'yı ihmal etmedi:

– Hanım kızım dedi, biraz bekle, şu Satılmış Efendi'nin ekmeklerini doldurayım hemen veririm senin ekmeğini.

Kimi hâlâ ilk ismiyle sesleniyordu Hafız'a. Hafız, bir an boş bulunmuş ve başını Aslı'ya doğru çevirmişti. Fırıncının, “Şu Satılmış Efendi'nin ekmeklerini” seslenişiyile beraber Aslı da başını Hafız'a doğru çevirmişti. Bir an göz göze geldiler.

Fırıncının gür sesiyle kendine geldi Hafız: “Ekmeklerin hazır Satılmış Efendi, Şeyh Efendi'ye de selam ve hürmetlerimi ilet.”

Bu bir anlık farkına varışla, Hafız'ın aklı karışmış, dünyası sarsılmıştı yeniden. Kendini toparlamaya, dualar okumaya başladı. Utanmıştı.

Dar sokaklardan dergâha doğru yol alırken, içinden: “Ey bağışlayan Rabbim, benim gibi ham bir derviştten sana layık kul mu olur hiç.” diye inliyordu.

Dergâha nasıl geldiğini bilemedi. Günah işledim düşüncesiyle tövbe istiğfar ederek girdi dergâha. Babasının; “Gözlemini haramdan sakın” nasihatine uymamış olmanın mahcubiyeti içindeydi. Babasının bu nasihati etmesinde de bir hikmet olmalıydı. Demek, o yağmurlu günden sonraki hallerini sezinlemişti Şeyh Efendi. Ekmekleri yerine bırakarak odasına çekildi. Rabbine niyazda bulunmaya devam etti sessizce: “Rabbim, ben asilerden mi oldum acep? Arifler ibadetlerindeki kusurları için, asiler de kusurları için tövbe istiğfar ederlermiş. Kusurlarım için kapında tövbeciyim. Lakin bana bir yol yordam göster Rabbim. Suçlu muyum yoksa suçsuz mu, bunu da idrak ettir bana Rabbim? Bağışlasan da cezalandırırsan da yüzüm kiblende başım eşigindedir.” dedi.

Şeyhoğlu Hafız, her ne kadar tövbe istiğfar ediyorsa da gönlüne söz geçiremiyordu. Akli, gönlü Aslı'da takılıp kalmıştı.

Kuran'ı Kerim'i ezberleyen Hafız, İbn-i Arabî'den, Gazalî'den kitaplar okuyor, Tirmizî'nin Hadis kitabını ezberliyordu. O gün ezberini aksattı. Akli, akıp gitmişti sanki. Ezber edeceği sayfaları defalarca okumasına rağmen, bir türlü kafasına girmedi.

Bu hâl, günlerce devam etti. Şeyh Efendi, oğlundaki bu garip hâlin farkındaydı. Verdiği okuma derslerini tam olarak yapamadığını anlayınca onu sorguya aldı.

– Oğul, sendeki bu durgunluk, tutukluk nicedir böyle devam eder. Nedir senin kafana böylesine takılan?

Ne diyebilirdi ki Hafız, boynunu büktü ve sustu. Sadece sustu.

– Ey oğul, cancağızım! Söyle hele, dışarıda kafana bir şey mi takıldı? Söyle de hemen halledelim, halledelim ki böyle tutuk kalmayasın. Mesafe kat etmek için yollarda takılıp kalmamak gerek.

Hafız, Şeyh Efendi'nin huzurunda kocaman bir suskuydu. Sustu. Yalnızca sustu.

Hafız'ın suskunluğunda binlerce cümle saklanıyordu.

Belli ki Allah kendi katındaki güzellikleri sunarak yarattı yeryüzünü. Bir güzel, tek bir nazarla beni böyle eyliyorsa kimbilir onu Yaratan'ın güzelliği nicedir, diyordu Hafız.

İçine oturan beşeri sevginin, kendisini pişmanlıklara sürüklememesi için, sevgisini ilâhi boyalarla boyamaya çalışıyordu. Ve kendi içinde derinlemesine konuşmaya devam ediyordu Hafız.

O gece Aslı, toprak damlı evlerinin avlusuna çıktı. Gök yüzü berraktı. Yıldızlı göğün altında derin bir suskunluğu solukluyordu.

Bir kalbin hissettiklerini diğzerinin hissetmemesi ne mmknd.

Aslı, annesinin hastalığını da fırsat bilerek her gün birkaç defa fırına uğruyordu. Ama Hafız'ı göremeyince yüreğinden ok yemiş gibi, kederler içinde dönüyordu evine. Bir gün annesi: "Kızım, hazırlan da şeyh Efendi'nin yanına gidip şifa niyetine duasını alalım. Sızılarım arttı şikâyet etmekten korkuyorum." dedi.

Aslı'nın içini bir heyecan kapladı. Belki onu dergâhta görürüm heyecanıyla hızla hazırlanmaya koyuldu. Annesinin koluna girerek dergâhın kapısına vardıklarında, kalbi yerinden çıkacakmış gibi çarpmaya başlamıştı. Mahcup bir mürit açtı kapıyı. Aslı, o mudur acep, diye içinden geçirdiyse de müridin yüzüne bakamadı.

Hafız, Mecnun gibi hangi yana baksa Aslı'yı görüyordu. Aslı, gündüz hayalinde, gece dşnde idi. Karşılıklı iki kelam edememenin acısını hayalinde ve düşlerinde gideriyordu. Uyku gözlerinde savuşup gitti geceler boyu. Sevdanın derinliğine ulaşan Hafız, aşk ıstırabını taşıyamaz oldu. Bir gece, rüyasında oban yıldızının altında sabaha kadar söyleşti Aslı'sıyla. Sabah ezanıyla gözlerini atığında yıldızlar bir bir döküldü gökyüzünden. İçini derin bir hüzün kapladı.

Her ne kadar sevdiğiyle ebedi âlemde kavuşacağını düşünse de, yıldız gibi snp gitmeden bu dünyadan, Aslı'sına kavuşma muradı belirdi içinde. Babası şeyh Efendi'ye dileğini açmak istedi. Bu böyle gitmezdi, gitmemeliydi de. Lakin babasının bu isteğini geri evireceğinden endişeliydi. Zira daha pişmediğini düşünüyordu babası. Daha, uzun süren bir halvet dönemi geçirmesi gerekiyordu. Kendi makamına hazır olması gerekiyordu. Ama bu zaman zarfında, Aslı'sının da

başkalarıyla evlendirilmesi ihtimalinin endişesini duymaya başlamıştı. İçinin derinliklerine doğru yaptığı bu yolculukta Aslı önünde bir engel gibi duruyordu. Bu engeli, helal dairesi içinde aşmalıydı.

O gün meramını Şeyh Efendi'ye iletmeye karar verdi. İkinci sohbetinden sonra babasıyla baş başa kalıp gönlünden geçenleri dillendirecekti. Hem bu helal bir istektir. Evlenecek yaşa gelmişti ve bu isteğinin utarılacak bir tarafı yoktu. Asıl kötü olan, bu duyguyu içinde bir suçlu gibi yaşıyor olmasıydı.

Şeyh Hazretleri haftada üç ikindi, müritlerine sohbet meclisi kurardı. Gönlünde dolan hikmetleri bir bir dökerdi. Kimi öğrenciler için bu ikindi vakitleri en hazlı vakitlerdi. Şeyh Efendi, gönüllerden geçeni söyler, o gün anlattıkları kiminin gönlünden geçip de söyleyemedikleri suallere cevap olur, kimi öğrenciler; gönlümüzden geçenleri okuyor, düşüncesiyle Şeyh Efendi'ye biraz daha hayran olurdu. İkinci vakti sohbet meclisi kurulmuştu.

Sufiler mescidin içinde diz kırıp oturmuşlardı. İlahi faslından sonra Hafız, önünde duran rahlenin üzerindeki Kitabı Kutsi'yi açtı, gözlerini usulca kapattı. Kubbe, minber, mihrab, duvardaki levhalar huşu içinde bekleyen sufiler gibi Kelam-ı Cemal'in mescidin içinde yankılanmasını bekliyordu. Şeyh Efendi, birkaç kuru gül dalını bakır buhurdanlığın içine bıraktı.

Hafız'ın titrek ve dokunaklı sesiyle Kelam-ı Kutsi etrafta yankılanmaya başlayınca her şey bir anda lal kesilmişti. Sanki arştan sağanak sağanak rahmet yağmaktaydı. Hafız, elini göğsüne bastırıp okuduğu ayetlerin manasını tasdik ederek bitirdi. Rahleyi usulca kaldırarak babasının önüne koydu, diğer öğrencilerle beraber diz kırıp karşısına oturdu.

Şeyh Efendi, buhurdanlığa birkaç kuru gül yaprağı daha bıraktı. Sohbeti başlamadan önce ellerini kaldırıp uzun uzun

dua etti. Sonra, nurlu yüzünü meclistekilere doğru kaldırdı. Öğrencileri başlarını yere eğdiler. Çünkü herkes, söylenen sözleri kendi nefesine söyleniyor biliyordu. Meclis hazırdu ve Şeyh Efendi'nin dudaklarından hikmetler saçılmaya başladı:

Evet, Kâinat'ın yaratılış sebebi aşktır. Dünyamızı oluşturan dört temel unsur (Ânasır-ı erbâ) aşk ile bir araya gelmiş ve aşkla ahenkli beraberliklerini sürdürüyorlar. Bütün eşyanın özü aşkla örülü olduğundan, her bir varlık "Bir" olanın aşkıyla "Bir" olanı söyler.

Aşk kelimesinin özünde birleşmek vardır. Âşık olan her varlık, birbirini çeker ve bir şey olur. Hava ki, birtakım gazların birleşmesiyle oluşur. Su da hakeza diğer bütün varlıklar gibi öyledir. Ateş ki, havayla dostluk kurmayınca alev olmaz. Toprak ki taşlarla, yapraklarla, canlılarla karışmayınca toprak olmaz.

İki varlık arasındaki sevgi, gerçek birliğe işarettir. Ama bazen insanlar bu birliği taşıyamazlar. Ve mutlak birliği tenlerinin birleşmesi olarak algılar ve sevgiyi aşağılarlar. Hatta öldürürler. Hedefi gerdek olan bir aşk, gerdek odasında ölür. Oysa aşk; Gerçek Maşuk'un insanlara lütfettiği bir ihsandır.

Tasavvufta beşeri aşk, hemen geçilmesi gereken bir merhalelerdir.

Hakiki aşka niyetlenmiş bir sufînin, Hakiki aşkın güzelliklerinin sırlarını çözmeden, beşeri aşk yoluna girmesi ham olarak kalmaya delalet eder.

Meclisten çıt çıkmıyordu. Hafız, yutkundu da yutkundu Babasının karşısında. Sustu, boyun büküp yalnızca sustu. Babasına söyleyeceği sözlerin hepsini unuttu. Bu dinledikleri, ona söyleyeceği her şeyi hükümsüz kılmıştı çünkü.

Şeyh Efendi, mânâ ikliminden seslenmesini sürdürdü.

– Bizler de mânâ âleminin dağında yaşayan fanileriz. Gönüllerden akseden sesleri duymamak ne mümkün! Tasavvufta, nef-i emmare mertebesinden kurtulup insan-ı kâmil

olma yolunda mesafe kat etmek için, gönül tellerinde dünyalık sevgilerin mızrabı oynamamalı. Gönül tellerinde dünyalık sevgilerin mızrabı oynayan bir sufî, Allah muhafaza buyursun, kazanma kuşağında kaybedenlerden olur.

Dünyalık âşıklıklardan soğumadıkça bir insan gerçek padişahın gerçek aşkına kavuşamaz.

Hani Mecnun, Leyla'ya kavuşmak için devesiyle çöllere açılmasının hikâyesi vardır.

Mecnun yeni yavrulamış bir deveye binerek çöle Leyla'yı aramaya koyulur. Çöl sıcağının etkisiyle devenin üzerinde kendinden geçer ve devenin üzerinde uyur. Bunu anlayan deve yavrusunun hasretiyle geriye döner. Mecnun uyandığında aynı yere geldiğini görür. Tekrar devenin yönünü değiştirir ve çöle sürer. Yine uyur ve deve yine geriye döner. Bu durum birkaç kez devam eder böyle. Sonunda durumu anlayan Mecnun deveye seslenir: "A deve, ikimiz de âşığız. Sende evlat bende Leyla aşkı varken ikimizin aynı yöne gitmesi imkânsız bir şey. Var git kendi yoluna."

Allah aşkı, hiç Leyla'nın aşkından az değersiz olur mu? Nefsimizin devesi bizi hep Allah sevgisinden başka sevgilerin peşine sürükler. Gerçek aşk yolculuğu nefis bineğinden indikten sonra başlar.

Sözün bittiği yerd burası. Meclistekiler sarılıp halleştiler.

Hafız başını eğdi, dili damağı kurumuş, söyleyeceklerinin hepsi silinmişti zihninden. Babasının sözlerinden, alacağı cevabı almıştı.

II

Basiretli insanlar hadiselerin iç yüzünü kalp gözleriyle görürler. Öyle ki aydınlık içinde olduğunu sanan insanların bakarak göremediklerini onlar hisleriyle görürler.

İstanbul'un bir kısım aydınları 1908 Meşrutiyet'inin sarhoşluğunu yaşarken, Maraş'taki Mevlevi Şeyhi, memleketin ahvalini ayan beyan görüyordu. Devlet-i Âli'nin çarşı pazarında hürriyet, adalet konuşulurken devletin altındaki kolonlara birileri imha dinamitleri yerleştiriyordu.

O gün dergâhın avlusundaki güller, sisten görünmüyordu. İkinci vakti avludaki öğrenciler, Şeyh Efendinin gönül şerbetinden içmek üzere sohbet meclisine yöneltiler.

Huzura gelen Şeyh Efendi'nin yüzü hiç olmadığı kadar gergindi. Bu kez sohbet öncesi duayı her zamankinden daha uzun tuttu. Dua sonrası mızrabını gönül tellerine dokundurmaya başladı.

– Evlatlarım!

Aziz olmak, aziz bir vatanda yaşamakla mümkündür. Müminin aziz ve şerefli olarak kalabilmesi, içte ve dışta vereceği bu mukaddes kavgayla olur. Mümin, kendisine düşen vazifeyi yapmayıp, yaşama ve hayat sevdasına düşer, şahsî zevklerine takılıp kalırsa, şerefi ve izzeti de gider, sefil ve perişan hale gelir. İki Cihan Serveri Efendimiz Aleyhisselam “Bir topluluk cihadı terk etti mi, Allah Teâlâ, umumi bir azap,

müşterek bir belâ verir.” buyurmaktadır. Bundandır ki izzetli yaşamak, ancak cihatla mümkündür. Fertler kendi hayatlarını yaşamak için cihadı terk ederse, o zaman Allah'ın umumi azabı gelir ve bu azap masumu da zalimi de kuşatır. Öyleyse umumi bir belâyâ maruz kalmamak için topluca cihada sarılmak şarttır.

İki Cihan Sultanı Efendimiz Aleyhisselam samimi, fedakâr, tereddütsüz iman etmiş bir toplulukla cihanın muktedirlerine karşı cihan meydan okudu. O'nu cihana karşı muzaffer kılan etrafındaki hasbi insanlardı. Uhud Savaşı, bu şururun çeşit çeşit tablolarla ebedileştiği bir yerdir. Hazreti Enes r.a. anlatır: “Gözüme çok sık ilişenlerden ikisi, annem Ümm-ü Süleym ve Ezvâc-ı Tâhirât'tan Hazreti Ayşe'ydi. Medine'ye koşuyor, mataraları doldurup geliyor ve şehit namzetlerine su dağıtıyorlardı. Bütün gün böyle gidip geldiler. Boş kaldıkları anda da hemen mataraları bir yana koyup yaralılarla ilgileniyorlardı.”

Herkes böyle üzerine düşeni yerine getirme telaşındayken, yaşlı bir kadın elinden tuttuğu çocuğunu Efendimiz Aleyhisselam'ın huzuruna getirdi. Bu kadın, oldukça yaşlıydı ve elden ayaktan düşmüş denebilecek durumdaydı. Ancak, üzerine düşenin idraki içindeydi. Çocuğun omzundaki kılıç neredeyse yere değiyordu. Yaşlı kadın, Efendimiz Aleyhisselam'a şöyle dedi: “Yâ Rasûlallah! Verecek bir şeyim, bir iş yapacak takatim yoktur. Lâkin bu benim çocuğumdur. Onu size feda ediyorum. Önünüzde savaşsın ve sizi müdafaa etsin.”

Allah Resulü bir çocuğun boyuna posuna bir de gözlemindeki ışıltıya baktı. Çocuk, ateş gibi yanan gözleriyle âdetâ, “Ferman buyur yâ Rasûlallah! İzin ver, uğruna öleyim.” diyordu. Efendimiz Aleyhisselam, daha delikanlılık arifesindeki bu çocuğun kalbindeki iştıyakı görünce isteğini kabul etti ve onu İslâm askeri olmakla şereflendirdi.

Evet, mümin içten ve dıştan gelen felâketler karşısında

cihada koşmalı; ailesine dinine, vatanına, milletine karşı vazife ve sorumluluğunu yerine getirmelidir. Mümin, hayatı bir bütün olarak kucaklamak zorundadır. Aziz olarak yaşamanın yolu, yerinde ölmesini bilmektir. Korumakla mükellef olduğumuz mukaddeslerin uğrunda lrsek, ahirete ait bütün nimetlerin ayaklarımızın altına serildiğini muhakkak göreceğiz.

Resulü Ekrem, (sallallahu aleyhi ve sellem) bu mevzuda aşkımıza fer verecek, gc getirecek şu sözleriyle nazarımızı bu noktaya çeker ve buyurur ki: "Ne kadar arzu ederdim, her seriyyenin arkasına takılayım, her harbe giden ordunun içine gireyim ve cihadın hakkını verdikten sonra ldrleyim. Allah beni yeniden diriltsin, yine ldrleyim; sonra yine diriltsin, yine ldrleyim."

Evlatlarım, bu dileği, her müminin talep etmesi gerekir. Zira cihatsız geçen hayat, boşa geçmiştir. Yeryüzünde cihattan daha büyük bir vazife yoktur; olmuş olsaydı, Allah Teâlâ peygamberlerini o vazife ile vazifelendirirdi.

Hiçbir mazeretleri olmadığı halde cihattan geri duranlarla, Allah yolunda cihat eden insanlar arasında büyük derece farkları vardır. Ayet-i Kerime'de şöyle buyrulur: "*Müminlerden geçerli bir zr olanlar dışında oturanlar ile malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz. Allah, malları ve canlarıyla cihad edenlerin derecelerini oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik (cennet) vaat etmiştir ama mücahitleri oturanlara nazaran çok büyük bir ecirle üstün kılmuştur.*" (Nisa, 95)

Evlatlarım!

Sağımızda, solumuzda doğranan, tecavüze uğrayan, inim inim inleyenler var. Mazlumun imdadına koşmak bize bir vazife olduğu gibi, zalimin zulmn defetmek de bir vazifedir. Zaman cihat zamanıdır. Devlet-i Âli zerine türlü türlü hesaplar yapılmakta. İslam Âlemi'ni büyük bir fitne kuşatmaktadır.

Öğrencileri Şeyh Efendi'nin bu önemli konuşması sonrasında meraklanmışlardı. Öğrencilerden biri merakını dile getirdi:

– Efendim, dedi, kastettiğiniz nasıl bir fitnedir?

– Âlem-i İslam ihanet tuzağına düşmek üzeredir. Devlet-i Âli'nin içinde huzursuzluklar var. 31 Mart Hadisesi küffarın içimizde ne kadar rahat at oynattığını gösterdi. Küffar Osmanlının yakasına yapışmak üzeredir. Âlem-i İslam'ın yüzyıllardır içlerine doğru sokuluşunu hazmedemeyen Frenk âlemi dört bir yanda fitne ateşini tutuşturmuş. Düşman, vatanın bağına, elinde tuttuğu hançerini dayamak üzeredir. Kısa bir zaman sonra bela olup başımıza yağacaklar. İçimizdeki Millet-i Sâdıka misali toplulukların da aleyhimize kışkırtılma ihtimali gözükmemekte.

Dergâhta halvet etmek de eş sevdasına düşmek de yaraşmaz gayrı bir yiğide. Zaman gaza zamanıdır. Devlet-i Âliye'nin sizin gibi yiğitlere ihtiyacı vardır. Böyle bir günde cepheye en evvel sizlerin gitmeniz gerekir. Öyle olmalı ki ahali de ardınızdan gele. Tez hazırlanıp yola çıkma zamanıdır. Seferiniz kutlu, bahtınız açık ola.

Şeyh Efendi, Hafız'ın içinden geçenleri söylemişti. Günlükdür gölünde süren kavga bir anda son bulmuştu. Gayrı gönüllü yeni bir aşkın iştihakında olmalıydı. O da cihat aşkıydı.

Şeyh Efendi sohbet meclisini terk ettiğinde, öğrenciler arasında bir fısıltı başladı. Hafız, suskundu. Aslında kendi içinde derin, anlamlı konuşmalara başlamıştı.

“Aşktan murat Allah aşkı ise vatan sevgisi de imandandır.” düşüncesindeydi Hafız. Vatan olmadan yâr sevmenin ne anlamı vardı ki. Vatan olmadan yâr da olmazdı sonra. Çünkü vatani çığnenmiş bir cemiyetin namusu çığnenmiş demektir. O hâlde zaman, yâr sevdasına düşmek değil vatan sevdasına düşme zamanıydı.

III

İnsan hayatında öyle dönüm noktaları vardır ki vazgeçilmez gibi görünen bazı değerlerin rengi, bir anda değişir. Hafız'ın hayatında bir anda en önemli yere oturan Aslı'nın aşkı bir anda geri plana düşmüştü.

Hafız, cepheye gitme konusunda hiç tereddüt etmedi, sarsılmadı. Diğer arkadaşlarıyla beraber, işlemlerini halledip İstanbul'a yola çıkmak üzere hazırlıklara başladı. Birkaç günlük hazırlıktan sonra, birçok yiğitle beraber bir kuşluk vakti yola koyulacaklardı.

Sabah namazı sonrasında, Şeyh Efendi yan odaya geçti. Veda zamanıydı. Çantasını yokladı Hafız. Anasına yaklaştı.

– Ah Anam! Ne var ne yoksa koymuşsun çantama. Bunca yiyeceğe bakalım müsaade ederler mi? Sonra Koca Devlet-i Âli askerini hiç aç bırakır mı?

– Bilirim, bilirim de oğul, benim de tesellim budur işte. Hem ananın yaptığı yiyecekler insana daha bir can olur.

– Tamam anacığım. Bunca emeklerini, emzirdiğin ak sütünü helal edesin.

Annesi Fatma Kadın yoğunlaşmasını tamamlamış ağlayacak kıvamdaydı, ancak Hafız'ın üzülmemesi ve askere gönül huzuru içinde gitmesi için olsa gerek ağlamamaya çalışıyordu.

– Emzirdiğim ak sütüm de senin için gecelere döktüğüm göz nurum da helal olsun evladım.

– Ardımdan dualarını da esirgeme Anacığım. Düşmanın mermisine, süngüsüne benim için en büyük siper senin duaların olacak.

Fatma Kadın, geriye dönerek beyaz tülbendinin kenarıyla gözlerini kurular gibi yaptı.

– Hüzünlenme Anacığım, bizzat sevin. Sen beni bu günler için yetiştirmedin mi? Şimdi düğün zamanımmış gibi sevinmen lazım değil midir?

– Haklısın evladım, hele bir de sağ salim dön, seni bir de baş-göz edelim, o zaman sevincim tamam olur.

Hafız'ın gönlü Aslı'nın iklimine gidip geldi bir an. Başını yere eğdi.

– Ver elini öğeyim ana, dedi. Asıl ayağının altını öpmeliyim ama bilirim ki öptürmezsin.

Anasının ellerine uzandı, saygıyla öptü. Fatma Hatun, Hafız'ın yanaklarına uzanırken gözyaşlarını saklayamayacağına anladı. Bağına bastı evladını. Gözyaşları sicim sicim oldu aktı Hafız'ın omuzlarına. O ara, Şeyh Efendi girdi içeri. Fatma Hatun içeriye geçti bu kez. Hafız, Şeyh Efendi'yle göz göze geldi. Gözlerinde saygıyla karışık bir çekingenlik vardı. Sessizce babasına yöneldi ve saygıyla elini öptü. Şeyh Efendi, Hafız'ın elini bırakmadı.

– Oğulcuğum, dedi, sen bizim biricik yazgımızsın. Eğer Hak murat edip de sağ salim dönersen, ilk işimiz senin mürrüvetini görmektir. Lakin gidip de dönmek var. Kimseye ümit vermemek icap eder. Cephede şehitlik de gazilik de haktır. İki de başımız üzeredir ve başımızın dik olmasıdır. Cephe de gevşeklik ve döneçlik etmeyenin Allah yar ve yardımcısı olur. A oğul, yazgın her halükarda cennet kapılarına dönük ola. Gazan mübarek olsun oğulcuğum.

O gün bütün Maraş ahalisi, Ahır Dağı'na sırtını yaslamış olan şehrin önünde uzayıp giden düzlükte toplanmıştı. Bir gün önce, bütün Maraş sokakları sanki bayram gelmiş gibi süpürülüp yıkanmıştı. Davul zurna sesleri Ahır Dağı'nda yankılanıyor ve önünde uzayıp giden düzlükte kayboluyordu. Meydanda toplananlar heyecan içindeydi. Yiğit Maraş delikanlılarını, sevenleri uğurlamaya gelmişlerdi. Pazarcık'tan, Türkoğlu'dan, Cerit'ten yola çıkan yiğitler, kafile kafile ovayı tozutarak geliyorlardı. Elbistan'dan, Göksun'dan, Afşin'den, Besni'den, Perveri'den çıkan yiğitler daha önceden gelmişlerdi. Gelen kabilelerin en önünde imamı vardı. Başlarında kavuk, neredeyse bütün göğüslerini kaplayan aksakallarıyla oldukça heybetli görünüyorlardı. Hepsinin ellerinde bayraklar vardı. Askerlerin arkasında, babalar, anneler, eşler vardı. Uğurlamaya geldikleri sevdikleri oğullarının, eşlerinin, torunlarının eşyalarını sırtlarına vurmuşlardı. Meydan iyice kalabalıklaşmıştı.

Askere uğurlananlar meydanın bir tarafında, ahali diğer tarafında toplanmıştı. Anneler ve babalar, uğurlamaya geldikleri evlatlarının karşısında metin gözükmeye çalışıyorlar, gözyaşlarını erteliyorlardı. Maraş'ın ileri gelenleri, âlimleri, yaşlıları kalabalığın önünde yerlerini almışlardı. Biraz sonra meydanın ortasına çıkan iki hafız, sırayla tiz sesleriyle Kur'an okumaya durdular. Kalabalık bir anda sükut etmişti. Kelam-ı Kutsi dalga dalga etrafa yayılırken etrafı uhrevi bir hava kaplamıştı. Sanki yeryüzünün bütün melekleri oradaydı. Şehrin hemen ardında yükselen Ahır Dağı, göğsüne degen Kur'an sesiyle ayaklanmış gibi haşyetle duruyor ve sanki sıra sıra dizilmiş asker adaylarını selamlıyordu.

Gurur ve hüznün sararttığı yüzler, kalabalık arasından evlatlarını seçmeye çalışıyordu. Kur'an faslından sonra kalabalıkta bir dalgalanma oldu. Hafız'ın gözleri, uğurlamaya gelen kalabalık arasındaki anasını aradı. Meraklı gözleri

anasıyla beraber Aslı'sını da arıyordu. Aslı'nın, Hafız'dan gayrı uğurlayacağı kimsesi yoktu. Aslı'nın da geleceğini umut ediyordu Hafız. Ortalık ana baba gününe dönmüştü. Birden kalabalık arasında bir o yana bir bu yana koşuşturup duran Aslı'ya ilişti gözleri. Ellerini göğsüne bastırmış, ürkek bir hâli vardı. Sonra gözden kayboldu.

Şeyh Efendi beyaz bir atın üzerindeydi. Atını meydanın önüne doğru sürdü. Etrafında ona yardımcı olmak için birkaç atlı hareketlendi. Büyük kalabalığın önüne gelen Şeyh Efendi, ellerini semaya kaldırdı. Etrafındaki atlılar kalabalığa seslenerek sükûneti sağlamaya çalıştılar. Başındaki beyaz sarığı ve beyaz sakallarının arasında bir nur gibi parlıyordu Şeyh Efendi'nin yüzü. Toplanma yeri aynı zamanda namazgâh olarak düzenlenmişti. Şeyh Efendi atından inerek kibleye döndü. Arkasındakiler, kalabalığın değişik yerlerine dağılıp müezzinlik yaparak ona eşlik edeceklerdi. Askerler haşyet içinde "Allah'u Ekber!" sedasını söylerken adeta manevi bir göç depolar gibiydiler. Şeyh Efendi'nin söyledikleri kalabalığın arasına dağılmış müezzinler tarafından tekrar ediliyor, ardından kalabalık eğiliyor, doğruluyor secdeye varıyordu. Bütün ova namazgâh, bütün Maraş cemaati.

Namaz sonrası Şeyh Efendi davudi sesiyle Fetih duasını okudu. Kalabalığın önünden yükselen ilk "Âmin!" sesinden sonra, arka taraflarda ses kesildi. Bir anda o mahşeri kalabalık tek bir nefes oldu, ortalık duruldu. Şeyh Efendi'nin duasına hep birlikte eşlik eden "Âmin!" sesleri, Ahır Dağı'na çarparak uzayıp giden ovada dalga dalga yayılıyordu. Dua faslında, askerler yeniden ayakta nizama durmuşlardı. Yaşlılar kafilenin yanında çömelmişler, kadınlar yaşlıların ardında kafilenin yan tarafında dizilmişlerdi. Kadınlar bir taraftan duaya katılıyor, bir taraftan gözyaşı döküyor, beyaz tülbentlerinin kenarıyla gözyaşlarını siliyorlardı. Dua faslı sona erince, mırıldılar uğultuya, sessiz gözyaşları hıçkırıklara dönüştü. Davul zurna

sesleri ortalığı yeniden inletmeye başladı. Kalabalık arasında yeniden bir dalgalanma oldu. Bu hep böyle olagelmişti yüzyıllardır. Anaların gözyaşı dökmeleri, giden evlatların genelde dönmeyecek oluşunaydı.

Hafız, kafilenin en önündeydi. Birden, yeniden Aslı'ya ilişti gözleri. İçinden bir şeyler kopup gitti o an. Hafif öne çıkarak kendini göstermek istedi. Aslı, çoktan fark etmişe benziyordu onu. Ağlıyordu Aslı, gözlerini kaçırdı Hafız'dan.

Kafile, bölük bölük Kayseri istikametine doğru yola koyulurken gözleri yaşlı Aslı, belli belirsiz bir el işareti etti Hafız'a bu kez. Bu işareti yalnızca Hafız fark etti. Ve gururla yolluna devam ederken yüreğinde derin bir ayrılık sızısı hissetti. Bu ayrılık anneden, babadan, vatandan ayrılıktan başkaca bir ayrılıktı. Dualar, tekbir sesleriyle beraber arkalarından sel olup akarken Hafız'ın birliği de gözlerden kaybolmuştu.

Ayrılık bir garip hüzüdü. Artık Maraş şehri bir başka mahzun, Ahır Dağ'ı bir başka mahzun gözüküyordu Aslı'nın gözüne. Sabır gerekti zira. Leyla Mecnun'un aşkına sabretmeseydi gerçek bir âşık olduğunu nasıl izah edebilirdi? Maraş'ın karanlık olması, dünyanın karanlık olmasının ne önemi vardı ki. Aşk yoluna baş koyanlar, dünyaya nazar eylemezler. Böyle düşünüyordu Aslı.

Aslı, o gece çoban yıldızıyla söyleşmedi. Hava da Aslı'nın ruhu gibi kararmıştı. Namaz kılıp dua etti sabaha kadar.

Aslı'daki bu hâl, uzunca süre devam etti. Annesi, kızının bu hâline hem seviniyor hem de üzülüyordu. Çünkü Aslı, iyice içine kapanmış kendini duaya kaptırmıştı. Varlığıyla yokluğu belli değildi sanki. Bir zaman sonra Aslı ile hâlleşti annesi:

– A benim güzel kızım, gözümün nuru! Sende benim anlamadığım bir hâl var. Böyle namaz kılıp dua etmen güzel de

günlerdir ne yiyip içersin ne de bir çift söz edersin. Nen var güzel kızım sana ne oldu böyle?

Bir dalının koptuğunu düşünen Aslı, annesini üzmemek isteğindeydi.

– Yok bir şey anacığım, bir hâldir ki gelir geçer, dedi.

Aslı, Hafız'ın aşk ikliminde ruhen, kalben dolaşırken artık yavaş yavaş ilahî aşkın kıyılarına da uğramaya başladı. Aşkınin kendisini daha iyi bir kul haline getirdiğini anladı zamanla. Annesine daha bir merhamet etmeye, daha bir itinayla bakmaya başladı.

Doğu masallarından çıkan lirik bir sevdâydı onlarınki. Tasavvuf kokan bir sevdâydı. Tenden ve nefsin fısıltılarından uzak, sadece kalpte yaşanan ve kimseye söylenmeyen, hatta birbirine dahi söylenmeyen bir sevdâydı. Dünyalık kavuşmaların tasavvurundan uzak bir sevdâydı.

IV

Selimiye kışlasından redif sesi geliyordu. Anadolu'dan gelen asker adayları düzene sokuluyor, birkaç gün İstanbul'un havasını soluduktan sonra şimdiki Pendik - Kartal arasında kurulan talimgâhlara oradan da cepheye gönderiliyorlardı.

Hafız İstanbul'a geldiğinin ilk günün sonrasında, ufuklarını hafif sis bürümüş olan şehri seyre koyuldu. Dua eden elin parmakları gibi gökyüzüne uzanan minareler, Boğaz'ın Marmara'ya doğru akıp giden suyu, kıyıda yalpalayan gül motifli sandallar, kısacası etraftaki her şey Memleketin hüznü ve yalpalayan hâlini anlatıyordu. Dünyanın gözünü diktiği bu alımlı şehir, başına gelenlerin sebebi olan güzelliğini sislerle perdelemeye çalışıyordu sanki. Güzel, alımlı, hayâli bir kızın çekingen tavrındaydı İstanbul. İstanbul'un bu mahzûniyetini gidermek içinse şiddetli bir lodos lazımdı. Bu lodos, Anadolu'nun bağrından kopup gelen iman gücü olabirdi ancak. Öyle de oluyordu işte. Şimdi Anadolu'nun dört bir yanından kopup gelen yağız delikanlılar İstanbul'a toplanmış, vatanın dirilişi için taze bir umut olmuşlardı.

Havadan sisler çekilip karanlık basana kadar seyretti İstanbul'u. Evet, sisler çekilmişti ancak bu kez de karanlık çökmüştü. Akşam namazı sonrasında, ay ışığının şavkında kışlanın penceresinden İstanbul'u seyretti, Sarayburnu'nu

seyretti. Bu İstanbul gündüz bir başka güzel, gece bir başka güzel, hatta sisler içinde bile çok güzel, diye geçirdi içinde. Tıpkı Aslı gibi... Bunca asker adayı burada toplandığına göre belli ki bu güzelliğe sahip olmak isteyen nice güç sahipleri vardı. Bu güzelliğin nice Kerem'leri vardır diye düşündü sonra. Memleketin başına gelenler İstanbul'un bu güzelliğinden de kaynaklanıyordur, diye düşündü ayrıca. Ya Aslı'sı? Aslı'sını da kendisinden başka Keremler düşlüyor muydu acep?

Hafız, bir hüznü askerde. Anadan, yardan ayrılığın hüznü bir başkaydı. Derdini, yolculuk esnasında zaman zaman akranlarıyla paylaşma isteği olduysa da Rabbinden başka kimselere açmadı. Aşkı kendisine özeldi ve değerliydi. Aşkının rengi ancak kendi kalbinin renginceydi. Kendi aşkının rengini bir başkasına anlatmak, âmâyâ kırmızıyı tarif etmek gibiydi zira. Gönlün hâlini sevgiliyle dahi baş başa konuşmak yeğ değildi gerçek âşıklıkta. Belki yıldızları vasıta yapıp konuşmak en güzeliydi. Aşkı sessizce yaşamak, dilsiz yaşamak, gönülden gönle yaşamak en güzeliydi. Hasret yangınlıklarının dostluğu yeterdi gerçek bir sevene. Başkalarıyla dostluk edip de aşkı ifşa etmek de neydi ki.

Hafız, ayrılık kederinin karanlığında yanan gönlüyle, çoban yıldızı arasında bir benzerlik kurdu. O da karanlıklar ortasında yanıyordu ve yalnızdı. Kalabalık yıldızlar içinde yalnızdı. Kendisinin karanlıklar içindeki yüreği de yanıyordu. Öyle bir yangındı ki bu hem yüreğini yakıyor hem de ruhunu aydınlatıyordu. Çoban yıldızıyla söyleşiyordu söyleşmesine ama eskisi gibi Aslı'sının sözlerini net olarak iletmiyordu çoban yıldızı. Belli ki Aslı artık geceleri çoban yıldızına bakamıyordu. Belli ki müşkül bir durumu vardı. Bu düşünceler, yüreğindeki yangını daha da alevlendiriyor, içindeki hüznü karanlığını daha da derinleştiriyordu.

Artık, Mevlâna'nın Mesnevî'de Mecnûn'u anlatırken tarif ettiği Zeliha gibiydi Hafız.

“Zeliha o hâle gelmişti ki çörekotundan ödağacına kadar, her şeyin adı Yusuf'tu onun için, Yusuf'un adını başka adlara gizlemişti. Birini övse onu överdi; birinden şikâyet etse, onun ayrılığını söylemiş olurdu. Yüz binlerce şeyin adını ansa, maksadı da Yusuf'tu onun, dileği de” diyordu Mesnevî'sinde Mevlâna.

Kısacası Hafız, her yana Aslı'nın gözbebeklerinden bakıyordu. Lakin hayat ona başka bir kaderi dokuyordu.

Şimdiki Göztepe'den Pendik'e kadar uzanan sahada askeri talimgâhlar kurulmuştu. Hafız bir zaman sonra, burada talimlere başladı. Gündüz talimlere devam ederken gece de yıldızlar vasıtasıyla Aslı'sıyla söyleşiyordu.

Akşam olunca bütün askerler kışlanın değişik yerlerinde yanan ocak başlarında oturup sohbet ediyorlardı. Herkes ateşin orta yerine hasretliklerini, sevgilerini, umutlarını dokuyordu. Alevler hızlanıp etrafa çingılar savururken Şeyhoğlu Hafız, çingıları çoban yıldızına benzetip konuşuyordu sevdiğiyle.

Bir akşam ocak başında yanan ateşin çingılarını seyrederken, ateş etrafında dönüp duran pervane böceklerini hatırladı birden. Ateş varsa pervane vardı. Ateş olmayınca pervaneden kim söz edebilirdi ki. Pervane vefakârdı. Ateşe sevdalı bir vefakâr... Onun aşkından, cemalinden vazgeçmemek uğruna, ateşin etrafında dönerek bir müddet sonra yanıp yok oluyordu pervane.

“Gerçek âşık böyle olmalı işte” diye geçirdi içinden. Pervane, aşkı uğruna gözünü kırpmadan hayatını feda ediyor. Onun verdiği yangınlıktan bir an uzaklaşmıyor. Yanıyor ve ateşin kendisi oluyor. İnsan da sevdi mi böyle sevmeli. Sevmek ve sevgilinin kendisinde bir olmak...

Günler sonra, memleketin ahvali derinden kuşatmaya başladı Hafız'ı. Şimdi başka bir sevdaya yelken açtığını düşünüyordu. Bütün beşeri aşklar, gerçek aşktan bir numune taşımaz mıydı sonra. İnsanlar gerçek aşkın arayışı içindeyken diğer aşklara tutulmazlar mıydı oysa. Ve her bir aşkın içinde gerçek aşktan bir parça bulunmaz mıydı? Gerçek aşkı en güzel yansıtan aşklardan biri de vatan aşkı, din aşkı değil miydi?

Vatan, din aşkında kutsî bir yön vardı. Bundan dolayı da bu aşk, başkalarıyla da paylaşılmalıydı. Artık gönlünü ruhunu bu aşkın kuşatması gerektiğini düşünüyordu. Akşamları vatanın dört bir yanından gelen asker adayları, vatanın başına gelenleri birbirleriyle paylaşıyordu. Balkanlarda kan ve gözyaşı vardı. Balkanlar kanayan bir yaraydı anlaşılan. Trablusgarp'tan iyi haberler gelmiyordu. Bütün İslam âleminin hamisi Devlet-i Âli'nin başına çorap örmek isteyenler vardı. Devlet-i Âlinin yıkılması demek dinin, namusun ayaklar altına alınması demekti. Yeryüzündeki bütün Müslümanların huzurunun kaçması demekti.

Âşkın kalbi neyi söylerse, âşık onu yaşarmış. Hafız'ın dudaklarından vatanın ahvalinden başka bir şey süzülüyordu artık. Balkanlar'la ilgili duyduğu her haber, ruhunda derin hicranlara sebep oluyor, vatan olmadan yâr da olmaz, düşüncesi kalbine iyice yerleşiyordu.

O gün bütün askerler talimğâhın orta yerinde toplandı. Talimğâh kumandanı birlikleri denetleyerek düzene soktu. Biraz sonra, yaşı talimğâh kumandanından daha küçük ancak rütbesi büyük olan bir Paşa, mahiyetindekilerle beraber talimğâh meydanına geldi. Paşa, göğsündeki havayı boşaltmadan birliklerin önünden başı dik vaziyette geçti. U düzenine geçmiş olan birliklerin tam orta yerine geçerek elleri arkada bir müddet suskun bekledi. Yüzündeki ifade tam okunmuyordu. Bakışlarını sağa sola döndürdü, kırık dökük konuşmaya başladı.

– Görüyorum ki kumandanlarınız sizi layıkıyla yetiştirmiş. Bundan sonrası gaza zamanıdır. Hepimizin ölümü muhtemeldir. Biz ecelin değişmeyeceğine inanırız. Ölüm, alınımıza yazılmışsa o bizi yatağımızda da bulur. Cephede düşmana karşı cihad ederken ölmek, ölümlerin en şerefliisidir. Cihad anları, ölümü mukadder olanlara Hak Teâlâ tarafından verilmiş bir fırsattır. Allah kimi cennetine koymak isterse, onun önüne böyle fırsatlar çıkarır. Bu fırsat da toplumların önüne her zaman gelmez. Savaş günleri, çile günleri olmanın yanında şereflenme günleridir de. Gazi olursanız dünyanız, şehit olursanız hem dünyanız hem ebedi âleminiz şereflenir. Bundan dolayı sizler Allah'ın seçilmiş kullarısınız.

Paşa, gözlerini yere dikerek bir an sustu. Bir iki adım öne doğru geldi. Arkasında bağladığı ellerini çözdü. İşaret parmağını yere dikti.

– Bizler ölecek olsak da bu aziz vatan yaşamalımızdır ve yaşayacaktır. Gazanız mübarek olsun.

Paşa, geriye dönerek hızla meydandan uzaklaşırken asker arasına bir uğultu yürüdü. Belli ki yakında cepheye gidelecekti.

Akşam sonrası, Marmara'nın karanlıklara gömüldüğü bir saatte sessiz sedasız kıyıya yaklaşan bir gemi belirdi. Geminin ışıkları yanmıyordu. Bir hayalet gibi kıyıya yanaştı. Askerler sessiz sedasız gemiye tırmanmaya başladılar. Askerlerin ağzını bıçak açmıyordu. Kimi donuk gözlerle birbirine kimi de Marmara'nın karanlık sularına bakıyordu.

Derin sularına bakanlardan birisi de Hafız'dı.

V

Hafız Trablusgarp'ta, kızgın çölde açık göğün altında, gündüz İtalyanlarla savaştı, gece parlak yıldızların altında Aslı'sıyla söyleşti. Sonra, Balkan Cephesi'nde savaştı. Nice cephelerde nice çetelerle mücadele etti. Nice yiğitler düşüp kaldı savaştığı cephede. Nice yiğitlerin şahadet şerbetini içtiğinde gözlerini elleriyle kapadı. Nice yiğitlerin ardından gözyaşı döktü. Düşmanın kahpe kurşunlarına hedef olan nice yiğitleri, kendi elleriyle verdi toprağa. Yemen'de İki Cihanın Nuru Efendimizin mübarek beldesi İngiliz'in eline geçmesin diye gündüz çöllerde yakıcı güneşin, gece de yıldızların altında var gücüyle mücadele etti. Memleketin dört bir tarafından gelerek toprağa düşen nice Mehmed'in başında hüzünlü ağıtlar yaktı. En çok da Yemen'in düşmesine üzüldü Hafız. "Emanetini muhafaza edemedik ya Muhammed!" diye dövündü hicran içinde. "Giden gelmiyor acep ne iştir?" diye ağıtlar yakılan Yemen Cephesi'nden İstanbul'a sağ döndü Hafız.

Yıllar geçmişti.

Ne ki, savaşlar bir türlü bitmedi. Altı yüz yıllık bir intikam sahibinin elleri, Osmanlının yakasından incek gibi değildi. Yıllar sonra tekrar döndüğü Selimiye Kışlası'nda başka bir cepheye gönderilmek üzere bekletiliyorlardı.

VI

İstanbul, sonbahar hüznünü yaşıyordu. Evlatlarını kaybetmiş bir babanın mahzuniyeti vardı üzerinde İstanbul'un. Balkanlar, Trablus ve en önemlisi de Hicaz elden gitmiş, düşman memleketin dört bir yanına aç kurtlar misali saldırmaya başlamıştı. Artık memleketin her hududunda, yeni Hafızlara ihtiyaç vardı. Kafkas Cephesi'nde hareketlenmeler başlamış, Ruslar Sarıkamış'ı işgal etmiş, gözünü Erzurum'a dikmişti. Yemen Cephesi'nden yeni dönen yorgun askerler, Kafkas Cephesi'ne gitmek üzere hazırlıklara başlamıştı. Yemen yazlıklarıyla cepheden dönen kimi askerlerin kışlık parkeleri, içlikleri ve ayaklarında postalları yoktu. Asker, tam anlamıyla yorgunluk, yokluk ve perişanlık içindeydi.

Bir sabah, Yemen Cephesi'nden yeni gelen askerler daha soluklanmaya bile fırsat bulamamışlardı ki yeni bir cepheye hareket emri geldi. Keskin boğaz esintisi eşliğinde İstanbul'dan teçhizat yüklü bir gemiyle Trabzon'a hareket etti Hafız. Yorgun, bitkin ve moralsizdi. Sırtındaki yazlıklarıyla, Onuncu Kolordu'nun bir askeri olarak, Sarıkamış Cephesi'ne gidiyordu.

Gemi, Karadeniz'de yol alırken cepheye birlikte giden erat, birbiriyle kaynaşma fırsatı bulmuştu.

Hafız, askerliği boyunca kumandanlarına künyesini okurken hep hafif alaycı gülmelere maruz kaldı. Gemi

güvertesindeki ilk içtimada yine aynı şeyleri yaşayacağını düşünüyordu. Kumandanına ilk tekmili verdiğiğinde, ismi dikkatleri çekecek, yüzlerde müstehzi bir gülümseme belircekti.

Durum yine, Hafız'ın tahmin ettiği gibi oldu. Gemi güvertesindeki ilk içtımada da Hafız gerçek künyesini okudu:

– Şeyhoğlu Satılmış, Maraş.

Beklediği o tanıdık manzara yüzlerde belirmişti. Her gittiği cephedeki birliğinde karşılaştığı durum aynıyle tekrar ediyordu. Aslında bu içtımada, uzun sürecek gemi yolculuğunda kaynaşmayı sağlamak için tanışma anlamı da taşıyordu. Mülazım Rasim, birliğindeki askerlerden tekmil aldıktan sonra onlara sorular soruyor ve her birinini tek tek tanımaya çalışıyordu.

Mülazım Rasim, Hafız'ın tekmilinden sonra askerlerin yüzündeki müstehzi ifadeyi görünce, kendisine de tuhaf gelen bu ismin anlamını öğrenmek istedi.

– Evladım, baban başka isim bulamamış mı, neden böyle bir isim koymuş sana?

– Kumandanım, ben ailenin tek çocuğuyum. Daha önce birçok kardeşim doğmuş ama maalesef ölmüşler. Bizim Maraş'taki inanışa göre; başına böyle bir durum gelen aile, çocuğunu Allah'a satarsa çocuk ancak öyle yaşarmış. Babam bir âlimdir, böyle şeylere inanmasa da anamın ısrarıyla adımlı Satılmış koymuş. Gördüğünüz gibi ben gerçekten yaşamışım. Tabi buna yaşamak denirse, dedi.

Biraz önce yüzlerinde istihza beliren askerler, bu kez mahcup bir hâle büründüler. Bu açıklamasının ardından arkadaşlarının biraz mahcup olduğunu fark eden Hafız, devam etti:

– Trablus Cephesi'nde, Balkanlar'da, Yemen Cephesi'nde de böyle durumlarla karşılaştım. Aslında çevremde bu ismi

kullanan da pek yoktur. Kuran-ı Kerim'i hıfzettikten sonra etrafımdakiler bana hep Hafız dediler. Bu hikâyeyi dinleyen cephedeki arkadaşlarım da Hafız dediler.

– Madem öyle, biz de Hafız diyelim o zaman.

Her şey Hafız'ın istediği gibi olmuştu. İçtima sonrasında birliğindeki arkadaşları, “Hafız gardaş hakkını helal et. Biz de bundan sonra sana öyle deriz.” diyerek gönlünü aldılar.

Hafız, kısa zamanda gemidekilerle tanışıp kaynaştı. Manga, takım, birlik hepsi şimdiden belliydi. Mangasında yan yana olduğu Bursalı Sami'yle kısa sürede canciğer dost oldu. Askerlik boyunca böyle dostluklar kurmanın önemini çok iyi biliyordu Hafız. Zor zamanlarda birbiriyle kaynaşan insanlar, kardeş gibi oluyorlardı. İnsan askerde önce Allah'a sonra da arkadaşına güvenmeliydi. Güvenmenin temelinde de arkadaşını her yönüyle tanımak gerekiyordu.

O gün bahardan kalma bir hava vardı. Hava almak için güvertedeydiler. Hafız, Sami'ye sordu.

– Sami gardaş, askerlikte yenisin herhal?

– Yeniyim, ya sen toprak!

– Üç buçuk yıl oldu. Trablusgarp, Balkanlar, Yemen derken işte şimdi de Kafkas Cephesi.

– İnşallah bu kez oralardaki gibi olmaz durum.

– İnşallah, gardaş inşallah! Lakin bu üstümüzdeki Yemen yazlıklarıyla kış ortasında ne ederiz bilmem.

– Allah büyüktür gardaş!

– Büyüktür elbet. Başka kapımız mı var? Sami gardaş, evli misin, geride bıraktığın kimler var?

– Evliyim ya, henüz beş aylık bir de oğlum var. Elifime bırakıp geldim onu. Ya sen Hafız gardaş?

– Bir ihtiyar ana babamdan gayrı kimsem yok.

– Senden öncekilerin öldüğünü biliyorum. Senden sonra da gardaşın olmadı demek.

Bir an içi kabarıp kabarıp geldi Hafız'ın. Kimsem yok, derken Aslı gelmişti aklına. Aslı'sından bahsedecek oldu, sonra vazgeçti. Cepheye gidiyordu ve sevdasını içinde gizleyerek ölürse o zaman çifte şehit sevabı alabileceğini düşünüyordu. Hem ne anlatacaktı ki. Aslı'sıyla iki kelam etmişliği bile yoktu. Yutkundu, derin bir susku oldu...

Birkaç gün sonra gemi, Samsun Limanı'na demirledi. Oysa Kolordu, Trabzon üzerinden gitmeyi planlıyordu. 10. Kolordu'ya erzak taşıyan iki geminin Karadeniz'de batırılmış olmasından dolayı, Karadeniz güvenli olmaktan çıkmıştı. Kolordu'ya bağlı tümenlerin büyük bir kısmının, Samsun-Amasya-Sivas-Erzincan üzerinden Erzurum'a hareket etmesi kararlaştırılmıştı.

Samsun'dan kasım ayı içinde birliğiyle beraber hareket eden Hafız, belirlenen güzergâh üzerinde serüvenli bir yolculuğa başladı.

Plana göre Ziya Paşa'nın başında olduğu 10. Kolordu, üç hafta içinde Erzurum yakınlarına ulaşmış, 9. ve 11. Kolordularla birlikte Rusları Sarıkamış'ta imha etmeyi planlıyordu.

Samsun'dan Havza'ya doğru yola çıktıklarında bazı arkadaşları kayıplara karışmıştı. Yıllar yılı Balkanlar'da, Trablus'ta, Yemen'de çileler içinde savaşan kimileri, çoluk çocuğunun akıbetini merak ettikleri için, memleketleri birliklerin geçtiği güzergâha yakın olanlar sırdaş kadem basmıştı. Kiminin niyeti belki de çoluk çocuğunu görüp, yeniden birliğine yetişmekti.

Sonbahar her tarafı solgunlaştırıyordu. İçlerde, sonbaharın solgunluğuna ve hüznüne denk bir hüznün savruluyordu. Nedense Hafız'ın içinde bu kez tuhaf bir hüznün vardı. Onca hudutta onca kahramanlıklar sergilemesine, onca şehit vermelerine rağmen yine de yenik düşmüşlerdi. Belki bu hüznün de bu yenilgilerin de rolü vardı. Sararmaya durmuş tokat bağlarını geçtikten sonra Sivas bozkırlarına yönelmişlerdi. Soluk

bozkırda, kışın soğuk nefesini fısıldayan hüzünlü bir rüzgâr esiyordu. Otlar sararıp pörsümüş, tarlalarda hasadı tamamlanmış mısır sapları yanlara doğru eğilmişti. Tan yeri kızılığa bürünürken, kırlangıçlar gökyüzündeki son ritmik turlarını yapmaktaydı.

Etrafa karanlık çökerken Kolordu Suşehri'ne gelmişti. Konaklama esnasında birlikler birbirine karışıyor, farklı birliklerdeki arkadaşlar birbirini buluyor, dertleşiyorlardı. Zira Yemen'de kader birliği yapmış birçok arkadaş, farklı birliklere düşmüş olmalarına rağmen irtibatı koparmamışlardı. O akşam, Hafız'ın Yemen'de kader birliği yaptığı, diğer birlikteki Alucralı Şenol, yanına geldi. Hafız'ın mangasındaki bir başka Alucralı da kendilerine dâhil oldu. Hafız, Şenol ile diğer hemşerisini tanıştırmak istedi. Onların daha önceden tanış olduklarını öğrenince, "Ha siz hemşerisiniz öyle ya!" diyerek üzerinde durmadı. Şenol, sıkıntısını Hafız'la paylaştı.

– Hafız gardaş, benim memleket aha şu dağın ardında işte!

Kuzeydeki, zirvesi kurşunî bulutlarla kaplanmış dağa bakakalan Şenol'un sesi titredi, gözleri dolu dolu oldu. Yutkundu, bir müddet sustu.

Hafız, Şenol'un neler hissettiğini anlamıştı. Yemen'de, sıcak çöl gecelerinde nice dertleşmişler, memleketlerinin dağını taşını nice anmışlardı. İki çocuğu vardı Şenol'un. Yıllar olmuştu çocuklarından ayrı düşeli.

Gözlerini dağın zirvesinden alarak, Hafız'a baktı:

– Sen âlim adamsın Hafız, bana fikir ver.

– Hayırdır Şenol gardaş!

– Sen de bilirsin ki askerin arasında bir sürü katliam haberleri anlatılıyor. Bizim oralarda Ermeni nüfusu kalabalıktır. Taşnak çeteleri, buralarda da türediyse!

Sözün burasında gene yutkundu Şenol. Hafız, ne demek istediğini anlamıştı.

– Çoluk çocuğumu görmeyeli dört sene oldu. Akıbetlerinden endişe duymaktayım. Bir ihtiyar babam vardı. Onun sahi-be ihtiyacı varken, sahipliği de ne kadar olur sen hesap et.

– Şenol gardaş, senin de kaçmaya niyetin var yani?

– Kaçmak denmez, belki. Çocuklarımın iyi olduklarını bir görsem, yetecek bana.

– Yani?

– Köyüme varıp sonra da birliğime yetişsem, bunun adı ihanet olur mu?

– Gardaşım, şimdi sen öyle bir şey dedin ki! Keşke bunu kumandanına desen, belki sana izin verir ha? Savaş bu, bunun fetvası zordur.

– Bütün Hafızlar senin kadar merhametli olmuyor ki?

Sert tutumuyla bilinen Yarbay Hafız Hakkı'yı kastetmişti. Hafız, sözün burasında hafif gülümsedi. Şenol sözüne devam etti:

– Kumandanımın bunca firardan sonra izin vereceğini hiç zannetmem.

– İnsan vardır dünya zevk ve nimetleri için ahiretini feda eder; insan da vardır, dünyasını hep ahireti için kullanır. İşte mümin, bu ikinci tip insandır.

Efendimiz Aleyhisselam döneminde, henüz bir seferden dönülmüştü. Medine halkının biraz dinlenip toparlanmaya ihtiyaçları vardı. Meyvelerin hasat vakti gelmişti. Hava, alabildiğine sıcaktı. İşte tam bu esnada Allah Resulü'nden yeni bir davet vukuu buldu. İnananlar sefere çağrılıyordu. Böyle bir dönemde yeni bir sefere gitmek zordu. Müminler, her şeyle riyle bu davete icabet ettiler. Münafıklara gelince, onlar Allah Resulü'ne tâbi olmayı bir sürü şarta bağladılar. “Eğer hava bu kadar sıcak ve yol bu kadar uzun olmasaydı, hasat vakti girmiş bulunmasaydı ve gücümüz de yetseydi, biz de sana tâbi olurduk.” diyorlardı. İçlerinden bazıları ise çok daha değişik teklifle geliyor ve Allah Resulü'nden izin istiyordu.

Rabbimiz Kur'an'da şöyle buyurur: "Dünya hayatında sizin için güzel olan her şeyi harcadınız. Bütün sa'y ve gayretinizin mükâfatını dünyada bitirdiniz." (Ahkaf, 46/20)

Şenol gardaşım, bunca yıl cephelerde cihad ettin. Bütün sermayeni sakın heba etme. Şeytana uyup firar etsen bile sakın geri dönmeyi unutma. Dünya hayatı, çoluk çocuk sevgisi seni cihattan alıkoymasın.

– Biz münafıklardan değiliz Hafız gardaş. Gitsem bile evvel Allah ne yapar eder yetişirim birliğime.

Hafız, ne derse desin Şenol'un firar edeceğini anlamıştı. Şenol, birliğin bulunduğu yere doğru yöneldiğinde ardından seslendi:

– Gardaşım, Allah Kur'an'da: "Çocuklarınız ve mallarınız sizin için birer fitnedir." der. Yani onlar sizi dünyaya bağlayıp Allah yolunda cihad etmekten vazgeçirmesin, der Rabbimiz. Ne olur dönmeyi sakın unutma.

Şenol, başını unutmam anlamında salladıktan sonra karanlığa karıştı.

Sabah ıçtımasında, mangadaki Alucralının firar ettiği anlaşıldı. Hafız, demek akşam kendi aralarında bu konuyu görüştüler, diye düşündü.

Bu firarlar, Hafız'ın içindeki hasreti depreştirmiş olmasına rağmen, kendini toparlaması uzun sürmedi. Çoluk çocuğu olanlar belki Hakk katında hesap verebilirlerdi ama kendisi cepheden kaçarsa bunun hesabını veremezdi. Sonra, Uhud Savaşı'na katılıp öldürüldüğü halde şahadet mertebesine ulaşamayan sahabenin akıbetini düşündü. Zira o savaşa, sevdiği kadını görebilmek umuduyla gelmişti. Niyetinden dolayı da şahadet mertebesine ulaşamamıştı. Hafız, içine bir yılan zehri gibi akan kaçma düşüncesinden, "Lâ havle..." çekerek kısa sürede kurtuldu. Her ne olursa olsun, cepheden dönmeyeceğine Allah'ın huzurunda yemin etti.

VII

Kafkas Cephesi'nde savaş başlamış, Hasan İzzet Paşa komutasındaki 3. Ordu'nun 9. ve 11. Kolordu'ya bağlı birlikleri, Ruslara karşı belli bir üstünlük sağlamışlardı. Ancak Rusları Sarıkamış'tan püskürtmek için takviye kuvvetlere ihtiyaç vardı. Hasan İzzet Paşa'nın kurmayları da takviye kuvvet olmazsa geri çekilmenin gerekliliğine inanıyorlardı.

Daha iki yıl önce ordu, tam teçhizatlı olduğu halde Balkanlar'da acı bir yenilgi yaşamıştı. Oysa şimdi; dondurucu soğuk, açlık, hastalık, mühimmat eksikliği, yetmiyormuş gibi bir de Osmanlı ordusu aleyhine kuvvet dengesizliği vardı. Askerin yorgunluğu ve moralsizliği de cabasıydı...

Asker bitlenmiş, tifüs hastalığı askeri kırıp geçiriyordu. Daha Allahuekber Dağları'na tırmanmadan birçok asker, donarak kardan kefenler giymişti. Bu da şimdiden askerde büyük bir moral çöküntüsü meydana getirmişti.

Hasan İzzet Paşa 10. Kolordunun cepheye gelmesinin gecikeceğini, İstanbul'dan Erzurum'a gelecek cephanenin de iki aydan önce gelebileceğini düşünüyor ve taarruzun ilkbahara doğru yapılmasını istiyordu. Bu düşüncelerini bir telgrafla İstanbul'a bildirdi.

Bu haber, Enver Paşa'nın istediği bir haber değildi. Enver Paşa, kendince zafere kilitlenmiş, bir an önce zaferin gerçekleşmesini istiyordu. Paşanın bu aceleci tavrında Almanların

da etkisi vardı. Zira Kafkaslarda Ruslara karşı bir cephenin açılması, Doğu Avrupa'da Ruslar karşısında zor durumda kalan Almanları rahatlatacaktı. Onlara göre Türk askerinin aç, çıplak savaşması değil kendi çıkarları önemliydi. Almanlar Enver Paşa'yı, Türk askeri Kafkaslarda görülünce milyonlarca Müslüman'ın Ruslara karşı ayaklanacağı konusunda ikna etmişlerdi. O da Kafkaslardaki Türk topluluklarının isyan edeceğini hesap ederek, Turan hayalleri kuruyordu.

Aynı gün Yarbay Hafız Hakkı'dan aldığı bir telgrafla Enver Paşa'nın morali yerine geldi.

Yarbay Hafız Hakkı, telgrafında: "Bütün çevreyi etüt ettim. Bu mevsimde bu dağları aşabileceğime kanaat getirdim. Âcizane fikrimce en büyük felaket, Rusların geri çekilerek elimizden kurtulmasıdır. Elimizden kaçan Rus ordusu, Kars Kalesi'ne dayanarak bizim için daha kuvvetli bir düşman hâline gelir. Bu sebeple ne yapıp edip Ruslar Kars'a varmadan 9. ve 10. Kolordular Sarıkamış-Kars hattına bir an evvel varmalıdır. Ne var ki buradaki kolordu kumandanları ve Ordu Kumandanı buna inanmıyorlar. Bu taarruzun komutası rütbem düzeltilerek bana verilirse, ben bu işin üstesinden gelirim." diyordu.

Enver Paşa'nın da istediği buydu. Bu gelişme üzerine, Hafız Hakkı Bey'i, Albay rütbesine yükselterek 10. Kolordu kumandanlığına getirdi. İpleri eline almak için, bizzat cepheye gitmeye karar verdi. Erzurum'a gitmek üzere gemiyle İstanbul'dan Trabzon'a hareket etti.

Erzurum'a ulaştıktan sonra, oradan ordu karargâhının bulunduğu Köprüköy'e geldi. Hasan İzzet Paşa'yı görevden alıp ordu kumandanlığını bizzat kendisi yürütmeyi düşünüyordu. Bu haberi Hasan İzzet Paşa'ya bizzat kendisi vermeyi düşünüyordu.

Enver Paşa, karargâha geldiğinde tavrı en az hava kadar soğuktu. Hasan İzzet Paşa, öğrencisi olan Enver Paşa'nın

tavırlarından telgrafından hoşnut olmadığını anlamıştı. Hemen karargâh binasına geçtiler.

Tek katlı, kerpiçten yapılmış karargâh binası sıcaktı. Odanın ortasındaki teneke sobanın dışı, içinde yanan meşe odunlarının hararetiyle kızarmıştı. Enver Paşa, vakit kaybetmeden ahşap masaya kuruldu. Aceleci bir insan olduğu her halinden belli oluyordu. Hasan İzzet Paşa'yı masasına buyur etti. Ahşap sandalye üzerinde kaykılarak, masanın üzerinde parmaklarını tıkırdattı. Hasan İzzet Paşa'ya küçümser bir bakış attı, yüzünü ekşitti, memnuniyetsiz bir ses tonuyla konuştu.

– Başaramadın Paşa, dedi.

Bir anda sıcak odada buz gibi bir hava esmeye başladı. Hasan İzzet Paşa gözlerini bir an masanın ortasındaki haritaya dikti. Yaptıklarının doğruluğundan emin bir kumandan edasıyla, dimdik doğruldu.

– Ortada henüz bir sonuç yoktur Paşam, Köprüköy ve Azap Muharebeleri'ndeki ordumuzun muzafferiyeti ortada.

Enver Paşa, muhatabının yüzüne bakmadan konuştu.

– Ancak ortada bir gerçek var, geri çekildiniz.

– Takviye kuvvet gelmeden, daha fazla ilerlememiz ordumuzun toptan imhası olur.

Bu kez, Hasan İzzet Paşa'nın yüzüne sert bir yüz ifadeyle baktı. Sesi titredi.

– Ordunun muzafferiyetinden bahsediyorsun fakat karşımda muzaffer bir ordunun kumandanı değil de sanki bozguna uğramış bir ordunun kumandanı duruyor. Ruslar gözünüzü pek korkutmuşa benziyor Paşa! Ordumuz bir adım öne geçmişken, gereksiz yere yaptığınız şu çekilme harekâtı, bu iki zaferi de boşa çıkarmıştır!

– Paşam, Ruslar bu iki muharebede yenilmiştir. Bundan sonra harekete geçemeyeceklerdir. Artık bekleyip durum değerlendirmesi yapmak gerek. Yenilmenin verdiği psikoloji ile

harekete geçemeyecek ve hazırı muhafaza etmek için Batum'a kadar çekileceklerdir.

– Savaş kanaatle değil, hareketle kazanılır Paşa! Çok büyük bir fırsatı kaçırdınız. Harekâtın devamını getirebilseydiniz, bu iş daha kısa sürede neticelenirdi. Bekleyemeyiz, taarruz ilkbahara sarkmamalı.

– Kış bütün şiddetiyle bastırmış durumda, askerin durumu ortada. Askerin çoğunun ayağında ham çarık var. Bir kısım asker hâlâ Yemen yazlıklarıyla duruyor. İstanbul'a, yüz bin asker elbisesine ihtiyaç olduğunu belirtmiştim. Ancak ihtiyaçlarım karşılanmadı. Askerin ancak dörtte birini giydirebildik. Cephane eksikliğimiz de cabası. Erzurum'daki hastanelerde grip, dizanteri ve donma tehlikesinden yatan binlerce asker var. Daha da vahimi, asker tifüs hastalığından kırılıyor. Muharebeler esnasında köylerde sağlıklı şartlarda iç içe kalan askerlerimizi bitler sardı. Bitler, aylardır su yüzü görmemiş askerin neredeyse tamamının vücudunda yuvalanmış durumda. Bu hastalığı Balkan Savaşları'nda atlatanların haricindeki bütün askerler tehlike altında. Azap ve Köprüköy Muharebelerinde yaralanan, donma emareleri gözükken askerlerimize hastanelerde yer kalmadı. Hal böyle iken düşmanın peşine takılmak, toptan imha olma riskini de beraberinde getirir.

Hava iyice gerginleşmişti. Enver Paşa, bu kızgın anlarında hocasının gözlerine bakma cesareti gösteremiyordu. Tahta masanın ortasına bakarak güledi.

– Paşa, Paşa, ben mazeret üreten bir paşa değil, çözüm üreten bir paşa istiyorum!

– Ben de çözüm öneriyorum zaten paşam!

Hasan İzzet Paşa'nın sesi titredi. Daha dünkü öğrencisinin kendisini azarlar gibi konuşması, gururunu incitmiş olmalıydı.

Enver Paşa, saldırı planını etrafındakilere anlatmak için masanın ortasındaki haritaya yaklaştı. Karargâhta birkaç Alman

subay da vardı. Kaşlarının üzerinden Hasan İzzet Paşa'ya sert ve isteksiz bir bakış atarak haritaya dokundu. Bu bakışta, anlatacaklarım özellikle seni ilgilendiriyor Paşa, mesajı vardı.

11. Kolordu Ruslara Köprüköy üzerinden saldıracak. 10. Kolordu, Allahuekber Dağları'nı aşarak Rusları arkadan kuşatacak. Ayrıca 10. Kolordu'dan birkaç birlik Artvin üzerinden Kars'a yürüyecek. Böylece Rusları dört bir taraftan kuşatacağız. Zira Rus ordusu çevreden kuşatmalar karşısında bocalayan ve çözülen bir yapıya sahiptir.

Hasan İzzet Paşa, dışarıyı işaret ederek Enver Paşa'nın planına itiraz etti.

– Paşam, dışarıda savrulan karları görüyor musunuz? Bu şartlar altında yapılacak bir taarruz hiç de iç açıcı sonuçlar doğurmaz. Askerlerimiz daha düşmanla karşılaşmadan soğuktan telef olur. Bu durumu kısmen yaşıyoruz. Hele hele 10. Kolordu'nun Allahuekber Dağları'nı aşabilmesi, bu kış şartlarında mümkün değil.

– Albay Hafız Hakkı bölgeyi tetkik etti, hiç de sizin gibi düşünmüyor.

– Yarbaylıktan bir anda albaylığa terfi eden Hafız Hakkı gözünü paşalığa dikmiş olmalı. Hafız Hakkı Bey bu araziye ve iklimi zerre kadar bilmez. Bu kararlar rütbe hırsıyla alınmaz. Hafız Hakkı bu kararı verirken Ordu Kumandanı ile istişare etmeli değil miydi?

Odadaki hava iyice gerginleşmişti. Hasan İzzet Paşa ayağa kalktı. Öğrencisi Enver Paşa'nın yüzüne, öfkesini belli etmemeye çalışan bir edayla baktı. Ne ki, öne çıkmış elmacık kemiklerinin üzerindeki sinirlerin seğirmelerine engel olamıyordu.

– Uzatmayalım. Böyle bir planı uygulamaya koyarsanız Allah muhafaza, bütün bir ordunun topyekûn yok olma ihtimali var. Baharı beklemekten başka çare yok. Hem o zamana kadar takviye kuvvetimiz de gelmiş olur.

Bu itiraz, Enver Paşa'yı çileden çıkarmışa benziyordu. Ayağa kalktı, ellerini ardında kenetleyerek odanın içinde deli deli dönüyordu. Odada esen soğuk hava buza kesmeye başlamıştı. Aniden elindeki kırbacı yerde şaklatarak Hasan İzzet Paşa'ya döndü. Öfkesini gölgeleme konusunda hocası kadar başarılı değildi. Gözlerinde öfkenin kızılığı vardı.

– Eğer hocam olmasaydınız, sizi divanı harbe verip idamınızı isterdim.

Hasan İzzet Paşa irkildi ve sustu. Gözlerini öğrencisinden ayırmadı. İpler kopmuştu. Odanın ortasında hararetle yanan sobanın çıtırtısı bile havayı ısıtmaya yetmiyordu. Enver Paşa hızla kapıya yönelirken yaveri ardından koştu.

Enver Paşa, o gün karargâhtan ayrılarak Erzurum'a geçti. Nedense Hasan İzzet Paşa hakkında aldığı emekliye sevk etme kararını bir türlü yüzüne söyleyememişti.

Hasan İzzet Paşa o gece uyuyamadı. Bu kararın sonucunun bir facia olacağını biliyor ve bu hezimetin sorumlularından biri, hatta başı olmayı düşünmüyordu. O sabah Enver Paşa'ya bir telgraf çekti.

“Taarruz ve kuşatma planınızı uygulamak için kendimde kuvvet görmüyorum. Sonucuna inanmadığım bir planı uygulamada başarısız olacağım kesin. Bundan dolayı 3. Ordu kumandanlığından azlimi talep ediyorum.”

Enver Paşa, telgrafı alınca bir kez daha sevindi. Bu haber onun beklemediği ancak istediği bir haberdirdi. Artık bütün ipler elindeydi...

VIII

A masya-Tokat- Suşehri güzergâhını geçip Erzincan bozkırlarına yönelen 10. Kolordu birlikleri, kasım soğuşundan yavaş yavaş etkilenmeye başlamıştı. Soğuk, yorgunluk ve açlık askerleri kıskıvrak yakalamak üzereydi. Zira erzak gemilerinin Ruslar tarafından Karadeniz'de batırılması, hesapları altüst etmişti. İaşelerini yakınlarından geçtikleri köylerden temin etmek zorundaydılar.

İntikal esnasında, yer yer firarlar oluyorsa da birliklere yeni katılımlar da vardı. Her ne olursa olsun, açlığın, donmanın olduğu ancak dönmenin olmadığı bir yeminin içindeydi Hafız.

Erzincan'daki toplanma bölgesinde; Maraş, Malatya, Elaziz, Adıyaman gibi yerlerden gelenler Kolordu'ya takviye edildi.

Hafız'ın mangasındaki Alucralıdan boşalan yere Malatyalı biri gelmişti.

Malatya'nın Perveri karyesinden Ahmet oğlu Ali'ydi bu kişi. Esmer, uzun boylu, kemikli yüzlü, oldukça genç biriydi Ali. Bir yaşındaki oğlunu ve eşini ihtiyar anasına emanet edip cepheye gelmişti. Yolda tifoya yakalanmış olmasına rağmen hastalığı kısa sürede atlatmıştı. Bundan dolayı da birliğinden geri kalmıştı. Hafız'ın Ali ile dost olması uzun sürmemişti.

Kolordu kumandanı, aralık ayı başlarında cepheye varmayı planlıyordu. Ancak işler planlandığı gibi gitmemiş, hava

şartları, arazi şartları ve ikmal yetersizliğinden dolayı birliklerin cepheye intikali gecikmişti.

Kolordu birlikleri, 21 Aralık sabahı ancak Tortum yakınlarına ulaşabilmişti. Kış en şiddetli yüzünü göstermeye başlamış, alabildiğine kar yağıyordu. Kolordu, Tortum Vadisi'nden Kaleboğazi'ndeki Rus birlikleri üzerine taarruz planlıyordu. Kaleboğazi'na hâkim bir noktada konuşlanmışlardı.

Asker, uzun bir intikalin ardından düşmanla karşılaşacak olmanın heyecanı içindeydi. O sabah birlik kumandanı Lütfü Bey, askerlerin karşısına geçerek konuşmaya başladı:

– Kahraman milletimizin kahraman evlatları!

Karşımızdaki, vatan toprağına tecavüz etmiş olan düşmanın niyeti bizi kendi vatanımızda kahretmek, namusumuza elini uzatmaktır. Bugün, düşmanı niyetiyle boğma günüdür. Vatanımıza, canımıza, namusumuza göz diken bu din düşmanlarını kahrettiğiniz anda sadece bütün Osmanlı milleti değil üç yüz milyon İslam topluluğu da bayram edecektir. Bu zaferle Rabbimiz bizden razı olacak, Efendimiz Aleyhisselam'ın ruhu ve yıllardan beri bu düşmanın elinde kan kusan ve şehit düşen atalarımızın ruhu şad olacaktır. Düşman karşısında ölümden korkmayan şerefle yaşar. Düşman kurşunlarıyla yaralanmak, ömür boyu şerefli bir nişanla yaşamaktır. Düşman mermisiyle ölmek ise Rabbimizin, “Onlara ölümler demeyin!” müjdesine mazhar olup ebedi olarak var olmaktır.

Evlatlarım!

Şehit olmak fırsatı insanın eline her zaman geçmez. Böyle zamanlar, kutlu zamanlardır. Düşmandan ve ölümden korkmayınız. Ölüm, bizim için mukadderse insan yatağında dahi olsa ölüm onu bulur. Bizim ölümümüz bugün ise düşmanla karşılaşmayı geride dursak da öleceğiz. O halde, böylesi muharebeler Allah'ın sevdiği kullarına şehitlik rütbesi vermek için sunduğu bir fırsattır. Diğer kolordularımız; Köprüköy ve

Azap'ta büyük bir zafer kazanmış, bu düşmanı bozguna uğratmıştır. Size düşen, bu zafere bir halka daha eklemektir. Allah yardımcımız olsun. Gazanız mübarek olsun.

Bu konuşma, intikal esnasında oldukça yorgun düşmüş askerin bir anda kendine gelmesine sebep oldu. 22 Aralıkta harekât başladığında bütün askerler heyecan içindeydi. Her bir sinede tabiat şartları karşısında değil de düşman karşısında can verme, şehit düşme heyecanı vardı.

31. Tümenin askerleri 22 Aralıktaki bu ilk gün muharebesinde Narman'ı alarak Yeniköy'e girdi ve Ruslara büyük bir bozgun yaşattı. Rus birliklerinin yarısı esir alınmış geri kalanı da Oltu istikametine doğru çekilmişlerdi.

10. Kolordu birlikleri, düşmanın peşini bırakma niyetinde değildi. Ertesi gün birlikler Oltu üzerine yürüdü. Buradaki mücadelede de Ruslar tutunamadılar ve Türk birlikleri Oltu'yu da ele geçirdi. Kolordunun bazı birlikleri Allahuekber Dağları'nın kuzey doğusuna doğru geri çekilen düşmanın peşini bırakmıyordu. Buradaki çatışmalarda da bin kadar Rus askeri esir alınmıştı. Bu ilk çatışmalardaki başarı askere büyük bir moral oldu. Ne ki Oltu'nun alınmasından sonraki başıboşluk, savaşın genel seyri hakkında iyi sinyaller vermişti. Kimi askerler, sanki savaşı topyekûn kazanmışlar ya da bir düşman beldesini ele geçirmişler gibi büyük bir yağma hareketine girişmişlerdi. Subaylar askerin bu yağmasına, savaşın âdetindedir düşüncesiyle göz yummuşlardı. Her ne kadar askerler, halkın malına dokunmayıp Ruslardan kalanları yağmalamışlarsa da buradaki malzeme Kolordunun ileriki zamanlardaki istihkakı için kullanılabilirdi.

Hafız, bu ilk zafer sarhoşluğuyla diğer askerlerin katıldığı yağmaya katılmamış, sözünün geçtiği arkadaşlarını da bundan vazgeçirmişti.

Muharebeler devam ederken hem ordu kumandanı hem de 10. Kolordu kumandanı değişmişti. Bütün kumanda Enver Paşa ve Hafız Hakkı'nın elindeydi artık. Dere geçilirken at değiştirilmiş, rütbeliler arasında bir kafa karışıklığı başlamıştı.

Bu muharebeler sonucunda, 10. Kolordunun hareket alanı genişlemişti. Bu yeni gelişme üzerine, Enver Paşa harekât planını değiştirmiş, 10. Kolordu'yu daha doğuya kaydırmıştı. Ancak nihai hedef, Sarıkamış'tı ve 10. Kolordu ile Sarıkamış arasında Allahuekber Dağları vardı. Karargâhını Bardız'da kuran Enver Paşa, 10. Kolordu'yla irtibat sağlayamamasına rağmen Hafız Hakkı Bey'in Allahuekber Dağları'nı aşarak Sarıkamış önlerine geleceğine inandığını söylüyor ve Kolor-dunun belirlenen tarihte Sarıkamış önlerinde olmasını istiyordu.

Ne var ki orduda sadece subayların ayağında çizme vardı. Erlerin tamamının ayağında çarık vardı ve sırtlarında da soğuklardan koruyacak elbise yoktu. Üstelik asker açlık çekiyordu. Verilen tayınlarla karnını doyuramayan askerler, intikal esnasında yakınından geçtiği köylerden yardım istiyorlardı. İntikal güzergâhı değiştirdiği için, askerlerin karşı hazırlıksız yakalanan kimi köyler, zor durumda kalıyordu.

İntikal güzergâhındaki kimi köylerde konaklayan askerler, ne bulurlarsa satın alıyor; aldıkları, koyun, keçi gibi hayvanları kollarıyla beraber üstünkörü pişirip işkembe-lerine kadar yiyorlardı. Bu kontrolsüzlük de pisliğe sebep oluyor ve hastalıklar baş gösteriyordu. Açlığın, yokluğun ve soğğun pençesinde perişan duruma düşen askerlerin disip-lini yavaş yavaş bozuluyor, subaylar kontrolü sağlamakta güçlük çekiyorlardı.

Askeri, yeterince giydirip doyuramadan onları mutlak

itaate zorlamanın zor olduğunu bilen subaylar, askerin kimi davranışlarını görmezlikten geliyor ve onları sıkıyordu.

Köylerde, yer darlığından dolayı askerin bir kısmı ahırlarda yatıyordu. Soğuktan donma tehlikesi atlatan kimi askerler, hayvan pisliklerinin içinde ısınmak durumunda kalıyor, bu durum da hastalıkların artmasına ve salgın hâle gelmesine sebep oluyordu. Bundan dolayı, birliklerin konakladığı kimi köylerde onlarca asker hastalanarak kalıyordu. Öyle ki konaklanılan her köyde hastalananların ve hastalıklardan dolayı ölenlerin sayısı gitgide artıyordu. Hatta kimi zaman askerler, ahırda yanlarında ölen arkadaşlarının arasında sabahlıyordu.

Sabahın ilk ışıklarıyla beraber şehitler gömülüyor ve sonu belli bir dramın içine doğru yola koyuluyorlardı.

Allahuekber Dağları'nın kuzey tarafında Rusları kovarken bir yandan da arazi şartlarıyla mücadele ediyorlardı. Karlı ve buzlu yamaçlar zorla aşılıyordu.

O gün, Kolordu birlikleri Oltu'nun güneydoğusuna gelmişti. Konaklama bölgesine gelmedikleri halde birlikler durmuş ve taarruz düzenine geçmişlerdi. Peşlerine düştükleri düşmanın kaçmaktan vazgeçip direnişe geçtiğini düşünüyorlardı.

Hafız'ın birlik kumandanı Mülazım (Teğmen) Rasim, karşı tepeden gelen silah seslerini işitince birliğine "yat!" komutu verdi.

Sami ile yan yana olan Hafız, Ali'den biraz uzakta kalmıştı. Karların içinde sürünerek Ali'ye yaklaştı.

– İnsan evvela Allah'a güvenmeli ama Ali gardaş, senin yanında olunca bana daha bir cesaret geliyor.

– Kalp kalbe karşıdır Hafız gardaş. Ben de hep sana ihtiyaç duyuyorum. Umudumun kırılmaya başladığı zamanlarda hep senin nasihatlerin imdadıma yetişiyor.

Birden karşı taraftan kurşun yağmaya başladı.

– Biz düşmanı perişan edip kaçırdığımızı düşünürken, galiba onlar güç toplayıp geri döndüler, dedi Hafız.

Hazırlıksız yakalanmışlar, kar çukurlarına üst üste dolmuşlardı. Aralarındaki konuşmayı duyan Sami de yanlarına yaklaştı. Mülazım Rasim'in tok sesiyle karşılık vermeye başladılar:

– Ateş!

Kimse mevzilendiği kar çukurlarından çıkamıyor, karşıdan gelen kurşun yağmurunun olduğu bölgeye görmeden ateş ediyorlardı. Bu da birliğin kar çukurlarından çıkıp ilerlemesini engelliyordu.

Kimileri, “İleri!” emri verilmeden fırlıyor fakat kanlar içinde kalakalıyordu. Düşen askerlerin kanı kısa sürede donuyor, naaşları kardan bir heykele dönüyordu.

Birlik kumandanı Mülazım (Teğmen) Rasim, söylenmeye durdu:

– Allah Allah, bu işte bir tuhaflık var. Ruslarla iki defa karşılaştık, gerisin geri kaçtılar. Bu dağ başında bu kadar direnç göstermeleri çok tuhaf!

Bu serzeniş, bütün askerlerin aklından geçenlerdi aslında.

Mülazım Rasim, birliğine sürünerek düşmana yaklaşma emrini verdi. Mevzisinden sürünerek ilk çıkan Hafız oldu. Onu Ali ve Sami takip etti. Sırtlarındaki elbise soğuğu emmiş, kısa zamanda zeminin dondurucu soğuğunu tenlerinde hissettirmeye başlamıştı. Düşmana süngü mesafesine kadar yaklaşmışlardı. Gözükmemek için kardan sütreler yapmış, karşıya durmaksızın ateş ediyorlardı.

Genç Mülazım oldukça atak ve dikkatli bir kumandandı. Ellerin altına siper ederek dikkatle karşı tarafı süzüyordu. Birden bağırmaya başladı:

– Aman Allah'ım! Karşıdakiler bizim askerlerimiz! Hemen ateşkes borusu çalınsın.

Kolordunun önde giden birlikleriyle yanlışlıkla çatışmaya girmişlerdi. Bu durum, birlikler arasındaki muhaberatın zayıflığını ve kumanda zafiyetini gösteriyordu.

Önce şaşkınlıkla birbirlerine baktılar. Hafız öylece donakalmıştı. Sami omzuna dokundu.

– Hafız, iyisin değil mi?

– Bedenim iyi olsa da yüreğim yanmakta Sami gardaş. Gardaş gardaşa kurşun sıkılmaktayız baksana. İnşallah kurşunlarım bir cana değmemiştir. Bir şeyler ters gidiyor. Allah sonumuzu hayreylesin.

Onlarca arkadaşları şehit düşmüştü. Hafız, kendi birliğindeki yaralı askerlere yardım ettikten sonra hemen karşı mevziye geçti.

Ateşkesin sağlanması ve yaralılara müdahale edildikten sonra iki birlik birbirine karıştı. Her iki taraftaki askerler karşı tarafta yanlışlıkla vurduğu arkadaşının başına giderek gözyaşı dökmeye başladı.

Hafız, onca yıldır cephelede savaşıyordu ama böylesine bir acıyla ilk defa karşılaşıyordu. Karşı mevziye geçerek, yere düşmüş bir askerın yanına çöktü. Başını göğsüne aldı, kana belenmiş yüzünü karlarla temizledi. Gözlerinden düşen birkaç damla yaş, karlar üzerinde donup kaldı.

Ali omzuna dokundu:

– Hafız gardaş, kendin vurmuş gibi vicdan azabı yaşarsın. Senin kurşununla vurulduğu ne malum!

– Öyle dersin ama senin de için yanar bilirim. Düşmanla savaşmak için kolay yanıdır. İşin en acı yanı böyle hiç yere telef olmak. Kim bilir burada hangi umutları bilmeden yok ettik.

Ali, yanına çömeldi. Askerin başucunda dua edip kar altına gömdüler.

Bu talihsiz çatışma moralleri altüst etmişti. Şehit askerler toprağa verildikten sonra birlikler intikale devam ettiler.

İntikal uzadıkça askerlerin soğuşa karşı mukavemeti gittikçe kırılıyordu. Pek çok askerin ayağı ıslanan çarıklar içinde donarak kangrene dönmüştü.

10. Kolordu birlikleri gittikçe doğuya doğru kaymış, 9. Kolordu'yla arasındaki mesafe açılmıştı. Bu durum Kolordular arasındaki iletişimi ve ikmali zorlaştırıyordu.

Taarruz planı gereği, Allahuekber Dağları aşılacak ve Sarıkamış üzerine yürünecekti. Dönüş yoktu bu yolda.

IX

10. Kolordu birlikleri, Oltu'nun kuzey doğusuna doğru bir hayli ilerlemişti. Hafız'ın birliği, o akşam bir köyde konakladı. Askerlerden kimi boşaltılan evlerden bazılarını kimi de ahırlara yerleştirildi. Dondurucu soğukta ahır da olsa kapalı bir mekânda olmak nimet sayılıyordu.

Mülazım Rasim, tıka basa dolu olan köy odasına girdiğinde yanında, şehirlerinde korku ve elem okunduğu iki çocuk vardı. Askerlerden kimi ahırlarda konaklamak zorunda kaldıklarından köy odasında olanlar şanslı sayılırdı. Odanın içindeki uğultu kesildiyse de öksürük korusu bir türlü susmuyordu. Bir müddet içeriyi süzdü. Çocuklar ürkek tavırlarda etrafa göz gezdiriyorlardı. Biri altı, diğeri dokuz yaşlarındaydı. Mülazım Rasim'in yüz ifadesinden askerlerine bir şeyler anlatmak istediği anlaşılıyordu. Konaklama bölgesindeki köyde odalara, ahırlara tıka basa doldurulan askerin morali bozuktu ve bir kumandan olarak bu duruma müdahale edilmesini gerektiğini düşünüyor olmalıydı. Asker merak içindeydi. Öksürük sesleri azalmıştı. İki elini de bir kanat gibi açarak çocukların omzundan kavradı. Göğsünü kabartarak konuşmaya başladı.

– Başkasının arısına basan insan, arısını kovandan gönül huzuruyla dışarı salamaz.

Yüzlerce yıldır Müslümanlarla birlikte barış ve huzur içinde yaşayan Ermeniler, Batılıların Osmanlı'yı çöktürme

planını uygulamaya koyması ve Rusların Doğu Anadolu'ya girmesiyle beraber bir anda mutasyona uğramış gibi değişti. Oysa Osmanlı toplumu içinde örnek bir topluluktular. Millet-i Sadıka idiler. Bunca yıl askerlikten muaf tutulmuşlardı. Üstelik Osmanlıdaki ticarete ciddi bir pay sahibiydiler. Zanaat ise neredeyse tamamen onların elindeydi. Buna rağmen Rus ve Fransızların oyununa geldiler, fırsattan istifade Müslüman köyleri basarak yıldırma faaliyetlerine başladılar.

Ermeni gençler, ilk defa bu savaşta askere çağrıldılar. Buraya gelene karar gerçekleşen firarların kimler tarafından yapıldığı hepinizce malum. Cepheden ellerindeki silahlarla firar eden bu gençler, çeteler kuruyor ve Müslüman köylerde terör estiriyor. Bütün bu olanlar, bu savaşın haklılığını ortaya koyuyor. Şimdi şu körpe yavrulara bir kulak verin!

Mülazım Rasim, çocukları odanın ortasına kadar getirdi. Küçük olanına döndü.

– Evladım, yaşadıklarını şimdi burada anlat bakayım.

İçerdekiler de en az çocuk kadar şaşkındı. Meraktan, öksürük sesleri iyice kesilmişti. Çocuk, çukura dönmüş gözleriyle içerdekileri bir daha süzdü ve anlatmaya başladı.

– Ermeniler gelip köyümüzün etrafını sardılar. Bütün hepimizi soğukta meydana topladılar. Erkeklerin üstlerini arayıp, silahlarını topladılar. Babamı ve ağabeylerimi diğer erkeklerle bir kenara ayırdılar. Hep birden silahlarını ateşleyip onları öldürdüler. Biz korkumuzdan anamızın eteğine sarıldık. Bütün analar çocuklarına sarılıp çığılık atarak ağlamaya başladılar. Sonra bütün kadın ve çocukları kendi yanlarına alıp çadırlarına götürdüler. Aralarında tartışma çıktı. Kimi “Hepsini öldürelim.” kimi de “Ruslara teslim edelim onların gözüne gireriz.” diyordu. Ben bizim köydeki Ermeni çocuklarından biraz Ermenice öğrenmiştim. Söylenenleri anlıyordum.

Son kararlarını anlayamamıştım. Bizi yanlarına alarak bilinmeyen bir yere götürmeye başladılar. Hava iyice

kararmıştı. Ermeni Çeteler bizi önlerine katıp bir vadinin kenarına götürdüler ve başladılar ateş etmeye. Anneme ateş ettiklerinde ben ağlayarak üzerine düştüm. Annem o anda üzerine kapaklandı. Kurşun benim kulağımı ve kolumu parçaladı. Ben o anda kendimden geçmişim. Öldüğümü sanarak, bırakıp gitmişler.

Kendime geldiğimde cesetlerin üzerindeydim. Soğuklar yeni başlamıştı. Üşümüştüm. Etrafta sessizlik vardı. Acılar içindeydim. Kanamam durmuştu. Kulağımda kocaman bir kan topağı vardı sanki. Anamın başucuna oturup sessiz sessiz gözyaşı döktüm. Ölenlerin üzerinden giyecek alıp bir kovuğa sığındım. Anamın üzerinden bir şey alamadım. İçim acıdı. Sonra sabah oldu. Güneş doğdu. Bir yere gidemedim. Nereye gidebilirdim ki? Anamın başına oturdum yine ağlamaya başladım. Kaç saat geçti bilmedim. Birden aha bu emminin oğlu geldi. O da Ermeniler gelince samanlığa saklanmış. Sonra da bizi aramaya çıkmış. Beraber başladık yürümeye. Çevremizde canlı insan yoktu, etrafta sadece cesetler vardı. Biz, iki çocuk el ele tutup iki gün yolculuk ettik. Gece, el ele tutuşup uyuduk.

Açlıktan yaralarımın sızısını bile duymuyordum. Birden bir çocuk gördük. Davar güdüyordu. Ermeni olabilir diye korktuk. Bu çocuk Türkçe konuştu. Yanımıza yaklaştı. Beni yaralı görünce, köyüne yani buraya getirdi.

Tıka basa dolu köy odasında çıt çıkmıyordu. Herkes derdini unutmuş, bu iki yavrucağın yaşadıklarını dinliyordu. Kimisi kendi çocuklarını hatırlamıştı ve ağlamaya başlamıştı.

Mülazım Rasim, tekrar çocukların ellerinden tutarak onları dışarı çıkardı. Yeniden içeriye girdiğinde yine yanında altı yaşlarında bir çocuk vardı. Onu da ortaya getirdi ve şefkatle saçlarını okşayarak seslendi.

– Evladım başından geçenleri asker ağabeylerine anlat bakayım!

Yedi yaşın çocuğu değilmiş gibiydi. Yüzünün kemikleri ortaya çıkmıştı ve yaşından daha olgun gözüküyordu. Yaşadıklarından sonra yüzündeki çocuk neşesi silinmişti. Ürkek ürkek anlatmaya başladı.

– Ermeni Çeteler bizim köyü yağmalamaya geldiler. Köyün bütün erkeklerini evlerden topladılar. Karşı gelenleri vurdular. Babam karşı koyunca onu da vurdular. Koyunları ve malları da alıp hepsini götürdüler. Köyde hiç erkek kalmadı.

Sonra herkesi toplayıp, köyün ahırlarına doldurdular. Ahırların etrafına ot yığınları yığdılar, üzerlerine de gaz döküp ateşe verdiler. İnsanları diri diri yaktılar. Bizim evin ahırında elli kişi vardı. Duman ve ateş ahırı sardığında, millet başladı öksürüp bağrışmaya. Herkes boğuldu. Anneler çocuklarının üstüne kapaklandı. Yanan bazı kadınlar aklını oynatmıştı sanki. Delice etrafta koşuşturup, duvarlara çarpıyorlardı. Yere düşen çocuklarını ayakları altında çiğniyorlardı. Ahırdakilerin büyük bir kısmı boğularak öldü. Ahırın çatısı çöktü, ölüle-
rin üzerine düştü. Keçe ben de yansaydım.

Çocuk, burada durdu. Hıçkırarak ağlamaya başladı. Herkes ona bakıyordu. Mülazım Rasim çocuğu teskin etmeye çalışmadı. Çocukla göz göze geldi. Teskin olan çocuk biraz sonra yeniden anlatmaya durdu.

– Büyükanam, duman ahıra girmeye başladığında çocukları topladı. Hepimizi yüzüstü yere yatırdı. Analarımızı da üstümüze yatırdı. Anam, kardeşim ve benim üstüme yatmıştı. “Bunlar sızlasa da kalkma üzerlerinden.” dedi anama. “Hiç olmasa çocuklarımızdan bazısı kurtulur. Soyumuz devam eder de Ermeni’nin hevesi kursağında kalır. Allah büyüktür.” dedi.

Ahırın pisliğinin içinde, nefesimiz kesilmek üzereydi. Birden ahırın kirişleri yanınca, dam çöktü. Ahırın üstünde bir delik oluştu. Alev ve duman o delikten dışarı çıktı. Bize de hava geldi. Anam üstümde cansız yatıyordu. Büyükanam çöken damın altında kalmıştı. Ben erkek kardeşimi elinden

kolundan tutarak dama çıkardım. Yanmış kirişlerin, cesetlerin üzerine basarak o gedikten dışarı çıktık. Dışarı çıktığımızda, Ermeni çetelerinin çember oluşturmuş dans edip eğlenmekte olduklarını gördük. O oyunu oynarken bizi görmediler. Dere kenarındaki sazlığa saklandık. Karanlık basınca da erkek kardeşimi alıp kaçtım. Ne kadar zaman, ya da nereye kaçtığımızı bilmiyorduk. İki gün dağlarda ağlayıp durduk. İki gün sonra bir köy gördük. Minaresi vardı köyün. İşte bu köy! Böylece kurtulduk.

Mülazım Rasim, üst üste duran askerlere seslendi.

– Arkadaşlar, şartlarımız malum. Ama durum da bundan ibarettir. Bu çocukların söylediklerine ilave edecek başka söze gerek yoktur. Lakin birliklerden neden firarlar olduğunu bu çocukların söyledikleri açıklıyor. Bunlar aramıza sızıp casusluk dahi edebilirler. Dikkatli olun. Firar etmeye kalkanlar için hemen vur emri vardır. Gözlerinin yaşına bakmayın.

Hafız, Suşehri yakınlarında birlikten firar eden Alucralı'yı düşündü. Böyle bir zulüm varken insan çoluk çocuğunu nasıl merak etmez diye Alucralı'ya hak verdi. Sonra, Memleketi Maraş'ı düşündü. Zeytun'u düşündü. Demirci Arnik'i, nalbant Hırant'ı, kalaycı Nubar'ı düşündü... Durum, giderek daha dramatik hâle geliyordu. Acı, çift taraflı keskin bir bıçak gibi burgulandı içinde.

X

*Sarıkamış üstünde kar
Kar altında Mehmed'im yatar
Gülüm donmuş kara dönmüş
Gören sanmış yârini sarar*

K olordu birlikleri nihayet Allahuekber Dağları'na yöneldiğinde, sinelerde tuhaf bir sevinç vardı. Zira asıl mücadele bundan sonra başlıyordu ve ne olacaksa bundan sonra olacaktı. Albay Hafız Hakkı, karargâh subaylarıyla at sırtında en önde ilerliyordu. Albay Hafız Hakkı, dağı yirmi dört saatte aşabileceklerini düşünüyordu.

Ne var ki Allahuekber Dağları'ndaki soğuk, geçtikleri yerlerdeki soğuğa rahmet okutacak cinstendi. Dağ taş beyazlıktan ibaretti artık. Yollarda, daha önce geçen mekkârelerin silikleşmeye başlamış izleriyle yer yer yabancı hayvanların bıraktığı izler vardı. Atların kar üzerinde çıkardığı ritmik sesler, intikal esnasındaki askeri adeta uykuya davet diyordu. Haftalardır yollarda ve virane hanlarda perişan olmuşlar ve en son da Narman- Oltu istikametinde düşman peşinde koşmuşlardı. Açlık ve sefaletin pençesindeki askerlerin avurtları çökmüş, saç ve sakalları birbirine karışmıştı.

Ancak bütün zor şartlara rağmen, dağı gayretle aşmaya çalışıyorlardı.

Askerler, arazi şartlarından dolayı zorunlu olarak ikili sıra halinde yürüyordu. Yürüyüş kolu, altı yedi kilometreyi bulmuştu. Kumandanlar bu zor şartlarda daha hızlı intikal etmek için askerleri sıkılmıyordu. Bundan dolayı yürüyüş kolumdan çıkmamak kaydıyla tüfeği istediği gibi taşımak, konuşarak yürümek serbestti. Askerler kimi yerlerde bellerine kadar çıkan karları yara yara ilerliyordular.

Günün ilerlemesiyle, takatler tükenmiş, ilerleme yavaşlamıştı. Önlerdeki atlı birlikler, yol açmaya yardımcı oluyordu ama karlar içinde çırpına çırpına yorgun düştüklerinden onların da hızı kesilmişti. Durum hiç de Kolordu Kumandanının tahmin ettiği gibi değildi.

Hava sıfırın altında yirmi, yirmi beş derece olmalıydı. Atların burnundan çıkan buhar, kirpiklerine ulaşmadan buza dönüyordu. Etraftaki kar, zaman zaman sertleşen rüzgârla askerlerin yüzlerine savruluyor ve kaşlarına ve bıyıklarına yapışıyordu.

Konuşmak ve türkü söylemek serbest olmasına rağmen ağızları bıçak açmıyor, körük gibi soluyan göğüslerden çıkan nefeslerden başka ses duyulmuyordu. Soğuğun gitgide artması içlerde ürperti veriyor, ölüm düşüncesi zihinleri soğuk soğuk yalıyordu. Uzaktan gelen kurt ulumaları bu ürpertiye daha da derinleştiriyordu.

Dağın tepelerle örülü dalgalı eteği, sanki fırtınaya tutulmuş okyanus dalgaları gibi kabarıp kabarıp askerlerin üzerine geliyordu. Takati tükenen askerlerden kimi, geride kalıp donmaktan korkuyor olmalı ki erzak ve cephane taşıyan katırlara tutunmaya çalışıyordu. Fakat hayvanların çöküp kalmasından endişe eden sürücüler tarafından engelleniyorlardı. Askerler bu kez de can havliyle arkadaşlarına tutunmaya çalışıyor ancak, geride kalma korkusuyla kimse kimseye yardımcı olmaya cesaret edemiyordu.

İntikalin yavaşlaması üzerine Kolordu Kumandanı Hafız

Hakkı Paşa yeni bir emir verdi. “Düşen kaldırılmayacaktı.” Zira kimi askerler, donma emareleri gözüken arkadaşlarına yardımcı olmaya çalışıyor, ancak onlar da işaret taşları gibi arkadaşlarıyla beraber donup kalıyordu.

İntikal esnasında, Hafız'ın yüzü buza kesmişti. Ağzından ve burnundan çıkan buhar, dudaklarının donmasını engelliyordu ki yalnız dudakları ve burun delikleri görünüyordu. Sami, hemen arkasındaydı. Hafız'ın gözleri bir an Ali'yi aradı. Galiba ilerlemiş olmalıydı.

Hafız'ın hemen yanında yürüyen Adıyamanlı Ahmet'in iyice takati kesilmişti. Kendileri gibi gerilerde kalmış bir yük katırının çektiği topun ardından tutunmak istedi. Sürücü, katırlarından ikisini kaybettiğini, tek kalan katırın da yolda kalmasından korktuğunu belirterek buna müsaade etmedi. Yavaşlayan katırın baldırlarına kırbacını arka arkaya şaklattı. Çökecekmiş gibi gevşeyen katır, bir an sendeledi ve aniden hızlandı. Ne ki katır, topu tek başına çekmekte zorlanıyor ve son enerjisini de tüketmiş gözüküyordu. Birden yere çöküverdi. Hafız ve Bursalı Sami, etrafa tedirgince bakarak katırın koşum kayışlarını çözerek sürücüye yardımcı oldular.

Katırın sırtı köpük köpük tere kesmişti. Sürücüsü, üşümesin diye katırın üzerine bir şilte örttü. Hayvanı rahatlattıktan sonra dizginlerine asılarak kaldırmaya çalıştı. Hayvanın göğsü körük gibi inip inip kalkıyordu. Ancak yerde debelense de bir türlü ayağa kalkamıyordu. Bir süre sonra, ağzından burnundan çıkan buharlar cılızlaştı ve katır gözlerini iri iri açarak orada can verdi.

Sürücü, katırın başında acı bir ağta durduğunda birden arkadan yetişen iriyarı dört asker, koşum kayışlarını bellerine bağlayarak topu tepeye doğru çekmeye başladılar. Sürücü bir anda çocuklar gibi sevinerek topun ardından gayretle ittirmeye başladı. Bütün kuralları çiğneyen asker “Düşen kaldırılmayacak” emrine de kulak asılmıyordu. Zira bu topa askerin

ihtiyacı vardı. Silah olmadıktan sonra, dağı aşmanın da bir anlamı olmayacaktı.

Hafız ve Sami diğerlerine göre daha zayıf yapılyıldılar. Hele Hâfız, dergâhta büyümüş narin bir delikanlyıydı, böylesine bir yükün altına girmesi mümkün değildi. Hafız, dört yiğidin bu tavrı karşısında duygulanmıştı. Hayran hayran onları seyre koyuldu. Ellerini açıp arkalarından duaya durdu.

– Ya Rabbi, bu temiz yürekli ve cesur insanların vatanlarını düşmanın çizmeleri altında zelil kılma, diye dua etti.

Birden gözleri hareketleri yavaşlayan Adıyamanlı Ahmet'e ilişti. Ona destek verdi ve birlikte yola koyuldular.

Hafız, zirveyi görme umuduyla başını kaldırdı. Kar ve gri gökyüzünden başka bir şey gözüküyordu. Dağın zirvesine doğru tırmanan irili ufaklı tepeler, bembeyaz bir köpük külesinin ufak gözeneklerini andırıyordu.

Zaman ilerledikçe moraller iyice bozuluyordu. Zira artık yol kenarında donmuş asker ve hayvan cesetleri sıradanlaşıyordu. Yol kenarında silahına yapışıp öylece kalmış askerler, karların üzerinde sanki uyuyormuş gibi duruyordu.

Hemen yanında ilerleyen arkadaşı Adıyamanlı Ahmet'in düştüğünü ve inlediğini fark etti Hafız. Geriye döndüğünde, arkadaşının merhamet dileyen gözlerle kendisine baktığını gördü. Bir an acı acı bakıştılar. Düşmek demek, ölmek demektir. Tedirgin bakışlarla etrafına bakındı. Sami de ilerleyip gitmişti. Herkes kendi derdindeydi. Etrafta kumandanlardan kimse gözüküyordu. Döndü, arkadaşını kaldırdı. Bir müddet ona dayanarak yürümesini sağladı.

Ahmet, titriyordu. Ama Hafız, titreyemiyordu. Titremek teni hissetmek demektir. İçinde yavaş yavaş soğuk bir ürperti hissetmeye başladı. Ölümün soğuk nefesi, ölümü fısıldar olmuştu içine. Yol kenarında düşüp kalmış arkadaşlarının biraz sonra kurtlara yem olacağı düşüncesi, Hafız'ı kahrediyordu.

Hafız bu kez kendi can derdine düşmüştü. Saatte ancak bir kilometre yol alabiliyorlardı.

Aralık soğuşunda saatler süren bu dondurucu yolculuk sonrasında, geride binlerce kardan heykeller bırakarak dağı aşmaya çalışıyorlardı. Kolordunun düzeni bozulmuş, herkes can derdine düşmüştü. Hafız'ın gözleri arkadaşlarını aradı. Bütün askerler birbirine benziyordu. Önündekilere doğru bağırılmaya çalıştı.

– Aliiiii, gardaşım, neredesiniz!

– Samiii, beni duyabiliyor musunuz?

Uğultulu bir kar soğuşu, sesini dudaklarından sıyrıp gerilere attı. Eksi 20 - 25 derece soğukta bir ses ne kadar çıkarsa o kadar çıkıyordu.

Birliğin önündeki atlılar karları tepeleyerek yol açmaya çalışıyorlar bu da çırpınmaktan başka bir işe yaramıyordu. Dik zirveler, sarp yamaçlar şahlanmış gibiydi. Bu şahlanmış zirvelerin tek hâkimi ise kardı. Sarp yamaçlardan cephaneye topları taşımak ne mümkündü.

İntikal esnasında herhangi bir kural kalmamıştı. Bu ölüm kalım mücadelesinde kuralın bir anlamı da yoktu zaten.

Dağı tırmadıkça askerin takati iyice tükeniyor, geride düşüp kalanların sayısı iyice artıyordu. Uzakta uluyan kurtlar, içlerdeki ölüm korkusunu kamçılıyor, bu ulumalar kiminin içindeki korkuyu artırırken kimine hayatta kalmak için gayret veriyordu. Hafız'ın gözleri, sürekli Ali ve Sami'yi aramaktaydı. Kendisine ancak onların yardımcı olabileceğini düşünüyordu.

Dağa tırmanın daha birinci gününün öğlesinde, yüzlerce hayvan ve asker donarak gerilerde kalmıştı.

Birden uzun kanatlı bir kuş, hemen ilerisinde donup kalmış bir askerin üzerine hızla kondu, gagasıyla askerin gözünü oyarak havalandı. Kuşa karşı mukavemette bulunacak güçleri dahi kalmamıştı. Hafız'ın içinde çaresizliğin sesi acı acı gezindi.

Bir kuş karşısında bu kadar aciz kalmışken düşman karşısında ne yapacağız ki, diye iç konuşmalara başladı. Bir an da dolsa, böyle bir düşüncenin aklından geçmiş olmasından dolayı utandı. Sonra; “Rabbim, sen merhametini eksik etme üzerimizden.” diye huzur limanına sığınması geç olmadı.

Hafız'ın içinden geçirdiklerini, hemen yanında yıkıla yıkıla yürüyen Ahmet dillendirdi bu kez.

– Bir kuş karşısında bile bu kadar aciz kalmışken, düşünmana ne yapabiliriz ki.

Donuk donuk bakan gözleri bir anda ışıyiverdi. Ahmet'in konuşmasından çok mutlu olmuştu. O zaman konuşmaya devam etmeliydi. Bu hem Ahmet için hem de kendisi için gerekliydi. Ahmet, kendisine böylesine dayanmışken, acizliğini dillendirmenin bir anlamı yoktu. Bu habis düşünce bir an, belleğini yalayıp geçmiş olsa da buna itibar etmemeliydi. Ahmet'i ümitlendirmek için zihnini toparladı. Aslında kendisini de ümitlendirmek istiyordu. İçinde saklanmak üzere olan sesi, dışarı vurup kendisine de haykırmak istiyordu.

– Aman Ahmet gardaşım, öyle söyleme!

– Ama durum ortada Hafız...

– Ya hu, yatsı namazından sonraki bir sohbetimizde Halep'te medrese tahsili gördüğünü söylemiştin.

– E söyledim!

– İyi de, tahsil görmüş iman sahibi böyle düşünür mü hiç?

– Şu hâlimizin zavallı olmaktan öte bir tarifi var mı sen-ce Hâfız?

Soğuşun insanın muhakemesini körelttiğini bilen Hafız, arkadaşının böyle konuşmasını anlıyordu. Anlatacaklarının onun kalbinde makes bulacağını biliyordu. Kendi zihninin ve kalbinin de iknaya ihtiyacı olduğunu düşünerek devam etti.

– İnsan sadece günahkâr ve suçlu olduğu zaman zavallı olur Ahmet. Allah kendi davası uğruna cihat eden insanın

önüne türlü türlü zorluklar çıkarır ancak asla onları zavallı düşürmez. Yanlış yapan, yanlış yola giren insan zelil duruma düşer. Vatanını, namusunu, dinini korumak adına cepheye giden insan yanlış yola girmiş değildir. O yolların en doğrusunda ilerliyor demektir. Bir yanlış ve zelil duruma düşmek söz konusu ise o da baştakilere aittir. Öyle değil mi?

– Çok doğru dersin ama gardaş bilirsün ki yıllardır perişanlık içindeyiz. Cepheden cepheye, koşup durduk ancak baktımıza sadece perişanlık ve yenilgi düştü.

– Gardaşım, sen de bilirsün ki her şer gibi gözükən hadiselerin ardında bir hayır vardır. Hem bu hayattan bütün bütün bir mutluluk ve huzur beklemek hata olur. O zaman dünya cennete nispet etmiş olur. İnsan tabiatı gereği yanılmaya müsait bir varlık olduğu ve her şeye malik olmadığı için, sıkıntılara düşebilir. Ancak insan, içindeki hakikate kulak kesilirse zorlukların içinde dahi selameti ve huzuru bulabilir. Aslında hayatın bize sunduğu her durum, hakikati araştırmamız içindir. Yani bu bir imtihandır. Allah kuluna kaldıramayacağı yükü yükler mi hiç. Demek bizleri bu yükü kaldırmaya layık gördü ki burada ve bu şartlardayız. Allah zorlukları, kullarını yarattıktan sonra yaratmıştır. Dolayısıyla yarattığı hiçbir zorluk, kuluna yüklediği donanımı aşacak cinsten değildir. O, yaratıp dünyaya gönderdiği ve en şerefli kıldığı insanı aciz yaratmamıştır. Ancak, yaratılışının hikmetlerini bilemeyen insan kendini aciz duruma düşürebilir.

– Hafız gardaş, Allah razı olsun. Bu sözlere ne denebilir ki. İhya ettin beni. Bu sözler beni konaklama bölgesine kadar götürür.

Yorulmuştu. Ahmet'i kendi hâline bıraktı. Ancak hemen yanında yürüyor ve Ahmet'i kolluyordu. Onu kurda kuşa yem olmasına gönlü razı olmazdı.

Birden sol tarafındaki çukurun içinde kıpırdayan karaltıları fark etti. Birkaç kurt, bir şeyler yiyordu. Ahmet'e devam

etmesini işaret ederek koldan ayrıldı. Kurtlar, kar çukuruna yuvarlanıp kalmış bir askerin cesedini parçalamışlardı. Hemen silahına davrandı ve kurtlardan ikisini öldürdü. Silah sesleri üzerine diğer kurtlar, hızla şehit cesedinin başından uzaklaştılar.

Tuhaf bir intikam hissi kaplamıştı Hafız'ın içini. Kurtların bir suçunun olmadığını o da biliyordu. Ama daha düşmanla doğru dürüst karşılaşmadan kurda kuşa yem olmak, sağlıklı düşünmesine mani oluyordu. Birden, Yüzbaşı Lütfü'nün sesiyle irkildi.

– Asker ne yapıyorsun orada?

Kurtlar, şehidi parçalamış yiyorlardı kumandanım!

– Hemen kola katıl. Mühimmatı boş yere harcama! Kurşunlarını kurtlara değil düşmana sakla!

– Emredersin Kumandanım!

Tırmanarak, kar çukurunun içinden çıktı. Yürüyüş koluna katılarak gayretli adımlarla intikale devam etti.

XI

Allah, insanı kendisini bilmesi, tanıması ve sevmesi için yaratmıştır. Madem insanın yaratılışı bu gerçeklere matuftur, o halde Allah yarattığı her bir nesneye kendini tanıttıracak bir sır koymuştur. Allah, yarattığı bu en şerefli varlığı başıboş bırakmaz ve her bir varlığa nakşettiği sırrını insanın çözmesini ister.

Allahuekber Dağları insanın varlık sırrını çözdüğü ve bu sır karşısında "Allahuekber" yani: "Allah en büyük" diye hayretini ifade ettiği bir yer olmalıydı ki insanlar bu adı vermiş ona. Evet, bu dağ, insana acziyetini hücrelerine kadar hissettiren Allah'ın büyüklüğünü hatırlatıyordu.

Kolordu birlikleri Tortum - Oltu arasında zor kış şartlarıyla karşılaşmışlardı ancak Allahuekber Dağları'na doğru çıktıkça zorluk katmerleşiyordu.

Hesaplara göre intikal, on dört, on beş saat kadar sürecekti. İlk başlarda bu tahmine herkes inanırken, dağa çıkıldıkça zamanın uzayacağını anlamayan kalmamıştı.

Daha henüz dağın eteklerindeydiler. Soğuk, eteklerde bile askeri perişan ederken zirvenin hâlini hiç düşünemiyorlardı. Adeta saplanıp kalmışlardı burada.

Bir ara göz gözü görmez oldu. Koca dağ boydan boya beyaz kefene bürünmüştü. Tipi, askerin ilerleyişini büsbütün durdurdu. Asker yolunu kaybetmeye, birlikler birbirinden

kopmaya başladı. İntikal halindeki askerler, önlerindeki kişiyi bile göremez olmuştu. Her tarafta beyaz kar parçacıkları öfkeyle uçuşuyordu. Yer ile gök birbirine karışmıştı. Asker kuralsız adımlarla ilerlemeye çalışıyor, kimi tökezleyip bir kar çukurunun içinde kalıyor, kimi önünde düşmüş bir askere takılıp düşüyor, sonra kalkıp yoluna devam etmeye çalışıyordu. At üzerinde sağa sola koşturan subaylar, komuta kontrolü kaybetmişlerdi.

Hafız, hemen önünde çöken askeri fark etti. Omzuna dokundu, el verdi. Bu, Ali'ydi. Hafız'ı görünce ferî sönmüş gözlerine ışık yürüdü. Hafız şaşırmıştı.

– Ali gardaş iyisin değil mi?

– İyiyim, iyiyim emme gardaş, daha ne kadar iyi kalırım Allah bilir.

– Şükür gavuşturana. Birbirimizi bırakmayak gardaş, şu tepeyi devirdik mi gerisi kolay, dedi Hafız.

Ölümün soğuk nefesini bir kez daha yakından hissetmişti. İki gündür yarım peksimetin dışında bir şey yememişlerdi. Hafız, elini uzamış sakallarının arasında gezdirdi. Bu şekilde, donmaya başlayan yanaklarını hissetmeye çalışıyordu.

Birlik karla kaplı zeminde boz bir iplik gibi uzayıp gidiyordu. Başını kaldırdı birliğin ucunu görmeye çalıştı. Tepenin ardında hayatta kalmaya dair umut vardı.

Nihayet tepenin zirvesine vardıklarında, etrafa gri bir karanlık çökmeye başladı.

Karanlığın çökmesi uzun sürmedi. Gök yıldızsızdı. Takım çavuşlarının seslenişleri, yollarına ışık oluyordu. Ne ki fırtınanın uğultusu da yol bulmaya yarayan sesleri dağıtıyor, daha kulaklara ulaşmadan alıp etrafa savuruyordu. Zemindeki kar, adımlarına bir anlık yol gösteriyordu, o kadar. Kar kuyuları zaman zaman askerleri yutuyor, kimi arkadaşının yardımıyla kurtuluyor, kimi düşüp öylece kalakalıyordu. Bu manzara hiç durmadan tekrar ediyordu.

Tipi, etkisini kısmen kaybetmişti. Fırtınanın sesi dindiğinde etrafta kurt ulumaları duyuluyordu. Birlik dört bir yana dağılmış, emir komuta kaybolmuştu. Konaklayacakları köye yaklaştıklarını söylüyorlardı çavuşlar.

Hafız, yürüyüş kolundan biraz ayrılmıştı. Bunun farkında bile değildi. Ayağı, üzeri karla kaplı bir nesneye takılınca sendeledi. Bu, daha önce düşüp kalmış bir askerden başka bir şey değildi. Bir an durakladı. Başını kaldırdığında yürüyüş kolundan ayrılmış olduğunu fark etti, fatiha okuyarak yürüyüş koluna katıldı. Gayretle Ali'nin arkasından yetişmeyi başardı. Onun durumunu kontrol etmek istedi:

– Ali gardaşım, iyisin değil mi?

Ali, 'iyiyim' anlamında elini yukarı kaldırdı. Lakin yürüyüşünden hiç de iyi olmadığı anlaşılıyordu. Birden olduğu yere çöktü. Hafız, birkaç adım önündeki Ali'ye yetişti. Tüfeğini omzuna berkitti. Kollarından tutarak salladı.

–Ali gardaşım, sakın kendini koyverme. Aha, dinleneceğimiz köye neredeyse geldik.

Hafız, bunları söylerken gözlerindeki endişeyi de gizleyemiyordu. Aslında yakında bir konaklama bölgesinin olup olmadığını o da bilmiyordu. Zira intikal hesapları büsbütün altüst olduğu için ne zaman nerede konaklanacağını bilmek zordu. Ali'nin yüzü mosmor olmuştu. Gözkapakları kayıp kayıp gidiyor, önü alınmaz bir uyku haline bürünüyordu.

– Ağa sen git, dedi, benden hayır yok. Daha yürüyecek takatim kalmadı. Bırak da şurada uyuyayım biraz.

– Ula gardaşım, burası uyuma yeri mi? Uyudun mu uyanaman daha.

– Dayanamıyorum, uyumam lazım. Bak şurada kıvrılıp biraz dinlenirsem bir şeyim kalmaz.

– Gardaşım, donuyon sen. Bu bir aldanış...

– Üşümüyom, hiç üşümüyom gardaş. Bırak şurada biraz kestireyim.

Hafız, Ali'nin donmak üzere olduğunu anlamış, onun hafızasını ayık tutmaya çalışıyordu. Telaşla yüzünü, ellerini ayaklarını ovmaya başladı. Yaptığı iş, emre itaatsizlikti. Bunu düşünmedi. Hemen Ali'yi sırtladı.

Hafız ve Perverili Ali, tanıştıkları andan itibaren birbirlerinden hiç ayrılmamışlardı. Böyle zamanlarda insanların çok samimi bir dosta her zamankinden daha çok ihtiyacı vardı. Kader onları yan yana düşürerek ikisine de iyilik etmişti. İkisi de böyle düşünüyor olmalıydılar ki birbirlerinin gönlüne akmış ve dostluklarını pekiştirmişlerdi. Hafız, Ali'ye kanat olup zaman zaman kayarak, zaman zaman yuvarlanarak tepeden aşağı inmeye durdu.

Hareketleri iyice yavaşlamış birliklerinden bir hayli kopmuşlardı. Hafız, yer yer donup kalmış arkadaşlarını görünce, umudunu kaybedecek hale geliyordu. Bir yandan da Ali'nin hafızasını açık tutmaya çalışıyordu.

Ali'nin hafızası bir gidip bir geliyordu. Hafızasının yerine geldiği bir anda Hafız'a seslendi:

- Hafız gardaş, sen beni bırak yoluna devam et, dedi.
- Olmaz, seni bırakmam. Allah'ın yardımıyla kurtulacağız. Neredeyse konaklayacağımız köye geldik, dayan. Hem umutsuzluk bir Müslüman'a yakışmaz.

Bir ara, uzaktan köpek sesleri gelir gibi oldu. Durdu. Kulak kabarttı. Rüzgârın estiği yerden geliyordu sesler. Ali'nin dizlerine bir derman geldi o an. Seslerin geldiği yöne doğru yöneldi. Köpeklerin gittikçe yaklaşması, dizlerindeki dermanı artırdı.

Birden, fersiz ışıklar belirdi uzakta. Işıklar gitgide yaklaşıyordu. Soğukla saatler süren boğuşmanın ardından bir köye gelmişlerdi. İlk gördükleri evin ahırına yöneldiler. Ahırın kapısı açıktı. İçerde birliklerinden birkaç asker vardı. Birbirlerine sokulmuşlardı. Kimisi de donmaya yüz tutmuş ayaklarına masaj yapıyordu. Hafız ve Ali'yi karşılarında görünce sevin-diler.

Askerler ahırda adeta üst üste yığılmış görüntüsü veriyordu. Onca dondurucu soğuğun ardından bu tıka basa dolu ahır, fırın gibi gelmişti. İçerde bir öksürük tufanı vardı. Hafız, yüzüne bir rehavet yürüyen Ali'yi hâlâ ayık tutmaya çalışıyor, ellerini ve ayaklarını ovuyordu.

Neredeyse herkes bitlenmişti. Kimi askerde tifüs belirtileri görülüyordu. Böyle bir havada asker birbirine sokuluyor, sokuldukça hastalığı birbirine bulaştırıyorlardı. Soğuğun öldürücü etkisinden kaçarken, başka bir ölümün koynuna sığınıyorlardı.

Kalabalığın arasında bitkin bir vaziyette olan Adıyamanlı Ahmet'i gördü Hafız. Kendinden geçmek üzereydi Ahmet. Ali, kısmen düzelmişti. Hemen Ahmet'in yanına vardı. Donuk donuk bakıyordu. Hâlâ üşüdüğü belliydi. Önce ayaklarını ısıtmalıydı. Önce ayağındaki ham çarığı çıkardı. Çorabı sanki ayak derisine yapışmıştı. Hafız, Ahmet'in ayağından çorabını sıyırdığında ayak parmakları patır patır dökülmeye başladı. Bir an içi geçer gibi oldu. Ayakları bacağına doğru morarmıştı. Ahmet'in ayaklarını bu haliyle hayvan gübresine sokarsa mikrop kapması kesindi. Hemen fanilasını parçaladı ve arkadaşının ayaklarını sardı. Fersiz ve donuk gözleriyle Hafız'a acı acı bakıyordu Ahmet. Biraz sonra öylece kalakaldı. Donmuş gibiydi.

Ali ile göz göze geldi. Gözyaşları kurumuştu. Ölüm, sıradanlaşmıştı zira. Ali'ye acı acı baktı Hafız.

– İna lillahi ve inna ileyhi raciun. Evliydi, iki de körpe yavrusu varmış. Öyle anlattıydı, dedi.

İkisinin de dudakları duaya durdu. Gözleri açık kalmıştı Ahmet'in. Hafız, avucunun içiyle gözlerini usulca kapadı. Herkes kendi derdindeydi. Ölüm o kadar sıradanlaşmıştı ki Ahmet'in ölümü kimseyi sarsmadı. Biri ellerinden diğeri ayaklarından tutarak ahırın dışına çıkardılar. Acı bir soğuk, yüzlerini yaladı aniden. Öylece bıraktılar duvarın dibine.

Yeniden ahıra döndüklerinde Ali, tir tir titriyordu. Hafız, onun da donmak üzere olduğunu fark etti. Hemen Ali'yi ahırın köşesindeki hayvan gübresinin olduğu yere götürdü. Birçok asker, ayaklarını hayvan gübresinin içine gömmüştü. Gübre kümesini bir tarafından eşelemeye durdu. Ali'yi gübrenin içine yatırıp gövdesinin ortasına kadar gömdü.

Bir müddet sonra Ali'nin dudaklarındaki titreme durmuştu.

Ahırda birkaç at vardı. Bu yüzden rahat sayılırlardı. Zira daha önceleri koyunlarla sabahlamak zorunda kaldıkları ahırlarda, sürekli yerinde durmayan ve üzerlerinden atlayan hayvanların verdiği rahatsızlıktan dolayı sabaha kadar uyku uyumaları mümkün olmamıştı.

Ahırdakiler, birbirlerine sırtını vererek uyuyorlar, buna da asker yatışı diyorlardı. Hafız'ın sırtını dayadığı arkadaşı Antepli Ökkeş'ti. Devamlı yanık Barak türküleri söylerdiler Ökkeş. Ama belli ki o akşam keyfi yerinde değildi. Suskunluğu Hafız bozmak istedi:

– Toprağım, hep türkü söylersin. Bu akşam da şu tatlı sesinle hadi Kur'an okuyuver bize.

Ökkeş iniltiye benzer bir sesle cevapladı

– İyi dersin de Hafız gardaş, bu akşam hiç fer kalmadı nefesimde.

Hafız, Ökkeş'in ateşler içinde olduğunu fark etti.

– Toprağım yorma kendini öyleyse, ben okurum.

Hafız, dokunaklı sesiyle Fetih Suresi'ni ve Yasin'i okudu. Gecenin ilerleyen saatlerinde uykuya daldılar.

Sabah namazı öncesi ilk uyanan Hafız oldu. Sırt sırta uyuduğu arkadaşı Ökkeş'i kaldırmak istedi önce. Ökkeş, kaskatıydı. Yokladı. Ökkeş çoktan Hakk'ın rahmetine kavuşmuştu. Gözyaşı dökmek yoktu zira her konakladıkları yerde bu manzara alışıl gelmişti. Kaldıkları yerde Ökkeş'ten başka birkaç kişi daha Rahmete kavuşmuştu.

Sabah namazı köy camiine gelen kimi askerlerle, diğer

ahırlarda sabahlayan askerler, günün ağarmasıyla köy meydanında toplanmaya başladılar. Binbaşı Lütfü, atının üzerinde etrafı dolaşarak askerleri içtima alanında toplamaya çalışıyordu. Bütün askerler, köy meydanında toplanınca acı gerçek ortaya çıktı. Üç bin kişilik birlikten, üç yüz kişi eksilmişti.

Ali, ayakları üzerine basabiliyordu. Köy meydanında Hafız'a minnetle baktı:

– Hafız gardaş, Allah senden razı olsun. Hakkını nasıl öderim senin?

– Gardaşım, sen asıl teşekkürü Allah'a et. Her şey O'ndan.

– Öyle öyle emme kulu da ihmal etmemek gerek..

– Ooo! Şükürler olsun!

– Ne oldu ki?

– Sami. Bak orada. Demek o da sağ salim yetişmiş.

Sami, ikisini de fark etmişti. Hemen yanlarına koştu.

– Yahu sizi kaybettim. Şükür sağsınız.

Binbaşı Lütfü'nün emriyle sıra sıra mezarlar kazıldı. Şehitler toprağa verildi.

Birlikler, hüznü ve kısa bir dua faslının ardından, köylülerden biraz tayın alarak, Binbaşı Lütfü'nün emriyle yenden yola koyuldu.

Yorgunluk, hastalık ve perişanlığın pençesindeki askerin hareketi iyice zayıflamıştı. At sırtındaki subaylar, intikal zamanının uzamasından endişe duyuyor, askerleri daha hızlı hareket etmeleri konusunda uyarıyorlar ancak, gayret sınırlarını zorlayan kimi askerler düşüp kalıyordu.

Daha günün ilk saatlerinde düşüp kalanın intikal etme ve hatta kurtulma ihtimali yok gibiydi. Yol uzadıkça, ayakta kalanlar düşenleri gözyaşları içinde bırakıp yoluna devam ediyordu. Kimi dizüstü çökerek, kimi yüzükoyun öylece kalıyordu, bir müddet sonra da üzerleri beyaz kefenlerle kaplanır gibi karla kaplanıyordu.

Köylülerin verdiği tayın, daha ilk konaklama yerinde tükenmişti. Açlık ve sefalet son haddine varmıştı. Atların boyunlarına bağlanan yem torbalarının içinde kalan birkaç arpa, onların umut yemeği olagelmmişti. Sarıkamış yollarında askerlerin büyük bölümü, beyaz kardelenler gibi karlar altında kalakaldılar. Dağ misali civanlar, kara buza kesmişlerdi. Allah'ına ve vatanına yemin etmiş binlerce askerin bedeni karlara sarılırken, ruhları da ak güvercinler gibi sonsuza kanatlanıyordu. Yemen yazlıklarıyla, ham çarıklarla koca dağlara yönelen yiğitler, gelinlik giyer gibi giyiyorlardı kefenlerini. Bir hüznün, bir çile, bir acıydı ki düşman başına...

Sarıkamış'ta şiddetli çatışmalar olacaktı. Ancak onların savaşı, şimdilik düşmanla savaşıp düşmanı imha etmek değil, hayatta kalma savaşıydı. Etrafı kaplayan kar, bir deniz gibiydi. Tepeler, dereler, kum fırtınaları gibi tipiyle şekillerini değiştirmiş, dağlar geçit vermez olmuştu. Gündüz, kar tipisi göz gözü görmez hâle getiriyor, bu sebeple menzilleri kaybolmuş halde yol alıyorlardı. Bazen tek sıra hâlinde birbirlerinin açtıkları izlerde yol alıyorlardı. Donan askerler işaret taşları gibi diğer askerlere yol gösteriyordu.

Bütün bu zorluklara rağmen Hafız, birliğiyle beraber inatla yol alıyordu. Kolordu, geride nice yiğitlerini bırakmıştı.

O günkü intikalde, yine birliğin ardında kalmıştı Hafız. Bu kez de Ali, onu yalnız bırakmadı. Bir geçitten, döne dolaşa geçiyorlardı. Zemin sertleşmişti ve kaygandı. Onca donma olaylarına şahit olduğu için, donmanın nasıl bir şey olduğunu iyi biliyordu artık. Bunun er geç kendi başına da geleceğini düşünüyordu.

Donma tatlı bir uyuşukluk ve karşı konulması güç, tatlı bir uyku hâliyle başlıyordu. Askerler bu tatlı uyku haline karşı koymakta güçlük çekiyor ve rahatlığa kendilerini bırakıyorlardı. Bu bir gönüllü ölüm değildi, cenneti arzulanış değildi, bu bambaşka anlatılmaz bir şeydi. Hani Mevlâna'ya

“Aşk nedir?” diye sorduklarında, “Ol da gör” demişti ya, işte öyle bir şeydi bu. Anlamak için, olmak gerekti belki.

Akşam olmak üzereydi. Konaklama yerine daha bir hayli mesafe olduğu belliydi. Yorulmuştu Hafız. Ali'yle araları yavaş yavaş açılmıştı. Ali, zaman zaman geriye dönüyor Hafız'ı gözden kaybetmemeye çalışıyordu.

Hafız, birden önünde karların ortasında masmavi bir su adacağı gördü. İçinden buharlar yükseliyordu. Bu sıcak bir kaynak suyu olmalıydı. Etrafında çam ağaçları vardı. Hızlandı. Sert zeminden birden ayağı kayıp düşüverdi. Düşmenin etkisiyle sanki bir uykudan uyanır gibi oldu. Önünde ne bir su birikintisi ne buhar ne çam ağaçları vardı.

“Allahuekber!” diye kendini toparladı. Donmanın tatlı uyuşukluğuyla karşı karşıya olduğunu anlamıştı. Vücudunun değişik yerlerini çimdiklemeye başladı. Ayaklarını sert sert buzdan zemine vurarak uyuşukluğunu gidermeye çalıştı. Ölmek istemiyordu. Konaklama yerine kadar direnmeyi düşündü. Az kaldığını biliyordu. Kendi içinde çetin bir ölüm kalım mücadelesi vermeye başladı birden. Her an düşüp kalabilirdi. Soğukun etkisini hissetmiyordu. Tatlı bir uyku, sürekli kendisini girdabına doğru sürüklemeye çalışıyordu. Sanki cennet bahçesinden kendisine sunulan elmayı reddeder gibi geri durmaya çalışıyordu uykudan. Soğuk zemin üzerinde, sıcak bir ocak başını reddetmek gibi bir şeydi bu. Direniyordu Hafız.

Ailesini düşündü, Aslı'sını düşündü. Daha bir gayretlendi. Önündeki arkadaşının peşinden ayrılmıyordu. Sessiz bir ölüm kalım mücadelesine tutulmuştu. Yüksek sesle türkü söylemeye başladı.

*Allahüekber kar, boran
Tırmandık dağlara yayan
Gökten ateş dökülse de
Yılar mı hiç Ali-Osman*

Sesinin karşı tepelerde yansımalarını duyuyor, yaşadığından emin olmaya çalışıyordu. Ne ki her adımda sesinin tonu biraz daha yavaşlıyor, kelimeler dudaklarından biraz daha anlamsızca çıkmaya başlıyordu. Birden onun türküsüne önündeki ve arkasındaki arkadaşları da katıldılar.

*Allahüekber yan yatar
Kızarmış da güneş batar
Allahuekber'in döşünde
Nice bin şehitler yatar*

Anlaşılan herkes aynı ölüm kalım mücadelesini yaşıyordu kendi kendisiyle. Hafız, zaman zaman etrafta bacasından dumanı tüten evler görüyor, hafif bir sendeleme sonrasında kendine geliyordu. Havale geçiren bir hasta gibi hafızası bir yerine geliyor, bir kayboluyordu.

Hava iyice kararmıştı. Ali gözlerden kaybolmuştu. Belki de geride kalmıştı. Hafız nihayet kurtulduğunu düşünüyordu. Toplanma yerine gelmişti. Etrafta öbek öbek ateşler yanıyor, sesler yükseliyordu. Sıcak çorbaların kaynadığı kazanların buharını görebiliyordu. Birden ayağı kaydı ve bir çukura düştü. Kendine geldi. Birisinin, düştüğü çukura, tedirgin bakışlarla el uzattığını gördü. Bu Ali'ydi. Ali'nin gözlerindeki korku, "Düşen kaldırılmayacak, herkes intikal edecek!" diye kesin emrin etkisindedir. Evet, Enver Paşa'nın ve Kolordu Kumandanı Hafız Hakkı'nın emriydi bu.

Hafız, Ali'nin yardımıyla yeniden kendisine geldi ve toparlandı. Hafız'taki donma emarelerini sezen Ali, onu konuşturmaya durdu. Bu kez sıra ondaydı.

– Hafız Kardeş, sen şeyhoğlusun. Hafızlığın vardır. Hadi biraz Kur'an oku.

Etrafta ne bir ateş yanıyor ne de bir ses duyuluyordu. Ölüm düşüncesi içine iyice yerleşmişti. Hafız, Yasin Suresi'ni okumaya durdu mırıltıyla. Bir yandan dua okuyor bir yandan

da aklından geçen ölüm düşüncesiyle geçmiş hayatı bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçiyordu.

En son Aslı'sının resmi kaldı belleğinde. Sureyi bitirmişti. Yeni baştan okumaya durdu. Aklından geçenlerle gerçekler yine iç içe girmişti. Ne çare ki Ali'nin de takati tükenmek üzereydi. Bu kez geride kalan Ali oldu. Hafız'ın hafızası yine gidip gelmeye başladı.

Birden yüksekçe bir avlu duvarının dibinden geçtiğini fark etti. Babasının dergâhına ne kadar da benziyordu. Ardına baktı. Gelen arkadaşına, hadi şuraya girelim, diye işaret etti. Avlunun açık kapısından içeri daldı. Arkadaşına göz gezdirdi, göremedi. Hemen açık duran iç kapıya yöneldi. Kapıda Aslı duruyordu. İçeriye göz gezdirdi. Burası babasının eviydi.

– Hoş geldin, dedi Aslı, cennet sesiyle.

Yüzüne mutlu bir rahatlık yürüdü Hafız'ın.

– Hoş bulduk Aslı, dedi.

– Hayırdır ne işin var burada!

– Sen askere gidince, dedi Aslı. Şeyh Efendi, senin gönlünden geçenleri sezmiş, beni istetti. Sen gelene kadar, ben de ailenle beraber kaldım.

Hafız'ın gözlerinin içi parladı. Bir çırpıda Aslı ile nasıl da konuşmuştu. Oysa daha önce hiç kelam etmişliği yoktu Aslı'yla. İçine tatlı bir huzur yürüdü. Hiç bu kadar mutlu olmamıştı. İçeriye girdi Aslı'yla. Babası ve annesi karşısındaydı. Ellerini öpüp sarıldı onlara. Sofra kurulmuştu ve tarhana çorbasından tatlı bir buhar yükseliyordu. Ocağa ateş sürülmüş, gürül gürül yanıyordu. Hep birlikte sofranın başına oturdular. Ocaktaki ateşin sıcaklığı Hafızın yüzünü yalıyordu.

– Anlat oğlum, dedi Şeyh Efendi. Cephede durum ne?

– Arkadaşlarımın çoğu düşmanla savaştan donarak şehit düştüler baba, dedi Hafız.

Donmak ne acı bir haldi. Belki donan için değildi ama

geride kalan için çok acıydı. Ocaktaki alevin sıcaklığı bir şamar gibi yansımaya başladı yüzüne bu kez.

Kendine geldiğinde arkadaşı Ali başucundaydı. Bir yandan ayaklarını karla ovuyor, bir yandan hafifçe şamarlıyordu kendisini. Kurtuldum, galiba diye düşünürken, böylesine güzel bir hayalden uyanmış olmaktan dolayı hiç mutlu olmadı.

Birden at üzerinde bir yüzbaşı geldi yanlarına. Ali'ye sert bir sesle çıkıştı:

– Enver Paşa'nın emrini bilmiyor musun asker! Bırak onu, sen kendi hayatının derdine düş. Hadi düş bakalım önüme!

Ali, korku ve endişe dolu gözlerle baktı Hafız'a. Yavaşça doğruldu ve yola koyuldu. Hafız, ayaklarını hissetmiyordu. Dizlerinin üzerinde doğruldu. Yarı sürünerek yarı yürüyerek, yol almaya başladı. Etrafı gri bir karanlık kaplamıştı.

Artık yanında Ali ile Sami de yoktu. Bütün bedenini tatlı bir uyku sardı yeniden. Ruhu bu tatlı uykuya şiddetle dalmak istiyor ama akli, uyursa öleceğini söylüyordu. Peki, sonunda ölüm olmasına rağmen neden bu derece şiddetle uyumak istiyordu. Babasının dergâhtaki bir sohbetini hatırladı.

İnsan ruhu hep güzelliğin peşindedir, demişti babası. Bezm-i Elest meclisinde, Hüsn-ü Mutlak olan Rabbinin güzelliğine şahit olan insan ruhu, dünyaya geldiği andan itibaren hep bu güzelliğin peşindedir. İnsanın dünyada hep en güzeli arayışı ve hiçbir zaman ideal en güzeli bulamayışı bundandır. Büyük bir çiçek bahçesinde en güzel çiçeği bulamaz insan. En güzel dost kusursuz değildir. İnsan, güzel nefesi ararken de güzel sesi ararken de bu sırrın peşindedir aslında. En güzel ses, henüz keşfedilmemiştir. Çünkü en güzel yalnızca O Hüsn-ü Mutlak'tır.

Mevlâna da Mesnevî'sinde bu gerçeğe değinir. Nasıl ki ney, kamışlıktan koparıldıktan sonra dertli dertli ötmeye başlar, insan da baki âlemden koparılıp dünya meydanına düşünce ruhu hep ayrılığın acısıyla inler. Bundan dolayı da hep gerçek âlemin

sevdasında ruh. Gerçek güzelliğe kavuşmaktır muradı. Aslında onun Aslı'da aradığı, ruhun gerçek güzelliği arayışından başka bir şey değildi. O halde dünyada kalmak için direnmenin ve de kadere karşı durmanın bir anlamı yoktu.

Hafız bunları düşünürken, önünde uzayıp giden ovanın ötesindeki dağların ufkuna dalıp gitti. Dizlerinde derman kalmamıştı. Biraz sonra dizlerinin üzerine çökerek kalakaldı. Yanından geçen birkaç asker, kendilerini adeta sürüklüyordu. Kimsenin kimseye yardım edecek takati kalmamıştı. Önden gidenler, çoktan toplama yerine varmış olmalıydılar.

Bir müddet gözlerini yere çivileyerek durdu. Neden sonra, gözlerini çivilediği yerden sökerek başını hafifçe kaldırdı. Bu kez, önünde alabildiğince uzayıp giden dalgalı tepelere baktı. Sanki binlerce kilometre uzaklara bakıyordu. Önünde uzayıp giden bembeyaz tepelerin aşağısındaki menzile uzanmak istedi. Ama uzanamadı. Hayalleriyle gitmek istedi, onu da başaramadı. Üzerine çöken tatlı uykuya direnemedi, gözleri hafifçe kapandı.

Ama direnmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu teslimiyet intihar olurdu. Ağırlaşmış gözkapaklarını yavaşça araladı. Artık geriden gelen kimse yoktu. Diğer arkadaşları ya kendisini geçmişler ya da yer yer düşüp işaret olmuşlardı.

Direndi ayaklarını sürüyerek ilerlemeye çalıştı. Olmadı. Rüzgârın uğultusu artmıştı. Rüzgârın uğultusundan başka hiçbir şey duymuyordu. Rüzgârın sesi, hayatın ölümü fısıldayan sesiydi. Uğultuları saymaya başladı.

Rüzgâr uğuldadı...

Gün gökyüzünden çekilmişti. Etraf, dalgalı beyaz bir deniz... Hava puslu, serpintili, ufuksuz, boğuk bir aydınlık...

Rüzgâr yine uğuldadı...

Rüzgârın her uğuldayışında dudaklarından; "Allahuekber!" nidası yükseliyordu.

Bin üç yüz onuncu uğuldayıştı bu.

Karlı tepeler savrulup savrulup üzerine geliyordu. Soğuk, hep soğuk, yalnızca soğuk...

Soğuk tipiye dönüyordu.

“Allahuekber!” nidası içine bir ferahlık getirdi. Bir insan Allah’a güvenmesini biliyorsa, onun için acizlik olabilir miydi? Bedeni karlı tepelerde dolaşırken yüreği tevekkülün yamaçlarında dolaşıyor ve bundandır ki ürkmüyordu tipiden. Ancak ten sızısı can sızısı oluyordu soğuktan.

Çarığının içinde parmağını oynatmaya çalıştı. Hissetmedi ayak parmaklarını. Ufka baktı acı acı. Ufuk görünmüyordu ki. Yok yok, görünüyordu aslında. Ufuk hemen önlerindeydi.

Rüzgârın bin yedi yüzüncü uğuldayışını duydu ve hissetti. Bunu hissetmemesi ne mümkündü. Her taraf rüzgâra ve yerden savrulan karın sesine teslim olmuştu. Yer yer uluyan kurtlar, çakallar ve yabani hayvan sesleri de duyulmaz olmuştu. Rüzgâra ve tipiye direnen sadece birerli kolda ilerleyen ve takati tükenmek üzere olan Türk askerleriydi.

Zemin değişkendi, renksizdi, ürkütücü ve yutucuydu. Hafız’ın ayaklarında karıncalanma ve sinirlerinde uyuşma vardı. Birliğin epey gerisinde kalmıştı.

Donuyordu ve bunun farkındaydı. İçinden bir gayret havalandı. Kalkmalıydı. Her şey umutsuzluğu fısıldıyordu ama direnmeli ve kalkmalıydı.

Zemin, dipsiz beyaz bir kuyu... Zaman; yelkovansız, akrepsiz ve rakamsız...

Sıcak bir ocağın başında olsaydı şimdi. Yumuşak minderin üzerine kurulsaydı ocağın başında. Ateşin yalazı yüzünü yalaysaydı. Ocağın üstünde çorba kaynıyor olsaydı. Bir de, bir de...

Rüzgâr kaçınıcı kez uğuldamiştı unuttu.

Unutmamak ne mümkün... Dudaklarından; “Allahuekber!” nidası daha düşmeden, diğeri uğulduyordu rüzgârın.

Yine uğuldadı rüzgâr, acı bir anne feryadı gibi.

Zira rüzgârın her uğuldayışı, bir annenin yüreğine figan düşürüyordu. Rüzgârın her uğuldayışında bir ana kuzusu dizlerinin üzerine çöküp kar ortasında kalakalıyordu.

Uykusuz gecelerin isyan eden sesi gibiydi rüzgârın uğultusu. Aslında bir de zeminin kırt kırt eden sesi vardı.

Birçoğu evliydi askerinin. Kırt kırt sesleri git gide seyreilirken, her adımın karlı zeminde susuşu, birkaç yetimin de ağlayışı demek oluyordu. Umutlar buz tutar mıydı? Umutlar, buz tutuyor, buz oluyordu işte. Nice umutlar Allahuekber Dağları'nda buz olup kalyordu.

En son uğuldayış; bir uğultu muydu yoksa hissettiği bir ürperiş miydi ayırt edemedi.

Ayağa kalkmak istedi. Ne ki her yanı sallanan yaşlı, ahşap bir yalı gibi sendeledi. Bacakları titredi. Kolonlarından darbe alan bir bina gibi titredi bacakları. Birden umutları da sarsıldı bedeni gibi. Rüzgârın uğultusunu duymaya çalıştı. Çünkü bu uğuldayış da hayatın sesiydi.

Rüzgârın yeni bir uğuldayışını duyunca mutlu oldu, bu kez ve yine "Allahuekber!" nidası döküldü dudaklarından belli belirsiz. Hareketleri iyice yavaşlamıştı.

Tam da kendini koyuverecekti ki; bu "Allahuekber!" nidası, kalorifer borularına yürüyen sıcak su gibi geldi tenine.

Rüzgâr uğuldadı, zemin aktı, zaman savruldu...

Durmamalıydı. Zaman gecenin ayazına gebeydi. Çünkü zemin biraz daha solgun oluyordu gitgide. Ya da gözlerinin ferisi sönüyordu. Gecenin ayazı tenlere daha çok saldıracaktı. Aç kırtlar uluyacaktı sonra, saldırmak umuduyla.

Kırtlar uluyorlardı işte. Rüzgârın ve zeminin sesine bir de kırt sesi eklenmişti.

Evet, galiba gece olmuştu. Kırtların ulması iyi aslında, diye düşündü. Beyaz bir dōşeęi andıran zeminde uyuma

hissini, insanın içinden alan bir sesteki kurt sesi. Ölümü hatırlatan, ürperten bir ses...

Geride, donup kalmış arkadaşlarının cesetlerini yiyen kurt görüntüleri hiç aklından gitmiyordu. Çölün akbabaları neyse, karın kurdu da oydu.

Rüzgâr yine bilmem kaçınıcı kez uğuldayıp sustu.

Isık çalmaya çalıştı. Yanından ağır aksak geçenlere bir şeyler diyecekmiş gibiydi. Bir keresinde arkadaşlarını; "Ben aranızdan ısıklı çalarsam bilin ki donmak üzereyim demektir. O zaman bana yardım edersiniz." demişti. Dudaklarını ısıklı çalma vaziyetine getirdi. Ama yapamadı. Isık çalsa ne önemi vardı ki. Gidenler zaten gitmişti. Geride kalanlar ise sürünen bir ceset gibiydi.

Göğsünden kopup gelen hava olduğu gibi ağzından çıkıverdi ve buhar oldu. Tıpkı hayat gibi... Dudakları uyuşmak üzereydi. Silahını tuttuğu elinin parmaklarını oynatmak istedi. Parmakları silahının kayışında kilitlenmişti.

Kar, etrafta baş döndürücü hızla savruluyor, kamçı olup yüzüne değiyordu. Arz, bütün askerlerin adımlarını merkezine çekiyordu. Lakin bir adım duraklasa bir daha yürüyemeyecek haldeydiler.

Uyandırmalıydı kendini. Yarı açık hafızası böyle diyordu. Kendini, boğulmakta olduğu kendi gölünden el vererek kurtarma çabasına düştü. Emanetin hakkını vermek için çabaladı, yani akıbeti için çabaladı. Evet, bu tatlı uykunun ardında şahadet vardı. Tatlı bir hayat vardı. İçindeki o önü alınmaz güç onu uykuya ve hayata bundan dolayı çekiyordu. Ama yaşamak için direnmezse bu intihar olmaz mıydı? İnsan, bile bile ölümün kucağına nasıl atlayabilirdi ki? Böylesi çileli bir mücadelede, kazanma kuşağında kaybetmek de vardı ama. Direndi...

Sonra, Rüzgâr kaçınıcı kez uğuldayıp yine, kestirmek mümkün değildi.

Katılaşmış, buza kesmiş elbise tabutunun içinde, kaputunun karalığına tutunmaya alışan Őekilsiz başını oynattı. Gorebiliyor muyum acaba, düşüncesiyle buzdan kaputunun bir yerlerinde karalık aradı. Etrafı görmediğini sandı. Her tarafın boydan boya beyazlıklar içinde olmasından, kar körlüğü denen göz donmasına tutulmaktan korkuyordu. Önce gözleri, sonra kendisi donan bir arkadaşının serzenişi hiç gözünün önünden gitmiyordu. “Neden hemen gece oldu?” diye sızlanmaya başlamıştı önce. Gözleri donmuştu oysa.

Buz tutan elbisesinin bir yerindeki karalığı görünce sevindi. Başını yeniden oynattı ve hafif göğe dikti. Kar yağıyordu, yok savruluyordu aslında kar. Veya binlerce beyaz akbaba dönüyordu başında. Kirpiklerini, buza tutmuş bakışlarını elbisesinin karalığından kaldırdı. Vücudunun kimi yerlerini hissetmiyordu. Uyandırmalıydı yüreğini, çocukluğunu, gençliğini uyandırmalıydı. Rüzgâra ıslık almalıydı. ıslık almaktan hoşlanmazdı ama Şimdi almalıydı.

Rüzgârın uğultusunu duymadı bu kez.

Ayak izleri gecenin beyaz mağarasında buzdan bir taş oluyordu. Yürüyüş kolundan epey geri kalmıştı. Zaman kara elbisesini giymişti, ak kefeninin üzerine.

Gecenin sayısız oyukları, sayısız yiğidi yutmuş bir daha geri vermemişti. Allahuekber Dağları boydan boya kabristan, zemindeki karlar Őehitlere kefen olmuştu. Rüzgâr ha bire oyuklar açıyordu zeminin bağrında. Rüzgâr, açtığı her bir oyuğa, yeni bir askeri çağırıyordu.

Rüzgârın ölüme davet eden sesi, sustu sonunda. Kar, iri iri inmeye durdu gökyüzünden. Zemin de hava gibi yumuşamaya başladı. Vakit azaldı, yol uzadı. Rüzgârın daha önceden açmış olduğu beyaz oyuklar dolmaya, yere düşen Şehitlerin üzeri kapanmaya başladı. Henüz dolmamış bir oyuğa düşüp kaldı Hafız. Fersiz nazarlarla etrafına acı acı bakınmaya başladı.

Allahuekber Dağları'nda hiç durmadan yağan kar, dağın bağrında donup kalan şehitleri örtüyor, etraf kar tümseklerine dönüyordu. Tipinin durmasıyla sakinleşen karın gökyüzünden yeryüzüne mi yağdığı yoksa yeryüzünden gökyüzüne mi çıktığı belli olmuyordu, bu manzarada şehitler sanki kardan kanatlar takınmışçasına Cennet-i Âla'ya uçuyordu.

Zemin, gözlerinden silinmekteydi ki birden uzakta yürüyen bir karaltı gördü. Hemen ardında düşüp kalmış olan askerin yanına yaklaşıyordu. Biraz sonra karaltı kendisine yöneldi. Karlara bata çıka yaklaştığında, olduğu yerde bir müddet durdu. Gözleri bir kararıp bir ışığıyordu. Hayal mi görüyorum acaba diye düşündü. Bu bir asker değildi. İntikam peşinde koşan bir Ermeni olabilirdi. Zira intikal esnasında yardım istedikleri bazı Ermeni köylüleri tarafından birkaç arkadaşı zehirlenmişti.

Meçhul kişi, hemen Hafız'ın yakınında düşüp kalmış askerin yanına yöneldi. Boynunu yokladı. Ölmüş olduğunu anlayınca, oturdu başucuna ağlamaya başladı. Ağlayışı sanki annesinin, babasının ve kardeşlerinin başında gibi içten ve derindi. Saçlarını bir anne şefkatiyle okşadı askerin. Daha on altı on yedi yaşlarındaydı. Nazik ve çelimsiz elleriyle silahına sımsıkı sarılmıştı. Yüzünde, sanki cennetin sıcak iklimlerinde dolaşıyormuşçasına tatlı, huzurlu bir tebessüm vardı.

Gözyaşlarına hâkim oldu. Birdenbire kararlı ve dirayetli bir kumandan gibi doğruldu. Şehit askerin üzerindeki elbiseleri hızla çıkarmaya başladı. Hafız, bir yandan merakla olanları seyretmeye çalışıyor bir yandan da üzerine bir karabasan gibi abanan uykuyu yenmeye çalışıyordu. Vücudunun büyük bölümünü hissetmiyordu artık.

Meçhul kişi, askerin üzerinden çıkardığı elbiseleri üzerine giydi. Bir müddet tereddütlü gözlerle çevreyi izledi.

Etrafa serpiştirilmiş gibi duran karaltılarda hiçbir kıpırdanma ve hayat belirtisi görünmüyordu. Askerin elindeki silahı zorla da olsa alabildi. Üzerini karlarla kapladı. Başucunda gözyaşları içinde Fatıha okudu. Sonra; “Bismillah” diyerek doğruldu. Ama birden yanından geçmekte olduğu Hafız’ın inlemekte olduğunu duydu. Geriye döndü ve Hafız’ın başucuna geldi. Yokladı. Teni soğumak üzereydi. Bu Hızır olmalı, diye düşündü Hafız. Dudaklarından belli belirsiz birkaç kelime döküldü.

Meçhul kişi, “Aman Allah’ım, yaşıyor bu!” diye mırıldandı. Ellerini ve bacaklarını ovmaya başladı.

Toplanma yerine uzak olmamalıydılar. Silahını boynuna asarak Hafız’ı doğrultmaya çalıştı. Bu çelimsiz, çocuk görünümüne meçhul kişinin kendisini taşıyamayacağını anlayınca, son enerjisini toplayarak ona yardımcı olmaya çalıştı. Ne ki dizlerinden aşağısını hissetmiyordu.

Adım atmakla sürünmek arası bir tempo yakalamışlardı. Birlik, mutlaka yakınlarda bir yerde konaklamış olmalıydı. Yolu bulmak için ayak izlerine bakmıyordu. Elli metrede bir, yüz metrede bir donarak şehit düşmüş askerlerin bedenleri kılavuzluk ediyordu.

Meçhul kişi, Hafız’ı uyanık tutmak için tiz sesiyle konuşmaya başladı:

– Şehit erin üzerindeki elbiseyi alırken beni görmüş olmalısın. Saklamanın bir faydası yok. Beni anlıyorsun değil mi?

Hafız’ın konuşmaya mecali yoktu. Gözleriyle onu tasdik etti.

– Ha, anlıyorsun. Evet, bu benim için bir fırsat oldu. Şükür ki düşmana karşı cephede savaşma imkânı yakaladım. Hiç olmazsa bu yolla ailemin, memleketinin intikamını almış olurum.

Hem gözlerindeki yaşama azmini gördüğü Hafız'ın şuurunu açık tutmak, hem de içini dökmek için anlatmaya durdu.

– Ermeni çeteleri... Köyümüzü bastılar, kim varsa acımadan katlettiler. Hayvanlara bile acımadılar. İşlerine yaranları yanlarında götürdüler. Sonra, bütün köyü ateşe verdiler. Ben ahırda enkazın altında kaldım kurtuldum. Allah onların gözlerinden sakladı beni. Ama iyi mi oldu benim için bilmiyorum. Günlerdir sevdiklerimin cesetleriyle yaşadım. Kardan mezarlar yaptım hepsine. Orada kalıp, yeniden Ermeni çetelerinin zulmüne uğramaktansa, böyle orduya katılmak daha iyidir. Şimdi ölürsem de hiç olmazsa savaşarak şereflice ölürüm.

Hafız'ın dudakları açılıp kapanamayacak kadar duyarsızlaşmıştı. Uzaktaki toplanma yerinin ışıkları görünmüştü.

İkisinin de gözleri parladı birden.

– Dayan kardeşim, bak sana söylememiş miydim, işte galiba toplanma yerine geldik, dedi.

Açık göğün bağırında açmış olan Ay, karların üzerine yansıyarak ortalığı aydınlatıyordu. Ancak Ay, gecenin dondurucu ayazına hükmedemiyor, ortalığı ısıtamıyordu. Aksine açık hava ayazı daha da keskinleştiriyordu. Hızlı adımlarla yürürken ağızlarından çıkan buharlar, daha havaya karışmadan yüzlerine buz tanecikleri olarak yapışıyordu. Kaşları ve kirpikleri buz tutmuştu ama cennete gidiyormuşçasına ışıklara doğru yol alıyorlardı.

Bu ışıklar aslında, sadece Hafız'ın değil, her ikisinin de kurtuluşuydu. Işıklar git gide artıyor ve parlaklaşıyordu. Biraz sonra etrafta askerlerin görünmesiyle burasının gerçekten toplanma yeri olduğunu anlamışlardı. Işıklara yaklaştıkça, etraflarında yürüyen askerlerin sayısında da artış oluyordu. Anlaşılan, intikal esnasında ışığı gören askerler kendilerini

soğuğun bağına koyuvermiyorlar, son bir gayretle donmaktan kurtulmaya çalışıyorlardı.

Toplanma bölgesine vardıklarında ikisinin de sevinci kursaklarında kaldı. Toplanma yeri bu kez bir köy değildi. İki tepenin arasındaki çukurda kurulmuş bir kamp yeriydi. Yer yer çadırlar kurulmuş ancak çadırların direkleri olmadığı için kimileri donmanın etkisinden kurtulmak için çadırların arasına sarılmıştı. Orta yere büyükçe bir ateş yakılmış, etrafa da direksiz çadır yığınları vardı. Etraftaki ağaçlardan dal keserek çadırları ığreti şekilde ayağa kaldırmaya çalışanlar vardı. Askerler sayım sonrasında ateşin başında veya etraftaki ağaçlarda sabahlayacaktı.

Askerlerin durumu içler acısıydı. Her ığreti çadırın etrafından ve içinden inilti geliyordu. Birlikler müthiş bir moral çöküntüsü içindeydiler. Hiç kimse kendileriyle ilgili değildi. Bir asker diğer bir askerin hayatını kurtarmış, kimin umurundaydı ki. Zaten suç olan bu eylemin, asker nazarında muteber tarafı yoktu. Binlerce asker geride donarak şehit düşmüştü. Yirmi dört saatte geçilecek denilen yol, uzadıkça uzamıştı ve hiç kimse yarınki toplanma bölgesine sağ varıp varamayacağını kestiremiyordu. Sanki mahşerdi. Herkes kendi derdine düşmüştü.

Biraz sonra toplan borusu çaldı. Her birlik belli bir bölgede yakılmış ateşin etrafında toplanmaya başladı.

Meçhul kişi, telaşlandı. Sanki bilinmemsini istemediği bir sırrı var gibiydi. Yanında getirdiği Hafız'a döndü.

– Sen hangi birliktensin hemşerim, diye sordu.

Fakat Hafız'ın konuşacak mecali kalmamıştı. Ses alamayınca: “Belki arkadaşlarını tanıyorsundur.” diye inledi.

En yakın birliğe doğru yöneldiler. Ateşin başına varıp oturdular. İçtima ve sayım yapmak yerine, öbek öbek yanan ateşlerin başında oturup uyuşan bedenlerini ovuyorlardı.

Onbaşılar askerlerin sayımını, yanlarına gelerek tek tek yapıyorlardı.

Meçhul kişi, bir taraftan; ateşin başında Hafız'ın uyuşan bedenini ovarak iyileştirmeye çalışırken, diğer taraftan da etraftaki askerlerin konuşmalarına kulak kabartıyordu. İçlerinden birisi:

–Yolda Ermeni komitacıların baskınlarına uğrayarak öldüğümüz yetmiyormuş gibi şimdi de soğuktan donarak ölüyoruz. Daha düşmanla karşılaşmadan hepimiz ölüp gideceğiz, diyordu.

Diğerleri de onu tasdik ediyorlar, öfkelerini dışa yansıtıyorlardı. Askerlerin bazı sözlerinden, beden sağlıklarının yanı sıra ruh sağlıklarını da kaybetmeye başladıkları anlaşılıyordu. Meçhul kişinin yüzü burkuldu birden, üzüldü, sanki kahroldu. “Hayır! Ümidinizi yitirmeyin, Allah bizimle beraberdir, dayanmalısınız!” der gibi bir hali vardı. Ama sesi çıkmadı.

Sayım yapan Çavuş bağırdı.

– Bu ne iştir yahu, her hal bölüğün yarısı telef olmuş, diye söylenerek onlara doğru yaklaştı.

Bunun üzerine meçhul kişi, telaşlanarak, sayımı yapmış askerlerin arasına karışmak için acele etti.

Şüpheli tavırlarla uzaklaşması, sayım yapan onbaşının dikkatinden kaçmamıştı. Peşine takıldı ve takip etmeye başladı. Onbaşının peşine takıldığını anlayınca telaşlanarak adımlarını daha da hızlandırdı. Birden onbaşının tok sesiyle irkildi.

– Hey asker dur!

Olduğu yere çivilendi sanki

– Sayım yapıyorum görmüyor musun, nereye gidiyorsun?

Birden eli ayağına dolaştı, telaşlandı, ne söyleyeceğini şaşırıldı. Nutku tutulmuştu adeta, konuşamıyordu. Gözlerinde korku vardı.

– Ne susup duruyorsun, künyeni okusana hemşerim?

Ne söyleyebilirdi ki. Bu kadar baskına uğramış, arada Ermeniler tarafından zehirlenmiş askere, “ben sizin içinize kaçak olarak girdim.” demeye cesaret edebilir miydi? Hikâyesini anlatsa bu dağınıklık, moral bozukluğu içinde kim inanırdı ona. Yine suskunluğunu bozmadı. Çavuş, iyice yaklaştı ve gözlerini öfkeyle kısıtı:

– Bir dakika bir dakika, ben daha önce seni hiç bu bölükte görmedim. Diğer birliklerden bunu tanıyan var mı?

...

Kimseden ses çıkmadı.

– Sahi sen kimsin yahu?

Meçhul kişi titriyordu. Gözlerine korkunun kızılığı yürümüştü ama gecenin karanlığında bunu kimse fark etmedi. Acı acı Hâfız'a baktı. Hâfız, ateş başında sessiz ve hareketsiz bir cisimden ibaretti.

Sustu. Sadece sustu. Çavuş, meçhul kişinin kahredici sessizliği karşısında iyice öfkelendi.

– Sağır mısın be asker, beni duymuyor musun? Sağır olsan burada olmazdın. Yoksa dilimizi bilmiyor musun? Cevap versene be!

Etrafı birdenbire soğuk bir sessizlik kapladı. Subaylar çadırda, çavuşlardan tek mil bekliyorlardı. Herkes çavuş'un karşısındaki başı kapşonlu; zayıf, çelimsiz, daha bıyıkları bile terlememiş genç askere bakıyordu.

Bu arada Hafız, ateşin başında belli belirsiz sesler çıkarak uzaktan bir şeyler anlatmaya çalışıyordu ama onu kimsecikler duymuyordu. Onbaşı son bir kez güledi:

– Yoksa sen aramıza sızmış bir casus musun he?

Bu söz karşısında ateşin başındaki askerler sanki düşman askeriyle karşılaşmış gibi hareketlendiler.

Askerlerin bu tepkisi karşısında birden hayretler içerisinde kaldı. Çavuş, silahını omzundan alıp mermiyi sürdüğünde

iş artık iyice çığırından çıkmıştı. Olay, öyle ani gelişmişti ki artık söz söylemenin hiçbir faydası yoktu.

Durumun vahametini anlayan Hafız, eliyle işaretler yapmaya çalıştı. Ayağa kalkmak istedi kalkamadı. Seslenmek istedi, ancak ağzından düz bir böğürtü sesi çıktı. Bunca iniltinin arasında Hafız'ın ne demek istediğini anlayacak yoktu. Ne talihsizlikti ki Sami ve Ali'yi de kaybetmişti. Sürünerek ateşin başından olay yerine yöneldi. Ne ki iş işten geçmişti.

Çavuş, birden silahını ateşledi. Ardından, bütün silahlar peşi peşe patlamaya başladı. Silah seslerini duya Mülazım Rasim, çadırından fırladı. Yerde, kanlar içinde yatan asker cesedini görünce öfkeleni:

– Nedir bu hal?

Silahını ilk ateşleyen çavuş, zafer kazanmış kumandan edasıyla öne atıldı:

– İçimize bir casus sızmış kumandanım, biz de hemen cezasını verdik.

Biraz sonra Binbaşı Lütfü Bey de olay yerindeydi. Olanları anlamaya çalıştıktan sonra, başını sallamaya başladı. Kumandan yapılanın yanlış olduğunu söylemesine rağmen kimseyi cezalandırma yoluna gitmedi. Belli ki askerinin derin moral çöküntüsü yaşadığını, mantıklı düşünme melekesini yitirmeye başladığını anlamış, zaten bozuk moralleri daha da bozmanın bir anlamı olmayacağını düşünmüştü. Cesedin etrafından askerlerini uzaklaştırarak duruma hâkim oldu ve ortalığı yatıştırdı.

– Üstünü başını karıştırın bakayım, kimin casusuymuş anlayalım, diye etrafındakilere emir verdi.

Ateşin başında gözyaşlarına boğulan Hafız, uyuşmuş ve morarmış bedenini sürükleye sürükleye kendisini kurttan meçhul askerinin cansız bedeninin başına geldi. Gözyaşları içinde üzerini aramaya başladı. Kumandanın emir eri, meçhul

askerin ceplerini karıştırdı ve bir şey bulamadı. Düğmelerini çözüp künyesine ulaşmaya çalıştı. Künyesi yoktu ama boyunda muska gibi bir şey vardı. Gördüğü manzara karşısında, şaşakaldı.

Hafız'ın hıçkırıkları artmıştı. Başucuna oturarak ellerini açtı ve dua etmeye başladı. Emir eri mih gibi olduğu yere çakılmıştı. Kumandanlar ve olan bitene anlam veremeyen diğer meraklı nazarlar, onu seyrediyordu.

Ayağa kalkarken sendeledi. Kumandanının yanına geldi. Sesi ağlamaklıydı:

– Kumandanım, üzerinden küçük boy Kur'an-ı Kerim'den başka bir şey çıkmadı. Ayrıca bu asker, yeni buluğa ermiş bir kız çocuğu!!!

Soğuk bir kış gecesi, ortada kanları donmuş bir ceset ve o cesedin üzerine çivilenmiş, donuk, yüzlerce göz vardı. Sarıkamış Dağları'nda beyaz karlar içindeki binlerce kardelene bir kardelen daha katılmıştı.

Binbaşı Lütfü Bey, sert bakışlarını Çavuş'a doğrulttu.

– Bu şehidi hemen gömün!

– Emredersiniz kumandanım!

Çavuş, sanki bir öfke uykusundan uyanmış gibiydi. Gözlerini sıktı. İki damla yaş, daha yere düşmeden buza kesti.

Biraz sonra birkaç sıhhiye eri donmak üzere olan erati, derme çatma çadırlara taşımaya başladı. Kurulan çadırlar ancak donma tehlikesi geçirenler ve diğer hastalara yetiyordu. Diğer askerler, toplanma bölgesinin orta yerindeki cılız ateşin başında veya etraftaki ağaçlık bölgede sabahlayacaktı.

İhtimal, bir gün sonra düşmanla karşılaşabilirlerdi. Tan yerinin ağarmasıyla harekete geçeceklerdi. Kolordu Kumandanı Hafız Hakkı Bey'in kesin emri vardı. Uyunmayacaktı... Bu emir, çadırda kalanlar için de geçerliydi. Ayaklarında donma emaresi olan askerler birbirine masaj yapacak, uyumayacaklardı.

Dışarıda kalan askerin kimi, soğuktan donmaya yüz tutmuş ayaklarını kar zeminden kurtarmak için ağaca çıktı. Kimisi kar zeminde çam dallarından barınak yaptı, sığındı. Ne ki soğuk alabildiğine iliklere kadar işliyordu. Kimi asker, donmamak için ağaçlara inip inip çıktı.

Yerde bir metreyi aşkın kar vardı. İnce Yemen çarıkları, soğuğu alabildiğine emiyordu. Ayak parmakları yukarıya doğru kararmaya başlayan bazı askerler, zemindeki kardan kurtulmak için ağaçlara tırmandı ve inmediler.

Hafız, bunca cepheden sağ kurtulmuştu ama bu kez öleceğini düşünüyordu. Zira çadırın içi de dışarıdan farklı değildi. Ama ölüm düşüncesi onu endişelendirmedi. Zira savaşta ölmek, sıradan bir olaydı. Onca ölüme şahit olduğu için ölüm onun için sıradanlaşmıştı. Üstelik ucunda şehitlik olan bir ölümdü bu.

Ayağındaki ham çarığı hissetmiyordu artık. Aslında ayağını hissetmiyordu.

Birden başucunda Sami belirdi. Donma emaresi gösteren her askerin başına birini vermişlerdi. İçinden Aslı'yı görsem ancak bu kadar sevinebilirdim, diye geçirdi.

"Allah'ım beni ne çok gözetmekte sin böyle!" diye dua ederek şükretti.

Sami, aceleyle ayaklarını ovmaya durdu Hafız'ın.

– Vay benim gardaşım! Ne hale geldin böyle! Beni duya-biliyor musun? Hafızan açık değil mi?

Gözleriyle işaret verdi. Sami rahatlamıştı.

O gece hiç uyumadı Sami. Hafız'ın hafızasını açık tutmak için ayaklarına sürekli masaj yaptı. Çadır, kısmen gecenin ayazından koruyordu onları.

Bütün asker, gece boyunca ayazla boğuşarak hayatta kalma mücadelesi verdi. Sırtında kaputu olmayan kimi asker, donmamak için sabaha kadar olduğu yerde zıplayıp durdu.

Tanyeri ağarmadan “kalk!” emri verildi. Hafız, ayaklarını oynatmaya çalıştı. Kısmen dinlenmişti ve ayaklarını hissedebiliyordu. Asker, bölük bölük ayrılarak sabah namazına durdu. Hafız da namazını, yerde soğuğa karşı direnen askerlerle beraber kar üzerinde kıldı.

İşyan gün, gecenin ayazını sıyırmaya koyuldu. Bununla beraber, ortaya çıkan manzara yürekler acısıydı. Etraftaki ağaçların üzerindeki cansız asker bedenleri, havanın ısınmasıyla tapır tapır dökülmeye başladı. Gökten yağın; kar değil, beyaz bir ölümdü.

Düşman üzerine varmadan önce ortaya çıkan manzara, yürekler acısıydı. Yola çıktıklarından bu yana binlerce asker şehit düşmüştü. Zaman, tarihin bütün hüznü hikâyelerine meydan okur gibiydi. Hafız, dallardan düşen asker arkadaşlarının başında, sessiz bir ağıta yakalandı. Trablusgarp'ta, Balkanlar'da yiğit Anadolu delikanlılarının ardından döktüğü gözyaşı çilesi, Allahuekber Dağları'nda karlar üzerinde devam ediyordu. Bunca cephe bunca yiğit şehit olurken, hâlâ kendisinin yaşıyor olması bir sevinç değil, burukluktu.

Hafız o günkü intikalde yine yürüyüş kolunun arkasında kaldı. Ayakları zemin üzerinde buzdan kalıplar gibiydi. Sarıkamış'a yaklaşmışlardı. Yamaçlardaki köy manzaraları sıklaşmıştı. Allahuekber Dağları'nın Sarıkamış'a bakan yamaçlarına serpiştirilmiş izlenimi veren köyler; etrafındaki siperlerle toprak damlı evleri ve peribacalarını andıran tezek yığınlarıyla savaşa hazır bir ordu dekoru gibiydi. Etraftaki her bir nesne sanki dondurulmuş hissi veriyor ve içleri ürperiyordu. Dağ, baştanbaşa beyaz kefeneye bürünmüş bir ölü gibiydi. Dağın göle ve Şenkaya'ya bakan tarafındaki bu köyler, etrafın soğuşuna bir nebze olsun sıcaklık katıyordu. Zira köy demek, hayatta kalmak için barınak demektir.

Hafız, yorgun vücudunu çevirerek ardında kalan dağa bir nazar attı. Allahuekber Dağları şahlanmış bir görünümdeydi. Bir dağ, karla ve soğukla bu kadar mı dost olurdu böyle? Ne düşman, ne düşmanın topu tüfeği, buraların tek efendisi Allahuekber Dağları'ydı sanki. Karıyla, boranıyla, tipisiyle efendikçe efelenmişti...

Acı acı baktığı zirveden aldı gözlerini. Birden, önünde düşüp kalmış bir askere takıldı bakışları. Silahını sımsıkı tutmuştu asker. Tanıdık bir manzaraydı bu. Askerin elindeki tüfeğe uzandı. Ne yaptı ettiyse alamadı silahını. Yüzünde mutlu bir ifade vardı askerin. Öyle ya diye düşündü, bu uçsuz bucaksız beyaz cehennemin öbür tarafı cennet...

XII

O rdunun hareket planına göre 11. Kolordu Rusları cep-heden tespit edecek, 9. Kolordu kuzeyde Ayyıldız-Çatak hattı ile Karaorgan istikametinden düşmana saldırarak, Allahuekber Dağları'nı aşıp gelen 10. Kolordu birlikleri ise düşmanı arkadan çevirecek, böylece düşman Sarıkamış'ta imha edilecekti.

Ne ki 10. Kolordu birlikleri Allahuekber Dağları'nı aşmış, ancak birlikler son toplanma yerine ulaştığında ilkbahar karları gibi erimişti.

On dört saat hesap edilen intikal süresi, dört günü aşmış, yirmi iki aralıkta dağa tırmanan kolordu, ancak yirmi yedi aralıkta dağı aşabilmişti. Ne hazindi ki Enver Paşa'nın 10. Kolordu'ya bağladığı umut, karlar altında kalmıştı.

O gece konakladıkları köyün sakinlerinden kimi, ellerindeki yiyecekleri askerlerle paylaştılar. Köylüler etraf köylerde ve kendi köylerinde yaşananları askerlere anlatıyorlardı. Askerin maneviyatını sağlamlaştırmak, savaşa haklılıklarını ispatlamak için bunu özellikle istiyorlardı. Hafız'ın sığındığı evdeki anlatıcı, on dört, on beş yaşlarında bir çocuktü. Ermeni çetelerinin zulmünden kaçarak bu köye geldiğinden bahsediyordu. Çevrede ne kadar da Ermeni zulmü yaşanmıştı!..

Gün ağarmak üzereyken, Kumandan Lütfü Bey'in emriyle birlikler içtima düzenine alındı. Subaylar birliklerini

düzenlemeye durdular. Ne ki birliklerin bir kısmı tamamen yok olmuştu. Kalanlarda da kuruluş birliği kalmamıştı. Allahuekber Dağları'na tırmanırken kırk sekiz bin olan Kolordu askerlerinin sayısı, bin beş yüze kadar düşmüştü. Bu bir faciaydı.

Lütfü Bey, Eski Sarıkamış köyüne girerek, yakın mesafeden Rusları imha etmeyi planlıyordu. Ancak, yorgun askerler taarruza henüz hazır değildi.

Kolordu askerleri, köyden ayrılarak Sarıkamış yakınındaki bir ormanda konuşlandı. Askerin dinlenmeye, güç toplamaya ihtiyacı vardı. Fakat 9. ve 11. Kolordu askerleri tam dört gündür Ruslarla savaşmaktaydı ve dinlenmeye zaman yoktu.

Ruslar, 10. Kolordu askerinin yerini fark edince çevreyi kuşattılar. Oysaki savaş planı, 10. Kolordu'nun Dağ'ı aşarak Rusları arkadan kuşatması üzerine kurulmuştu. Ama ne hazindi ki eksile eksile küçük bir birliğe dönmüş ve ava giderken av konumuna düşmüştü. Daha da kötüsü, komuta kaybolmuş, dağı aşabilen birlikler de şurada burada savrulup kalmıştı.

Zaten bitkin olan az sayıdaki askerinin mukavemeti, Rusların saldırıları karşısında kısa sürede kırıldı. Kolordu birlikleri, hastalık ve kısmi donmaların etkisiyle perişan durumdaki bir kısım askeri köyde bırakarak köyün sınırları dışına çekilmek durumunda kaldılar. Ruslar, köyün etrafını kuşatmıştı. Kolordu birlikleri orman içinde sıkışıp kalmıştı. O perişanlık ve zor şartlar içinde sırtlarını dağa vererek Ruslara karşı direndiler.

Öncü birlikler Rusları oyalarken kolordunun diğer birlikleri geri çekilerek Rusların hareket sahasının dışına çıkmayı başarmıştı.

Bütün gün süren çatışmanın ardından gecenin bastırmasıyla beraber silahlar susmuştu. Aylardır yaptıkları o kahredici

yolculuktan sonra Ruslarla Sarıkamış önlerinde böyle karşılaşmayı hiç kimse düşünmemişti.

O gece kumandan Lütfü Bey, geri kalan birlikler ve köyde kalan yaralıları kurtarmak için bir kaçış planı hazırladı. Zira Ruslara karşı koymaları sayı olarak mümkün gözüküyordu. O gün köy odasında bulunan Hafız ve birkaç arkadaşı kendilerine gelmişti.

O gece, köyde sıkışıp kalan birliklerle beraber, karanlıktan faydalanarak köyden çıkmayı başardılar. Günün ağarmasıyla Rus tehlikesinin kalmadığını gördüklerinde düzenli adımlarla ikişerli kolda Ordu karargâhı Bardız'a doğru yola koyuldular.

Gün boyu intikalin ardından akşam olmak üzereydi ve 9. Kolordu birliklerinden birinin konaklama bölgesine vardılar. 9. Kolordu birlikleri Sarıkamış üzerine bir harekât yapmış, ancak yüzlerce kayıpla geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Birlik kumandanıyla beraber birçok rütbeli şehit olmuştu. Lütfü Bey birlikleriyle beraber onların yanına sığınsa da bütün subaylar arasında rütbesi en yüksek olan sadece kedisi vardı.

Birlik içinde bir anda bir hareketlenme oldu. Kumandan Lütfü, sert komutlarla birliği meydana toplayarak, nizami bir hale getirdi. Kısa boylu ancak, oldukça vakur duruşlu paşanın karşısına geçerek tekmil verdi.

Tekmil sonrası, bu kişinin Enver Paşa olduğunu anladılar. Demek o kumandan, buydu. Askerler, karşısındaki kişinin Enver Paşa olduğunu anlayınca biraz daha toparlandılar.

Enver Paşa'nın hemen yanında birkaç subay daha vardı. Önlerinde perişan görünümlü, bükük boyunlu, çocuk sayılabilecek yaşta bir asker duruyordu. tir tir titriyordu.

Bütün bu yaşadıklarının Enver Paşa yüzünden meydana geldiğini düşünen askerler, Paşa'ya hiç de iyi nazarla bakmıyorlardı.

Enver Paşa, tekmili aldıktan sonra titreyen çocuk aske-
rin ensesinden kavradı. Oldukça öfkeli görünüyordu. Her-
kes şaşırmişti. Hafız; merakla, bir paşanın yüz ifadesine, bir
ensesinden sıkıca kavradığı çocuk görünümü askere baki-
yordu. Askerin gözleri belermişti. Tir tir titriyordu. Titreyişi
soğuktan değil korkudandı. Gözlerinde merhamet diler bir
ifade vardı.

Enver Paşa'nın yüzünde öfkenin bini bir para idi. Çocuk
askeri, meydanın ortasına doğru itekledi.

– Bu haini kaçarken yakaladım, kurşuna dizilecek!

Diğer subayların işaretiyle birkaç asker, hemen tutarak
ateşin karşısına getirdiler. İbret için, diğer askerlerin de bu
sorgulamaya şahit olması isteniyordu. Bütün askerler ateşin
başında öbeklendiler.

– Çocuk sen kimsin, hangi birliktensin?

Asker bitkindi, konuşacak mecali yoktu. Subaylardan biri
onu tanıdı.

– Ben tanıdım bunu. Harp okulunun son sınıfını tamam-
lamadan ayrılmıştı.

Çocuk asker, konuşmaya başladı bu kez.

– Evet doğru. Savaşın çıkmasıyla gönüllü olarak cephe-
ye geldim. Savaşın başından beri takım kumandanı olarak
görev yapıyordum. En son hücumda zaten beş on kişi ka-
lan takımım bütünüyle yok oldu. Alay kumandanım Hayri
Bey'i ararken yorulmuş, biraz soluklanmak için bir ağacın
dibine oturmuştum. Enver Paşa Hazretleri o sırada avcı hat-
tına geldi ve beni bir asker kaçağı diye yakalayıp buraya
getirdi.

Çocuğun potinleri delikti. Üzerinde paçavraya dönmüş
bir palto vardı. Onca yolu kat ederek cepheye kadar sağ salim
gelmişti. Üstelik cephenin ilerisinde avcı hattındaydı. Belli ki
diğer Kolordunun bir askeriydi. Yalan söylemesi söz konusu
olamazdı.

Lütfü Bey'in emriyle, askerler onu kurşuna dizmediler. Oysa Enver Paşa onun öldürülmesi için emir vermişti.

Lütfü Bey, Enver Paşa'nın ayrılmaması üzerine kendisi de oradan ayrılmadı. 9. Kolordu birlikleriyle hareket etmeyi düşünüyordu.

Bir gün sonraki çarpışma da hüsrarla son bulmuştu. Enver Paşa birliklerin başından ayrılmamış, bir gün önce verdiği emri de unutmamıştı. Emrindeki subaylara seslendi:

– Dün size teslim ettiğim o kaçağı kurşuna dizdiniz mi?

– Hayır, Efendim, Divan-ı harp edilmesini emir buyurmuşsunuz, dedi bir subay.

Enver Paşa hiddetlendi.

– Onu kaçarken yakaladım, kurşuna dizilecek.

Zayıf ve çelimsiz ayakları üzerinde duran bitkin bir beden ve yana düşmüş boyun... Kim bilir harp okuluna girerken ne hayalleri vardı. Belki de en büyük hayali Enver Paşa gibi bir paşa olmaktı. Oysa biraz ilerde, herkesin gözleri önünde kurşuna dizildi.

Hafız'ın içinde acı, bir bıçak gibi burkuldu da burkuldu. Soğuktan donarak ölen, düşmanın kurşunlarıyla biçilen arkadaşlarına mı, yoksa haksız yere kurşuna dizilen şu masuma mı ağlayacaktı. Ağlamadı Hafız. Göz pınarları kurumuştu. Gözyaşları belki de donmaktan korkuyordu. Acı, içinde dolanıp dolanıp ten kafesine vurdu. Ali'yi düşündü, Sami'yi düşündü. Şu ana kadar onları görememişti. Kim bilir onların başına da bir şey gelmiş olabilirdi. Acının kendisiydi artık Hafız.

XIII

Enver Paşa, 9. ve 10. Kolorduların erimesi üzerine yeni bir durum değerlendirmesi yaparak bu iki kolorduyu birleştirip Hafız Hakkı Bey'in emrine verdi. Böylece Hafız Hakkı Bey de Tuğgeneralliğe yükselmiş oldu. Donan ve savaşılan askerlerin hiçbirisi bu rütbe savaşının farkında değildi. Onlar için bunun bir anlamı da yoktu zaten.

Birliklerin birleştirilmesi sonucunda Sami ile yeniden kavuşmuşlardı. Sarılıp uzun uzun hasret giderdiler. Ali'den hâlâ bir haber yoktu.

Birlikler bir araya geldikten birkaç gün sonra, gece boyu intikal ederek Sarıkamış yakınlarında bir vadiye geldiler. Şafak henüz sökmemişti. Yolları üzerindeki köylerde manzara hep aynıydı. Ruslar, kuvvetlerinin bir kısmını Bitlis'e doğru sevk etmişti.

Sarıkamış kasabası uzaklarda görüldüğünde bir alev topunu andırıyordu. Kasabada peş peşe patlamalar oluyor, sanki her taraf alev alev yanıyordu. Düşman çok yakınlarındaydı. Komutanlar kasabaya girmek için istişareye koyuldular.

Türk birliklerini fark eden Ruslar, yoğun bir ateşe başladılar. Birlikler bir anda kurşun yağmuruna tutuldu. Kar yağmıyordu ve hava ayazdı. Etraf yer yer buzla kaplıydı. İlk bahar buzları gibi eriyen Kolordu, sayıca üstün Rus kuvvetlerine karşı kıyasıya bir mücadele veriyordu. Çatışma gün boyu

bütün hızıyla devam etti. Soğuklar karşısında onca perişanlık yaşayan Türk askeri, düşman karşısında cengâverleşmişti.

Çatışmanın bir yerinde Hafız Hakkı Paşa'nın emriyle birlikler geri çekilmeye başladı.

Bu sırada, Şeyhoğlu Hafız, kendini bir sütrenin gerisine atarken başını buz parçasına vurdu. Kısa bir baygınlık geçirmişti. Kendisine geldiğinde karların üzerinde yalnız başına olduğunu fark etti. Birliği geri çekilmişti. Sürünerek geri geri ilerledi. Kurşunlar başının üzerinden ıslık çalarak geçiyordu.

İki ateş arasında kalmıştı. Silahına sımsıkı sarıldı. Göğsündeki mermilikte kurşunlar dizi diziydi. Henüz atma fırsatı bulamamıştı. Eğer Ruslar ilerliyorlarsa esir düşmesi muhtemeldi. Silahının ağzına mermiyi verdi. Esirlik de bir ölümdü. Esir düşmeye hiç niyeti yoktu. Kendini bir çukurunun içine attı, düşman da mevzilerine döndü. Ateşe karşılık verdi.

Sonu geldiğini düşünüyordu. Ancak bunca sıkıntının ardından düşmanla karşılaşma imkânını yeniden bulmuşken kolay kolay pes etmek niyetinde değildi. Mermisi bitmek üzereydi. Bir müddet sonra birliğinin tekrar ilerleyerek kendisine yaklaştığını gördü. Ateşi kesti. Fark edilmek için mintanından bir parça yırtıp silahının ucuna taktı ve sallamaya başladı. Şafak sökmüştü ve artık görülebiliyordu. Birliği yetiştiğinde yanına ilk gelen yine Bursalı Sami oldu. Silah, sesleri susmuştu. Neden sonra kalkıp Sami'ye sarılmak istediğinde ayağının üzerine basamadığını fark etti. Oturdu bir çocuk edasıyla ağlamaya başladı. Sami, teselli veriyordu:

– Hafız, etme gardaşım. Senin için böylesi daha hayırlı belki.

– Bunca çileye katlan, sonra daha düşmana haddini bildiremeden şu başa gelene bak.

Bu durum Sami ve Hafız'ın ayrılığı anlamına da geliyordu. Gözyaşları içinde birbirlerine sarıldılar. Hafız, önce Bardız'daki hastaneye kaldırıldı. Bu bacakla savaşması mümkün gözükmüyordu. İntikal şartları müsait olmamasına rağmen buradan Erzurum'a gönderilecekti. Çünkü uzun süre tedavi gerektiren yaralılar Narman ve Erzurum'a sevk ediliyordu.

Ayağının etrafına tahta muhafazalar sarıldı. Koltuk değneklerine yaslanarak diğer yaralılarla beraber Erzurum'a doğru yola çıktılar.

Yaralıların bunca mesafeden, bu şartlarda Erzurum'a taşınması mantıklı görünmüyordu ama Enver Paşa'nın emri bu yöneydi. Kimi zaman yürüyerek kimi zaman da kar kızaklarıyla intikal ediyorlardı.

Erzurum yolculuğunda, yakınından geçtikleri köylerde Ermeni çetelerinin çılgınlıklarının son haddine vardığını görebiliyorlardı. İntikal esnasında konaklamak gayesiyle uğradıkları bir köyde manzara yürekler acısıydı. Köyde, yürekleri yerinden oynatan keskin bir ceset kokusu vardı. İnsanların büyük bir çoğunluğu öldürülmüştü. Kimi yerlerde cesetler odun depolarına istiflenmiş, ceset istifinin düzenli olması için körpecik bebeklerin cesetleri araya harç gibi sıkıştırılmıştı. Sıra sıra üst üste onlarca ceset dizilmişti. Belki bu cesetler yakılmak için buraya istiflenmişti ama buna fırsat bulamamışlardı. Öyle ki buradaki vahşet, insanlık tarihinin en dehşetli manzaralarından birisiydi. Ermeni komitacılar gerçekten görülmemiş bir vahşet sergilemişlerdi. Yanmış, çürümüş ceset ve kan kokuları içinde köyden ayrıldılar. Zaman, durma zamanı değildi.

Erzurum'daki askeri hastane yaralı askerlerle doluydu. Hastane koridorları battaniyelere sarılmış, inleyen, öksüren

hastalarla doluydu. Görülmemiş bir perişanlık ve pislik vardı. Hastaneye bit hane dense yeriydi. Bu perişanlıkta, tıbbi malzeme eksikliği ve eleman eksikliğinin rolü çoktu. Zira birçok sıhhiye eri ve doktor da bulaşıcı tifüs hastalığından kırılmıştı.

Hastanede su yüzü görmeyen bedenler bitlenmiş, askerler birbirlerinin bitlerini kırıyorlardı. Önü bir türlü alınamayan tifüs hastalığı askere kıyıyor, ölüm her yerde kol geziyordu.

Hafız'a hastane koridorunda bir şiltenin üzerinde yer gösterildi. Burada her gün birkaç asker Rahmet'e kavuşuyordu. Yemen Harbi'nde tifüs hastalığını atlattığı için tifüsten korkmuyordu ama başka bulaşıcı hastalıklara yakalanma tehlikesi vardı Hafız'ın. Balkan dağlarında, Yemen çöllerinde ölüm ona çok kez yaklaşmışken, dondurucu soğuklara göğüs germişken şimdi bir hastane koridorunda yatakta can verme düşüncesi ağır geliyordu. Onca savaşta cengâverlik gösteren meşhur İslam kumandanı Halid Bin Velid'in yatakta ölmeyi kabullenememesi gibi Hafız da bunu kabullenemiyordu. Bir an önce iyileşip cepheye dönme niyetindeydi.

İniltiler arasında her zamanki gibi cevşenini çıkardı okumaya başladı.

Her gün yanındaki hastalara cevşen okuyan Hafız, o gün suskundu. Ateşler içindeydi. Hastaneye kırık ayağının iyileşmesi için getirilmişti ancak ateşli bir hastalığın pençesine düşmüştü. Hastalığının belirtileri tifüse benzemiyordu. Sayıklıyordu; hafızası bir gidip bir geliyordu.

Kimi zaman anasını kimi zaman babasını kimi zaman da Aslı'yı sayıklıyordu. Kalpteki sevgi ne kadar saklanırsa saklanılsın, bir yol bulup sızarmış gönülden. Ancak, etrafındaki herkes can derdindeydi. Çünkü herkes birilerini sayıklıyordu. Aslı ismi, etrafta yatanlar için herhangi bir isimdi. Çatlamış, rengi çekilmiş dudakları kıpırıyor, yüzü geriliyor, gevşiyor, gülümsüyordu:

“Anacığım, anacığım tarhana çorbanı ne kadar da özlemişim, diyordu. Aman Allah'ım, avludaki güller ne kadar da güzel açmış. Bu güller kış günü böyle açar mıymış böyle? Sahi dergâhın avlusunda ne kadar da çok gül var böyle. Ama ben savaşta olmalıydım! Savaş ne zaman bitti ki şimdi buradayım ben? Buraya ne zaman geldim ki!”

Hafız, ateşler içinde sayıklarken hep aynı mekânda geziyor aynı insanların isimlerini sayıklıyordu. İnsan ruhunu ayakta tutan, sevdikleridir. Her sevgi bir ağacın kök iplikleri gibidir. Bir ağacın kök iplikleri toprağa ne kadar sağlam tutunmuşsa ağaç o kadar sağlam ve dirençli olur. İnsan da böyledir. Hafız, sevdikleriyle ruhen aynı iklimi paylaşarak hayata tutunuyordu.

Hafız, günler sonra dudaklarına değen suyla gözlerini açtı. Cennet bahçesinde değil, yeniden kasvetli, iniltili hastane koridorundaydı. Gözlerini kapamak istedi ancak hafızası yerindeydi artık. Kendine gelmesi uzun sürmedi. Gözlerini açıp etrafına göz gezdirdi. Bütün çehreler değişmişti. Dudaklarına su değdiren sıhiye eri gülümsüyordu:

–Vücudun çok dirençliymiş. Etrafında yatan herkes rahmete kavuştu ancak sen direndin.

– Demek ki emanetin zamanı dolmamış.

Haftalar sonra, ayağındaki kırıkların da yavaş yavaş kaynadığını hissediyordu. Bir zaman sonra değneklerle yürümeye başladığında, dualarını yeniden diğer hastalarla paylaşmaya onların başında cevşen ve Kur'an okumaya ve onlara moral vermeye gayret etti.

Arkadaşları cephede karlar içinde çetin bir mücadelenin içindeyken kendisinin böyle çaresizce duvarlar arasında kalmasını hazmedemiyordu.

Bu arada rüyalarına yine memleketi girmeye başlamıştı.

O gece yine Aslı'sının gül yüzünü gördü düşünde. Sevdiğiyle hiç yüz yüze söyleşmediği için rüyasında bile çoban

yıldızıyla beraber gördü onu. Sevdiğiyle bağı çoban yıldızıydı çünkü. Aslı'sı da o anda çoban yıldızına bakıyordu. Zaten sevgi de insanın sevdiğiyle aynı yöne bakması değil miydi? Seven, sevdiğini her durumda işitirdi. Allah, bütün kullarını sevgisinden yaratmıştı ve kendisine yönelen bütün kullarının söylediklerini sessiz de olsa işitmekteydi. O Allah ki, birbirinin seven insanların da sessizce konuşmalarını birbirlerine iletirdi.

Gökyüzü karanlıklar içinde ıslıl ıslıldı. Ama bir başka bırak, bir başka sessizdi. Çobanyıldızı, zarafetiyle parlıyordu alabildiğine. Çoban yıldızının ışığında Aslı'sının şavkını görmüştü. Sanki sevdiğiyle baş başaymış gibi huzurla doldu içi. Sonra sevdiğinin; mahzun halini gördü, gözyaşlarını gördü, matemini gördü.

Ve sabah ezanı hastane koridorlarında yankılanırken yıldızlı düşünden uyandı Hafız. Başını iki yana sallamaya durdu. Yıldızlar da bir bir kayboldu gökyüzünden. Çobanyıldızı yine nice sırlar yüklenerek terk etti gökyüzünü. Hafız: "Ne tuhaf, diye söylendi. Demek insan çaresiz kalınca ölümü, boş kalınca da bu tür şeyleri düşünüyor!"

Gençti Hafız, kuvvetliydi. Bunca dehşetli sıkıntılara katlanan bünyesi mukavemet kazanmıştı. Bir an önce yeniden cepheye dönmek istiyordu. Kısa sürede ayaklarının üzerine basmaya başlayınca, taburcu edildi.

XIV

Allahuekber Dağları'nı aşarak Sarıkamış üzerine yapılan harekât, dramatik bir şekilde son bulmuştu. Enver Paşa bu hezimet üzerine sessiz sedasız İstanbul'a dönmüş, ordunun kumandasını Hafız Hakkı Paşa'ya devretmişti. Rütbe ve makam hırsıyla yanıp tutuşan Hafız Hakkı, daha iki ay önce savaş başlamadan önce yarbay rütbesindeyken bir anda Paşa olmuştu. 10. Kolordu birliklerinin dağlara sürülmesinde önemli payı olan Hafız Hakkı Paşa verdiği yanlış kararlar on binlerce vatan evladının heder olmasına sebep olmuştu. Ama sonunda çok istediği Paşa'lık rütbesine de kavuşmuştu işte. Onun bu makam hırsında, sarayın damadı olmasının verdiği ezikliğin de payı olmalıydı.

Maraşlı Hafız, kolordu kumandanıyla aynı ismi taşımasından dolayı kimi zaman, Satılmış ismini tercih etse de hafız ismi üzerine yapışıp kalmıştı.

Hafız nice arkadaşlarının şehit oluşuna şahit olmuş, karların bağrında nice gözyaşları dondurmuştu. Bu başarısız harekâtın ardından, Doğu Anadolu'nun kapıları Ruslara iyice açılmış, Ruslar önce Van'a, sonra Muş ve Bitlis'e girmişlerdi.

Rusların, Anadolu'nun içlerine daha fazla sokulmalarını engellemek, onların ilerleyişinden cesaret alan Ermeni çetecilerin köylerde yaptığı katliamları durdurmak için, mücadeleye devam edilecekti. Bu durum, Hafız için yeni hasretlikler, yeni

çileler demekti. Ancak, çektiği bütün çilelere rağmen Hafız'ın savaş şartlarından şikâyet ettiğini duyan olmadı. O, olması gerekeni yaptığını düşünüyor, düşman bütün yurttan çıkmadan, her ne olursa olsun, memleketine dönmeyi düşünmüyordu. Yaralansa bile... Cepheden cepheye dolaşmasına rağmen Allah onu korumuştı.

Hafız, Aziziye Tabyası önündeki askeri birliğe katıldı. Kısmen sağlığına kavuşmuştu ve Erzurum'dan yeni birliğiyle beraber yola koyuldu. Cephede askere çok ihtiyaç vardı.

Düşmanın olduğu bölgeye doğru, henüz erimiş karlarla ıslanan zeminde intikal ediyorlardı. Yiğit Anadolu delikanlılarının Yemen'de, Balkanlar'da telef olması ve Türk Ordusu'nun Sarıkamış'ta düşmana mermi atamadan kardan kefenler giymesi, Ermeni çetelerinin durumdan faydalanmasını sağlamıştı. Doğubayazıt, Iğdır ve Van'daki bazı köylerden, Ermeni çetelerinin yaptığı katliamların haberleri gelmekteydi.

İntikal esnasında birlik, bir köyün yakınlarından geçmekteydi. Köyde olağan dışı durumlar olmuşa benziyordu. Sırt sırta vermiş çökmüş tavanlardan hâlâ dumanlar çıkmaktaydı. Hemen tedbir alıp köye temkinle girdiler. Kumandanın emriyle, askerler üçerli guruplar hâlinde evleri kolaçan etmeye başladılar. Etraf kurşunlanmış hayvan leşleriyle doluydu.

“Ermeni çetelerinin işi olmalı.” diye geçirdi içinden Hafız. Gergin bir hâli vardı. “Hayvanlara bu zulmü reva gören zihniyet, kim bilir insanlara neler yapmıştır?” diye köy halkı hakkında endişe duymaya başladı. Sokaklarda canlı namına hiçbir kırırtı yoktu.

Hafız ve arkadaşları köyün dışında damı çökmüş, yan duvarları ayakta duran genişçe bir evi kontrol etmek için yaklaştılar. Evin dış kapısı parçalanmıştı. Birbirlerini kollayarak içeriye daldılar. Askerlerden birisinin içeriye girmesiyle

çıkması bir oldu. Ardından Hafız daldı içeri. Gözlerine inanamadı. Hayal görmüş olmayı diledi bir an.

Ermeni çeteleri; evin orta yerine topladıkları insanları çocuk, kadın, ihtiyar demeden katletmişlerdi. Hafız'ın kanı damarlarında donmuştu sanki. Bu, silahsız masum insanların birçoğuna işkence yapıldığı anlaşılıyordu. Hepsi yüzükoyun yere yatırılmış vaziyetteydi. Yere yatırıldıktan sonra, üzerlerine ateş açılmış olduğu, enselerindeki ve sırtlarındaki mermi izlerinden anlaşılıyordu. Bütün bunlar yetmezmiş gibi daha sonra da bacadan gazyağı dökerek tandır damını ateşe verdikleri, ahşap direğin yanmasıyla da toprak damın ölen insanların üzerine çöktüğü anlaşılıyordu.

Silahını omzuna aldı. Bir yandan çocukların yanmış, parçalanmış cesetlerinin üzerindeki yanık enkaz parçalarını kaldırıyor, bir yandan da gözyaşı döküyordu. Yanmış cesetler dokunulmayacak haldeydi. Birlikteki bütün askerler canhıraş bir gayretle enkazın arasında canlı arıyorlardı.

Birden, bir kadının kurşunlanmış, yanmış cesedinin altında minik bir el fark etti Hafız. Cesedi hemen kenara çekti. Belli ki anne, çocuğunu korumak için üzerine abanmıştı. Henüz birkaç aylık bir bebektir. Kurşunlar ona ulaşmamıştı. Hemen çocuğu kucağına aldı. Onda bir hayat belirtisi aradı. Ne yazık ki bebek yangında dumandan zehirlenmişti. İnce yürekli Hafız'ın, böylesi bir manzaraya dayanması ne mümkündür. Çocuğu kendi evladıymış gibi yüreğine bastı da bastı. Öptü, kokladı. Gözyaşlarını minik tenine akıttı bebeğin. Onun bir cennet kuşu olduğunu düşündü...

Biraz sonra köyün meydanına doğru yaklaştığında dehşet dolu bakışları donup kaldı. Ermeni Taşnak komitacıları tarafından öldürülenlerin vücutları parçalanarak evlerin duvarlarındaki çengellere asılmıştı. Hangi kol, hangi bacak kime aitti belli değildi. Körpecik yavruların bedenleri kasaplık hayvanlar gibi çengellerde asılı duruyordu.

Köydeki cesetleri bir yere toplayıp, enkazlardan kalan sıcak toprağa gömüverdiler. Bunca yıl Osmanlı içinde sadık bir millet olarak kalan Ermenilerin bu derece vahşileşebileceğini hiç düşünmemişti. Demek ki bunca yıl, Ermeni çetelerinin küstahlığı Osmanlı'nın adalet kılıcı altında boy verememişti. Birlik, düşmanın üstüne doğru yoluna devam etti. Gördüğü manzaranın daha birçok köyde karşılarında çıkmasından sonra, Hafız cepheye doğru daha bir gayretli adımlarla hareket eder oldu.

Durma zamanı değildi. Yolda bir kabileyle karşılaştılar. Katliam esnasında köyden kaçmaya çalışan kadınlar, ihtiyarlar, çocuklar süngülenerek alelacele öldürülmüş soğuk kar altında kaskatı donup kalmışlardı. Ermeni çetelerinin çılgınlığı, haddi aşmıştı. Bin yıldır Türk Milleti'yle birlikte yaşayan bu insanların bu derece vahşileşmelerinin sırrını bir türlü çözebilmiş değildi Hafız. Aklına memleketi geldi. Zira Maraş'ta da Ermeni mahalleleri vardı. Şehrin en mamur kısımlarında onlar yaşırdı. Yerin yurdun en güzeli onlarını. Zanaat erbabı insanlardı. Her ne kadar dinleri farklıysa da onlarla bu güne kadar hiçbir problemleri olmamıştı. Azınlık konumundaydılar ama hiç yan gözle bakmamış, hiç horlamamışlardı onları. Acaba şimdi Maraş'takiler ne haldeydi? Hafız iki gözü iki çeşme, kendi derdini unutmuştu.

Askerler dizi dizi mezar kazıp şehitleri defnettikten sonra, tekrar yola koyuldular.

XV

Titrete bir mum ışığının önünde, küçük ebatlı bir kitap hızla kapanıverdi. Hafız, fırsat buldukça koynunda sakladığı cevşeni okuyup öyle yatarı. Yine öyle yaptı ve uykuya daldı. Kısa süre önce Sarıkamış'ta imhası planlanan Ruslar, Türk askerinin soğuktan kırılmasından cesaretlenmiş, Ermeni komitacılarının da etkisiyle Anadolu'nun içlerine doğru yayılarak ilerliyorlardı. Erzurum'a gelmeden durdurulmaları gerekiyordu.

Hafız birliğıyle düşmana yaklaşmış, stratejik bir bölgede konuşlanmışlardı. Artık karşılaşma zamanıydı. Burası düşmanı durduracakları en müsait bölgeydi.

Arkadaşlarıyla beraber gündüz mevzi kazıyor gece de sırayla nöbet tutuyorlardı. Mevzi kazmaları günlerce devam etmişti. Hafız burada hava müsait olunca bazı geceler diğer arkadaşlarının yerine de nöbet tutuyor, sabahlara kadar çoban yıldızına bakıyordu.

Nihayet beklenen an gelmiş düşmanla çetin bir mücadeleye tutuşmuşlardı. "Gök ateş yağdırmış, yer ölüm püskürtmüştü." Dondurucu soğukta buz üstünde birkaç gündür çarpıştıklarından dolayı oldukça bitkin düşmüşlerdi.

Mevzilerinden başlarını çıkartamıyorlardı. Mevziden mevziye geçerken düşman mermilerine hedef olmaktan çekiniyorlar, kar tümseklerinde sürünerek yol alıyorlardı. Zaten

ince olan elbiseler, kar suyunu emdiğinden, üzerlerinde buzdan bir kabuğa dönmüştü. Ve günlerdir aç biilaç oldukları için hasta ve zayıf düşmüşler, bedenleri elbiselerini bile taşıyamayacak duruma gelmişti.

Her ne kadar bedenlerinin bezginlik alametini ruhlarına duyurmamaya çalışsalar da bunu başaramıyorlardı. Askerlerin arasında bazen inleme, bazen şikâyet, bazen de ümitsizlik ifade eden sözler duyuluyordu.

Çarpışma esnasında daha gün ortasından sonra mühimmatları bitmeye başladı. Bundan dolayı mermileri idareli kullanmışlardı. Oysa düşman mermi ve gülleleri sağlarından sollarından, üstlerinden geçiyordu. İkinci sonrasına kadar başlarını mevziden çıkaramadılar.

Akşamın kızılığ ı etrafı kaplarken bir müddet çatışmanın harareti kesilir gibi oldu. Berrak gökyüzünde yıldızlar, yavaş yavaş kendini göstermeye başladı. En erken de çoban yıldızı göründü yine. Tam tepenin ufuk çizgisi hizasında ortaya çıkmıştı. Şeyhoğlu Hafız, arkadaşıyla beraber tepe eteğinde bir mevzideydi.

Hafız, başını hafifçe kaldırdığında gözlerine inanamadı. Bir düşman askeriymiş bu. Yukarıdan kendilerine doğru el bombası atmak üzereydi. Havaya kaldırdığı eli tam çoban yıldızı hizasına gelmişti. Asker bombanın pimini çekip elinde bir müddet beklemeye aldı. Amacı bombanın mevziye düşer düşmez patlamasını sağlamaktı. Durumu anlayan Hafız salâvatı şerif getirdi. Çaresizdiler, yapacak bir şeyleri yoktu zira mermileri de tükenmişti. Hemen Rabbine sığındı. Ve var gücüyle “Allahuekber, Allahuekber” diye ciğerlerini yırtarcasına bağırılmaya başladı. Düşman askeri telaşlanmıştı. Durakladı bir an. Bombanın pimini çoktan çekmişti. Tam çoban yıldızının ufkuna değen eli, bir anda parçalandı. Sanki bomba çoban yıldızına değmiş de patlamış gibi oldu. Şeyhoğlu Hafız, çoban yıldızına bakarak incecikten bir tebessüm etti.

Akşam sonrası düşman, derin bir sessizliğe bürünmüştü. Yaralıların ve şehitlerin çatışma bölgesinden kaldırılması için, zorunlu bir ateşkes sağlanmıştı. Kendileri için bir soluklanma fırsatıydı bu. Başını gökyüzüne kaldırdı yine, yıldızlara baktı. Her yıldızlara bakışında orada sanki Aslı'sını görüyordu.

Barış zamanlarının Maraş'ında nisan yağmurlarının ardından açmıştı Aslı'sının sevgisi yüreğinde. Narin bir gül misali açmıştı hem. Ve Maraş şehri, o nisandan sonra bir gül bahçesi olmuştu sanki.

Oysa bu savaş meydanında ne bir nergis ne de bir gül var. Düşmanın uğursuzluğu ve savaşın karanlığı havada keskin bir zehir gibi dolaşırken, buz gibi soğukken hangi narin çiçek boyun uzatabilir ki.

Uzun bir sessizlikten sonra "Toplan!" emriyle kendine geldi. Mevzilerdeki askerler bir anda hareketlendiler. Sağda solda karlar üzerinde yatan yaralılar vardı. Sıhhiyeler, ellerinde sedyelerle sağa sola koşuşturup duruyorlardı. Savaşın dehşetli yüzü ayan beyan gözler önündeydi. Kim bilir sivil hayatlarında ailelerinin üzerlerine toz bile kondurmadığı yağız delikanlılar, her yanları kana bulanmış halde, gözleri açık can vermişlerdi. Hayatta kalabilmiş bir asker, mevzinin ortasında karların üzerine bağdaş kurmuş, elindeki kasaturayla buz üzerine bir şeyler yazıyordu. Bir başka asker, kucağında can veren arkadaşını bir anne edasıyla bağrına basmış göz yaş döküyor, bir değeri de yaralı arkadaşının yüzündeki kan lekelerini siliyordu.

Hafız, sabaha kadar sıhhiyelerle beraber yaralılara yardımcı olmuş yorgun düşmüştü. Sabaha kadar revir çadırlarına yaralı taşınmasına rağmen yine de etraftan yaralıların iniltileri geliyordu. Hafız, günün ışımasıyla beraber, parçalanmış cesetler arasında kaybettiği en yakın arkadaşı Söğütlü Osman'ı aramaya başladı. Taşıdığı yaralılar içinde görmemişti

onu. Yeni birliğinde yan yana düştüğü Osman'la çok kısa zamanda sımsıcak bir kardeşlik kurmuşlardı.

Neden sonra, “Kardeş” diye çağırdığı Osman'ı gördü. Kar üstünde kan revan içinde mecalsiz yatıyordu. Hafız'ın yorgun bedeni bir anda canlandı. Hemen arkadaşının yanına koştu. Osman'ın kara batmış başını dizine koydu. Hâlâ yaşıyordu. Göğsünden vurulmuştu, yarası tazeydi ve kanıyordu. Hafız, şaşkınlık içinde onu revire götürme telaşındayken Osman ona bir şeyler anlatmak istiyordu. Hafız durdu. Osman'ın mecali tükenmişti, elini yavaşça sağ göğsüne götürdü. Bir mektup çıkardı. Kim bilir kimin mektubuydu. Mektup kan olmamıştı. Parmağını sol göğsündeki kanayan yaranın yerine batırarak mektuba bir şeyler yazdı.

– Kible hangi tarafta?

Hafız, Osman'ın ölürken yönünün kibleye dönük olmasını istediğini anlamıştı. Yönünü kibleye çevirdi. Mecalsiz bir ses tonuyla kelimeyi şahadeti bitirmişti ki son nefesini verdi.

Gözlerini kapatamamıştı Osman. Öylesine bir garip bakıyordu Hafız'a.. Çok kısa bir zamanda, bir ikindi güneşi gibi gelip geçmişti Osman, diğer insanlar gibi.

Soğuk akşamlarda söyleşerek birbirlerinin içini ısıtma-ya çalışmışlardı Osman'la. Ondan Söğüt'ü dinlerken sanki Aslı'sını dinliyormuş gibi olurdu. Ona Aslı'sından bahsetmemişti ama Maraş'ı anlatırken hep Aslı'sını anlatmıştı aslında. Belki Osman'ın da bir Aslı'sı vardı, ne malum.

Hafız, Osman'ın açık kalan gözlerini kapayıverdi usulca. Ardından yavrusunu kaybetmiş bir anne edasıyla, arkadaşının başını göğsüne bastırarak ağlamaya başladı.

Lakin durmak yoktu. Rusların desteğini kesme planı gerçekleşmeliydi.

XVI

Bir sabah anasının uyanmadığını gördü Aslı. Vardı yokladı usulca.

– Anacığım, dedi, anacığım sen bu saate kadar yatmazdın?

Birden irkiliverdi. Anacığında hiçbir hayat belirtisi yoktu. O Rabbine kavuşmuştu. Hıçkırıklar içinde sarılıverdi anacığına. Annesinin düzgün, cennetlik bir kadın olduğunu biliyordu. Hastalığı boyunca bir defa olsun şikâyetçi olmamıştı. Hep şükür içinde yaşamış, kulluğunda kusur etmemişti. Ölüm haktı. Anacığı rahata ermişti. Sevdiğine kavuşmuştu. Ağlaması daha çok kendi çaresizliğineydi. Yapayalnız kalakalmıştı.

Dört bir yandan komşuları yetişiverdi. Kimisi su hazırladı kimisi kefen. Hazırlanıp huzura götürülürken annesinin yüzünü son bir kez görmek diledi Aslı. Gülümsüyordu sanki anacığı. Yüzüne bir başka nur inmişti. “Onlara korku yoktur.” diyordu Rab. Düğüne gider gibi gidiyordu sanki.

Komşuları Aslı’yı birkaç gece yalnız bırakmadılar. Fakat bir müddet sonra yapayalnız kaldı. Ama yalnızlığı cismaniydi. Onu gözeten bir Rabbi vardı ve de dünyalık bir sevdiği. Sanki olanları Hafız’dan gizlercesine, o gece yıldızlara bakamadı. Sabaha kadar ibadet etti ve ellerini açıp Rabbine yöneldi:

Ey bütün insanların en emin sığınağı!

Ey çaresizlerin tek sığınağı Rabbim!

Ey bütün yalvarışları dinleyen!

Ey bütün yolsuzlara yol gösteren Rabbim!

Gayrı senden başka sığınacak yerim yoktur. Rahmetini ve güzelliklerini esirgeme üzerimden. Bana seni ve senin sevdiklerini dost eyle. Bana Hak'ta fani olmak yolunu göster. Dünya, Senin kahrının da lütfunun da tecelli eylediği yerdir.

“Hoştur bana senden gelen. Lütfun da hoş kahrın da hoş”

Bilirim ki dünya zevk ve safa yeri değildir. Bilirim ki kul-luk ve imtihan yeridir. Kulluğumda kusursuzluk, imtihanım-da azim ihsan eyle bana. Bu dünyanın sefasını görmedim hiç. Bundan şikâyetçi de değilim Rabbim. Lakin ebedi âleminde, sevdiklerimle olmaktır dileğim.

Ey lütfu her yanı kuşatan Rabbim!

Kahrı da cehennem ateşi gibi parlayan ey!

Bütün zamanların ve mekânların sahibi,

Ve bütün zamanlarda olanların düzenleyicisi!

Vatanımıza ve sevdiklerimize el uzatacak olan düşman-ları kahreyle. Mecnun'un çöllerini güllerle bezedin. Benim de gönül çölümü güllerle beze. Verdiğin aşk, emanetindir bilirim. Aşkımı rengince taşıma azmi ver bana. Yürek de Senin, mu-habbet de Senin. Bilirim Sana yönelmeyen sevgi, Sana su-nulmayan sevgi ziyan olucudur. Beni ziyana uğrayanlardan eyleme Rabbim.”

Aslı bazı gecelerini sabaha kadar Rabbiyle söyleşerek ge-çirmeye başlamıştı.

Bir müddet sonra ihtiyar amcası himayesine aldı onu. Kendisinin arzu etmediği bir durumsa da bu, kabullendi çare-siz. Gelenekler bir genç kızın yalnız başına yaşamasını doğru bulmuyordu. Zaten bu da imkânsızdı. Annesi varken onun hastalığına binaen komşuların yardımıyla kıt kanaat geçini-yorlardı. Ama şimdi durum farklıydı.

Amcası da fakir bir insandı. Çevrenin manevi baskısıyla almıştı Aslı'yı evine.

Aslı güzel bir kızdı. Amcasının yanındayken birisinin

kendisini istemesinden korkuyor, mümkün olduğunca dışarılara çıkmıyor, yüzünü kimselere göstermiyordu. Delikanlıların ve de eli silah tutan yetişkinlerin hepsi cephede idi. Bu onun için bir teselliydi. Onun için bir başkasıyla evlenmek, yok olmak, ölmek demektir. Hafız'a yâr olmadan Aslı'nın giyeceği gelinlik, gelinlik değil ancak kefen olurdu.

Çok zaman geçmedi, korktuğu başına geldi Aslı'nın. Çaresizliğini ve sığıntı halini duyan, herkesin Yemen Cephesi'ne gittiğinde bedel ödeyerek askere gitmeyen bir toprak ağası, talip olmuştu Aslı'ya. Herkesin askere alındığını düşünen Aslı bedel ödeyenleri unutmuştu. Ortalıkta evlenmek için erkeğin kalmadığı bir zamanda, amcasının hayır diyecek durumu yoktu. Zaten istediği bir durumdu bu. Hiç tereddüt etmeden Aslı'nın sözünü kesiverdi.

Kervancı, Yusuf'un gönül hazinesini bilseydi, hiç onu ucuz bir pahaya satar mıydı? Veya hiç ayırır mıydı onu yanından? Onun kölesi olmak varken onu köle diye satar mıydı hiç? Veya köle diye alan vezir, onun bir hazine olduğunu bilseydi, zindana atar mıydı?

Amcası da bilseydi Aslı'nın gönlündeki hazineleri onu böyle atar mıydı yaban ellere? Onu haremine alan ağa, onun gönül hazinesini bilseydi haremde soldurur muydu böyle bir çiçeği.

Alevi ve dumanı olmayan bir ateş bürüdü yüreğini. Yandı yandı eridi de bunu ne bilen ne de gören oldu. "Bu hal benim ölümüdür. Gelinliğim kefenimdir." dedi Aslı.

Aynı günlerde, Hafız'ın cephede şehit düştüğü haberi üzerine, yüreğine saplanan hançer içinde burgulandı da burgulandı. Sessiz bir ağıt olup sağıldı.

Ne gözyaşını gören ne inleyişini duyan oldu. Birkaç gün sonra, yaşlı bir ağanın haremde buldu kendini. Dünya var mıydı, yok muydu artık. Yaşıyor muydu yaşamıyor muydu, bilmiyordu.

"Herhal," dedi, Aslı kendi kendine. "Sıkıntı ve gam denen

şeyden lütuf görmem için Rabbim gönlümü sıkıntıya alıştırıyor. Gam ve keder içinde mutlu olup yaşamayı öğretiyor. Gam ve keder ateşiyle pişirip beni, ferahlığa hazır hale getiriyor. Aşkî da bunun için yarattı belli ki. Aşk ateşiyle yanmalı ki bir yürek hakiki cevher olsun. Hakk'ı bilme sevdasının, Hakk'a varma yolunun adıdır aşk. Rabbim bana böyle bir emanet vermiş iken, belli ki gam ateşiyle kendi yoluna layık hale getiriyor beni.”

Aslı, acılar girdabına düştükçe, bir an sendeliyor, gelgitler yaşıyor ama sonunda Rabbine yönelerek ferahlıyordu. O, hiçbir kuluna kaldıramayacağı yük yüklemeydi.

Kavuşma gecesi nikâhlısı olan Ağaya duvağını açmadan önce yüreğini açmak istedi Aslı.

“Efendim, dedi, ben senin karın olmaya hazır değilim. Sen halden anlayan güngörmüş birine benzersin. Rabbimiz merhameti kullarına başkalarına sunmaları için vermiştir. Rabbimin sana verdiği merhamete sığınırım. Söyleyeceklerimin yalnız sende kalmasını dilerim. Bilesin ki gönlüm bir yiğide sevdalıdır. Bende beni aramayasın sen. Bende benden eser kalmamıştır. Kim olduğunu sorarsan cismi cephede, canı bendedir. Gerisi sırdır içimde.”

Ağa, anladı ki bu dilber kendisine yâr olmayacaktır. Hoyratlık edip ürkütmek istemedi Aslı'yı. Zamanla gönlünün ateşinin söneceğini düşündü. Aslı'yı kendi haline bıraktı. Hemen kızgınlık gösterip amcasının yanına göndermek istemedi. Zira onun kimsesiz ve çaresiz olduğunu bildiğinden, kapısına tutunup kalacağını düşünüyordu. Gönlü de akıvermişti Aslı'ya. Bu ay perisinin kalbini kırmayı düşünmedi ve zıfaf gecesini erteledi. Bu durumu, diğer eşlerinin anlamaması için geceyi Aslı'nın odasında uyuyarak geçirdi.

Gün ağarıp da Ağa'nın diğer hatunları Aslı'nın güzelliğini gördüklerinde, içlerinde derin bir kıskançlık duydular ona karşı.

Zaman geçip günler ilerlediğinde, Aslı'yı ezmeye çalıştılar aralarında. Her işe onu sürmeye başladılar. Aslı, onların

dünyasının kıyısında bile dolaşmıyordu oysa. O, üç kumanın arasındaydı ama gerçekte her ânı Hafız'la geçmekteydi. Onun yüreği alevler içindeyken cisminin eza görmesinin ne önemi vardı ki. Hayatı oyun haline getirmişti. Kendisine ne söylenirse sanki Hafız söylüyormuş gibi düşünür ve her işi seve seve yapar olmuştu. Sertçe söylenen her sözü, gönlünün süzgecinde yumuşatarak algılıyordu.

Bir müddet sonra, diğer kumaları da fark ettiler Aslı'daki hâli. Aylar vardı ki ağzından bir kelam dökülmemişti. Gece-leri evlerinin damında yıldızlara dalıp dalıp gitmekteydi. Bu günahsız güzele karşı yaptıklarından pişmanlık duymaya başladılar. Hele Ağa ile karı koca münasebetine girmediğini öğrendiklerinde, büsbütün dilleri tutuldu. O günden sonra da onu kendi hâline bıraktılar.

Ve artık ağanın bağları arasında çöllere düşmüş Leyla gibi dolaşmaktaydı Aslı. Ahır Dağı'nın Erciyes'e bakan tarafında bir dağ köyündeydi. Tek tesellisi; Erciyes'in, Hafız'a Ahır Dağı'ndan daha yakın olduğu düşüncesiydi. Gündüz Erciyes'in doruklarına, gece çoban yıldızına bakıyor, dualar ediyordu.

Şeyhoğlu Hafız, savaşın en tufanlı hallerini yaşamaktaydı. Onun tek tesellisi gece olup silahlar sustuğunda, çoban yıldızına yüreğini dökmektir. Ama ne gam ki, çoban yıldızından beklediği mesajları alamıyordu artık. Bir garip hâllerdeydi çoban yıldızı. Aslı'nın sesini, rengini eskisi gibi taşıyamaz olmuştu Hafız'a. Bir gece yine, sevdiğinden ses alamasa da, o çoban yıldızına içini dökmeyi denerdi:

“Sevdiceğim.

Gece gündüz gözyaşlarım durmaz oldu. Gündüz kollarımda can veren dostlarım, gece çoban yıldızına uğramayan sen. Gözyaşlarımı sel eyleyip durursunuz. Her gün bin kez ölüp yeniden dirilirken, artık ne gurbetten çekinmekteyim ne

de ölümden. Her an yüreğimin ateşiyle hemdemken, düşmanın ateş saçan silahlarının harareti de ne ola ki?

Sevdiceğim!

Şikâyet makamında değildir sözlerim. “Hiç, gam çekmeyince kıymeti artar mı aşkın.”

O gece bir kâbus gördü Hafız. Aslı alevler içindeydi. Bütün çırpınışlarına rağmen kurtaramamıştı onu. Uyandı.

Yüreği yanmıştı. Eridi, eridi. Sanki toprağa akmak istiyordu. Bir bülbülün gül bahçesinde vurulması gibi bir şeydi bu.

Temiz ruhu bir şeyler olduğunu hissetmişti sanki. Günlerce gözlerinden yaş eksik olmadı Hafız'ın. Düşmanın ateşlerine korkusuzca göğüs gerdi. Zaten cismi var kendi yok gibiydi cihanda. Günlerce haftalarca bir tek kelam etmedi. Suskunluğu görevini yapmasına engel olamadı. Zira bu, vatan aşkı için yapılan bir vazifeydi. Dünyalık aşklar, vatan aşkına engel değildi. Hafız, kimseyle konuşmuyor, susuyor susuyordu ama emirlere uyup görevini yerine getirmekten geri durmuyordu.

Bir sevgi her ne kadar gizlenmeye çalışılsa da, hâl dili onu ele verir. Sevgiyi canda saklamak ne mümkün? Sevgi evreni bile kuşatmışken bir gönülde saklamak ne mümkün. Şeyhoğlu Hafız sevgisini her ne kadar diliyle gizlese de, hâli ihanet etmişti ona. Cephedeki arkadaşları, bu halinden dolayı “Kerem” der olmuşlardı ona. Aslı'sını bilmiyorlardı ama ona “Kerem” diyorlardı. Zira bu hal ancak Mecnun'un, ancak Kerem'in, ancak Ferhat'ın olabilirdi. Hafız'ın içinden sürekli şu sözler geçiyordu: “*Garibim namıma Kerem diyorlar/Aslımı el almış harem diyorlar*” mısraların devamı yoktu henüz. Belki yaşayacağı yeni acılar tamamlayacaktı sözlerin devamını.

XVII

Rus askerleriyle dolu tren yaklaşınca, söktükleri rayların yanından uzaklaşarak kimi kar çukuruna kimi bir kayanın ardına saklandı. Tren, raylarda ateş çıkara çıkara aniden durdu. Yüzbaşı Lütfü, sus etti erlere. Vagonların kapıları açıldı. Trenin başındaki duman kesik kesik yükselmeye başladı. Askerler soluklarını tutarak bekliyorlardı.

Biraz sonra ön vagonun kapısından ablak suratlı, çekik gözlü bir Rus subayı belirdi. Elini uzamış bıyıkları üzerinde gezdirerek şüpheli bakışlarla etrafı süzmeye başladı. Erler kıpırdanır gibi oldular. Gözler Yüzbaşı Lütfü'nün üzerindeydi. Rus kumandanın tedirgin olduğu her halinden belliydi. İncecekti ki birden durdu. Şüphelenmişe benziyordu. Birden taşın ardından uzanan bir namlu gördü. Öylece kalakaldı. Gözleri büyümüştü.

Yüzbaşı Lütfü'nün işaretiyle, Rusça bilen tok sesli bir er, elini ağzına siper yaparak bağırdı:

– Etrafınız sarıldı derhal ellerinizi başınızın üzerine koyarak teslim olun.

Rus kumandan aniden kendini içeri attı. Birden bir cayırtıdır ko-ptu trende. Rus askerleri donanımlıydı, teslim olmak yerine silahla karşılık verdiler. Ortalık bir anda ana baba gününe döndü. Türk askerleri, onca perişaniyete rağmen oldukça azimli görünüyordu. Zira onca yol eziyetine,

karın, buzun arasında onca şehit vermeye rağmen düşmana bir türlü haddini bildirememişlerdi. Türk askerlerinde, öleceksek, düşmanla çarpışarak ölelim, anlayışı hâkimdi. O yüzden de son enerjilerini düşmana sarf ediyorlardı. Ruslar Türklerin sayılarını tahmin edemiyorlardı. Trene dört bir yandan ateş ediliyordu. Ruslar, Türklerin şiddetli saldırılarına karşı koyamayacaklarını düşünüp, teslim olma-ya karar verdiler. Biraz sonra trenin pencerelerinden beyaz bayraklar sallanmaya başladı.

Teslim alınan Rus birlikleri, ordu karargâhının olduğu bölgeye gönderildi. Olay yerinde küçük bir birlik bırakıldı. Hafız da kalanlar arasındaydı.

Bir müddet sonra olay mahalline yeni Rus birlikleri çı-
kageldi ve durum tersine döndü. Ruslar, oldukça donanımlıydı. Türk birliği direnmeye çalıştı. Askerlerin birçoğu şehit düştü. Kalanların pek kurtulma şansı gözüküyordu. Ruslardan kurtulsalar bile donarak ölebilirlerdi. Zira havada keskin bir ayaz vardı. Vurulan şehitler, kısa sürede donmuşlardı. Tek kurtuluşun teslim olmak olduğu anlaşılınca süngülerin ucuna beyaz mendillerini bağlayarak sallamaya başladılar. Kazandıkları zaferin sevincini yaşayamadan, esir düşmüşlerdi.

Bir anda her şey tersine dönmüş, ava giderken avlanmışlardı. Rus askerleri oldukça sertti. Bağırıp çağırmaya, esirleri tartaklamaya başladılar. Türk askerleri teslim olmakla iyi etmediklerini düşünüyorlardı. Bu düşünceleri, yüzlerindeki şaşkınlıktan anlaşılıyordu. Ruslar, herkesi hemen kurşuna dizeceklermiş gibi davranıyorlardı.

İlk olarak esirlerin sorguya çekildikleri yere getirildiler. Hafız ve birkaç arkadaşı sorguya alınmadı. Lakin esir düşenler arasında Yüzbaşı Lütfü de vardı ve sorguya ilk alınan o olmuştu.

Hafız ile arkadaşlarını bir odaya yerleştirdiler. Oda sıcaktı. Üstelik yataklar da hem yumuşak hem de temizdi. Biraz sonra önlerine kocaman yumuşak bir ekmek konduğunda olanlara inanamadılar. Esir olduklarına sevinseiler miydi yoksa üzülseler miydi?

İşin hakikati kısa bir süre sonra anlaşılmıştı. Ruslar, hepsini tebdil giyinmiş rütbeli asker sanmışlardı. Savaş hukuku gereği rütbeli esirlere daha özel davranılması gerekiyordu. Sorgu sonrasında subay olmadıkları anlaşılınca durum değişti. İkinci gün, daha önce esir düşen askerlerin arasına, kalabalık bir sahra çadırına dolduruldu. Burası oldukça soğuktu ve askerlerin hali oldukça perişandı.

Cephedeki top sesleri esirlerin tutulduğu çadırlara kadar geliyordu. Bir kısmı günlerdir bekletilen esirler arasında hastalık oldukça yaygınlaşmıştı. Esirler, her zaman olduğu gibi geceleri sırt sırta verip uyuyorlardı. Ancak birçoğu bitlenmiş sürekli kaşınıyordu. Burada olup da bir askerin bitlenmemesi mümkün değildi. Hafız da bitlenmiş ve sürekli kaşınıyordu.

O gün çadırdan çıkarılıp pislik içindeki toprak bir binaya tıkdılar. Burası çadıra göre daha sıcak ancak oldukça pis bir yerdı.

Bir gün sonra, koğuşlardan üçer beşer alınarak tren istasyonuna götürüldüler. Hava oldukça soğuktu. Sarıkamış tren istasyonuna gelince, vagonlara hayvan doldurulur gibi tıka basa dolduruldu. Bir vagona elli altmış kişi birden dolduruluyordu.

Tren hareket ettiğinde Hafız'ın içinden bir şeyler koptu. Tahta vagonların arasındaki yarıklardan etrafı görebiliyordu. Kurtarmaya geldikleri yerden bir eşkıya gibi esir alınıp bilinmeyen yerlere götürülmek ne acı bir histi.

Trende, çatıştıkları askerlerin bir kısmının Beyaz Rus, büyük çoğunluğunun da Kazak asıllı olduğunu anlamışlardı.

Hafız, oldukça tedirgindi. Bunca cepheden sonra, bir de esirlik varmış kaderde, diye hayıflanmaya başladı. Trendeki, Kazak ve Beyaz Rusların kendilerine iyi davrandıklarını görünce tedirginliği kısmen yatıştı. Biraz sonra bir Kazak askerinin kendisine ikram ettiği sıcak çay, bütün endişesini yok etti. Etrafından kırağın sarktığı soğuk vagona sıcak bir çay, oldukça makbule geçmişti. Çayını yudumlar-ken, kar platosunda hızla ilerleyen trenden yeniden dışarıyı seyre koyuldu.

Bilinmeyene doğru gitmek, yolculuğun her saniyesini yıla çeviriyordu sanki. Tren, zaman zaman bazı istasyonlarda esirlerin ihtiyaçlarını karşılamak için duruyor, bazen bir iki gün bazen saatlerce bekledikten sonra bir kağıt hızıyla yeniden hareket ediyordu. Her molada esirler: "Galiba geldik." diye bıkkınlıklarını ifade ediyorlar ancak tren bir zaman sonra yeniden hareket ediyor umutları uzatıyordu. Bazı esirler, tifüs ve benzeri hastalıkların pençesinde kıvranıyordu. Bu zaman içinde, birçok esir hastalanarak şehit düşmüş, ölenler ilk istasyonda indirilerek bilinmeyene götürülmüşlerdi. Bu çileli ve geriye dönüşü pek mümkün gözükmeyen esaret yolculuğu, esirlik düşüncesine iyiden iyiye hazırlamıştı Hafız'ı.

Trendeki herkes de geri dönüşü olmayan bir yola sürüklendiğinin farkındaydı. Böyle durumlarda Anadolu insanını Allah'a sığınır, tevekkül eder, kaderinin kendisine çizdiği yazgıyı bekler. Bütün esirler, sanki tek bir düşünce ve tavrın insanıymış gibi olanları kabullenmiş gözükerek morallerini bozmamaya çalışıyorlardı.

Ne var ki vagondaki sağlam esirler de gün geçtikçe hastalanıyordu. Esirler adeta bit deryasında yaşıyordu. Cephe-deki düşmanla mücadele bitmiş, şimdi de bitlerle savaşıyorlardı. Herkes üzerindeki çıkarıp bitleri kırıyor ancak bir

zaman sonra vagondakilerin tamamı yeniden bitleniyordu. Bitler öylesine çabuk çoğalıyorlardı ki hasta olan birisi bitlerini temizleyemeyince neredeyse bitlerin arasında boğulup gidiyordu.

Pislik ve bitlerin sebep olduğu tifüs hastalığı, ölümleri artırmıştı. Trendeki ölümler hayatın olağan akışının bir parçası gibiydi. Her istasyonda cenazesi indirilen birkaç şehidin ardından metin bir şekilde Fatiha'lar okunuyor, sonra yine kimileri hayallerine, kimileri sohbetlerine dalıyordu. Allahu ekber Dağları'nda onca insanın donarak ölmesine şahit olanlar için, her ölüm sıradandı. Buradaki insanların nazarında ölüm, hayattan daha gerçekti. Bundan dolayı, bu uzun yolculuk esnasında esirler arasında şakalaşmalar oluyor ve hatta trenin kara saplanıp durmak zorunda olduğu yerlerde aralarında kartopu bile oynuyorlardı. Belki de içlerindeki gamı atmak için; ama en çok da inançtan gelen tevekkülle böyle davranıyorlardı.

Tren, o gün yine bir dağ başında karlara saplanıp kalmıştı. Saatler olmuş, hareket edememişti. Gökte mavi bir ayaz, yerde sınırı olmayan bir beyazlık vardı. Esirler, karlar üzerinde şakalaşıyor, kartopu oynuyordu. Bütün vagonlardaki esirler serbest bırakılmıştı. Ruslar esirlerin kaçabilme ümidinin olmadığını düşünerek bu kadar rahat davranıyor olmalıydı.

Avucunda yuvarladığı kartopunu fırlatacağı birini arıyordu ki bir an Perverili Ali ile göz göze geldi. İkisi de sanki ayakta donup kalmış iki abide gibiydi. Aynı anda kollarını açıp harekete geçtiler. Ortalığı velveleye vermeden sessiz bir çığlıkla, hasretle kucaklaştılar. İkisi de sevinç gözyaşı döküyordu. Hafız, Ali'nin omuzlarından kavradı:

– Vay benim can Gardaşım, sağ salımsın ha!

– Şükür Rabbime, Hafız Gardaş! Öldürmeyen Allah öldürmüyor işte.

– He ya Ali Gardeş, Allah insanı korudu mu düşmanın topu tüfeği vız geliyor.

– Senin de esir düştüğünü tahmin ediyordum. Ama onca esir varken aynı trene düşmemiz Allah'ın bir lütfu olsa gerek. Üstelik onca yol çilesinde sağ kalmak da işin cabası.

– He ya Ali Gardeş, onca cephe de canımı dişime dakdım. Kimi zaman ölümü dilediğim dahi oldu Ama Allah'ın verdiği emanetin zamanı dolmadan insan, Rahim sıfatıyla korunuyor.

– Öyle ya

Hafız'ın içi içine sığmıyordu.

– Ali gardeşim, trende başka tanıdık var mıdır?

– Olmaz mı, bizim tümenden beş on arkadaş daha var. Birisi de hemen arkada duruyor.

Sami bu hasret kucaklaşmasını bölmek istememiş Hafız'ın hemen ardında heyecanla bekliyordu. Onun da sarı saçları ve sakalları birbirine karışmıştı. Mavi gözleri aydınlık bir fener gibi heyecanla parlıyordu.

Hafız, geriye döndüğünde her zaman soğukkanlılığını koruyan Sami'nin heyecanla titrediğini gördü.

– Yanlış mı görüyorum, bu bizim Sami değil mi?

– Ta kendisi Hafız Gardeş.

Bir anda ikisinin de kolları hasretle açıldı. Hafız'ın göz yaşları yeniden sel oldu. Üç arkadaş, ağaç gövdesindeki sarmaşıklar gibiydi. Çaresizlik, hüzün, acı bir anda yok oldu. Hafız: “şükür kavuşturana.” diyebildi sadece.

Bu müjde, sürgünlüğün acısını bir nebze olsun hafifletmişti. Geride bıraktıkları Kafkasların soğuğu, içinde dondurucu bir sızı değildi artık. Böyle anlarda sağlam bir arkadaş demek, kardeş demektir. Herkesin kendi kaderiyle baş başa olduğu bu esirlik hâlinde, sırt sırta verebilecek bir dost çok önemliydi.

Trenin hareket etmesiyle aynı vagona doluştular. Esirlerin hangi vagona olduğunun ne önemi vardı ki. Zaten istiflenmiş bir halde seyahat ediyorlardı. Yolculuk boyunca bir fırsatla kaçılabilirdi lakin trenin durmasıyla Rus askerleri hemen etrafta nöbete duruyorlardı.

Saatte 20 kilometre ancak yol alıyorlardı. Tiflis üzerinden başlayan yolculuk Bakü'ye uzanmıştı. Burada vagonlardaki askerleri topluca hamamlara soktular. Askerler bitlerinden arındı. Zira bitlerden bazı Rus askerleri de etkilenmişti. Bakü'den hareket ettikten günler sonra, Hazar Denizi'nin kıyısında bir istasyonda durdular.

Esirlerin büyük bir kısmı trenden indirildi, şehrin içine girmeden rıhtımda bekleyen kayıklara dolduruldular. Denizin ortasında kıyıda görülebilen bir ada vardı. Belli ki esirlerin toplandığı bir adaydı burası.

Adaya çıktıklarında binlerce esirin bulunduğunu gördüler. Burası baştanbaşa esir kampıydı. Her taraf derme çatma barakalarla doluydu. Hafız ve arkadaşları, barakalara birer ikişer dağıtıldı. Adanın her tarafı pislik içindeydi ve havada ağır bir koku vardı. Etraf taze mezarlarla örülüydü. Belli ki burası bir ölüm adasıydı.

Bütün bu talihsizlik içinde Hafız, arkadaşı Ali ile aynı yere düştüğü için teselli buldu. Sami'yi başka bir yere vermişlerdi.

Ruslar buraya Nargin Adası, diyorlardı. Esirler arasındaki adı ise Yılanlı Ada'ydı. Etraf zehirli yılan kaynıyordu ve her gün birkaç esir yılan sokmasından ölüyordu. Bundan dolayı, buraya Cehennem Adası denildiği de oluyordu. Burada bulunan binlerce esir arasında Sarıkamış ve civarından getirilen esirlerin sayısı oldukça fazlaydı. Esirler arasında köylerden koparılıp getirilmiş, sivil insanlar da vardı. İhtiyarlar, kadınlar ve çocuklar da vardı ve büyük bir çaresizlik ve sefalet içindeydiler.

Bir göz barakanın içinde yüz yirmi kişi beton zemin üzerinde kalıyordu. Burada insan gibi yaşamının imkânı yoktu. Etrafı sularla çevrili olsa da burası bir Kerbela'ydı sanki. Bu susuz adada şehirden getirilen su önce Rus görevlilere, arta kalanı da esirlere veriliyordu. Esirler bazen beş altı günde bir su görüyorlardı. Bu yüzden namazlarını genellikle teyemmümle kılıyorlardı. Helâlar susuz ve kanalsız olduğu için barakaların etrafını kötü kokular sarmıştı. Bundan dolayı insanlar yılan sokmasının yanında, pisliğin getirdiği hastalıklardan da kırılıyordu. Ancak üç dört yüz kişi alabilecek konumdaki baraka hastanede, bin beş yüze yakın insan kalıyordu. Her gün hayatını kaybeden onlarca esir, açılan çukurlara atılıp üst üste gömülüyordu.

Birkaç hafta sonra adaya yeni esirler getirildi. Esirlerden altı yedisi Hafız'ın barakasına bırakıldı. Zira iki hafta içinde altı yedi kişi yılan sokması ve çeşitli hastalıklardan dolayı toprağa verilmişti. Bütün esirlerin ayaklarındaki ayakkabılar alınmıştı. Hasta olmayan esirler Ermeni ve Rus muhafızlar nezaretinde çalıştırılıyor, insanlık dışı muamelelere tabi tutuluyorlardı. Bütün bu zor şartlara rağmen yeni esirler gelmeye devam ediyordu. Her gün onlarca esir ölürken onlarcası da adaya getiriliyordu. Esirler buraya âdeta öldürülmeye getiriliyordu.

Ada, birkaç ay içinde mezarlığa dönmüştü. Yaz bitmiş sonbahar son soluklarını veriyordu. Hafız, bir öğle namazı sonrasında, çatlamış dudaklarını yalayarak Ali'ye döndü:

– Ali Gardaşım, burada heder olup gideceğiz. Belli ki ölmemiz için buraya getirildik. Şu etrafa bir bakıversene hele, her taraf mezar çukuru... Ne yapıp edip buradan kaçmanın bir yolunu bulmalıyız.

– Eyi dersin de Hafız Gardaş, nasıl geçeceğiz ki buradan?

– Bak, kara görünüyor. Aramızdaki mesafe sanki beş on evlek tarla kadar.

– Yani kıyıya kadar yüzecek miyiz? Bizim oradan bir Göksu çayı vardı. Orada kulaç atmışlığımız vardı ama burası bir derya, nasıl yüzülür bu kadar mesafe?

– Bir yol olmalı. Tahtadan kütükten bir sal yapabilirsek!

– Peki, nasıl olacak?

– Bak şu ilerde karargâhın odunluğu var. Odunlar istif edilmiş.

– He, gördüm.

– Oradan birkaç tomruk aşırabilirsek olur bir sal!

– İyi de nöbetçileri görmüyon mu?

– Görüyom da karanlıkta bizi görmezler belki.

– Yav gardaş, seninkisi ham hayal. Bu mümkün değil?

– Var mı başka çare. Burada oturup ölmektense bir şeyler yaparak ölmek daha yeğdir. Hele biz bir niyet edelim, Allah kerim.

– Doğru söylersin. Kış bastırmak üzere. Bu barakalarda kışı geçirmek ne mümkün? İnsanlar buraya öldürülmek için getiriliyorlar.

– Yarın düşüncemizi Sami'ye de açalım.

– Hadi hayırlısı bakalım.

Sabah erkenden bir köşede buluşarak düşüncesini Sami'ye de anlattı Hafız. Sami, bu cehennem adasına onlardan önce gelmişti ve yüzlerce esirin ölümüne şahit olmuştu. Hafız'ı sessizce dinledi. Hafız, Sami'nin fikrini sordu:

– Ne dersin Sami Gardaş!

– Başka çaremiz yok derim. Siz ne yaparsanız ben varım.

– Haydi, hemen harekete geçelim öyleyse!

Baş başa verip bir kaçış planı hazırladılar. Planları gereği etraf çöplüklerdeki bez parçalarını biriktirerek ucuca eklediler ve vücutlarına sardılar. Her gece karargâhın yakınına giderek

nöbetçilerin tavrını izlediler. Hep zaman ve zeminin müsait olmasını beklediler. Bir gece yatsı namazı sonrası yüzleri gü-lüyordu. Adanın üzerine yoğun bir sis çökmüştü. Karanlık da cabası...

O gece karanlıktan faydalanarak sessizce harekete geç-tiler. Karargâha yaklaştıklarında nöbetçilerin sesleri du-yuluyordu. Sürünerek odunların olduğu bölgeye ulaştılar. Birkaç kurumuş kütüğü yan yana getirdiler. Vücutlarına sarmış oldukları bez parçalarını kütüklerin arasından ge-çirerek bir sal yaptılar. Birkaç da enli tahta parçası bulup, yaptıkları salı, kumsaldan sessizce sürükleyerek denize indirdiler. Salın üzerine yüzükoyun uzanarak ellerindeki tahta parçalarını yavaşça suya daldırıp "Bismillahi tevek-keltü alallah." deyip hareket etiler. Üçünün de dudaklarında sessiz bir mırıltı vardı.

Deniz oldukça durgundu. Epey uzaklaştıktan sonra, ya-vaşça salın üzerinde doğrulup oturur vaziyete geldiler. El-lerindeki tahtaları hızla suya daldırıyor, bir an önce kıyıya varmanın hesabını yapıyorlardı. Ali, sesini iyice kısarak ko-nuştu:

– Gardaşlar galiba başardık, bundan sonra ne yapacağız? Varacağımız yer de neticede Moskof'un!

– Allah kerim gardaş. Şehrin dışında bir yere varmalıyız. Ondan sonra dağlardan yol alır gideriz, dedi Hafız.

– Işıkları siz de görüyorsunuz değil mi?

– Galiba kıyıya yaklaştık. Allah bizim yardımcımız oldu. Bu sis olmayaydı işimiz zordu.

– Doğru dersin. Işıklardan biraz uzaklaşmak gerek. Bi-raz sağa doğru yönelirsek zannederim şehrin dışında bir yere ulaşırız.

Sami, sessiz kalıyor ikisinin konuşmalarına dikkatle kulak kabartıyordu. Üç kişinin olduğu yerde birisi imamdır.

Hafız; ilmi, gayreti ve olgunluğuyla biraz daha öne çıkıyordu. Diğerlerinin de buna pek itirazı yoktu.

– Kıyının durumunu bilmiyoruz. Sahile yaklaşınca belki kıyıya doğru yüzmemiz gerekebilir. Sami gardaş, yüzme biliyon değil mi?

– Meraklanma, ben göl kenarında büyüdüm.

– O zaman ha gayret!

Şehrin dışındaki ıssız bir kıyıya vardılar. Kıyı, sığıdı ve yüzmek zorunda kalmamışlardı. Üşümüşler ve titriyorlardı. Hemen barınacak bir yer aradılar. Şehre doğru temkinli adımlarla yaklaşıyorlardı. Vakit gece yarısı olmuş, şehir alabildiğine bir sessizliğe bürünmüştü. Etraftaki sis, yavaş yavaş dağılıyordu.

Birden gözlerinde uzaktaki tren vagonları ilişti. Yük trenlerinden birinin vagonunda geceyi geçirebilirlerdi. Tren vagonlarına etrafı kolaçan ederek yaklaştılar. Etrafta kimseler gözükmiyordu. Vagonlardan birinin kapısını aralayıp içeri girmeyi başardıklarında oldukça yorulduklarını fark ettiler. Vagon erzak doluydu. Haftalardır doğru dürüst bir şey yiyememişlerdi. İçerdeki tahıl torbalarını delerek yiyebilecekleri gıdaları seçerek karınlarını doyurdular. Torbaların arasına girerek ısınmaya çalıştılar. Bütün yaşadıklarından sonra hallerine şükrediyorlardı. O yorgunlukla tatlı bir uykuya daldılar.

Trenin hareket etmesiyle kendilerine geldiler. Etraf aydınlanmıştı. Tahta vagonun aralarından sızan ışık, bunu doğruluyordu. Bir an kapıyı açıp trenden atlamayı düşündüler. Ali, gülümsedi.

– Bu erzaklar nereye gidiyordur sence toprak?

– Öyle ya bu erzak cepheye gidiyor? Demek bu tren bizi memlekete götürecektir. Allah'ım sana şükürler olsun, dedi Hafız.

Hem başka seçenekleri de yoktu. Trenden inseler nereye gideceklerdi ki!

Tren yolculuğu bekleediklerinden de fazla sürmüştü. Tren bütün istasyonları beklemeden geçiyordu. Zaman zaman bir istasyonda bir iki saat duruyor, tekrar hareket ediyordu. Havanın sürekli kapalı olması yönlerini tahmin etmelerini de engelliyordu. İkisi de ters tarafa gittiklerini sezinliyor ancak içlerindeki memlekete gitme ümidini söndürmemek için bunu birbirlerine itiraf edemiyorlardı. Ali, yine de hislerini gizleyemedi.

– Hafız gardaş, dikkat ediyon mu, deniz hâlâ aynı yönde.

– Öyle! Gözlerindeki endişeyi Ali'ye göstermemek için bakmadı ona.

– Hem sanki biz gelirken daha farklı yerlerden geçmiştik.

– Kaç gün oldu yola çıkalı biliyon mu?

– Hiç saymadım gardaş. Galiba çok gün oldu.

– Ya sen Sami?

– Doğrusu ben de unuttum lakin daha farklı bir yöne gittiğimizi zannediyorum.

Bu, diğerlerinin de düşündüğü ancak bir türlü söyleyemediği bir gerçektir. Ancak gerçeği ifade etmek istemiyorlardı.

– Gün ortası oldu galiba. Hadi namazımızı kılalım, dedi Hafız.

Teyemmüm edip oturarak yine namaza durdular. Zira erzak torbalarının üzerinde sadece oturabilecekleri kadar bir boşluk vardı.

Namaz ve ardından uzun bir tesbihattan sonra, vagonun tahtaları arasındaki boşluklardan etrafı yeniden seyretmeye koyuldular. Etraf bembeyaz karlarla kaplıydı. Trenin memleketten biraz daha uzaklaşması hasret hançerini içine doğru uzatıyordu. Bazen karların yolu kapatmasıyla günlerce

yolda bekledikleri oluyordu. Bu bekleyişler, yolu daha da uzatıyor ve çekilmez kılıyordu. Geceler gündüzleri, gündüzler geceleri sarıyor ama yol bir türlü bitmek bilmiyordu. Köyler, şehirler geçiliyor, dağlar aşıyor ama etrafın manzarası hiç değişmiyordu. Sanki Rusya denilen ülke, boydan boya kardan ibaretti. Esir kampından kaçıp yola çıkmalı belki bir ay olmuş, kışın uğultusuyla birlikte vagonun içi soğumaya başlamıştı. Bu zaman içinde günleri saymayı dahi unutmuşlardı.

Yine bir seher, vagonun içine sızan hafif aydınlığı fark edince sabah namazına durdular. Namaz esnasında tren yavaşlamıştı. Yine durup kalkardı nasıl olsa, aldırmadılar. Sonra Hafız yine imam oldu ve farz namazına durdular. Tren durmuştu ama namazları henüz bitmemişti. Birden vagonun kapısı açıldı.

İstasyon binasının üst kısmında Astrahan yazıyordu.

İçlerinden geçenler o an yüzlerinde donup kaldı. Günlerdir, tahta vagonun üst kısmında açtıkları bir delikten sızan yağmur sularını biriktirerek, son günlerde de vagonun üzerinde biriken karlarla su ihtiyaçlarını karşılamışlardı.

Tren, o gece Astrahan istasyonunda bekledi. Gecenin karanlığından faydalanarak yiyecek ve su aramaya koyuldular. Çöplerden birkaç parça ekmek buldular. İstasyondaki bir çeşmeden su ihtiyaçlarını da giderdikten sonra yeniden aynı vagona döndüler.

Gün ışımadan tren hareketlendi. Uzun bir yolculuğun ardından yine bir akşamüzeri Samara istasyonuna geldiler. Karanlığın çökmesiyle beraber yine ihtiyaçlarını görmek için vagonlardan çıktılar. Bu uzun yolculuk üçünü de oldukça bitkin hâle getirmişti. İstasyonda, diğer istasyonlardan farklı bir hareketlilik vardı. Etraf oldukça kalabalıktı. Yolcu trenleri tıka basa doluydu. Vagonların ışıkları yanıyordu. Bunlar, içinde Türk esirlerin bulunduğu trenlerdi.

Sami, endişesini dile getirdi.

– Kardeşler, bizim nereye gittiğimiz belli değil. Memleketten iyice uzaklaştığımız kesin. Gelin şu esirlerin arasına karışalım. Hiç olmazsa karnımız sıcak bir yemek görür. Böyle ne olacağız?

Hafız ve Ali birbirlerinin yüzüne “Ne dersin?” gibilerinden bakiştılar. Aslında Sami, ikisinin de aklından geçenleri söylemişti.

– Sami gardaş doğru dersin. Böyle heder olup gideceğiz. Bakarsın bir fırsatını bulup yine kaçarız. Hadin şunların arasına karışalım. Sen ne dersin Ali gardaş?

– Ben de hadin, derim. Allah büyük.

Zaman zaman ihtiyaçlarını görmek için trenden inenler oluyordu. Hafız, kendisini gizleyerek, trenden yeni inen iki esirin ardından seslendi:

– Gardaş nere gidiyonuz?

Öndeki iki kişi aniden geriye döndü. Hafız, onların Türk olup olmadığını anlamaya çalışmıştı. İçlerinden biri kimseyi göremeyince seslendi:

– Kim var orada?

Hafız, diğerlerinin yerinde kalmasını işaret ederek ortaya çıktı. Usulca yanlarına sokuldu. Sesini kısarak konuşmaya başladı:

– Kardaşım, biz de Türk'üz. Başka trenden indik. Bu trendekilerin hepsi Türk mü?

– Öyle, ya siz?

– Doğrusunu demek lazımsa biz kaçmıştık. Ancak yalnız trene binmişiz. Yolda perme perişan olduk. Peki, sizi nereye götürürler?

– Bilen yok. Götürüyorlar işte, zannedersen burası yol ayrımıymış. Buradan ya Doğu Sbirya'ya, ya da kuzey batıya bir yerlere gidiliyormuş.

– Peki, sizin trene binsek anlaşılıp sorguya çekilir miyiz?

– Kimsenin ruhu bile duymaz. Zaten bazıları kaçtılar, bilen olmadı. Onlarca arkadaşımız öldü. İstasyonlarda sadece ölü var mı diye bakıyorlar vagonlara. Sayının kaç olduğu kimsenin umurunda değil.

– Peki, yeme içmeniz nasıl?

– Doğrusu, sıcak yemeği burada gördük. Hiç olmazsa istasyonlarda sıcak yemek yiyebiliyoruz. Vagonlar da sıcak oluyor.

– Peki, trene binmemiz için yardımcı olabilir misiniz?

– Başkaları da mı var?

– Var ya.

Hafız işaret edince diğerleri de ortaya çıktılar.

– Peki, burada bekleyin. İhtiyacımızı görelim de yardımcı oluruz.

Üçü birden aynı vagona girdiler. Vagonun ortasında bir soba yanıyordu. Vagonların içinde yatak olarak kullanılan üç katlı sedirler vardı. Hemen boş sedirlere oturarak yerlerini belirlediler. Kimse kendilerine bir şey sormadı. Zira vagona kalanlar sürekli değişiyor, ölenlerin yerine kimi vagonlardan takviye yapılıyordu.

Aslında tren, burada hastalıktan dolayı karantinaya alınmıştı. Bundan dolayı Ruslar, trene pek yaklaşmıyorlardı. Vagonun içindeki kimi askerler ateşler içinde yanıyordu. Tifüs hastalığı peşlerinden geliyordu. Hafız, Sami'ye döndü.

– Sami gardaş, ben bu hastalığı atlattığım için sıkıntı yok. Bildiğim kadarıyla Ali de daha savaşın başında bu hastalığı atlatmış, ya sen?

– Yok, daha hastalanmadım, Allah'a şükür.

– O halde sen kendine dikkat et. Hasta olanlara pek yaklaşma. Yardım edilecekse bile onlara biz yardım ederiz.

Hafız, kendisine yardımcı olan esir askere yaklaştı.

– Gardaşım cephede durum nasıldır?

– Siz esarete düşeli epey oldu herhal.

– Oldu ya. Önce Hazar Denizi'ndeki Nargin Adası'ndaydık.

Oradan kaçtık ancak yanlış trene bindik.

– Her taraf asker kaynıyor, kaçsan bile memlekete dönmek mümkün görünmüyor.

– Allah yardımcımız olsun. Sen hele söyle cephede durum nedir?

– Hiç iyi değildir. Ordu darmadağın. Yer yer direniş varsa da, düşman hızla Erzurum'a ilerliyordu. Allah, milletimizin sonunu hayır etsin.

– Âmin, dedi Hafız.

Hüzünle başını iki yana salladı. Daha da bir şey sormadı.

Bir gün sonra bir iki tür ekmek, bir iki tür de yemek verildi. Aylardır et yemeğiyle ve beyaz ekmekle ilk defa tanışıyorlardı.

Samara'da karantina süresinin dolmasının ardından Kazan'a doğru yol almaya başladılar. Artık kalabalık içindeydiler ve trenin nereye hareket ettiğini biliyorlardı. Birçok esirin yüzünde mutluluk ifadesi vardı. Çünkü tren Doğu Sibirya tarafına değil de kuzeye doğru yönelmişti. Rusya'nın kuzeyi de dondurucu soğukların hüküm sürdüğü bir yerdi ama Doğu Sibirya ismi nedense daha bir ürkütücü geliyordu esirlere.

Kazan ve Novgorod istasyonlarını geçerek Kosturma bölgesine geldiler. Kosturma istasyonuna geldiklerinde vagonların boşaltılmasından yolculuğun sona erdiği belli oluyordu.

Kış, soğuk nefesini burada iyice hissettirmişti. Trenden çıkarılıp, yaya olarak esir kampına götürülürken kadınlı erkekli birçok Rus, esirleri seyretmek için yol kenarlarında toplanmışlardı. Soğuk, Doğu Sibirya'yı aratmayacak cinstendi. Esirlerin görünümü içler acısıydı. Yırtık, eski kaputlar içinde,

kiminin ayakkabıları parçalanmış; kimi tedirgin, kimi titrek yola koyuldular.

Toplananların birçoğunun Kazak Türklerinden olduğu anlaşılıyordu. Bazı kadınlar, esir Türk askerlerin perişan durumuna gözyaşı dökmeye başladılar. Bir kadın, çoraplarla yürüyen bir askere yaklaştı, kendi ayağındaki lastikleri çıkararak uzattı. Asker, tedirgin bakışlarla lastikleri alıp ayağına geçirdi.

İstasyondan uzaklaşarak kampa doğru yol aldılar. Kamp yakınlarındaki bir köyden geçiyorlardı. Köyün ortasında, kubbeli şirin bir cami vardı. Volga Nehri'ni takip ederek kampa geldiler.

Onca mücadeleye rağmen kaçmayı başaramamışlardı. Kader onları başka bir esir kampına getirmişti.

Hafız ve arkadaşları, sinema veya okul müsamere salonundan çevrilme büyük bir odaya yerleştirildiler. Burada daha önceden getirilmiş Türk esirlerin yanında, Alman ve Avusturyalı esirler de vardı. Bu kampta, Yılanlı Ada'daki gibi siviller yoktu. Esir tutulanlar, sadece rütbeli ve rütbesiz askerlerdi.

Esir kampı, büyük bir kampüstü. Kampta birçok pansiyon, değişik amaçlarla kullanılan geniş salonlar, depolar vardı. Burası; salonlardan çevrilme geniş koğuşlar, ambarlar, samanlıklar, hamamlar, gazinolar ve imalathanelerle genişçe bir düzlük üzerine kurulan büyük bir kasabayı andırıyordu.

Kampta Türk esirler için en kötüsü, tuvaletlerde bölmelerin olmayıştıydı. Havalar soğuktu. Koğuşların ortasındaki içi tuğlalı büyük sobalar içeriyi oldukça iyi ısıtıyordu. Fakat ilkbaharı hiç görmeden yaz gelmek üzereydi. Neredeyse hiç gece olmuyordu. Gün doğumundan batımına kadar şafak kaybolmuyor, güneş ufukta yatay bir kavis çizerek yeniden doğuyordu. Geceler, ancak akşamın alacakaranlığı

gibi oluyordu. Bir diğzer zorluk da namaz vakitlerinde yaşıyordu.

Hafız, dünyanın öbür ucuna geldiğini düşünüyordu. Zamanadaki bu karmaşa, mevsimlerde de vardı. Mevsim de sanki sadece kıştan ibaretmiş gibiydi. Ancak bunun böyle olmadığı haziranın gelmesiyle anlaşıldı. Güneşin on sekiz, on dokuz saat ufukta kalmasıyla havalar birden ısınmıştı.

Esir kampı oldukça renkli simalardan oluşuyor ve bu renklilik kamptaki hayata da yansiyordu. Türklerin yanında Almanlar, Avusturyalılar, Macarlar vardı ve her biri bir şeylerle meşgul oluyordu. Kimileri Almanlardan Almanca dersleri alıyor, kimisi dini sohbetler yapıyor, kimi de değişik yetenek kurslarıyla meşgul oluyordu.

Kampta esirler boş tutulmuyor mutlaka bir işte çalıştırılıyordu. Hiçbir iş olmadığı zamanlarda bile kampın bir tarafındaki taşlar diğzer tarafa taşıyor, sonra da yeniden yerine getiriliyordu.

Bir sabah kamp kumandanı esir askerleri meydanda toplayarak tercüman vasıtasıyla konuşmaya başladı:

– Yarın sizin oruç ayınız başlıyor, içinizde oruç tutacak var mı? Oruç tutacaklar el kaldırsın!

Zamanı tamamen unutmuşlardı. Aslında zamanın önemi de yoktu. Ramazan, sözü içlerde buruk bir hüüzün oldu. Rus kumandanın bu sorusu, esirler arasında bir uğultuya sebep olmuştu. Kimisi bu sorunun hangi amaçla sorulduğunu kestiremediklerinden dolayı tedirgindi. Hafız yanındaki arkadaşlarına fısıltıyla seslendi:

– Arkadaşlar bunlar bizim Müslüman olduğumuzu zaten biliyorlar, oruç tutacağımızı söylersek bizi idam edecek halleri yok ya. Ederlerse de, ederler ne yapalım; zaten yaşadığımız hayatın ölümden farkı mı var. Ben elimi kaldırıyorum.

Hafız elini havaya kaldırdığında etrafına bakındı. Sami ve Ali'nin de elleri havadaydı. Kendileriyle beraber birçok kişinin elini havada görünce biraz ferahladılar.

Lakin bazıları niyetin ne olduğunu tam kestiremediğinden ellerini kaldırmamışlardı. Rus gâvuru bizim orucumuzla neden ilgilen sin ki, diye düşünüy orlardı. Ayrıca burada gece birkaç saatten ibaretti. Oruç tutacak kişinin yirmi, yirmi bir saati göze alması gerekiyordu. Rus kumandan, yanındakilere işaret ederek oruç tutacakların isimlerinin alınmasını emretti.

Biraz sonra isim yazdırma işlemi bitmişti. Rus Kumandan'ın yanındakilere verdiği emir tercüme edildiğinde, Türk esirler arasında yine bir uğultu başladı. "Oruç tutacak esirler bir ay boyunca istirahatlıdır, herhangi bir işte çalıştırılmayacaklar."

Bu haber, Hafız ve arkadaşlarını oldukça sevindirmişti. Ne ki burada oruç tutmak da kolay olmuyordu. İftar, akşam namazı, teravih namazı ve sahur u peş peşe yapıyorlar, buna rağmen bazen sahur u yetiştiremiyorlardı. İmsak vakti hemen giriveriyordu. Ancak bu durumdan şikâyet eden yoktu hiç. Böyle bir yerde, bu şartlarda oruç tutmanın sevabının kat be kat fazla olacağı müjdesi yetiyordu onlara. Bu uzun istirahat günlerinde, kamptakiler arasında derin bir muhabbet başlamıştı. Zaman zaman, öbek öbek toplanıyorlar birbirlerine memleketlerinden, sevdiklerinden bahsederek ferahlıyorlardı. Kimi zaman da Hafız'ın etrafında tasavvuf sohbetleri oluyordu. Kamptakiler bu sohbetlerden aldıkları feyizle mutlu oluyordu. Böylece maneviyatları ve moralleri yükseliyor, esirliğin kahredici azabına karşı dayanma güçleri sağlanıyordu. Bir sabah namazı sonrasında Hafız arkadaşlarına sohbet etmeye durdu: "Kardeşlerim, kader bizi memleketimizden binlerce kilometre ötele rde mahkûm eyledi. Bu hal bizi ümitsizliğ e sevk etmemelidir. Demek Allah böyle murat etti ve böyle oldu. Kimse kaderine, başına

gelenlere kahırlanmasın. Şer gibi görünen her durumun ardında bir hayır vardır.

İnsan bilmelidir ki, Allah dilemedikten sonra hiç kimse hiçbir şey yapma güç ve kuvvetine malik değildir.

Allah dilemedikçe bizler yerden bir çöp kaldırmaya dahi muktedir olamayız. Hatta bir şey dahi dileyemeyiz. Zaten ayet de: "Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz." demiyor mu?

Dilesek de Allah istemezse, gayretlerimiz bir şey ifade etmez. O dilemedikçe, her türlü gayret boşunadır.

Allah'ın izin vermesi ve dilemesi olmadan bize zarar veremezler. Mesela Allah dilemeseydi bizler esir düşmezdik. O, dileseydi bizler cephelerde düşman mermisiyle, hastalıkla veya donarak helak olurduk. O, diledi hayatta kaldık, diledi esir düştük. Allah neyi murat buyurursa onu yapar. O yaptığını ve yapacağını hiç kimseye sormaz.

Bir millet azizken, Allah onları zelil kılmaz. Bir millet başlara taç iken, Allah onları ayaklar altında çiğnetmez. Ama millet kendi özünde değişikliğe uğrarsa, Allah da onları değiştirir. Bu müspet manada da, menfi manada da böyledir.

Bize düşen hiçbir zaman umudumuzu kaybetmemektir. Öyle ise evvela, maneviyatımızı sağlam tutarak nefsimizi korumalıyız. İçimizi derinlemesine fethetmeliyiz. Bu esaret günleri, bunun için bir fırsat bilinmeli."

Hafız, anlattıkça yüzlerdeki gerginlikler azalıyor, yüzlere tatlı bir huzur yürüyordu. Bundan dolayı bu sohbetler esaret günlerinde ilaç gibi geliyordu.

Bir gün kamp görevlileri, esir subaylara hizmet etmek için esir erat arasından gönüllü var mı diye sordular. Bunun üzerine, ilk gönüllü Hafız oldu. Sami ve Ali onu izledi. Öyle

ki neredeyse bütün esir erat, gönüllüydü. İlk el kaldıran oldukları için üçü birden gönüllüler arasında yer aldı. Osmanlı subaylarına hizmet etmenin şerefli bir görev olduğunu düşünmüşlerdi.

Tatarların özellikle Osmanlı subaylarına büyük hürmetleri vardı. Subaylar, zaman zaman dışarı çıkıyor alıveriş yapıp dönüyorlardı. Ruslar esir subaylara, ihtiyaçlarını görebilmeleri için cüzi bir miktar maaş dahi bağlamışlardı. Çarşıya çıkan subaylar Kazakların kendilerine olan hürmetlerinden bahsediyor, onlara övgüler yağıdırıyorlardı. Hatta kimi zaman bazı Osmanlı subaylarını tatarlar misafirliğe de davet ediyor, Ruslar da yanlarına bir asker vermek kaydıyla buna müsaade ediyorlardı.

O gün birkaç Osmanlı subayı, davet edildikleri Kazak köyüne Hafız, Ali ve Sami'yi de götürdüler. Subaylar, kamptan kendileriyle çıkan Rus askerine biraz para vererek onun kendileriyle gelmemesini sağladılar.

Daha önce çarşıda tanıştıkları köy imamının eviydi burası. İmam, çarşıda gezinen esirlerin, Osmanlı askeri olduklarını öğrenince özel bir ilgi göstermiş, onları misafirliğe davet etmişti. Gayet temiz ve bereketli bir masaya sıralandılar.

Tatarlar geleneklerine oldukça bağlı, misafirperver ve temiz insanlardı. Ev sahibi, başında dar kenarlı, siyah bir acem kalpağıyla, misafirperver, saygın, sıcakkanlı bir adamdı. Demek misafirperverlik Türklerin ruhunda var. Mekân ve zaman değışse de bu hiç değışmiyor.

Sofrada, daha önce benzerini hiç görmedikleri çeşit çeşit et, balık yemekleri, börekler ve değışik tatlılardan oluşan bir zenginlik vardı. Hazret, tabiri caizse patlayıncaya kadar yediri içirdi. Burada saygın din adamlarına "Hazret" deniliyordu. Subaylar da dâhil, belki sofradakilerin birçoğı hayatlarında böyle zengin bir sofrada oturmamışlardı. Zira Anadolu yıllardır sefalet içindeydi.

Tıka basa yemişlerdi ve sofraya toplanıyordu. Sofra bezi kaldırıldığında altında temiz bir sofraya bezinin daha olduğunu gördüler. Ev sahibi, misafirlerin sofradan kalkmalarına müsaade etmedi. Yeniden sofraya türlü türlü pastalar, çörekler, reçeller, tatlılar konuluyordu. Çukur taslar içinde sıcak çaylar ikram edildi. Tıka basa doymuşlardı ancak burada ikram edilenleri yememek ev sahibine hakaret anlamı taşıdığı için nezaketsizlik olmasın düşüncesiyle zor da olsa pastalardan birer ikiye aldılar. Subaylar, çay fincanlarını önlerindeki tabakların içine ters çevirince, onlar da öyle yaptılar. Bu, yeter daha istemiyorum anlamına geliyordu.

Yemek sonrasında leğenler ve ibrikler getirildi ve misafirlerin abdest alması sağlandı. Sofra kaldırılıp, yerler temizlendikten sonra geniş oda bir mescit haline getirildi. Ev sahibi, uzun feracesini giyerek imam oldu. Hafız'ın hafız olduğunu bilen subaylardan biri, işaret ederek müezzinlik yapmasını istedi.

O gün, hayal bile edemedikleri bir gün yaşamışlardı.

Yaz gelmiş geçmiş, ağustos ayının ortalarında havalar iyice soğumaya başlamıştı. Aslında yaz, yok dense yeriye. Burada, sanki kış bitiyor bir müddet sonra yeniden başlıyordu. Yazın bitimiyle beraber, kış birdenbire gelmişti. Koğuşların ortasındaki sobalar yanmaya başlamıştı.

Kamptaki hayatın en zor taraflarından biri, sabahları içtima yapılıp, kimlik yazılmasıydı. Kimi zaman eksi kırk derecede bütün esirler kamp meydanında toplanıyor, yoklama bir işkence hâline dönüşüyordu.

Türk esirlerden kimi Rus subaylara itiraz edip yoklamalarının işkenceye dönüştürülmemesini istediklerinde, çok sert karşılık gördüler; dipçik ve kırbaç darbeleriyle acımasızca cezalandırıldılar. Almanlar ve Avusturyalılar kurallara uymada

Türkler kadar sıkıntı yaşamıyorlardı. Bir müddet sonra, soğuklardan zatürreeye yakalanıp ölenler oldu. Bunu dikkate alan Rus subaylar bir müddet sonra yoklamaları koşuğlarda almaya başladılar.

Ruslar, esirlere cepyelerden aldıkları yenilgilerin durumuna göre muamele ediyordu. Bundan dolayı kimi zaman, akşam vakitlerinde koşuğlara girmesi gerektiğı halde dışarıda kalan esirler kırbaçlanıyordu.

Daha önceleri askeri kışla olarak hizmet veren bu yer, ilerleyen zamanlarda etrafı çevrilererek esir kampına dönüştürülmüştü. Esirlerin kamp duvarının yakınına üç metre yaklaşması yasaktı. Hatta duvara yaklaşanların kurşunu yiyeceğı uyarısı da ihmal edilmemişti. Bir zaman sonra kampın ana kapısından giriş çıkışları kontrol altına alan Ruslar, kamp içindeki kontrolleri gevşettiler.

Ruslar, zamanla esirler arasında baş gösteren hastalıklardan dolayı onlara pek yaklaşmak istemiyorlardı. Ancak yoklama zamanları ve maaş verme zamanları karşılaşıyorlardı. Her esire rütbesine göre bir miktar maaş veriliyordu. Esirleri ihtiyaçlarını bu maaşlarla karşıyor, maaşlarının yetmediğı zamanlarda zor durumda kalıyorlardı. Bu durum esirler arasında dayanışma ruhunu daha da geliştiriyordu. Rusların kamp içindeki kontrolleri gevşetmesiyle beraber, rüşvetle dışarı çıkıp firar edenler oluyor, esirlerin firar ettikleri uzun zaman anlaşılmıyordu. Bu durum esirlerin kaçma duygusunu kamçılıyor, herkes kendince planlar hazırlıyor, yol güzergâhları hakkında fikir alışverişi yapıyordu. Ancak subaylar bu işe sıcak bakmıyor, nasıl olsa ateşkes sağlanarak savaşın biteceğini ve daha güvenli yollardan memleketlerine döneceklerini söyleyerek kaçma planları kuranları fikrinden vazgeçirmeye çalışıyorlardı.

Hafız ve arkadaşları kampa getirileli bir yıl olmak üzereydi. Bir gün yeni bir esir kafilesi getirildi. Bunlar Osmanlı

askerleriydi. Gelen esirler koşuşlara paylaştırıldığında, diğer Tőrük askerleri hemen etraflarını sararak cephedeki ahvali oğrenmek istediler. Haberler pek i açıcı değildi. En sağlıklı haberi subaylardan alacağını dőrűnen Hafız, o sabah onların hizmetini gőrmeđ için erken davrandı.

Kampa yalnızca bir Osmanlı subayı getirilmiřti. Gönüllü alay kumandanı iken Ruslara esir dőrűmű bir subaydı bu. Keçe Kűlahlıların alay kumandanı Said... Namı diđer Bedi-űzzaman... Bu vakur duruřlu, asil tavırlı, veli kumandan, Hafız'ın dikkatinden kaçmamıřtı.

XVIII

Keçe Külahlıların Alay Kumandanı Said; oldukça dirayetli, ihlâslı, vakur duruşlu bir insandı. Duruşu, hâli esarete hiç de yakışmıyordu. Kısa sürede kamptaki diğer Osmanlı, Alman, Avusturyalı subayların saygısını kazanmıştı. Bir müddet sonra esir Osmanlı subaylarına sohbet etmeye başlamıştı. Hafız, Bediüzzaman namıyla ün salmış olan bu zatın sohbetlerini kaçır-mamaya özen gösteriyor, onun anlattıklarını neredeyse ezberli-yor, arkadaşlarına aktarıyordu. Bediüzzaman'ın esir kampına gelmesiyle beraber, kampta maneviyat ve moral artışında gözle görülür bir değişme olmuş, zaman zaman esirler arasında mey-dana gelen gerginlikler de neredeyse yok olmuştu.

O gün yine Bediüzzaman'ın sohbeti vardı. Eski sinema salonunun içi tıklım tıklım doluydu. Kimi ayakta kalmış ve paltosunu yere sererek önlere oturmuştu. Salonda loş bir ay-dınlık vardı. Kampta gelenek haline gelen bu konferanslarda kimi bilimsel bir tezini, kimi esasata dair düşüncelerini, kimi de dini kanaatlerini anlatıyor her anlatıcının kendisine göre bir dinleyici kitlesi oluşuyordu. Bu konuşmacılar arasında en çok dinleyicisi olan da Bediüzzaman'dı. Salondakilerin ço-ğunluğu Türk esirlerden oluşuyordu. Yer yer de kampta Türk-çe öğrenen Alman esirler katılıyordu.

Bediüzzaman salona girince, Almanlar alkışlamak is-tedi ancak O, bir el hareketiyle bunu istemediğini belirtti.

Salondaki uğultu bir anda dindi. Yüzünde vakur bir eda vardı. Salondakilere hiç bakmıyordu. Sözlerine duayla başladı. Bediüzzaman, dış görünüş itibarıyla da diğer esirlerden farklıydı. Bağırmadan, öfkelenmeden, alaycı bir tavır takınmadan vakur ve ciddi bir edayla başladı sözlerine: “Kardeşlerim! Sizin içinde bulunduğunuz bu esaret hâli belki de rahmettir.”

Bediüzzaman'ın söze böyle bir müjdeyle başlaması bütün bütün bakışların merakla ona yönelmesi için yetmişti. Zira böylesi bir müjdeyi duymaya her esirin çok ihtiyacı vardı. Devam etti:

“Başımıza gelen her musibet kendi elimizledir. Belki hayatımızın bir köşesinde bıraktığımız bir boşluktan dolayı bu musibet, bizi bu esaret hayatına mahkûm etti. Dünyamızı bize zindan eyledi. Biz de; bu musibetin inadına, esaret vaktimizin her saniyesini ibadete ve belki iki üç sene sürecek cezamızı yirmi-otuz sene bâki bir ömre çevirecek. Ve burada geçecek yıllarımızı, milyonlar sene cehennem hapsinden affımıza vesile edip, fâni dünyamızın ağlamasına mukabil, bâki hayatımızı güldürerek bu musibetten tam intikamımızı almamız. Bundan dolayı başımıza bir musibet geldi düşüncesiyle dövünmek yerine öğünerek Allah'a şükretmeliyiz. Aslında en büyük musibet, dine gelen yani imanımızı zedeleyen musibetlerdir.”

Bediüzzaman'ın anlattıkları yüzlerdeki kederi alıyor, gergin yüzlere hafif bir huzur yürüyordu. “Burayı bir ceza yeri değil, bir Medrese-i Yusufiye olarak görmeliyiz. İşte ey bu Medrese-i Yûsufiye'de benim ders arkadaşlarım! Madem hakikat budur. Biz dahi hem dünyamıza, hem istikbalimize; hem ahiretimize, hem vatanımıza, hem milletimize tam menfaatli ve kolay ve selâmetli olan iman yolunu takip edip; boş vaktimizi sıkıntılı hülyalar yerine, Kuran'dan bildiğimiz sureleri okumak ve manalarını bildiren arkadaşlardan öğrenmek ve kazaya kalmış farz namazlarımızı kaza etmek ve birbirinin güzel huylarından istifade edip, bu esareti güzel seciyeli

fidanlar yetiştiren bir mübarek bahçeye çevirmek gibi salih bir amel ile bize esaret hayatı yaşatanlara da azab memurları değil; belki Medrese-i Yûsufiye'de, cennete adam yetiştirmek ve onların terbiyesine nezaret etmek vazifesiyle memur birer müstakim üstat ve birer şefkatli rehber olmalarına çalışmalıyız. Bu boş zamanlarımızı Hakk'ı daha iyi anlamaya daha iyi tanımaya sarf etmeliyiz.

Onu tanıyan ve itaat eden zindanda dahi olsa bahtiyardır. Onu unutan saraylarda da olsa zindandadır, bedbahttır.”

Sohbet bittiğinde, gönüllere tarifsiz bir huzur yürümüştü.

O gün hava oldukça soğuktu. Esirler bulutların arasından yüzünü bir görünüp bir kaybolan güneşin nazlı ışıklarından faydalanmak için duvar diplerinde öbek öbek kümelenmişlerdi. Güneşin ufuk çizgisindeki nazlı ışıkları sanki güneydeki vatandan geliyordu. Her şeye rağmen yüzlerde, vatandan binlerce kilometre uzakta esir olmanın hüznü vardı. Subay ve erattan oluşan bütün esirler meydandaydı. Sohbet esnasında, belki birbirlerinin moralini yükseltmek için olacak, zoraki tebessüm ediyorlardı.

O gün kampta olağanın dışında bir durum vardı. Esirlerin yüzünde her şeyi kabullenmiş olmanın rahatlığı varken, Rus görevliler oldukça gergindi. Birden ortalık hareketlendi. Önde, mağrur yürüyüşlü yüksek rütbeli bir subay, solunda ve ardında kamp görevlisi subaylar...

Meydandaki herkesi bir telaş sardı. Belli ki bu yüksek rütbeli mağrur tavırlı subay, kampı denetlemeye gelmişti. Ona refakat eden subayların tavrından, bu kişinin rütbesinin de üzerinde bir ağırlığının olduğu kesindi. Bu önemli komutan, göğsünü kabartarak ve başını gövdesinin üzerinde sabit ve dik tutarak yürürken, bir yandan da göz ucuyla duvar diplerinde ayağa fırlayan esirlere bakıyordu.

Esirlerden bazıları önlerinden geçen kişinin Rus Çarının dayısı Nikola Nikoloviç olduğunu fark edince, aniden ayağa fırlıyor fark etmeyenler ise arkadan gelen subaylar tarafından el işaretleriyle uyarılıyor ve kalkmaları sağlanıyordu. Kısa bir tedirginlikten sonra, bütün esirler zoraki bir saygı gösterisi için ayağa kalkmışlardı. Kampta bulunan Alman ve Avusturyalı subayların gözbebeklerinde korku ışımaya başlamıştı. Zira Nikola Nikoloviç'in iki dudağı arasından çıkan her söz, kanun gibiydi.

Nikola Nikoloviç aniden duvara toslamış gibi durdu ve geriye döndü. Kafkas Cephesi gönüllü alay kumandanlarından Said Komutan, Nikoloviç'i önemsememiş kederli bir yüz ifadesiyle öylece oturuyordu. Nikoloviç'in arkasında kalan bazı Rus subaylar, telaşla işaret ederek ayağa kalkmasını istiyorlardı. Bediüzzaman, Nikoloviç'i gördüğü halde ayağa kalkmamıştı.

Nikoloviç, durumu göz ucuyla fark etmişti ve Said Komutan'ın önünden bir daha geçti. Arkadan gelen kumandanların tedirginliği iyice artmıştı. Nikoloviç'e çaktırmadan, el hareketleriyle ısrarla ayağa kalkmasını işaret ediyorlardı. Said Komutan hiçbir uyarıyı önemsemedi ve tavrını değiştirmede.

Hafız, uzaktan olanları seyrederken endişelenmeye başladı. Gözlerini Bediüzzaman'dan alamıyordu. Zira kampta kaldığı zaman zarfında bu zat kendisinde derin bir hayranlık uyandırmıştı. Âlim bir zattı. Kendisine oldukça saygı duyuyordu ve olacıklardan endişeleniyordu.

Alman ve Avusturyalı subaylar da ona saygı duyuyordu. Tavrılarıyla ve kampta cereyan eden bazı hadiseleri akliselim bir tarzda çözmesiyle, esir kampının gizli kumandanı olmuştu. Hafız, Nikoloviç'in yüz ifadesine dikkatle bakmaya başladı. Bir Türk kumandanının Ruslar tarafından cezalandırılması ona ağır gelirdi. Hem de böyle saygı duyulan, değerli bir

insanın cezalandırılmasını hiç kaldıramayabilirdi. Dudakları kıpırdamaya, hızlı hızlı dua okumaya başladı.

Biraz sonra, kavisli gür kaşlarını kaldırarak Nikoloviç'e baktı. Umursamadı. Oturmaya devam etti.

Nikoloviç, kendisini umursamayan bu esiri gördüğü için geri döndü. Önünden bir daha geçtiğinde yine kendisini umursamadığını görünce yüzünün rengi kızıla döndü.

Said Komutan gözlerini ufka dikmiş ufku seyrediyordu. Nikoloviç, tam onun hizasına gelince durdu ve tercüman vasıtasıyla sordu:

– Niçin ayağa kalkmıyor, yoksa beni tanımıyor mu?

Said Komutan, gayet sakin cevap verdi:

– Hayır tanıyorum. Ben bir İslam âlimiyim. Bir Müslüman, kâfirin karşısında hürmet için ayağa kalkmaz. Onun için ayağa kalkmadım.

Nikoloviç'in öfkeden kızaran yüzü daha bir kızardı. Yanındaki subaylara emretti:

– Derhal divan-ı harbe verilsin!

Bir anda Said Komutan'ın etrafı kalabalıklaştı. Alman ve Avusturyalı subaylar, hemen özür dilemesini aksi takdirde Nikoloviç'in hiç insafının olmadığını, bu işin sonunun idam olduğunu ısrarla söylediler. Ama o, kararlıydı. Gözlerinde korku ifadesi yoktu. Ufka bakarak:

– Aldığım nefes burada bitecekse kaderin önüne geçmek ne mümkün. Eğer idam edilsem cana minnet. Ahirete dostlarıma kavuşmak için bana pasaport gerekiyordu. İdamım buna bir vesile olur, dedi.

Ne kadar yalvardılsa, düşüncesini değiştiremediler.

Rüzgâr hazin bir uğultuyla havada geziniyordu. Bediüz-zaman, yerinden kalktı ve sessizlik içinde koğuşa doğru süzüldü. Ondaki bu korkusuz hal ve tevekkül etrafındakilerin yüzünde tuhaf bir hayranlık ifadesi bırakmıştı. Güneşin batmaya durması olayın dekorunu tamamlar gibiydi.

Zaman geceyi vurduğunda ağızları bıçak açmaz olmuştu. Ondaki kararlılığı görenler daha fazla üzerine gitmek istemediler.

Gecenin orta yerinde ranzaların arasına seccadesini serek iniltili bir yakarışa durdu. Etrafta onunkinden başka ses duyulmuyordu.

Hafız ve birkaç arkadaşı da onunla beraber teheccüd namazı sonrası duaya durmuşlardı. Gözlerde yaş vardı. Zamanın kışında, zalimin zulmü altında bir ömrün geçmesi ne de hazindi. Sabah namazına kadar sessiz inleyişlerle dua faslı devam etti. Sabah namazı sonrasında hüzünlü bir ritimle tesbihat yapmaya başladılar. Hep birlikte sevgilinin kapısında serenat ediyor gibiydiler. Dualar, düşman kumandanının karşısında vakur ve mağrur duran; ancak Rabbinin huzurunda iki büklüm olan Bediüzzaman içindi. Koğuştaki lahuti bir hava oluşmuştu. Sanki bütün melekler oradaydı.

Zulüm de bir gün idama mahkûm edilecekti elbet...

O günün sabahında başka bir esir, divanı harbe çıkarıldı. Bir celsede idamına karar verildi.

Bu karar da Bediüzzaman'ın tavrında değişiklik oluşturmadı. Aynı gün divan-ı harbe çıkarıldı ve bir celsede idamına karar verildi. Bu, beklenen bir karardı.

Bir Alman subayı mırıldandı:

– Esir bir kişinin böylesine bir cüret göstermesi akla ziyan. Bir esir, rütbeli bir askere karşı saygılı olmalı. Etrafındakiler onu tasdik ettiler.

Karar, alelacele mühürlenip imzalandı. İnfaz, bir gün sonraya bırakıldı. Herkes endişeliyken o etkilenmemiş görünüyordu. Yüzünde, terhis tezkeresini eline geçiren bir asker sevinci vardı.

Onun yüzünde Şeb-i arus özlemini gören diğer esirler ve Rus subayları şaşırıp kalmışlardı. Onu kısa sürede tanıma

bahtiyarlığına ermiş olan Hafız, ondaki bu sevince hiç şaşır-
mamıştı.

Alman ve Avusturyalı subaylar bu karar sonrasında yine etrafını sarıp özür dilemesi için dil döktüler. Ama onu kara-
rından vazgeçiremediler. O, tek başına zulme kafa tutuyordu.

Rus askerleri onu alıp dar bir hücreye hapsedtiler.

O gece koğuştta bir matem havası vardı. Hafız, arkadaşla-
rını gece namazına kaldırarak Bediüzzaman için dua etmele-
rini istedi. O gece bütün Osmanlı esirleri teheccüd namazına
kalkarak Bediüzzaman için dua ettiler.

Bediüzzaman da o gecenin tamamını namazla geçirdi.
Bir ara huzurlu çehresinde endişe belirir gibi oldu. Dudakları
kıpırdadı. “Davam, davam” diye inledi.

Dini adına, milleti adına umutları ve projeleri vardı. Bu
hayallerini kamptaki arkadaşlarından bilmeyen yoktu. Hakkın
sancağını cihanın burçlarına dikme davasını, Gönüller Sultanı
Muhammed Aleyhisselam'ın sesini gönüllere sunma davasını,
sohbetleri esnasında defalarca dile getirmişti. Ölmek kolay bir
işti. Ama biten zamanı Allah'tan başka uzatacak var mıydı?

Sessizliği, koridorlarda tıkırdayan birkaç ayak sesi boz-
du. Ayak sesleri Bediüzzaman'ın hücre kapısı önünde dur-
du. Görevli subay, kapıyı tekmeyle açtı. Kaşlarını çatarak
bağırıldı:

– Haydi yürü!

Bediüzzaman, subayın söylediklerini anlamamıştı ama
niçin kapıya geldiğini biliyordu. Sakin bir tavırla ayağa kalk-
tı ve seccadesini dürdü. Ellerini uzattı. Kelepçeler bileklerine
hoyratça geçti. Askerlerin tavırları da hoyratçaydı. İtekleyerek
hücreden çıkardılar.

Diğer esirlerin hepsi dışarıda toplanmıştı. Sabahın ayazın-
da, ağızlarından çıkan buhar, korkulu gözlere savruluyordu.

Çoğunun yüzünde üzüntü ifadesi, keder çizgileri oluş-
muştu.

Alman subaylardan birkaç tanesi Bediüzzaman'ın yanına gelerek adeta yalvardılar.

– Ne olur af dile şu zalimden de kurtul, dediler.

Rus askerler, Bediüzzaman'ın etrafına toplanan insanların zorla dağıttı. Hafız ve arkadaşlarının elinden bir şey gelmiyordu.

O, sadece bakışlarıyla konuşuyordu şimdi. Kararı kesin di. Zalim Rus'a boyun eğmeyecek gözükiyordu. Dostlarına sadece bir kelime ile karşılık verdi.

– Elveda, hakkınızı helal edin.

Bu söz, meydanda bir hıçkırık korosunun oluşmasına yetti. İnfaz mangası yerlerini aldı. Son arzusu soruldu.

– İki rekât namaz, dedi.

Hafız, bu isteği duyar duymaz olduğu yerden sıçradı. Eski bir seccade getirdi ve Bediüzzaman'ın önüne serdi.

Namaza hazırlanışı, çok önemli bir törene, hayatının en önemli randevusuna hazırlanır gibiydi. Namaza duruşunda olağanüstü bir mehabet vardı. Tam huzura vardığında, niyet ederken: “İlâhi Ya Rab! İlâhi Ya Rab! İlâhi Ya Rab! Allahuekber!” dediği zaman, etraftakiler ürpermişti.

Namaz esnasında sanki başka âleme kanatlanmış, âdeti varlığından soyutlanmıştı. Bediüzzaman'ın namaz hâli, çölde sıcaktan ve susuzluktan bunalan bir insanın serin bir vahaya ulaşması gibiydi. Başını secdeye değdirmiyor, adeta gömüyordu. Rabbin huzurunda iki büklümdü.

Namazı fazla uzatmadı. En son ellerini yücelere açıp dua etti. Kusurlarının, günahlarının bağışlanması için Allah'a (c.c.) yalvardı. “*Sana geliyorum Rabbim*” diye noktaladı yalvarışını.

Dostları onun için inleyen bir ney olmuşlardı. Hıçkırık hıçkırık ağlıyorlardı. Esirlerin hepsinin gözlerinde bir çiğ damlası oluşmuştu. Mahzun gözler hüznün çizgilerinin en derinini

gizliyordu özünde. Rus subayı namaz bitince tercüman vasıtası ile sordu.

– Bu kadar mı, niçin ibadetini uzatmadın?

Esirin cevabı gayet sert ve netti:

– Ölümden korktu, namazını uzattı demeyin diye.

Yeniden ellerini bağladılar. Yaftayı astılar boynuna. Duvar kenarına götürdüler. Gözlerini bağlamak istediler.

– Hayır, dedi, ben dostlarıma baka baka ölmek istiyorum.

Askerler, “Nişan vaziyeti al!” komutuyla tüfekleri omuzlarına yerleştirip namlularını Bediüzzaman’a doğrulttular. Manga subayı elindeki kırbacı tam havaya kaldırıp ateş emri verecekti ki birden bir ses duyuldu.

– Durun, durun!

Bu, Çarın dayısı Nikola Nikoloviç’ten başkası değildi. Nikoloviç’in sesini duyan manga subayı hemen askerlere “Dikkat!” komutu vererek selama durdu. Nikoloviç infaz yerine gelince tekrar “durun!” dedi heyecanla. Sonra duvar kenarında ölüm anını sabırsızlıkla bekleyen korkusuz, cesaret abidesi zata doğru yaklaştı.

– Siz dininizin hatırı ve inandığınız değerler için bana tazimde bulunmadınız. Ama görmediğiniz bir zatın huzurunda iki büklüm olup yerlere kadar eğildiniz. Hayır, hayır adeta yere girdiniz. Siz tavrınızda ve inancınızda samimisiniz. Ben sizin bu asilce hareketinizden dolayı çok duygulandım. Sizi dava etmekten vazgeçiyorum. Beni affediniz efendim!

Esirler arasında bir sevinç tufanı oluştu. Hafız, ellerini yüzüne kapattı. Yine ağlıyordu.

Tatlı tatlı esen rüzgâr şimdi bir kurtuluş bestesini dokuyordu. Sabah güneşi altın ışıklarıyla ağaç dallarında bir sevincin ışıklı motifini örüyordu.

Sanki etraftaki her şey sevinçliydi. Hatta Rus askerlerinin bile infazın durdurulmasından mutlu oldukları görülüyordu.

Tavrında bir değişiklik olmayan tek bir kişi vardı meydan da o da Bediüzzaman'dı.

Hafız'ın nezdinde Bediüzzaman'ın çok özel bir yeri vardı. Ondaki derinlik ve ilme hayran olmuştu.

Bediüzzaman'ın her tavrında bir hikmet olduğunu düşünüyordu. Bir seferinde kalabalık bir mekânda kavga çıkmıştı. Bediüzzaman kendilerine: "Gidiniz haksız olana yardım ediniz." dedi. Arkadaşları; "Aman efendim, neden böyle bir şey yapalım" der gibi oldular, Hafız onları "Hocam öyle diyorsa bir hikmeti vardır, hemen yetişelim." diye diğerlerini uyardı. Olay yerine varıp, kavganın sebebini anladıktan sonra haksız olana taraf oldular. Bir müddet sonra olay gerçekten yatıştı, gürültü kayboldu. Bediüzzaman olayın hikmetini öğrenmek isteyenlere şöyle dedi: "Evlatlarım, haklı olan insafalı olur, haksız ise insafsız... Haksız olana yardımcı olursanız, sesini keser. Haklıyı desteklerseniz haksız gürültüye devam eder. Haklı olan, insafalı olduğundan birçok insanın huzuru için olanları sineye çeker. Böylece toplumun huzuru sağlanmış olur. Aslolan umumun huzurudur."

Sıkça görülen olaylara bu şekilde müdahale etmeye başladıklarında, esirler arasında neredeyse hiçbir problem kalmamıştı. Bediüzzaman'ın sözlerinin hikmeti böylece anlaşılmıştı.

Bir zaman sonra Ruslar, Bediüzzaman'ın bir Kazak köyünde misafir olarak kalmasına müsaade ettiler. Bediüzzaman'ın kamptan ayrılması en çok da Hafız'ı etkilemişti.

XIV

Rusya da iç karışıklık çıktı. Bu karışıklığın izleri çarşıda pazarda kendini gösterdiği gibi esir kampında da gözleniyordu. Devletteki çözüme, sefaleti de beraberinde getirmişti.

Bediüzzaman, ülkedeki bu kargaşadan faydalanarak Kazak köyündeki mescitte bir müddet kaldıktan sonra firar etmişti. Bu haberi duyan Hafız'ın içine kaçma düşüncesi iyice yerleşti. Sami ve Ali ile baş başa verip kaçma planları yapmaya başladılar. Hafız, bir miktar para biriktirmişti. Bediüzzaman, istemediği halde, her hizmetini gördüğünde kendisine bahşış vermiş, o da "bu paralar kerametlidir harcanmaz." düşüncesiyle biriktirmişti.

Bir gün kapıdaki görevlilere bir miktar para vererek akşam dönmek üzere dışarı çıktılar. Çarşıya vardıklarında, yanlarında gönderilen Rus askerine de birkaç ruble verip, akşam buluşmak üzere ayrıldılar. O gün güneye giden trenin hareket günüydü. Bunu daha önceden öğrenmişlerdi. Üzerlerine pazardan eski elbiseler aldılar ve Kazan istikametine giden trene bindiler. Kampta kaldıkları iki yıl içinde biraz Rusça öğrenmişlerdi.

Uzun bir yolculuktan sonra Kazan'a geldiler. Her şey iyi gidiyordu ve hiçbir problemle karşılaşmamışlardı. Ne olduysa Samara'ya geldiklerinde oldu. Samara, Sibiryaya ve Kafkaslara

giden yol ayrımındaydı. Samara'da bilet kontrol memurunun sorduğu soruya eksik Rusçalarıyla cevap verdiler. Görevlinin kendilerinden şüphelendiğini anlamışlardı ancak yapacak bir şey yoktu. Biraz sonra askeri inzibatlarla döndü görevli. Rus asker, sert sert sorular sormaya başladı. Cevap alamayınca üçünü de trenden indirdi.

Sorgulamanın ardından kaçak oldukları anlaşılmıştı. Tam kurtulma umutları içlerinde iyice boy vermek üzereyken yeniden sıkıntılı günler başlıyordu. Astrahan'dan gelip doğu Sibirya'ya giden esirlerle dolu bir trene bindirildiler. Yağmurdan kaçarken doluya tutulmuşlardı. Otuz kişilik vagona elli altmış esir vardı. Vagondaki koku, burunların kemiğini sızlatıyordu. İnsanların pisliklerini vagonlara yaptığı, hastalanan kimi esirlerin ateşler içinde kıvrandığı görülüyordu. İç kargaşanın çıkmasıyla, Kafkaslara yakın bölgelerdeki esirler Sibirya'nın içlerine doğru gönderiliyordu.

Tren, uçsuz bucaksız düzlüklerde kara bir yılan gibi akarak Doğu Sibirya'ya yaklaştıkça ülkedeki sefaletin izleri daha bir belirginleşiyordu.

Rusya'daki ihtilal, ülkeyi bir yangın yerine çevirmişti. Çarlık hanedanı devrilmiş, hanedanın üyeleri darmadağın edilmişti. Ülkede tarihin en büyük tasfiyesi gerçekleştirilmiş; asiller, ruhaniler, ordunun kumanda kadrosu, toprak aristokrasisi, şehir burjuvazisi topyekûn ortadan kaldırılmıştı. Yani ayaklar baş, başlar da ayak olmuştu. Ülkede yüzyıllardır süren sistem, kartondan bir bina gibi bir anda yerle bir olmuştu. Ülkede yaşanan bu büyük ihtilal ve aşırılık hareketi sonrasında halk büyük bir sefaletin pençesine düştü.

Dehşetli bir kıtlık meydana gelmişti ve bu kıtlığın izleri doğuya gidildikçe daha da hissediliyordu. Açlık, yokluk ve bunun meydana getirdiği kanunsuzluk had safhadaydı. Hatta birbirini yiyen insan hikâyeleri dahi anlatılır olmuştu. İnsanlar yollara düşmüş yerlerini yurtlarını terk ediyorlardı. Açlık,

Volga'dan bütün Rusya'ya yayılmıştı. Volga, Don gibi bereketli nehirler bereketiyle akmasına rağmen, ülkedeki kaos elleri kolları bağlamıştı.

İhtilâlin genç, atılgan militanları da kıtlıktan nasibini almış, sefalet içindeydiler. Bu durum, trenin durduğu istasyonlarda göze çarpıyordu. Böylesine bir sefalet belki de yeni sistemin öncülerinin de işine geliyordu.

Tren ortaçağda ilerleyen bir katardı sanki. Her şey iliklerine kadar ilkeldi. Şehirlerdeki şatafat sona ermiş, büyük konaklar, görkemli evler tenhalık içindeydi. Hafız ve arkadaşları sefalet içindeki şehir ve kasabalara şahit olduklarında, Rusların başına gelen bu belanın Müslüman ahaliye yaptıklarının cezası olduğunu düşünüyordular.

Rus ovaları insanda bir sonsuzluk, genişlik hissi uyandırırken Hafız ve diğer esirlerde umutsuzluk oluşturuyordu. Ancak böylesi bir sefaletin, kuralsızlığın hüküm sürdüğü memlekette bir esir kampında olmak, hayatta kalmak için daha güvenli gözükiyordu. Her şeyde bir hayır olduğu düşüncesiyle, içlerine dolan umutsuzluğun üzerine bir umut merhemi sürerek Doğu Sibiry'a'daki esir kampına doğru yol almaya devam ettiler.

Sibiry'a dedikleri yer, adeta bir ağaç deniziydi. Her taraf çam ve kayın ağaçlarıyla doluydu.

Tren değişik istasyonlarda durmasına rağmen vagonlar bazen dört beş günde bir açılıyor, su ve bir parça da ekmek veriliyordu. Yolculuk esnasında hastalıktan ölenler oluyor, bazen ölümler kokana kadar vagonların kapısı açılmıyordu. Tren ıssız bir dağ eteğinde veya vadide durunca vagondaki ölümler bir çukura atılıyor ve tekrar yola devam ediliyordu. Bu manzara, trende bulunan diğerleri üzerinde büyük bir yıkım oluşturuyordu. Anadolu'nun bir köyünden vatanını korumak için cepheye gitmiş bir delikanlının hayatının, Sibiry'a'nın

steplerinde, bilinmeyen bir dağ başında son bulması ve bir hayvan leşi gibi çukura atılması nasıl da acı vericiydi.

Trendekilerin saçları sakalları birbirine karışmış tanınmayacak haldeydiler. Ağızları bıçak açmıyordu. Sabrı çoğaltmak ve ruh sağlığını muhafaza etmek için sürekli dua okuyanlar vardı. Bunların başında da Hafız geliyordu. Hafız zaman zaman, ayetleri, diğerlerine ümit vermek için sesli okuyor, onun sesi bu kahredici mekânda gönüllere bir ümit ışığı gibi süzülüyordu.

Krasnoyarsk denilen bir yere geldiklerinde, sanki dünyanın sonuna gelmişler gibi bir his vardı içlerinde. Trendekiler adeta insanlıktan çıkmışlardı. Altmış kişi bulunan vagona, ancak yirmi beş kişi kalmışlardı. Esirlerin açlıktan renkleri sararmış, yanakları çökmüş, elmacık kemikleri dışarı fırlamış, gözleri derin bir çukura dönmüştü. Hepsi kıvıldaıyamayacak kadar yorgun ve bitkin haldeydi.

İstasyonda yanmış veya yakılmış vagonlarla karşılaşılar. Daha önce buraya getirilmiş esirler günlerce vagonlarda aç susuz ve çıplak bekletilmiş, ceset kokularından trene yaklaşılammış, bu utancın izlerini yok etmek için de ahşap vagonlar ateşe verilmişti. Belli ki Sibirya'nın bir ucundaki bu kampa yollarda ölmeleri için getirilmişlerdi. Ölmeyenlerse imha edilmişti.

Birkaç gün önce gerçekleşen bu toplu imha olayının tepki çekeceği hesaplanmış olmalı ki yeni gelen esirler vagonlardan indirilerek şehrin uzağındaki büyük esir kampına götürüldüler.

Hafız ve arkadaşları oldukça bitkin ve perişandı. Her şeye rağmen bu kâbus yolculuktan sağ kurtulduklarına şükrediyorlardı.

Kamptaki durum da trendekinden farklı değildi. Esirlere yatak olarak kuru bir tahta verildi. Esirlerin üzerindeki parçalanmış elbiseler alındı. Belli ki bu soğuk yerde esirlerin telef

olması isteniyordu. Tifo ve benzeri hastalıklar burada da yaygındı ve tedavi edilmedikleri için ölümler son sürat devam ediyordu. Burası bir ölüm kampına benziyordu.

Hafız ve arkadaşları günlerdir birbirleriyle konuşmuyorlardı. Fırsat buldukça birbirlerine ümit vermek için birkaç kelam ediyorlar ancak bunu da çekinerek yapıyorlardı. Çünkü kampta görevli kimi Kazak zabıtlar durduk yerde esirleri öldürüyor, insanlık dışı işkenceler yapıyordu. Hafız'ı en çok yaralayan da Kazakların yaptığı işkenceler oluyordu. Aynı soyun insanları olmalarına rağmen birbirlerine o kadar yabancılaşmışlardı ki. Oysa Kosturma'daki Kazakların insanlıkları unutulur gibi değildi. Buradan sağ çıkamayacaklarını düşünüyorlardı. Bunun için, her an ölümü bekler bir halleri vardı. Boş zamanlarını sürekli ibadet ve duayla geçiriyor, bir nevi kendilerini ölüme hazırlıyorlardı.

Birkaç gün sonra kampa Alman, Avusturyalı ve Macar esirler getirildi. Batıdaki kamplardan gönderilmişlerdi. Özellikle Alman ve Avusturyalı subay esirlerin gelmesiyle kampa-taki hava ve düzen bir anda değişti.

Buradaki düzen Kosturma kampına göre biraz daha iyiydi. Almanların arasında doktorlar ve kabiliyetli insanlar vardı. Hasta olduklarında onlardan yardım alıyorlardı. Kosturma kampındaki sistemin neredeyse aynısı uygulanıyordu. Zaman zaman Kızılhaç görevlileri geliyor, esirlere yardımda bulunuyor bundan Türk esirler de faydalanıyordu. Bu kısa süreli bu değişiklik, içlerindeki yaşama ümidini artırmıştı.

Krasnoyarsk kampında bir zaman sonra yokluklar baş göstermeye başladı. Esirlere verilen maaşlar aynı kalmış ancak her şey iki katı zamlanmıştı. Rusya da iç karışıklık esirleri de etkilemişti. Bu durum kamptaki disipline de yansımış bundan dolayı da sık sık firarlar olmaya başlamıştı.

Hafız ve arkadaşlarının içindeki firar düşüncesi yine gün

yüzüne çıkmıştı. Ancak bunca yolu göze alarak firar etmek kolay bir iş değildi. Esirlerin kendi iaşelerini temin etmelerini sağlamak için şehre inip ticaret yapmalarına bile müsaade edilmişti. Buradaki şehir halkı da Tatar'dı. Kimisinin Türklerle büyük hürmeti vardı. Özellikle de subaylara. Hatta birkaç subay bu hürmeti değerlendirmiş, evlenip ev bark sahibi olmuştu.

Hafız ve arkadaşları bu durumdan faydalanarak kaçma planları yapmaya başladılar.

Bu arada Rusya savaştan çekilmiş, ardından ülkedeki sistem büsbütün değişmişti. Bundan dolayı esirlerin serbest bırakılması gündemdeydi. O günlerde de harp malulü olanların serbest bırakılması konuşuluyordu. Aslında Rusya'da ciddi kıtlık başlamış, onlar da bir an önce esirlerden kurtulmanın çarelerini arıyorlardı. Ancak kendi askerleri Almanların, Avusturyalıların, Osmanlıların elinde olduğu müddetçe bütün esirleri bırakmaları mümkün görünmüyordu.

Kamp doktorlarının harp malulü olarak belirlediği kişiler arasında sadece Hafız vardı. Yapılan muayene sonucunda Hafız'ın ciğerlerinde tüberküloz başlamıştı. Zayıf bedeni onca sıkıntı ve çileye daha fazla dayanamamıştı. Bu durum, bütün planların sonu oldu. Sami ve Ali, "Sen bizi düşünme git, nasıl olsa bize de gün doğar." diye ısrar ettilerse de Hafız'ı ikna edemediler.

– Gitmem, dedi Hafız, siz olmadan gitmem. Trene iki kişi daha binse kim fark eder ki. Beraber gideceğiz, dedi.

– Bu nasıl olacak, dedi Ali.

– Paralarınızı dökün bakayım ortaya!

– Sonra

– Burada, hele bu kıtlıkta paranın açmayacağı kapı olmaz.

– Şimdi siz çarşıya çıktığınızda geri dönmeyin, bizim gideceğimiz günü bekleyin. Gerisi Allah kerim...

Planları, istedikleri gibi yürüdü. Görevliye yaklaşıp biraz bahşiş uzattı.

– Bu arkadaşlarla bu vagona beraber gitsek olmaz mı, dedi. Görevli, bahşişi cebine koyarak uzaklaştı. Mesele hal-lolmuştu. Dualar okuyarak yola koyuldular. Her şeye rağmen tedirgindiler zira böyle kolay başladıkları diğer firarlarda çok sıkıntılı durumlara düşmüşlerdi. Vatan toprağına varıncaya kadar hiçbir şey bitmiş değildi.

Nihayet, dört buçuk yıl süren esirlik sona eriyordu. Üçün-nün de içi içine sığmıyordu. Böylesine kalabalık bir gurup yola çıkarken kamptan firarların olacağını düşünen Ruslar, vagonları dolaşarak serbest bıraktıkları esirlerin izin belgelerini son bir kez kontrol etmek istemişti. Görevliler vagona girip herkesin izin belgelerini çıkarmalarını söylediğinde, bütün hayalleri yerle bir oldu. Hafız, kendine verilen belgeyi çıkarmadı. Rus görevli, Ali ve Sami'yi vagondan indirirken Hafız'la göz göze geldiler. Biraz sonra da vagondan Hafız indirilince diğerleri hayıflandılar. Ali, siteyle: “Neden izin belgeni göstermedin, diye çıkışır gibi yapıca, Hafız eliyle sus işareti yaptı.”

Firar fikrinden vazgeçmediler. Kaçmak için zaman ve zemin müsaitti. Birkaç hafta sonra, daha herkes uykudayken kamptan çıkmayı başardılar. Zaman zaman sürünerek, zaman zaman da eğilerek, gizlenerek kamptan uzaklaştılar. Önceden ayarladıkları gibi başlarında Rus şapkası, üzerlerinde sivil elbiseler vardı. Yalnızca kollarında esir işareti vardı ve bunu da bilinçli olarak çıkarmamışlardı. Çünkü yakalanırlarsa iki kat ceza alma durumu vardı. Yenisey Irmağı kenarına gelince kurtulduklarına kanaat getirince esir bandajlarını koparıp attılar. Nehir boyunca yürüyerek şehre geldiler.

Tomsk şehrine bilet alarak yola koyuldular. Kamp yerine en yakın şehir olduğu için önce oraya gidip bir durum değerlendirmesi yapmayı düşündüler. Burası da bir Tatar şehriydi.

Burada bir iki gün kalıp yollarına devam edeceklerdi. Kuytu bir otel buldular. Otel sahibi Tatar, yabancı olduklarını anlamıştı. Osmanlı olduklarını öğrenince çok büyük hürmet gösterdi ve evinde misafir etmek isteğini belirtti. Önce bir tereddüt geçirdilerse de başka çareleri yoktu.

Hicaz'a giderken İstanbul'a uğramış olan bu Tatar, Osmanlı'dan övgüyle bahsetti. Hafız ve arkadaşlarının hikâyesini dinleyince onlara yardımcı olmaya karar verdi.

– Onca yolu gidebilmeniz mümkün değil. Size bir mihmandar ayarlayacağım. O sizi son istasyona kadar götürecektir. Size bir yardımcı bulacak. Oradan Hazar Gölü kıyısındaki Krasnovodsk'a kadar gitmelisiniz. Oradan Bakü'ye giden gemiye binmelisiniz. Mihmandar olmadan bu yolları gidemezsiniz. Sizi konuşmalarınız ele verir. Allah yardımcınız olur inşallah.

Bu teklife hayır demeleri ne mümkündü.

– Sizi karşımıza Allah çıkardı, dedi Hafız.

– Sen hazretsin. Allah hazretleri gözetir.

Birlikte, namazlarını kılıp dinlenmeye çekildiler. Tatarlar da olağanüstü bir Osmanlı sevgisi seziliyordu ve dinlerine oldukça bağlıydılar. Bundan dolayı esir kamplarının Tatarların bölgelerinde olması bir lütuf sayılırdı.

İki gün sonra otel sahibi Tatar'la vedalaştılar. Tatar bir miktar da yanlarında bulunması için yol harçlığı verdi. Mihmandarlarıyla beraber Tomsk istasyonuna geldiler. Kendilerini beli etmemek için yolcuların arasına dağılmışlardı. Tedirginlikleri her hallerinden belli oluyordu. Mihmandar, tavırlarında suçluluk ifadesi olduğunu rahat olmaları gerektiği konusunda uyardı.

Rusya'daki inkılâbın etkisi kısa sürede her tarafta kendisini hissettirmişti. Trenlerde sınıf farkı kalkmıştı. İsteyen istediği yerde oturuyordu. Tren tıka basa dolmuş, bazı yolcular ayakta kalmıştı.

Novosibirsk istasyonuna geldiklerinde yol ikiye ayrılıyordu. Biri Avrupa istikametine diğeri Hazar Gölü istikametine doğru gidiyordu. Mihmandarla birlikte biletleri alarak istasyon salonunda beklemeye başladılar. Birkaç saat bekledikten sonra Samipalatinsk şehrine giden trene bindiler. Tren buradan sonra biraz rahatlamıştı.

Bazı ara istasyonlarda gecenin bir vakti vagona elinde fenerle biri giriyor ve biletleri kontrol ediyordu. Uyku mahmurluğuna vurup görevlinin soru sormasına fırsat vermiyorlardı. Samipalatinsk'e geldiklerinde, mihmandar kendilerine bir Kırgız mihmandar bularak geriye döndü. Yolun bundan sonrasında tren yolu yoktu.

Burada beş on gün kadar kalıp yollarına kimi yerlerde arabayla kimi yerlerde hayvanlarla, kimi yerlerde de yaya devam edeceklerdi.

On gün sonra bir arabayla Doğu Türkistan sınırına doğru yola koyuldular. Bu kez mihmandarları bekledikleri gibi çıkmamıştı. Oldukça fütursuz ve kabaydı. Yollarda pis hanlarda kalıyorlar, kimi zamanda bir Kırgız'ın evinde konuk oluyorlardı. Atlı arabalarla yol alamıyorlardı. Kışın bastırmasından endişe duyuyorlardı.

Nihayet Doğu Türkistan topraklarını geçip Taşkent'e yöneltiler. Geçtikleri yerlerde Osmanlı'nın mücadelesine destek vermek için halkın kendi arasında para topladıklarına şahit oluyorlardı. Ama bu toplanan paraların Anadolu'ya nasıl ulaştırılacağını kimse bilmiyordu. Hatta bazıları bu paraları ulaştırmaları için kendilerine vermek istedikleri halde kabul etmediler. Çünkü memleketlerine sağ salim varacakları belli değildi.

Dağlık, düzlük yerlerden, sazlıklardan, çöllerden, vadilerden, verimli topraklardan geçtiler. Kimi zaman bitli bir handa kimi zaman fakir bir köy evinde konakladılar.

Kışın soğuk nefesi iyiden iyiye hissedilmeye başlamıştı. Yorucu ve uzun bir yolculuğun ardından Alma Ata'yı ve İli Nehri'ni geçerek Bişkek'e yaklaştılar. Bişkek'te isyan çıkmıştı ve olağanüstü bir denetim vardı. Bişkek'e yakın bir köyün civarında önlerine Rus askerleri çıktı. Yanlarındaki Kırgız mihmandarla beraber köye götürerek sorguya çektiler. Kırgız mihmandar kendini kurtarmak için onları yüz üstü bırakmıştı. Ruslar, Hafız ve arkadaşlarını İngiliz ajanı olmakla suçladılar.

Bir gün sonra, yer yer de olsa hâlâ silah seslerinin duyulduğu Bişkek'e getirildiler. Hafız, İngiliz ajanı olarak damgalanmaktansa gerçeği söylemenin daha iyi olacağını söyledi arkadaşlarına. Aralarında görüşerek Ruslara gerçeği söylemeye karar verdiler.

Yetkililere olan biteni bütün açıklığıyla anlattılar. Onlar için en önemli şey, yeni sistemi oturtabilmek için şehirdeki isyanın bastırılmasıydı. Çarlık Rusya'nın esirleriyle uğraşmak niyetinde değillerdi. Bundan dolayı serbest bırakıldılar. Ancak Rus güvenlik güçleri arasında da bir birlik yoktu. Her yetkili kendi kanunu uyguluyordu. Bir gün sonra kaldıkları otele yine Saldat denilen Rus güvenlik güçleri baskın yaptı ve yeniden tutuklandılar.

Kısa bir mahkeme duruşmasının ardından, isyancı sıfatıyla hapse atıldılar. Umutları yeniden umutsuzluğa dönmüştü. Kış iyice bastırılmış, her taraf buza kesmişti. Hapishane koşulları oldukça soğuktu ve yatak olarak sadece tahtadan sedirler vardı.

Ağızları bıçak açmıyordu. Hafız iyiden iyiye yorgun düşmüştü. Bu bezginliği ümitsizlikten değildi. Yorgun bedeni artık zorlukları kaldıramaz olmuştu. Esir kampındaki doktorun: "Ciğerlerinden rahatsız." raporu boşuna değildi. Son zamanlarda kuru bir öksürüğe tutulmuştu ve her öksürük sonrasında ciğerlerinin acıdığını ve oldukça bitkin olduğunu

hissediyordu. Hafız'ın suskunluğu diğerlerine de yansımıştı. Böyle durumlarda hep Ali ve Sami'ye nasihat verirdi ve onların moral kaynağı olurdu.

Hapishanede, Türk, Kırgız, Lezgi, Ermeni, Tatar toplumlarından insanlar vardı. Birkaç gün sonra hapishanede Türk subaylarının da kaldığını öğrendiler. Avluda karşılaştıklarında bazılarını tanımışlardı. Sibirya'daki esir kampında beraber oldukları Osmanlı subaylarıydı bunlar. Kendilerinden bir ay kadar önce malul esirler kapsamında affedilerek salıverilenler arasındaydı. Demek onlar da isyana denk gelmişler ve suçlanarak cezaevine kapatılmışlardı.

Hapishane hayatı kaldırılır gibi değildi. Mahpuslar toplu halde tuvalete götürülüyor, bölmeleri olmayan tuvaletlere yana yana diziliyorlardı. Diğerleri bu duruma alışık olmalarına rağmen Türk mahkûmlar oldukça utanıyordu. Sefalet diz boyu idi. Verilen yanık ekmekleri yiyemedikleri için birkaç gün içinde güçten iyice düşmüşlerdi.

Hafız'ın vücut ısısı diğerlerinden daha düşük olacaktı ki gece olunca soğuktan uyuyamıyor sabaha kadar koğuştta dolaşıyordu. Gündüz, havanın biraz daha ısınmasıyla bir iki saat tahta sedirde kestirmekle yetiniyordu. Ali ile Sami ise tahta sedirlerin üzerine ana rahmindeki gibi büzülüp ancak birkaç saat uyuyabiliyorlardı.

Bir gün bu açlık ve susuzluk içinde nasıl hayatta kalabileceklerini düşünüyorlardı ki genç bir Lezgi, büyükçe bir tabak pilav ve iri bir ekmekle koğuşlarına geldi. Kendini tanıtarak, isminin Mehmet olduğunu ve Osmanlı'ya olan muhabbetinden bahsetti. Varlıklı biri olduğunu ve iftiraya uğrayarak buraya düştüğünü anlattı. Pilavın bir kısmını Osmanlı subaylarına götürdüğünü söyledi. Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez, diye düşündü Hafız. Eğer, bu adamın başka bir hesabı yoksa tabi.

Hafız, teşekkür ederek endişesini dile getirdi:

– Bu bizim kaderimiz. Bize iyilik yaparak kendini tehlikeye atma. Sonra sana yük olmak istemeyiz de.

– Aman efendim, böyle düşünmeyiniz. Ben varlıklı bir adamım. Yemeğim her gün dışarıdan geliyor. Sonra, sizin bana ne gibi bir zararınız olabilir ki. Zaten aynı suçtan buradayız. Kaldı ki siz de ben de masumuz.

– Madem nüfuzlu birisiniz, sizden bir şey daha rica etsek.

– Ne demek, size elimden geldiğince yardımcı olmak isterim.

– Birkaç ruble paramız var. Sırtımıza biri üşütmeyecek bir şeyler aldırırsanız.

– Merak etmeyiniz, isteğinizi yarın yerine getiririm.

Hafız, Lezgi Mehmet'in dışarıdan getirdiği kürk sayesinde o gece rahat uyuyabilmişti. İyiliksever adam para da almamıştı üstelik.

Birkaç gün sonra, Sami ciddi bir şekilde hastalanmıştı. Hapishane müdürü uzun süre doktora görünmesine müsaade etmediği için hastalığı ilerlemişti. Koşullar bit kaynıyordu. Sami, tifüs hastalığına yakalanmış olabilir diye endişelendiler. Günler sonra doktora çıktı. Doktor, birkaç toz ilaç vererek gönderdi onu. İlaçlar kısmen kendisine getirmişti Sami'yi. Hastalığının tifüs olmadığı anlaşılmıştı.

Bütün bir kış, perişanlık içinde Kırgız hapishanesinde geçmişti. 1919'un mart ayı gelmiş, karlar erimeye başlamıştı. Esirlikte beşinci yılı doldurmuşlardı. Baharın gelmesiyle birlikte kazma kürek çalıştırılıyorlardı. Dışarı çıkmak adına her türlü işe razıydılar.

Mayıs ayı ortalarında aldıkları bir haberle, yeniden umutları yeşerdi. Serbest kalmışlardı. Yalnız mahkemeleri sonuçlanıncaya kadar şehirde kalmaları gerekiyordu.

Geçimlerini sağlamak için para kazanmaları gerekiyordu. Şehrin çarşısına inip, duruma göre neler yapabileceklerini kararlaştırdılar. Bişkek çarşısı hâlâ ihtilâlin sarsıntısını yaşıyordu. Halkın sokaklarda dolaşan Rus görevlilerden bir hayli çekindiği belli oluyordu. Etrafta daha çok, başlarına sivri külahlı Kırgız kadınları, pösteki kalpaklı uzun hırkalı çocuklar dolaşıyordu. Bu yönüyle Bişkek çarşısı, erkekleri cephede kırılmış, çarşı pazarında sadece kadın ve çocukların dolaştığı bir Anadolu çarşısını andırıyordu. Kırmızı yanaklı yuvarlak yüzlü çocuklar başlarında ipekli takke, sırtlarında entarile-riyle ayran ve kımız satıyorlardı. Etrafta koyun, eşek ve develer insanlarla iç içe dolaşıyordu. Bişkek bu yönüyle Rusya'nın diğer yörelerinden ayrılıyordu.

Hafız ve arkadaşları o günden sonra çarşıda ayran satarak geçimlerini temin etmeye başladılar. Tutuklanmalarının sebebi aylar sonra anlaşılmıştı. Aslında Ruslar, Türk subaylarının casus olduğunu, onların buradaki Türkleri Bolşeviklere karşı ayaklandıracaklarını, kendilerinin de bu subaylarla irtibatlı olduklarını düşünmüşlerdi. Osmanlı'nın savaştan yenik çıkması üzerine de kendilerini serbest bırakmışlardı. Aslında bu haber üzerine çıkmış olmalarına da pek sevinememişlerdi. Osmanlı'nın cephelerde hüsrana uğradığı haberine, bir türlü inanmak istemiyorlardı.

Birkaç ay daha Bişkek'te kaldılar. Şehrin bazı mahalleleri bomboştu. İsyân sırasında Rusların bazı mahallelerin ahalisini meydanlara toplayarak topyekûn kurşuna dizdiklerini öğrendiler. Bundan dolayı bu mahalleler hayalet mekânlara dönmüştü. Masum halka böylesine acımasız davranan bir zihniyetin kendilerine merhamet göstermesini düşünemezlerdi. Belki yolculuğun bundan sonrası daha zor geçecekti. Ağustos ortalarına doğru şehirden gidebileceklerine dair izin çıkmıştı. Şehirden Osmanlı subaylarıyla aynı zamanda ayrılacaklardı.

Hafız, arkadaşlarının da isteğiyle onlarla beraber hareket etmek isteğini iletteğinde, subaylar buna sıcak bakmadı. Toplu hareket etmenin hepsi için büyük bir risk olduğunu söylediklerinde onlara hak verdiler. Bundan dolayı, birer gün arayla Taşkent'e doğru yola koyuldular.

Taşkent'e geldiklerinde düzgün, bakımlı, güzel bir şehirle karşılaştılar. Şehirde dolaşırken, Bişkek'te kendileriyle esir olan subaylardan biri onları tanıdı. Yanlarına yaklaşıp, kendisiyle beraber gelmelerini söyledi. Burasının, milli eğitim bakanı Bursa'da yaşamış, bir Azeri Türkü imiş. Kafkas Cephesi'nde Ruslara esir düşmüş, sonra da Bolşeviklere yardımcı olduğu için onu bakan yapmışlar. Subaylardan bazılarıyla da tanışıklığı varmış.

Bu, Hafız ve arkadaşları için iyi bir haberdi. Demek ki en azından burada sıkıntı yaşamayacaklardı. Subayların himayesiyle bir misafirhaneye yerleştirildiler. Hamama gidip iyice temizlendiler.

Burada beklemeyi düşünmüyorlardı. Zira kış bastırmadan bir an önce gitmeleri gerekiyordu. Osmanlı subayları yolların durumu hakkında geniş malumat edinmişlerdi. Aşkabat civarında Bolşeviklerle İngilizler arasında çatışmalar olduğunu, yolların güvenilir olmadığını söylediler. Bu şartlar altında yola koyulmaları mümkün değildi.

Milli Eğitim Bakanı, Osmanlı subaylarına okullarda iş vermişti. Subayların isteğiyle kendilerine de bazı işler ayarlandı. Otuz kırk ruble maaşla okullarda çalışmaya başladılar. Kalabilecekleri yer de hazırды.

Taşkent'te insanca bir hayata kavuşmuşlardı. Karınlarını doyurup evlerinde ibadetlerini yapıyorlardı. Bakımlı hamamlarda temizlenme imkânları vardı. Buranın ahalisi de dindardı. Ancak yeni sistem bazı kutsal mekânları kapatmaya başlamıştı. Bolşevikler halkı batılı bir hayat yaşamaya özendiriyordu. Daha doğrusu buna zorluyordu.

Ocak ayı başlarında, İngilizlerle Bolşevikler arasındaki çatışmaların sona erdiği haberleri üzerine yola çıkmaya karar verdiler. Her şeyi Osmanlı subayları ayarlıyordu. Yolculuğun bundan sonraki kısmı kolay gözüküyordu. Zira Hazar kıyılarına kadar tren yolu vardı. Osmanlı esir subayları arkadaşları olan Maarif bakanının nüfuzundan faydalanarak kendileri için bir vagon tahsis etmişlerdi. Bu vagona Hafız ve arkadaşlarına da yer ayrılmıştı. Hazar kıyısındaki Krasnivodsk'a kadar beraber gideceklerdi. Bu, her şeyin daha kolay olması demektir, zira subayların esaretten döndüklerine dair ellerinde izin belgeleri vardı.

Halk Osmanlı subaylarını uğurlamak için tren istasyonuna akın etmişlerdi. Subaylar Özbek öğrencilere bir hayli faydalı olmuş, birkaç ay içinde gönülleri fethetmişlerdi.

Semerkant, Buhara ve Merv şehirlerinden geçerek Aşkabat'a geldiler. Şehirlerde Bolşevikler hâkim olsa bile, şehir dışında hâlâ Bolşeviklere karşı mücadele eden çetelerin etkinliği sürüyordu. Subaylar arasında, Enver Paşa'nın buralarda Türkleri Bolşeviklere karşı organize ettiği konuşuluyordu. Subaylar; Büyük Turan ülküsü peşinde olan Enver Paşa'nın bu hayalinin Anadolu insanını perişan ettiği gibi buradakilere de zarar verdiğini düşünüyorlardı.

Aşkabat'tan sonra kıyı şehri olan Krasnivodsk'a geldiler. Küçük bir kıyı kasabası görünümündeki bu yerin ahalisi genellikle Ruslardan oluşuyordu. Burada birkaç saat vapur bekledikten sonra, gemiye binip Bakü'ye hareket ettiler.

Bakü'ye vardıklarında, Bakü İslam Cemiyeti tarafından karşılandılar. Daha doğrusu onlar esaretten dönen Osmanlı subaylarının geleceğini haber almış ve kalacakları yerleri hazırlamışlardı. Subaylara gösterilen iltifattan kendileri de faydalanıyorlardı.

Esarete ilk gönderilirken burada hamama gitmişlerdi. Yine yaptıkları ilk iş, bir hamama giderek temizlenmek oldu.

Subaylara refakat eden bazı Azeriler onlara şehri gezdirirken, Hafız ve arkadaşlarını da yanlarından ayırmıyorlardı.

O gün şehir meydanında olağanüstü bir kalabalık vardı. Türkiyeli bir öğretmen hastalıktan ölmüştü. Demek ki bu öğretmen Azeriler için önemli bir insandı. Rus devrimi Bakü'ye henüz hâkim olamamıştı. Bunda burada organize olmuş kimi Osmanlı subaylarının ve görevlilerinin etkisi olmuştu. Bundan dolayı Azerilerin, Anadolu Türklerine karşı özel bir muhabbeti vardı ve bunu bizzat yaşıyorlardı.

Bütün Sünni ve Şii Azeriler büyük mescidin önünde toplanmıştı. İmam cenaze namazına durmadan önce bir Osmanlı subayı yüksekçe bir yere çıkarak konuşmaya başladı: "Karındaşlarım! Bizler Türk ve Müslüman'ız!" Bütün dikkatler Osmanlı subayının üzerindeydi.

– Bizim vatanımız ne sadece Türkiye'dir ne de sadece Azerbaycan'dır. Bizim ortak vatanımızın adı Turan'dır. Belli ki bu düşünceler halk arasında kabul görmüştü ve Osmanlı subayının bu sözlerini heyecanla dinleniyordu. Halkın dikkatle dinlediğini gören Osmanlı subayı, göğsünü kabartıp sesini yükselterek konuşmaya devam etti.

Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan

Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir Turan!

Bundan dolayıdır ki bu ölü, burada garip değildir. O, kendi vatanında ölmüş talihli bir şehittir.

Kalabalık bu konuşmadan oldukça etkilenmiş olmalıydı ki kimileri gözyaşı döküyordu.

Sonra, şehidin buralara milletin uyanması için geldiğini, istiklal mücadelesinin sağlanmasında ve milletin hür olması uğruna şehit olduğunu ve bütün Türklerin bir bayrak altında toplanması gerektiğini anlattı. Halk dalgalandı, galeyana gelmişti.

Cenaze namazı birlik gösterisine dönüşmüştü. Anlaşılan kimi Osmanlı subayları yeni arayışlar içindeydi.

Esaretten dönen subaylardan birinin hemen yanındaydı Hafız. Subay, yanındaki arkadaşına memnuniyetsizliğini belirtti.

– Anlaşılan Enver Paşa'nın ekibi yeni bir maceranın peşinde. Anadolu insanını maceradan maceraya sürükleyerek perişan ettiler, şimdi de bu insanların duygularıyla oynuyorlar.

Diğeri cevap verdi: “Doğru diyorsun ancak bütün Türklerin yekvücut olması düşüncesi insanın ruhuna hoş gelmiyor da değil.”

– Hoş geliyor gelmesine de gerçekçi olmak lazım. Osmanlının durumu ortada... Hatta ortada bir şey de yok. Kırgızistan'daki durumu gördün. Bu insanları galeyana getirdikten sonra sahip çıkmak da lazım. Yarın Ruslar harekete geçince bunların arkasında kim duracak. Ondan sonra Kırgızistan'daki gibi sahipsiz kalıp kıyıma uğrayacaklar.

– Öyle ya.

Subaylar, bu konuşmalarını etraftakilere sezdirmeden yapıyordu. Galeyana gelmiş topluma bunları anlatmanın bir anlamı yoktu zira.

Hafız; Kırgız, Türkmen, Özbek topraklarından geçerken Rusların kendilerine neden sıkıntı yaşattıklarını daha iyi anlıyordu. Demek ki Ruslar, Osmanlı subaylarının buradaki Turan mücadelesini fark etmiş ve önüne geçmeye çalışıyorlardı. Bişkek'teki hayalete döndürülmüş mahalleleri gözlerinin önüne getirdi. Sonra Bakü'ye göz gezdirdi. “İnşallah buraların başına da böyle bir zulüm gelmez.” diye iç geçirdi.

Bakü'den ayrılma zamanı gelmişti. Yanlarındaki subaylar sayesinde, gidecekleri güzergâh hakkında detaylı bilgi elde etmişler. Gürcülerle Ruslar arasında çatışmalar olduğunu öğrendiklerinde, Tiflis üzerinden trenle gitmelerinin imkânsız olduğunu gördüler. İran üzerinden gitmek ise hem yorucu hem tehlikeli görünüyordu. Osmanlı sınırında da belirsizlik

sürüyordu. Subaylar, Bakü'de beklemeye karar verdiler ancak burada da asayiş yerinde değildi.

Birkaç günlük zihin dinginliğinin sonunda subaylar trenle Tiflis'e doğru yola çıkmaya karar verdiler. Ruslarla gürcülerin arasındaki çatışmaların durulduğu haberi gelmişti. Güzergâh, Tiflis üzerinden Batum, oradan da Trabzon'du. Yalnız subaylarda tuhaf bir tedirginlik vardı. Hafız, onları ilk defa tedirgin görüyordu.

Trende, Taşnaklar'ın azgınlıklarından bahsediliyordu. Bu kez, esir subaylardan farklı bir vagona yolculuk etmek zorunda kalmışlardı. Trendeki bir Ermeni, Türk olduklarını anlayınca Türkçe konuşarak yakınmaya başladı.

–Bu bizim Taşnaklar yok mu, her şeyi onlar berbat etti. Bugün ocağımız söndüyse onların taşkınlıkları yüzündendir. Biz Türklerin arasında Türklerden daha mutlu yaşıyorduk. Ticaret, zanaat, para bizdeydi. Üstelik askere de alınmıyor, cephelede kırılmıyorduk. Yüksek makamlarda Türklerden çok biz bulunuyorduk. Bütün bunların elimizden gitmesine sebep olan Taşnaklar'dır. Rusların, İngilizlerin, Fransızların oyununa geldiler.

Hafız ve arkadaşlarının sustuklarını görünce devam etti:

– Bunları size yaranmak için söylediğimi zannetmeyin. Gerçekler bundan ibaret. Şimdi ben perişanım, ailem perişan. Her şey ortada... Daha iyi olan bir şey yok.

Hava kararmak üzereydi. Birden bir sarsıntı oldu, tren durdu. Tren Gürcü sınırına girmeden, sınırdaki köprü havaya uçurulmuştu. Birden silah sesleri başlayınca ortalık karıştı. Herkes vagonları terk etmeye, kaçışmaya başladı. Hafız, Ali ve Sami ile göz göze geldi.

– Birbirimizden uzaklaşmayalım, dedi.

Baş hareketiyle tasdik verdiler. Gözlerde, ne olduğunu bilinmemenin korkusu vardı. Bu eylem, trende Türk subaylarının

olduğunu haber alan Ermeni Taşnaklar'ın işi olabilirdi. Ama ne olduğunu bilen yoktu. Herkes sağa sola kaçmaya başladı. Birbirlerini kollayarak trenden hızla uzaklaşıyorlardı. Silah sesleri bir türlü susmuyordu. Hafif kavisli tepenin eteklerindeki ormana dalarak, trenden iyice uzaklaştılar. Nefes nefese kalmışlardı.

Sami'nin sesi çıkmıyordu. İki büküm koşuyordu. Birden olduğu yere çöktü. Hafız, geriye döndüğünde Sami'yi kanlar içinde buldu. Sırtından vurulmuştu. Kan kaybediyordu. Yerden bir topak kar alıp yaraya bastı. Ali, çevikti ve bir hayli uzaklaşmıştı. Sami'yi sırtladı. Dere kenarına indi. Hızla uzaklaşan Ali, diğerlerinin gelmediğini görünce geri döndü. Hava kararmıştı.

Bir müddet daha ormanda yol aldılar. Dondurucu soğuk etkisinden kurtulmak için sığınacak bir yer bulmaları gerekiyordu. Dere kenarındaki bir mağaraya sığındılar. Sami'nin yarasını sarıp kanamasını durdurdular.

– Dayan gardaşım, dedi Hafız.

– Bunca yolu geldikten sonra koy vermek olmaz.

Mağaranın kapısını taşlarla ve ağaç dallarıyla kapattılar. Soğuk bir yana kurtlara da yem olmak vardı. Taze kan kokusunu alan kurtlar için hedeftiler.

Ali hayıflandı.

– Her şey yolunda gidiyordu. Tam kurtulduk derken şu başımıza gelenlere bak!

– Sabır Ali gardaş, sabır. Hem şimdi bunları konuşmanın vakti değil.

– Kurtulduğumuz da kesin değil ki, dedi Sami, fersiz seyiyle.

– Hayırlı düşün Sami gardaş. Sabah olunca mermiyi inşallah çıkarırız. Kurtulacaksın inşallah.

Sabah namazı için uyandıklarında, Sami ateşler içinde sayıyordu. Hafız, mağaranın kapısını açarak bir tutam kar

getirip dudaklarına sürdü. Fersiz gözlerini aralayan Sami, belli belirsiz konuştu.

– Gardaşım, benden hayır yok. Siz beni bırakıp devam edin.

– Şimdi bunları söylemenin zamanı değil, dedi Ali.

– Biz bunca zaman neden birbirimizden ayrılmadık. Gerekirse sen iyileşinceye kadar bu mağarada kalırız.

Dere kenarına abdest almaya indiler. Titreyerek mağara-ya döndüklerinde, Sami'nin soluk alış verişlerinin hızlandığını gördüler.

Hafız, başını kucağına aldı. Yine dudaklarına birkaç damla kar suyu damlattı. Kelimeyi tevhidi söylemeye çalışıyordu. Yarisına kadar söylemişti ki Hafızın kucağında can verdi. Gözleri açıldı.

Hafız'ın gözlerinden birkaç damla yaş indi. “İnna lillahi ve inne ileyhi raciun.” dedi.

– Gardaşım, nasibin buraya kadarmış. Keşke memlekete dönebilseydin. Yol gözleyenlerini sevindirebilseydin. Ama Allah her şeyi en iyi bilendir. Ali de başucunda sessizce gözyaşı döküyordu.

Sabah namazını kıldıktan sonra, mağaranın önündeki yumuşak bir yeri kazıp Sami'yi toprağa vererek yola koyuldular.

XX

Güneş doğmak üzereydi. Etrafı tatlı bir kıızılık bürümüştü. Hafız, gözlerini kısarak yeni doğan güneşe baktı. Güneş, çocuk resimlerindeki gibi sarı bir top gibiydi. Aslında güneşe bakarak yönlerini tayin etmeye çalışıyordu. Geniş ve yayvan vadi, Güneşin doğduğu yöne doğru uzayıp gitmekteydi. Her taraf ağaçsızdı ve zemin beyaz ve dalgalı bir kar denizi görünümündeydi. Birbirlerine baktılar. İki de bakışlarıyla hangi yöne gitmeleri gerektiğini soruyorlardı birbirlerine. Önce Hafız söyledi fikrini:

– Bakü'de subaylar harita üzerinde gösterirlerken duymuştum. Şu anda Gürcü - Ermeni sınırına yakın bir yerde olduğumuza göre, bu vadiyi takip etmemeliyiz. Zira bu taraf Ermeni toprakları olsa gerek. Diğer taraf ise Gürcistan toprağı... Biz sınırı takip ederek batıya gitmeliyiz.

– Bu taraf Gürcistan da olsa bazı köyler Ermeni köyü olabilir.

– Doğru! Bundan dolayı köylerden uzak durmalıyız.

– Lakin sınır boyu dağlık bir bölge...

– Öyle gözüküyor ancak başka çare yok. Şimdi dere boyunca kuzeye oradan da batıya doğru gitmeliyiz.

– Haydi bismillah.

Öğleye kadar kuzey istikametine gidip sonra da batıya doğru uzanan bir dağın eteklerine yöneldiler. Karanlık bastırmadan, ormanlık bir alana yetişmeliydiler.

Akşam yaklaşmış, etraf siyah hırkasını giymeye hazırlanıyordu. Gün boyu yumuşayan karlar, tepeye doğru tırmanmayı zorlaştırıyordu. Kurtlar ininden çıkmadan bir korunak bulmaları gerektiğini biliyorlar, o endişeyle telaşlı bir gayretle ilerliyorlardı.

Tepeye ulaştıklarında, karşı tepenin eteklerindeki kayalıklarda kümelenmiş olan kurtlara ilişti gözleri. Hafız'ın Güneşin son ışıklarına gölgelik yaptığı elleri titremeye başladı. Korku, göğsünde tempolu bir gümbürtü oldu o an. Kurtların tavırlarında karakışın açlığı seziliyordu.

İkisi de iki gündür açlardı ve açlığın ne demek olduğunu biliyorlardı. Bu duygunun bir hayvanda vahşete dönmemesi için hiçbir sebep yoktu. Zira kendileri bir insanken, şu anda kurt bile yiyebilirdi. Kurtların üzerinde yoğunlaşan gözlerini bir anda korku bürüdü. Ürperdiler.

Hafız'ın elleri hâlâ alınındaydı. Ellerinin titreyişi bütün vücuduna yayıldı. Bu dağı taşı, köyü kasabası kendilerine düşman kesilen yerlerde nasıl sağ kalacak, sağ kalsalar bile nasıl yurtlarına ulaşacaklardı? Hava kararmaya başlarken sert bir rüzgâr çıktı. Rüzgârın uğultusu, içlerindeki ürpertiye daha da hissettirdi.

Her zamanki gibi en emin sığınağa yöneldiler. İkisi de içlerinden duaya durdular. Rahman'dan, bir çıkış yolu dileyordular.

Çile ve acının dua yörüngeli bereketi, insana nurlu ufuklar açar.

“Kurtlar varsa, buralarda hayat da vardır!” diye mırıldandı Hafız.

Hep böyle iyimser düşünüyordu zaten. Dedesinden dinlediği bir masalı hatırladı. Aç kurtlar insanın aç olduğunu anlayınca ona zarar vermek yerine yardım edermiş. İyimser düşünmeye zorladı kendini. Ama o bir masaldı. Yüzüne, şiddetli bir rüzgârla gökyüzüne savrulan bulut gibi yürüdü endişe.

Ama Allah, merhamet duygusunu sadece insana vermemiştir ki. Kurtlarda da merhamet olabilir. Yavrularına merhamet ediyorlardı mesela.

Hafız kendisini, derin bir girdaba düşmüş gibi hissediyor, korku ve ümit arasında bocalıyordu. Geriye dönemezlerdi, zira geriye dönmek ölmek demektir. İleride aç kurtlar yolunu gözlüyordu. İleriye giderlerse kurtlara yem olma tehlikesi vardı; ama kurtulma ümidi de yok değildi. Belki kurtlardan kurtulup, kendilerine bir barınak bulabilirlerdi.

Tepeden aşağıya doğru yöneldiler. Tepenin eteğindeki dereye indiklerinde çalılıklara gizlendiler. Kurtlar hemen bir ok atımı ilerideydi. Kurtulmanın bir yolu olmalıydı. Hayvanların da kendi aralarında bir anlaşma dili vardı muhakkak. Bir şekilde onlarla iletişim kurmak gerekiyordu. Kurtlardan birinin tavırları diğerlerinden farklıydı; açıkça sezilebiliyordu. Bu sürünün lideri olmalıydı. Hafız bunu anlamıştı. Fısıltıyla Ali'ye seslendi.

– Sakın ani bir hareket yapma. Tam karşımızda duran, lider kurt olmalı. Şimdi benim yaptığım gibi lider kurdun gözlerinin içine bak ve ona aç olduğunu hissettir.

– Tamam.

Bir müddet lider kurdun hareketlerini iyice süzdüler. Başlarını çalılıklardan çıkarıp lider kurdun gözlerinin içine bakmaya başladılar. Güneş, tepenin ardına çekilmiş etrafta sadece beyazlık vardı.

Hayvanlarla konuşmanın en etkili yolunun gözlerine bakmak olduğunu söylemişti dedesi. Lider kurt, parlayan gözleriyle Hafız'ı süzüyordu. Kurt'a aç ve çaresiz olduğunu sezdirmeliydi. İki büklümdü ve gerçekten çaresiz bir hâli vardı. Çalılıkların arkasından çıkarak, kurtların karşısına dikildi. Ali çalılıkların arasında kalmıştı ve sadece başı görünüyordu.

Her iki taraf da birbirini tartmaya durdu. Hafız, olduğu yere çömeldi. Avuçlarını başının iki yanına yerleştirdi. Lider

kurt, onu dikkatle izledikten sonra birden geriye döndü; derenin aşağısına doğru ilerlemeye başladı. Diğer kurtlar da onu takibe koyuldu. Hafız aniden doğruldu. Başarmıştı. Ahvalini onlara anlatabilirdi. Kendisine zarar vermediklerine göre yardımcı olacaktı. Ali'ye işaret etti ve kurtları takibe başladılar.

Lider kurt bir müddet sonra durdu, geriye kontrol etti. Onların peşlerinde olduklarını görünce yeniden yürüdü. Biraz sonra yarısı parçalanmış bir geyiğin yanına geldiler. Kurtlar, yeniden uzaklaşarak geyiği ona bıraktılar. Çaresiz ikili, kurtlardan arta kalan et parçalarını kemirmeye durdular. Kurtlar hep birden onları izliyordu. Belli ki avlarını yerken bunları görmüşler ve kendilerini emniyet altına almak istemişlerdi.

Biraz sonra lider kurt, diğerlerinin önünde göğsü kabarık, başı dik yürümeye başladı. Diğer kurtlar onun tavrına göre tavır belirliyorlardı. Hafız, kurtların toplu halde aile olarak yaşadığını, bu yüzden insan hayatına en yakın yaşayışın kurtlarda olduğunu öğrenmişti dedesinden. Lider kurt birden durdu, onların arkalarından geldiklerini görünce yeniden yürüttü. Bir an tereddüt ettilerse de kurtları yeniden takip etmeye başladılar. Lider kurt yine durdu; kulaklarını dikti, bir şeylerin kokusunu almış gibi, etrafın sessizliğini dikkatle dinlemeye başladı.

Hafızla Ali, çiğ etle de olsa karınlarını doyurmuşlardı. Lider Kurt'un hareketlerini daha bir dikkatle süzmeye başladılar. Lider kurt sanki insanlaşmıştı. Hayvanlar arasında böylesine bir hukukun olması, onları şaşırtmıştı. Demek hiçbir şey başıboş değil, diye düşünüyorlardı.

Etraf iyice kararmıştı. Hava kapalıydı ve yıldızsızdı. Keskin bir soğuk vardı ve zemindeki her şey donmaya namzettti. Kurtları takip etmekten başka çarenin olmadığını düşünüyorlardı.

Kurtları ilk gördüklerinde ölüm düşüncesiyle içleri ürpermişti. Şimdi kurtlar, ölümden kurtuluşları için ümit olmuştu.

– Allah böyle şerleri hayreyliyor işte, diye mırıldandı Hafız.

– Öyle, diye onu tasdik etti Ali.

Tırmandıkları tepenin zirvesine varınca kurtlar yeniden durdu. Lider kurt yine kulaklarını dikti. Geriye döndü ve Hafız'a baktı yeniden. Hafız, Ali'nin önünde kurt sürüsünün hemen gerisindeydi. Kurtlar yeniden tepeye paralel ilerlemeye başlayınca, Hafızla arkadaşı onları takibe koyuldular. Tepenin arka yüzüne gelince lider kurt yine durdu ve yeniden Hafız'a döndü. Sanki bir şeyler anlatmaya çalışıyordu. Hafız tepenin diğer yüzüne dikkatle baktığında, aşağıda beli belirsiz parıldayan ışıklar gördü. Gözlerinin içi parladı birden. Lider kurt geri döndü. Diğer kurtlar da onu takip ettiler. Hafız olduğu yerde bekliyordu hâlâ. Kurtlar yeniden dönüp Hafız'a baktı. Lider kurt sanki "Daha ne bekliyorsunuz, orada insanlar yaşıyor gidin işte." diyordu. Tepeden aşağı yöneldiklerinde kurtlar kaybolmuştu.

Yaşadıklarına bir türlü inanamıyorlardı. Ali, ellerini kaldırıp duaya durdu. Hafız da yere çöktü, secdeye kapandı. "Allah'ım sana şükürler olsun. Her şeyi sevk ve idare eden sensin. Kurtların bile yüreğine merhameti yerleştiren sensin. Ve kurtlarla bana merhamet eden Sensin." diye alnını yere sürerek inledi.

Şimdi tek düşüncesi, ışığın olduğu yere varıp donmak için kendilerine bir barınak bulmaktı. Tepenin eteğindeki dere yatağına indiklerinde ışık görünen ilk eve temkinle yaklaştılar. Evler, küçük bir vadiyi andıran derenin içine serpiştirilmişti. İşlerinin çok zor olduğunu biliyor, sürekli dua ediyorlardı. Hafız'ın duası biraz sesliydi: "Allah'ım, kurtların merhametini bana celp ettiğin gibi bu insanların da merhametini celp et. Merhamet de senin varlıklara verdiğin bir nimettir. Merhametine sığınıyorum Ya Rabbim." Dua ederken,

bir yandan da ürkek ve sessiz adımlarla ışığı yanan evin etrafında dönmeye durdu.

Ev sahibinin bir Ermeni olması riskti. Ermeni de olsa insaflı birinin çıkmasını ümit ediyorlardı. Havadaki rüzgârın uğultusu iyiden iyiye artmıştı. Gaz lambasının akislerinden içerde birkaç kişi olduğunu anlamıştı. Yıpranmış ahşap bir evdi burası. Pencerenin perdesi tam çekilmemişti. Bir ağacın ardına gizlenerek evin içini gözlemeye durdular. İhtiyar adam ocağın başında uyukluyordu. Yaşlı kadın odanın içinde hareket halindeydi. Genç bir kadın da odaya girip çıktı. Genç kadın varsa, kocası da olabilirdi. Bu insanlara dertlerini anlatmalıydılar. Eğer ortalığı velveleye verirlerse işler büsbütün sarpa sarabilirdi.

Ali'nin gözleri evin ardındaki ahşap barakaya ilişti. Hafız'a dokunarak kulübeyi işaret etti. Burası ahır olmalıydı. Hemen kulübenin kapısına yöneldiler. Kapı tahta bir dayakla kapatılmıştı. Hafız, kapıyı temkinli tavırlarla usulca açtı. İçerden ağır bir koku geliyordu. Burası ahırdı. Ahırın eve dayanan ahşap duvarından ışık sızıyordu. İçerde bir inek vardı. Bu bir umuttu. Hiç olmasa burada donmaktan korunabilirdi. Kapıyı yavaşça kapatıp içeri süzöldüler. İnek birden huysuzlandı. Hayvanı ürkütmemeye özen göstererek oldukları yere çömeldiler. İnek sakinleşince duvar dibine yöneldiler.

Ali'nin ayağı bilmediği bir nesneye takıldı. Gürültüyü duyan kadın evle ahır arasındaki tahta bölmeyi araladı. Hemen duvar dibindeki şiltenin altına gizlendiler. İkisinin de göğsü körük gibi inip inip kalkıyordu.

Kadın, içeri öylesine bir göz attıktan sonra bölmeyi kapattı. Ortalığın kararmasıyla derin bir nefes aldılar. Belli ki ahırın ısısından faydalanmak için araya bir bölme açmışlardı. Soğuk kış günlerinde dışarıya çıkıp ahıra gitmek zorunda kalmıyorlardı böylece.

Karanlığına gözleri alışmıştı. Ahırın içinde kilere benzeyen, üç beş metrekarelik bir bölme vardı. İneğin kışlık

yemlerinin depolandığı bir yerdi burası. Eğer öyleyse, otlar arasında yatabilirdi.

Kendilerine dikkatle bakan inek duruma alışmış gözü-küyordu. Hafız, yavaşça iç bölmenin kapısına yaklaştı. Kapı, iğreti bir şekilde ipe bağlanmıştı. İçeri sessizce süzüldü. Beklediği gibi, ineğe verilmek üzere kurutulmuş otlar vardı burada. Yorgundu, bir an önce uyumak istiyordu. Eliyle etrafı yokladığında birkaç şilte gördü. Ali'ye gelmesi için işaret etti. Otların arasına girdiler. Şilteleri üzerine çekerek uyumayı planlıyorlardı. Kendilerine otlardan bir yatak yaptılar.

Hafız, abdestinin olup olmadığını unutmuştu. Dışarıda karla abdest alabilirdi. Abdest almak için yeniden dışarı çıkamazdı. Bu riski göze alamazdı. Allah her şeye bir kolaylık göstermişti. Hemen teyemmüm aldı. Ali'ye de işaret ederek teyemmüm edebileceğini belirtti. Yatak olarak hazırladığı otların üzerinde oturarak namaza durdular. Kiblenin neresi olduğunu da bilmiyorlardı. Ses çıkarmamaya özen göstererek huşu içinde namazlarını eda ettiler. Allah, onları donmaktan kurtarmış bir kurtuluş kapısı göstermişti.

Hafız, gözlerini açtığı anda hafif aydınlık olmuştu. Ali'ye dürttü. Doğrudular ve yine teyemmüm abdesti alarak namazlarını kıldılar. İçerden tıkırtılar geliyordu. Yanan ocağın çıtırtısı duyulabiliyordu. Evle kulübenin arasındaki ahşabın aralığına gözünü dayadı. İçerisi görülebiliyordu. Evdeki ihtiyar ayaktaydı ve odada dolaşıyordu. Tenleri kızıyla esmer karışımı çocuklar aynı yer yatağında uyuyorlardı. Genç kadın, ocağın üzerindeki kazanı karıştırıyordu. Kadının çehresinde çilekeş bir hüznün vardı. Gözleri iri, yanakları tombuldu. Bunlar hiç de Ruslara benzemiyordu.

İhtiyar kadın, bir müddet sonra, çocukları şefkatle uyanırdı. Genç kadın, üzerinde buharlar tüten tencereyi ateşten aldı. Tenceredeki çorbanın bir kısmını genişçe bir kabın içine dökerek sofraya koydu. Uzun zamandır mideleri sıcak bir

yemek görmemişti. Hafız, gözlerini tahtanın aralığından aldı. Yaptığının doğru olup olmadığını muhakeme edemeyecek durumdaydı. Maraş'ta olduğu zamanlarda böyle bir şeyi yapmayı aklının ucundan dahi geçirmezdi. Belki can kaygısından ama insanları gözetlemenin doğru bir şey olmadığını fısıldıyordu içindeki ses. Birden duvardaki nesneye ilişti gözleri. Bu, çökelek dolu bir tulumdu. Harama uzandığının farkındaydı ama zaruret miktarı olsun almalıydı. Ali'ye gel işareti yaptı.

Biraz sonra ineği sağmak için gelen olabilirdi. Bir an önce dışarı çıkmaları gerekiyordu. Şilteleri yerine koyup etrafı eski haline getirmeye çalıştılar. İneğin olduğu bölmeye girdiler yavaşça. İneği ürkütmemeye özen gösteriyorlardı. Buna rağmen huysuzlanmıştı inek. Tam ahırın kapısına yönelmişlerdi ki birden içerdeki bölmenin kapısı aralandı. İkisi de kapının arkasına sırtlarını dayadılar. Sanki bir kâğıt gibi duvara yapışmışlardı. Göğüsleri inip inip kalkıyordu. Kadının elinde süt kovanı vardı. Sırtını dönse ikisiyle göz göze gelecekti.

Hafız, aniden kapıyı örterek kadının ağzını kapadı. Kadının elindeki kova yere düştü birden. Gözleri korkudan fal taşı gibi aralandı. Bağırarak oldu, Hafız fırsat vermedi. Birkaç saniye içinde güvenilir olduğunu anlatmalıydı. Kulağına fısıltıyla seslendi:

– Bizden sana zarar gelmez. Açtık, açtık buraya sığındık. Ne olur bağırma, sessizce çekip gideriz.

Kadının ağzını usulca açtı. Kadın ağzının açılmasıyla beraber çığlığı atarak Ermenice bir şeyler söylemeye başladı.

Hafız, Ali'ye işaret ederek aniden dışarı fırladı. Evden uzaklaşarak hızla tepeye yöneldiler. Evlerin arasındaki mesafe uzak olduğundan kadının sesinin köydeki bütün evlerden duyulması imkânsızdı. Ancak duyanların silahlanıp peşlerine düşme ihtimali yüksekti. Durmadan koşuyorlardı...

XXI

Hava kararmak üzereydi. Havada yürekleri hüzne çeken bir acılık vardı. Rüzgâr, çıplak ağaç dallarında insana ürperti veren ısıklar çıkarıyordu. Kanatlarıyla ölüm marşına benzer ısıklar çıkaran akbabalardı sanki. Yerle gök arası kar tanelerinin oluşturduğu beyaz bir bulutla kaplanmıştı. Biraz sonra beyazlık griliğe, grilik yerini loş bir karalığa bıraktı. Akşam namazı için, buz üstünde secdeye vardılar. Ellerini hissedemiyorlardı.

Yönlerini kaybetmemek için özen gösteriyorlardı; ancak yönün de bir önemi yoktu. Zira sığınacak bir yer bulamadıkları takdirde donmaları mukadderdi. İki de bir sendeleyip yere düşüyorlar, bir müddet kar üstünde kalınca etraflarına tihra (kar yığıntısı) yığılıyor, donmamak için son bir gayretle birbirlerine el verip yeniden yola koyuluyorlardı.

Tipi başlamış göz gözü görmez olmuştu. Görüş mesafesi burun ucundaydı. Korktuğu başlarına gelmiş, yollarını da kaybetmişlerdi. Allahuekber Dağları'nda binlerce arkadaşlarını yakalayıp kendilerine yaklaşmayan akıbet, galiba burada tecelli edecekti. Memleketlerinden, sevdiklerinden binlerce kilometre uzakta, bilinmeyen bir yerde karlar altında kalıp ölüyor olmak ne tuhaf bir duyguydu.

Birbirlerinden tutunarak ilerliyorlardı. Ali'nin takati ke-silmişti. Durakladı. Yola baktı ama göremedi. Hafız seslendi.

– Ali gardaşım, hangi yana gidelim?

Bitkin ve umutsuz bir ses tonuyla, uzaklara bakarak konuştı Ali.

– Ne fark eder ki her taraf yaban. Hem galiba buraya kadar! Boşuna çırpınıyor gibiyiz.

Hafız, Ali'nin kemikli ellerini tutarak sarstı.

– Bunu sen mi söylüyorsun? Bunca badireyi atlattık, Allah'ın izniyle bunu da atlatacağız. Umudunu kaybetme. Yese düşmek Müslüman'ca bir tavır değil. Ha gayret! Umudunu kaybetmemiş insanın gayreti etkili bir dua hükmündedir. Umudunu kaybetmiş insana tepeler dağ, ovalar uçsuz bucaksız çöl olur. Umudunu tazeleyen, silkinip kendine gelen insanın önünde bilmediği kapılar açılır. Kendini boğmaya çalışan yılanlar bir bir deliğe saklanır. En önemlisi insan güzelleşir, insan olur. Güzel akıbet dileyip güzel umutlar kuşanmak, Rablerinden ümit kesmedikleri için insan ruhunu güzelleştirir. Kendine gel gardaş. Güzel şeyler düşün hele!

Bir müddet durup öylece düşündüler. Düşünürken duygularını, sezgilerini kattılar işin içine. Hafız'ın konuşması Ali'nin içindeki direnme gayretini artırmıştı. Sağ taraf her zaman emindi. İçindeki ses böyle diyordu. O sese kulak verdi.

– Sağa, dedi.

Ve sağ tarafa yönelip karlara bata çıka ilerlemeye başladılar. Her yan bembeyazdı. Gözleri bir karaltıya hasretti. Hep kar, hep soğuk, hep belirsizlik...

Birden ağaçlar belirdi önlerinde.

Ben serap görmüyorum inşallah, bu gördüklerim ağaç değil mi Ali, dedi

– İkimiz birden aynı anda serap görmüyorsak evet, dedi Ali.

Evet, ağaçlar sahiciydi. İçinde buruk bir sevinç kıpırdadı Hafız'ın. Ancak soğuktan reflekslerini kaybetmiş yüzüne yansımada bu sevinç. Sadece gözbebeklerine bir ışıltı yürüdü. Ağaçlar bir sığınma yeri, bir korunma elbisesiydi.

Ağaçlar arasına daldılar. Sık ağaçlar, havada savrulan tipinin azgınlığını dizginlemişti. Rüzgâr bu durumdan memnun değilmiş gibi ağaç dallarında uğulduyordu. Azimle ilerlemeye devam ettiler. Ne ki ağaçlık bölge bitmek bilmediği gibi sığınacak bir yer de bulamadılar. Ümit, yerini korkuya bıraktı. Artık ne yol ne yön kalmıştı.

Orman tükendi birden. Gece bir hayli ilerlemişti. Yön tayinini, ayaklarına bıraktılar. Yol almaya devam ediyorlardı. Tipi dinmiş, bulutlar dağılmıştı. Hava, sert bir ayaza kesmişti. Her yer düzlüktü ve pastel bir beyazlığa bürünmüştü. Soğuk, içlerine işliyor ancak ses seda çıkarmıyordu. Ali, kesilmişti. Olduğu yere çöküverdi birden. Hafız telaşlandı.

– Ali, ne oldu gardaşım, kalksana?

İnledi Ali, konuşamadı. Donmak üzereydi. Hafız, Ali'nin kolunu kendi boynuna koyarak ilerlemeye çalıştı ancak Ali adım atamıyordu. Telaşla ayaklarını, yüzünü, ellerini ovmaya durdu. Ali'nin gözleri kapanıyordu. Vurdu yüzüne:

– Aman gardaş, sakın uyuma! Bunca çilenin adamı tam da memlekete gelmişken bırakır mı kendini?

Dövündü durdu Hafız. Ne ki Ali'den ümit yoktu. Belki sığınacak bir kovuk bulurum düşüncesiyle Ali'yi sırtlandı. Bu arada konuşarak Ali'nin hafızasını açık tutmaya çalışıyor fakat o bir türlü tepki vermiyordu.

Gökyüzünün karalığına yeni kararlar çalınmıştı. Kara ufuklarda bir ümit ışığı arıyordu Hafız'ın gözleri. Durdu. İyice seçemediği bir ümit ışığını görmek ister gibi uzun uzun baktı karanlığa. Ölgün, bitkin, acılı bir sesle:

– Su! Dediğini duydu Ali'nin.

Sırtından indirdi onu. Bodur bir çalının dallarındaki karı sıyrarak Ali'nin dudaklarına değdirdi. Kar taneleri uzamış bıyıklarının arasına doldu. Yeniden sırtlandı kader arkadaşını. Gövdesi iki büklüm öne çıkmış vaziyette, yorgun adımlarla bayır yukarı yola koyuldu. Ali'nin incecik kolları boynundan

aşağı sallanıyordu. Dağ gibi delikanlı çırpıya döndü, diye geçirdi içinden. Uğultulu bir rüzgâr yaladı yüzünü. Yüreği uğultunun sesiyle korkuyla ürperdi. Ali'nin hırıltılı soluğunu ensesinde hissedebiliyordu. Rüzgârın uğultusuna bir de kurt uluması eklenince yüreği kabardı birden. Gözlerinden pıt pıt yaş süzüldü. Zayıf bedeni, zayıf bir bedeni taşıyamayacak kadar aciz duruma düşmüştü.

Bunca çileyi çekip bunca acıyı yaşayıp bilmediği bir memleketin bilinmeyen bir dağında can vermektense Allahuekber Dağları'nda kalmış olmayı isterdi. Gözyaşları daha bir çoğaldı. Bunca çilenin ardından bedeni gibi sınırları de zayıflamıştı. Derin bir inilti kopup geldi yüreğinden. Ali'yi düşündü, sonra yutkundu. Göz pınarlarından kopup gelen yaşlar yanağından yuvarlanıp buz oluyordu.

Birden kara, pastel bir beyazlığın içinden kedigözü gibi parlayan ışıklar belirdi. İlerde birkaç evden oluşan bir mezra vardı. Heyecanlandı.

– Gözün aydın gardaşım, aha bir köye geldik. Sonuç ne olursa olsun bir kapiya dayanacağım. Ermeni de olsa dayanacağım bir kapiya.

Ali gitgide ağırlaşıyordu. Bu keskin soğukta sırtı tere kesmişti. Bir taşın dibinde soluklanmak için Ali'yi indirdi.

Buzdan bir kütleydi Ali. Donmuş, gözleri açık kalmıştı.

Göğsünü acı acı dövdü Hafız. Kelimeler ağıt makamında soğuk soğuk dolandı içinde. Yüreğini sökercesine vurdu göğsüne. Gözlerine yürüyen yaş, kirpiklerinde kırağıya kesti.

– Vay benim bahtsız gardaşım. Ne çok acı çektik birlikte, nelere katlandık. Böyle mi son bulmalıydı? Uyan hadi, uyan! Biricik evladın büyümüş yolunu gözler şimdi. Ayşe'n, her sabah umutla yolunu gözler. Hani ananın biricik goncasıydın...

Ağıt olup süzüldü Hâfız. Kendisi de donmak üzereydi. Son bir gayretle sırtlandı Ali'yi. Işıkların olduğu yere doğru

yöneldi. Sürünen bir acıydı sanki. Evler, damlarına kadar karlara gömülmüştü. Evlerin pencerelerine ve kapılarına kardan tüneller yapılmıştı.

İlk gördüğü ışığa yöneldi. Kar tünelini takip ederek kapıyı buldu. Kapıyı dövdü. Beyaz sakallı bir ihtiyar tedirgin bakışlarla başını uzattı. Karşısında buzdan bir adam, buzdan bir adamı sırtlanmış duruyordu. İhtiyar, tanımadığı için sesi-ne ses istedi.

Kimsin?

...

Suskun kaldı ama içinden ılık bir huzur aktı. İhtiyarın Türkçe konuşması onu rahatlatmıştı. Nutku tutulmuştu sanki.

Ne anlatabilirdi ki ayaküstü. Her şey ortadaydı.

İhtiyar, ısrar etmedi. Kapıyı araladı Hafız'ı içeri aldı. Ali'yi bir buz kütlesi gibi kapı ardına bıraktı. Çıtırdayan ocağın başına buyur etti davetsiz misafirini.

– Arkadaşını da ateşin başına getirelim, dedi?

– O dondu, dedi, titreyen sesiyle.

İçerdeki çehreler de dondu bir an. İhtiyar, Ali'nin başucuna çömeldi hemen.

– Bu garibim gerçekten Rahmet'e kavuşmuş, dedi.

Ali'nin cansız bedenini samanlığa götürdü ihtiyar. Üzerine eski bir şilte örttü. Başucunda dua okudu, geri döndü.

Ev sımsıcaktı. Vücudu ısınmaya başlayan Hafız'ın tenine acı yayıldı. Gözlerinin ferisi ışımaya durdu. Evde ihtiyardan başka genç bir kadın ve iki küçük çocuk vardı. İhtiyar, merakla ona bakıyordu. Dudakları kıpırdadı.

– Arkadaşım dondu ben de donmak üzereydim. Allah bir umut olarak sizin ışığınızı gösterdi bana.

Sıcak bir çorba koydu kadın önüne. İhtiyar meraklandı.

– Buralardan değilsin?

– Değilim...

Sesi titredi. Başka bir şey anlatmak istemiyordu. Soruların devamını önlemek için soru sormaya başladı.

– Baba bura neresidir?

– Burası Rus toprağıdır oğul.

– Ya siz?

– Biz Azeri Türküyüz. Etrafımızda Ermeni ve Gürcü köyleri var. Bu savaşa gader hamısı beraber yaşayıptı. Düşmen kesildik şimdi. Civanlarımızın hamısını kırdılar. Kimi köyleri sürgün ettiler. Gorhu içinde çırpınırih biz de. Allah sonumuzu hayır eyleye.

– Çocukların babası nerededir?

– Kafkas Cephesi'nde, Sarıkamış'ta kaldı evlat.

İçinde kabaran bir şeyler boğazında düğümlendi. Kaşığı çorbaya götürüyordu ki idam kararı yüzüne okunmuş mahkûm gibi dondu kaldı. Ne talihsizlik böyle? Ölen de öldüren de Türk ve Müselman ancak kazanan hep küffar. Kimimiz mezarda kimimiz sürgünde. Bu ne yaman çelişki böyle, diye geçirdi içinden.

Günün ışımasıyla köylüler toplandı. Ağıtısız, hüznünlü bir cenaze töreniyle toprağına verildi Ali.

Şeyhoğlu, bir iki gün köyde misafir kaldıktan sonra yola çıkmak için hazırlandı. Burada daha fazla kalırsa köylülere de bir zarar geleceğini düşünüyordu. İhtiyar da bunun idrakinde olacak ki ısrar etmedi. Etraftaki karlı tepeleri göstererek yol gösterdi.

– Evlat, sakın ola güneye gitmeyesin. Oralar Ermeni torpağıdır. Gerçi buralarda da Ermeni var ancak oralarda nüfus daha galabadır. Dağı takip edip devamlı batıya doğru gidersen Türk hududuna varırsan.

– Allah razı olsun baba! Hakkını helal et. Allah hepimizin yardımcısı olsun.

Hafız, yol azığını eline tutuşturduğunda elini öptü ihtiyarın. Kışın soğuk nefesi henüz ısınmamış olmasına rağmen yeniden yola koyuldu.

İlerlediği ovanın ilerisindeki dağ etekleri hâlâ karla kaplıydı. İhtiyarın nasihatine uyarak dağa yakın yürümeyi tercih etti. Çünkü dağ kendisine gizlenmeyi de sağlayacaktı. Ne ki karla kaplı dağın soğuğu geceleri ayrı bir tehlikeydi. Genellikle hayvanların kullandığı patika yolları tercih ediyor, yerleşim birimlerinden uzak duruyor, bir köy gördüğü zaman ormanlık alana doğru yöneliyordu. İlerlemesini genellikle gece yaptığı için ormanlık alanlar onu gözlerden korumasına rağmen ayrı bir tehlike arz ediyordu. Her an bir yırtıcı hayvanla karşılaşabilirdi. Zaman zaman birtakım vahşi hayvanların karartısını görüp bir sütre gerisine saklanıyor, tehlike uzaklaşınca yoluna tekrar devam ediyordu. Her tehlike anında yüreği ağzına gelmesine rağmen, “Tevekeltealallah” diyerek yola koyulduğu için, vahşi hayvanların kendisine saldırmayacağına dair ince bir güven hissi vardı. Zaman zaman da.

– Hafız, Peygamber Efendimiz: “Önce deveni bağla, sonra tevekkül et.” dememiş mi? Senin eşeğin sağlam kazıkta değil ki, içindeki sese o kadar da güvenme, diyordu.

Gece yol alıp gündüz sazlıklar ve sık ağaçlar arasında dinlenirken, kimi zaman hafif bir sürüngen hışırtısıyla aniden uyanıyor, yüreği ağzına geliyordu. Kimi zaman sık bir ormanda aydınlıkta yol almaya çalışıyor, sık çalılıklar yüzünü gözünü kanatıyordu. Üstündeki elbisenin parçalanması da cabası... Kamptan kaçmadan önce iyi ki kendime kat kat elbise ayarlamışım, diye içinden geçiriyor. Üzerindeki elbiseler paramparça olmasına rağmen kat kat olduğu için onu gecenin soğuşundan kısmen koruyordu.

Gündüz dinlenip gece yol almış olması onu donmaktan korumuştü. Kış, etkisini hâlâ yitirmemişti. Zaman zaman

soğuğun etkisinden korunmak için ormanda ağaç altlarında ya da bir taşın kovuğuna sığınıyordu. Hafız, ismini bilmediği nice kasaba ve köylerin yakınından geçiyor, kimi zaman istemediği halde etraf köylülerine görünse de herhangi bir problem yaşamıyordu. Özellikle Ermeni askerlerine görünmemeye özen gösteriyordu.

İhtiyarın verdiği yol azığı kısa sürede tükenmişti. Kimi zaman yollarda rastladığı hayvan leşleriyle, kimi zaman toprak altından çıkardığı solucanlarla hayatta kalmaya çalışıyordu. Günlerdir kar yağmamıştı. Hava güneşli olmasına rağmen gecenin dondurucu soğuşundan korunmak için mutlaka bir barınak bulmak zorundaydı. Onun için en rahatlatıcı olan da güneşe bakarak kibleyi tahmin etmesiydi. Zira çoğu kez namazını hangi yöne durduğunu bilemeden kılmıştı. Lakin gece yıldızlara baktığı zaman hâlâ yüreğini bir şeylerin burktuğunu hissediyordu. Zaman zaman yıldızlar vasıtasıyla Aslı'sıyla söyleştiğini hatırlıyordu. Ama şimdi ne Aslı kalmıştı ne de vatan. Tek derdi hayatta kalabilmektir. Kendisini uçurumun başındaki ağacın dallarına ısrarla tutunmaya çalışan biri gibi görüyordu. Öyle ki, ağacın dalına tutundukça eline bir şeylerle vuruluyor, sanki hayattan koparılmaya çalışılıyordu. Ama hangi şartta olursa olsun ümidini bir kez olsun kaybetmemişti. Kuvvetli imanı, onun hayatta kalmasını sağlayan en büyük gücü.

Onu en çok zorlayan şartlardan biri de dağlık arazinin yerini uçsuz bucaksız düzlüklerin almasıydı. Düzlükler yerini dağlara bıraktığında vatanına kavuşmuş gibi seviniyordu. Günlerce tek bir insanla konuşamamak ağırlığına gidiyordu. Sanki tabiatla daha bir dost olmuş, her bir nesnenin dilini daha bir anlar olmuştu. Sadece Rabbiyle konuşuyor, her namaz sonrasında halini uzun uzun arz ediyordu. Bir de abdestsiz adım atmamaya özellikle dikkat ediyordu. İstiyordu ki bu çileli esaret yıllarının her ânı ve her adımı

hanesine sevap olarak yazılsın. En arzuladığı durumlardan birisi de gürül gürül ezan okunan bir beldeye varabilmektir. Bu hasretinden dolayı ıssız yerlerde namaz kılariken ezan okuyor ve öyle namaz kılıyordu. Sonra “Allah’ım, senin ismini buralar da duydu.” diyerek ezan okumuş olmanın haz-zını duyuyordu.

O gece barınacak bir yer bulamadı. Durup kalırsa dona-cağını biliyordu. Bundan dolayı ağır aksak yola devam etti. Kışın soluğu hâlâ hafif hafif etrafta savrulurken, üstündeki elbiselerin içice lime lime olarak döküldüğünü daha bir fark etmeye başlamıştı. Günlerdir karnına sıcak bir lokmanın gir-memişti. Artık eski direnci de kalmamıştı. Geceyi atlatıp atla-tamayacağını kestiremiyordu. Zayıflamış bedeninin soğuğa daha duyarlı olmaya başladığını iyiden iyiye hissediyordu. Sırtındaki paramparça olan elbisesi gecenin ayazında onu ko-ruyamıyor, ayakları yere bastıkça soğuktan sızlıyor, vücudu tir tir titriyordu.

Gece boyunca durmadan yol aldı. Ormanlık alanda yol aldığından zeminde kar yoktu. Sabah yaklaşmıştı. Ormanın dışındaki çalılık alana yöneldi. Çalılıkların arasında iler-lerken, namaz vaktinin geldiğini düşünerek teyemmüm ab-destiyle namaza durdu. Şafak sökmemişti daha. Namazını oturarak kıldı. Zayıf ayakları bedenini taşıyamayacak kadar mecalsizdi.

İçinden: “Allah’ım, galiba buraya kadar, daha takatim kalmadı.” diye acı acı inledi. Son bir gayretle ayağa kalkmak istedi. Aniden gözlerinin karardığını hissetti, olduğu yere yı-ğılıp kaldı...

Gözlerini açtığı anda güneş tepesindeydi. Birden kulakları-na çarpan, derinden gelen berrak bir sesle irkildi. Bu ses, ezan sesiydi. Üzerindeki hayvan postlarını kenara itiverdi. Sanki damarlarına yeniden kan yürüdü. Öldü de yeniden dirildi sanki. Doğruldu. Etrafına bakındı. İğreti bir barınaktaydı.

Hafıza kaybına uğramıştı. Heyecandan buraya nasıl geldiğini bile düşünmedi.

Etrafından ışık süzülen kapıyı araladı. Hayvan barınağıydı bulunduğu yer. Dağın eteğindeki ovada bir köy vardı. Kulak kabarttı. Bu ses, köyün minaresinden yükseliyordu. “Aman Allah’ım! dedi, bu ses ne kadar da güzelmiş meğer.” İçi kabardıkça kabardı. Ellerini göğe doğru açtı.

“Allah’ım sana şükürler olsun, Allah’ım sana şükürler olsun...” diye haykırarak ağlamaya başladı.

Omzuna dokunan bir elle irkildi. Çobandı bu.

– İyi görünmüyorsun ama buraya kadar ulaşabildiğine göre Allah seni gözetmiş, dedi çoban.

Sarıldı, sımsıkı sarıldı çobana. Konuşamadı...

– Senin gibi esaretten dönen birkaç kişi daha geçti buradan. Birçoğu yollarda kalmış. Talihli olanlar ulaşabildi ancak.

Sıcak bir çorba yaptı çoban, sonra da önüne yağ, peynir koydu. İlk defa yürüdü kelimeler dudaklarına Hafız’ın.

– Gardaşım, Allah senden razı olsun. Aylardır karnıma sıcak bir yemek düştü. İçim nihayet ısınıverdi. Sızılarım azaldı. Allah birini bin eylesin. Lakin ben buraya nasıl geldim bilemedim.

– Ben aparıp gettirdim seni buraya. Hayvanları otlatırken şu ilerdeki çalılıkların orada köpeklerim baggırmaya başlayanda, yahlaştım. Varıp nezer edipte seni yirde yığılıp kalmış gördüm. Omuzlayıp buraya apardım. Etin buza kesmiş idi. Üzerini derilerle kapatıp rahat etmeni sağladım.

– Sana zahmet vermişim, hakkını helal et gardaşım, dedi.

– Hamısı helal hoş olsun gardaş. Sen hele iyi ol da.

– Nerdeyim ben, burası neresi?

– Şu uzaktaki başı tumanlı dağı görebilersen?

Gözlerini kısarak uzağa baktı.

– Gördüm!

– He işte orası Ağrı Dağı'dır! Yahşı görünür değil mi?

– Demek Rus gitti buralardan. Birtakım birlikleri sağda solda varsa da, say ki gitti. Rus'un içi kaynıyormuş diyorlar, kendi dertlerine düşmüşler. Biz Azeriler de çok zulmünü gördük Rus'un. Hele Ermeni çetelerinin nice zulümlerini gördük. Şu dağlarda mağaralarda yaşadık çoğu zaman.

Secde haline geldi, alnını yere koydu.

– Allah'ım sana sonsuz kere hamdederim, dedi.

– Sen de diğerleri kimin esir gampından kaçgın olmalısın. Nereden geliyirsen?

– Sibirya'dan

– Uzunca zemendir yollardasın herhal?

– Evet, ne zamandır yollardayım ben de bilmiyorum.

– Adın nedir, nerelisen?

– Hafız derler, Maraş vilayetindenim.

– Duymamışam emme hamısı bizim sayılıptır.

– Ya senin?

– Benim addım Şahan'dır.

– Hangi aydayız Şahan gardaş?

– On birinci ay.

Hafız birkaç gün orada misafir olduktan sonra Şahan'la vedalaştı.

– Aman Hafız Gardaş, dikkatli olasın. Ermeni çeteler hâlâ dağda bayırdadır.

– Dikkat ederim gardaşım, sen hakkını helal et, ardından da dua et.

– Helal hoş ola gardaşım. Allah yolun açık eyleye!

Hafız, Ağrı Dağı'nı kılavuz edinip yeniden yola koyuldu. Vatanına yaklaşmışken kurda kuşa yem olmamak için oldukça temkinli hareket ediyordu. Gördüğü köylere yaklaşmama-ya özen gösteriyor, ancak minareli bir köy görünce rahat yol alıyordu.

Bir an evvel memleketine varma heyecanıyla koşarcasına ilerliyordu. Sanki aylardır yollarda yorgun düşen o değildi. İlerlediği ormanlık tükendi ve geniş bir düzlük başladı. Bayırın başına dikilip bir taş kovuğu aradı. Bulmuştu, oraya yöneldi. Düz arazide gündüz gözü yol almak tehlikeli olabilirdi. Bayırın başından, düzlüğü ve ötedeki dağları uzun uzun süzdü. Gece karanlığında nerelerden yol alması gerektiğinin hesabını yaptı. Kayanın kovuğuna iyice yerleşti. Gece olana kadar biraz kestirmeyi düşünüyordu.

Birden etraftaki çalılıklarda bir kıpırdanma oldu. Dallar arasında soğuk görünümlü namlular belirdi. Hafız'ın yüzü solgun bir bez parçası gibi geçti. Bunlar Ermeni çetecilerdi. Rusların eline esir düşmeyi, bunların eline düşmeye tercih ederdi. Zira Ermeni çetelerin kuralsız savaştıklarını, esirleri işkenceyle öldürdüklerini biliyordu. İçine ördüğü ümit duvarının tuğlaları bir bir dökülmeye başladı. Yüreği acıdı, umutları acıdı. "Demek buraya kadarmış!" diye inledi bir an. Sert ve merhametsiz komutların ne anlama geldiğini tahmin ediyordu.

Yavaşça ellerini kaldırarak yerinden doğruldu. Sırtına dürtülen namluyla bayır aşağı inmeye başladı. Bayırın dibinde kurulu köyün yakınındaki bir hayvan ağılına götürüldü. Ağılın çoban odasına kapatıldı. İçeri girdiğinde iki kişinin daha olduğunu gördü. Kendisi gibi onların da üzerindeki elbiseler lime lime olmuştu. Kapı kapandığında loş odada baş başa kaldılar. İçlerinden birisi sordu:

– Sen de Türksün değil mi gardaş?

– Öyle, Maraşlıyım, ya siz?

– Ben Malatyalıyım, adım Ahmet. Bu da Tokat'tan Mustafa.

Mustafa'nın bıyıkları yeni terlemişti daha. Çocuk simalıydı. Mağçup bir edayla başını salladı.

– Siz de mi benim gibi kaçıyorsunuz?
– Öyle?
– Nerden kaçtınız?
– Sibirya’da bir esir kampından. Aylardır yollardayız, kimi zaman Türk köylerinde uzun süre kaldık. En sonunda da bunlara esir düştük.

– O halde siz yeni esirsiniz.

– Pek yeni de sayılmaz. Sarıkamış hareketinden sonra bölgede kalıp Ermenilere karşı mücadele ettik. Uzun zaman sonra da esir edilip Ruslara teslim edildik.

– İyi ki sizi öldürmemişler.

– Korumayı gözeten Allah’tır. Ruslara yaranmak için bazen esirleri onlara teslim ediyorlar.

– Şimdi ne yaparlar acaba?

– Büyük ihtimal bizi Ruslara teslim ederler.

– Rusya karışmış, askerler çekilmiş diyorlar.

– Öyle diyorlar ama bazı Rus birlikleri hâlâ burada. Türklerin olduğu bölgelerden çekilmişler ama Ermenilerin olduğu bölgelerde hâlâ varlar. Öyle olmasaydı bizi sağ bırakmazlardı zaten. Büyük ihtimalle bizi de Ruslara teslim edecekler.

– Siz kaç gündür buradasınız?

– İki gündür... her an teslim edebilirler.

O gece havada kar soğuğu vardı. Kaldıkları çoban odasının her tarafından keskin bir soğuk doluyordu. Rus askerinden yardım istemeyi gururlarına yediremeseler de donacaklarını anlayınca Malatyalı Ahmet, kapıdaki nöbetçiden giyecek istedi. Dışarıdaki soğuğun farkında olan nöbetçi, eski elbiselerden üç takım getirdi. Elbiseler gecenin dondurucu soğuktan kısmen korumuştular onları.

Aradan dört beş gün geçmesine rağmen hâlâ çoban odasında esir tutuluyorlardı. Kapıdaki nöbetçi, pek Rus’a ve Ermeni’ye benzemiyordu. Çekik gözlü hafif esmer bir askerkendi. Hafız, kapıdaki askere kapı aralığından seslendi:

– Yahu, bize ne yapacaksınız?

– Yollar ve hava şartları elverirse Sarıkamış'a, oradan da Sibiryaya gönderileceksiniz.

Belli ki kurşuna dizilmeyeceklerdi. Hafız; 'Sibiryaya' sözünü duyunca kurşun yemiş gibi irkildi. Bir daha aynı acıları kaldırıp kaldıramayacağını düşünmeye başladı. Onca mücadele boşa mı gitmişti yani. Tam memleketine kavuşmuşken yeniden esir edilmek dayanılır gibi değildi. Yanındakilere haretle anlatmaya başladı.

– Gardaşlar ben Sibiryaya'dan geliyorum. Aylardır yollardayım. Allah korudu da sağ salim ulaşabildim buralara kadar. Oralar çekilir gibi değil. Oraya gitmektense buralarda ölmek daha yeğdir. Ne yapıp edip buradan kaçmanın çaresine bakalım.

– Doğru dersin, ölüm olacaksa burada olsun. Bu zillet, katlanılır gibi değil.

– Madem öyle bir kaçış planı hazırlamalıyız.

– Ee, gardaş, sen bu kaçma konusunda daha tecrübelisin. Bir fikrin var mı?

– Kapıda sadece bir nöbetçi var? Onu bertaraf ettik mi tamam.

– Ancak, ağır iyi korunmuyor ama dağ taş ya çete ya da Rus askeri kaynıyor! Fakat zaman zaman çatışma sesleri duyuluyor. Galiba bizim birlikler yakında.

– Olsun hiç olmasa çarpışarak ölürüz.

Hafız, esir olalı bir ay olmuştu. O gün etrafta bir telaş olduğu seziliyordu. Uzaklardan gelen top sesleri, Türk birliklerin bölgede olduğunu işaretliydi.

– Bu sesler bizim birliklerimizden geliyor olmalı, dedi Hafız.

Hepsinin gözlerinin içi parladı. Harekete geçmenin tam zamanıydı. Hafif bir rüzgâr eşliğinde ince bir kar serpintisi vardı. İçlerinden biri fısıldadı:

– Arkadaşlar beklediğimiz fırsat galiba yaklaşıyor, şimdi harekete geçme zamanı.

Hafız, kaldıkları odanın el kadar penceresinden dışarıyı süzdü. Kar giderek hızlanıyordu. Görüş mesafesi giderek azalıyor, şiddetli rüzgâr ağaç dallarındaki karları etrafa savuruyordu. Rüzgârın sesi silah seslerini bastırıyor, uzaklardan gelen silah sesleri rüzgârın şiddetiyle gitgide azalıyordu. Çoban odasının küçük penceresinin önü bir anda kararmıştı. Görüş mesafesi neredeyse bir metreye kadar düşmüştü. Hafız, Yılanlı Ada'dan kaçışlarını hatırladı. Etrafı bürüyen sisten faydalanarak kaçmayı başarmışlardı oradan. İşte yeni bir kaçış imkânı sunuluyordu. Bunda mutlaka bir hikmet vardı. Bu havada ne onlar Ermeni çetelerini ve Rus askerlerini ne de onlar kendilerini görebilirdi. Birbirlerine baktılar. Hafız fısıltıyla seslendi:

– Gardaşlar, şimdi kaçmanın tam sırası dayanın kapıya!

Kaldıkları odanın kapısını zorlamaya başladılar. Zaten iğreti duran kapıyı açmaları zor olmadı. Etraftaki nöbetçiyi görmeye çalıştılar ama o da kendi canının derdine düşmüş olacak ki görünmüyordu. Bir anda ağılın dış duvarını peş peşe aşarak ormanlık alana doğru hızla kaçmaya başladılar. Birbirlerini kaybetmemek için, ayrılmamaya özen gösteriyorlardı. Ormanda kaybolmamak için de yoldan uzaklaşmak istemiyorlardı. Bir müddet sonra görüş mesafesi biraz artmıştı. Birden bir Rus mangasının koşarak karşılarından geldiğini fark ettiler. Kısa süreli bir telaş yaşadılarsa da ne kaçmanın ne de korkmanın bir faydası vardı. Üzerinde Rus askerlerinin kıyafeti olduğu için, bozuntuya vermemeye çalıştılar. O fırtına da kimsenin kimseyi sorgulayacak, “Nereye gidiyorsunuz?” diyecek hâli yoktu. Gerçekten de düşündükleri gibi oldu, Rus mangası yanlarından hızla geçip gitti.

Tepeleri aşarak yollarına devam ediyorlardı. Ama Ermenilerin veya Rusların olduğu bir yere düşme endişesiyle yol

alıyorlardı. Çalılık bir bölgeden geçerken, Malatyalı Ahmet birden bir kar kuyusunun içine düştü. Uzun uğraşlar sonucu onu kar kuyusundan çıkardılar ama oldukça yorulmuşlardı. İçlerindeki enerji yavaş yavaş sönmeye başlamıştı. Çalılıklardan sonra önlerine karlı bir tepe çıktı. Tepenin zirvesini görebiliyorlardı. Çünkü tipi durmuş görüş mesafesi uzamıştı. Zirveye varınca üçünün de gözlerinin içi parladı. Aşağılarda bir duman yükseliyordu.

Donma endişesiyle hızla aşağıya yöneldiler. Dumanın tüttüğü yere yaklaşınca yine de temkini elden bırakmadılar. Dumanın nereden geldiğini anladıklarında şaşırıldılar. Duman, sadece enkazı kalmış bir evden geliyordu. Enkaz başında bir adam vardı. Çaresizce yeri eşeleyip duruyordu. Yaklaşıp selam verdiler. Adam hızla doğruldu yerinden. Gözlerinde korku vardı. Yeri kazdığı ucu sivri demiri sıkıca kavrayarak kendilerine yöneldi. Üzerlerindeki elbiselere bakarak onları Rus askeri sanıyordu. Hafız, adamın kendilerinden emin olması için, tok bir sesle yeniden selam verdi.

– Selamun aleyküm emmi. Biz Türküz bizden korkmana gerek yok!

Çoban önce afallar gibi yaptı.

– Üstünüzdeki elbiseler?

– Sorma, Ruslardan kaçmak için bunları giymemiz gerekiyordu, dedi Hafız.

Adam, kendilerinden emin olmuştu. Elindeki ucu sivri demiri yere bıraktı. Telaşlıydı.

– O halde gelin yardım edin. Hemen şu enkazı kaldıralım!

Sonra acı acı baktı onlara. Sesi titriyordu.

– Çocuklarım var enkazın altında belki ölmemişlerdir!

Biraz önce donmak üzere olan Hafız ve arkadaşları bir anda ten derdini unutmuşlardı. Bu söz onlara yetmişti. Enkazın başına geçerek, ne var ne yoksa hızla etrafa

savurmaya başladılar. Binanın direkleri yanınca üzerinde neredeyse yarım metre kar bulunan toprak dam çökmüştü. Belli ki damın üzerinde de yarım metre toprak vardı. Enkazın istenilen yeri kaldırılmasına rağmen, altından kimse çıkmadı. Adam, evin zeminindeki sığınağın kapısını bulmaya çalışıyordu.

– Bir gün Ruslar veya Ermeniler gelir düşüncesiyle evin zeminine sığınak yapmıştım. Ne olur, az kaldı, hadi şu toprağı da sıyralım. Altında küçük bir kapak var, dedi.

Son bir gayretle kapağın üzerindeki toprak sıyrıldı. Kapak ortaya çıkınca heyecanla açtılar. İçerdeki manzara dayanılacak gibi değildi. Çoban, üç çocuğunun ve eşinin cansız bedeniyle karşılaşınca başlarında yürekleri yakan bir ağıda durdu. Yanmamışlardı ama beli ki içeriye sızan dumandan ya da havasızlıktan boğulmuşlardı. Üç çocuk annelerine sokulmuş ve öylece kalakalmışlardı. Bu yürek burkan manzara karşısında onlar da gözyaşlarını tutamadılar.

Hafız, belki bir umut vardır düşüncesiyle çocukları yekladı. Ümit olmadığını görünce, adamı teselli etmeye durdu. Adamı teskin etmek mümkün görünmüyordu. Adam bir süre çocuklarının ve eşinin başında çırpınıp durdu. Ellerini bir göğse kaldırdı, bir dizlerine vurdu. Bir müddet sonra sesi çıkmaz oldu. Gözyaşlarını kuru iç çekişlerle kuruladı.

– Gardaşlar, sizden bir isteğim daha olacak. Görürsünüz ki acım büyüktür ama acınmaya, dövünmeye bile vaktimiz yok. Bakarsınız Ruslar veya Ermeni çeteleri yine çıkagelir. Bu kez hem bize hem de cenazelerime zarar verirler. Nasıl olsa mezar yerleri de hazır. Yardım edin de cenazelerimi toprağa vereyim. Onlara babalık yapıp yaşatmayı beceremedim, hiç olmazsa cenazelerini muhafaza edeyim.

Ağılın önündeki çeşmeden abdest alarak cenaze namazı kıldılar. Ölenler şehit hükmünde olduğundan, elbiseleriyle birlikte mahzene koyup üzerlerini toprakladılar.

Bir müddet sonra, soğuktan korunmak için ağılın yıkılmamış bir odasına sığındılar. Adam, derin bir iç çekişle olanları anlatmaya durdu:

– Ben çobanım, diye başladı adam söze. Dağda karşılaştığım kişiler, Ruslar köyleri ateşe veriyorlar, durma, çoluğunu çocuğunu al da kaç! dediler. Hemen, dağdaki hayvanları bırakarak evime döndüm. Belli ki Rus askerlerini gören köpekler havlamışlar, çocuklarım da mahzene sığınmışlar. Manzara işte gördüğünüz gibi. Gerçi oraya sığınmasalardı da değişen bir şey olmayacaktı. Zira köpeklere bile acımamış, kurşunlamışlar.

Sözler, adamın boğazına düğümlendi yeniden. Hıçkırığa ağlayıp anlatmaya devam etti.

– Ah yavrularım! Kim bilir 'Baba!' diye ne kadar feryat ettiler. Babanız aciz işte böyle. Babanız yardımınıza yetişemedi işte yavrularım!

Adam yerinden kararlı bir edayla doğruldu.

– Şimdi sıra bende, dedi. Tüfeğimi alarak ormana dalacağım. Karşılaştığım her düşmanın üzerine kurşun yağdıracağım. Kurşunların hiç birini zayi etmeyeceğim. Sonra da kanının son damlasına kadar kamamla savaşacağım.

Hafız hemen söze atıldı.

– Biz de seninle gelelim. Belki yalnız yakaladığımız Rus askerlerinin silahlarını alır, biz de düşmanla savaşıma imkânı buluruz.

– Olmaz, dedi adam. Olmaz, siz çekeceğiniz çileyi zaten çekmişsiniz. Böyle silahsız ancak düşmana yem olursunuz. Bunca zorluğu çektikten sonra, hiç olmazsa siz ailenize kavuşsun.

Adam silahını omzuna asıp tepeye doğru yöneldi ve gözlerden kayboldu.

Biraz sonra, bilinen yollardan gitmeme kararı alarak önlerinde uzayıp giden dağın eteğine doğru yöneldiler. Gerçi

dağlarda Ermeni çeteleriyle karşılaşma ihtimalleri vardı. Ancak yol güzergâhlarında hem Ruslarla hem de Ermenilerle karşılaşabilirlerdi. İçerindeki tedirginlik, fazla yol almalarını engelliyordu. İki gün boyunca yürüdüler, dağ eteklerindeki mağaralarda konakladılar. Açlıktan hiçbirinin dizinde derman kalmamıştı.

Önlerinde bir köy belirdi. Köyün ortasında bir minare vardı. Dizlerine derman, gözlerine fer geldi birden. Düşünmeden hızla köye yöneldiler. Küçük, sakın bir köydü gördükleri. Yaklaştıklarında, ölüm sessizliğini fark ettiler.

– Bu köy boşaltılmış galiba, dedi Hafız.

– Öyle gözüküyor, dedi, Malatyalı Ahmet.

– Temkinli olmalıyız, Ruslar veya Ermenilerin kontrolünde olabilir köy.

Çalılıkların arkasına gizlenerek, etrafı gözetlemeye başladılar. Köyde herhangi bir kıpırdanma görünmeyince barınmak için en yakındaki eve yöneldiler. Zira akşam olmak üzereydi ve geceyi geçirecekleri bir yere ihtiyaçları vardı.

Evin etrafında gezinerek içeriyi kontrol ediyorlardı ki birden, evden çıkan Ermeni çeteleri etraflarını çevirdi. Üzerlerinde Rus askerî elbisesi olduğu için önce iyi davrandılar. Hana benzeyen geniş bir mekâna götürdüler. Kısa bir konuşmanın ardından, Türk olduklarını anlar anlamaz, tavırlarını bir anda değiştirdiler. Üçünü de geniş odadaki sedirlerin direklerine ayrı ayrı bağladılar.

Yine başa dönmüşlerdi. İyi olan tek şey, odanın dışarıya göre sıcak olmasıydı. İri siyah gözlü, kirli sakallı çete lideri, sabah köy meydanında kurşuna dizileceklerini, söyleyerek odadan ayrıldı. Odanın kapısına bir nöbetçi bıraktılar.

Malatyalı Ahmet, tir tir titremeye başlayan Tokatlıyı yatırtmaya çalıştı:

– Meraklanma, bunlar bizi kurşuna dizmezler. Niyetleri öyle olsaydı bunu hemen yaparlardı. Kurşunları mı bitti sanki.

Daha önceki gibi bizi Ruslara teslim etmeyi düşünüyorlar galiba. Böylece Rusların gözüne girmeye çalışıyorlar.

Aslında Malatyalı Ahmet, çete reisinin dışarıdaki konuşmasını duymuştu. Çünkü kapıya en yakın olan oydu.

Çete reisi oradan uzaklaşırken, “Kurşunlarsak ne olacak ki Ruslara teslim etmek daha karlı. Hem Ruslar bunlara Sibiryayı tattırır.” demişti.

Ama bu söz de ölümden faksız değildi. Hele Hafız için, ölüm demekti.

Gece yarısı olmuş, açlık ve endişeden gözlerine uyku girmemişti. Biraz sonra hemen kapının kenarında bekleyen nöbetçinin ahşap sandalyenin üzerinde uyukladığını, hatta horlamaya başladığını görünce birbirlerinin gözlerinin içine bakmaya başladılar. Konuşarak onu uyandırmamayı düşünüyorlardı. Üçünün de gözlerinden kaçma düşünceleri okunabiliyordu. Aynı anda, bağlı oldukları ipleri sedirin direğine sürtmeye başladılar. Sabah olmadan ne yapıp edip buradan kaçmaları gerektiğini biliyorlardı. Zira önlerinde üç ihtimal vardı. Ya sabah olunca köy meydanında kurşuna dizilecekler, ya Sibiryaya gönderilecekler ya da kaçacaklar.

İplerden ilk kurtulan Hafız oldu. Sessizce diğerlerinin yanına süzülerek onları da bağdan kurtardı. Nöbetçi, kucağındaki silaha sımsıkı yapışmış, ayaklarını kapıya doğru uzatmıştı. Uyandırmamak için pencereye yöneldiler. Ancak pencere demirleri yerinden sökülecek gibi değildi. Gün ağardı ağaracaktı. Sessiz adımlarla ve endişe içinde bir pencereye bir kapıya gidip geliyorlardı.

Hafız, eline geçirdiği bir odun parçasını sıkıca kavrayarak nöbetçinin yanına yöneldi. Kafasına vurup bayılmayı düşünüyordu. Nöbetçinin ani bağırmasıyla her şey değişebilirdi. Nöbetçi, bir an kımıldadı ayaklarını geriye doğru çekip kıvrıldı. Kapının önü açılmıştı. Malatyalı Ahmet kapı aralığından sessizce dışarıya süzülerek hemen ardındaki Tokatlıya işaret

etti ve köyün dışındaki orman yoluna doğru koşarak gözden kayboldu. Tokatlı Mustafa da sessizce merdivenlerden aşağı inerek dışarıyı kolağan etti ve Hafız'a işaret ederek ormana daldı. Hafız, geride kalmanın telaşıyla biraz hızlı hareket etti. Merdivenlerin dibinde bir ses işitti ve olduğu yere çivilendi.

– Dur yoksa yersin kurşunu! diyordu ardındaki ses.

Ellerini kaldırdı. Olduğu yere çivilendi. Ermeni nöbetçi bir anda bağırp çağırma başladı. Hafız'a silahın namlusunu dayayarak, ahıra yürümesini söyledi.

– Şimdi burayı temizleyeceksin. Sonra da köy meydanında kurşuna dizileceksin, diyerek bağırdı.

Ermeni nöbetçi de elindeki esirleri kaçırmış olduğundan dolayı en az Hafız kadar endişeliydi. Hafız'ı emniyet altına aldığı düşünerek yeniden dışarıya çıktı.

Hafız, kendisini vurmayaacaklarına kesin kanaat getirmişti. Zira böyle bir niyetleri olsa şimdi kesin vurulurdum diye düşünüyordu. Ama Sibirya'ya gitmek düşüncesi yine içinde acı acı dolandı.

Birden dışarıdaki ayak sesleri kalabalıklaştı ve bağırmalar başladı. Kapının aralığından olanları anlamaya çalıştı. Üç kişi seslere yetişmişti. Elleri silahlıydı. Göğüsleri çifte çaprazlı mavzer mermisiyle doluydu. Aralarında geçen hararetli kısa bir konuşmadan sonra ahıra yöneldiler. Hafız, hemen ahırı temizlemeye durdu.

Silahlı adamlar, öfkeyle içeri daldılar. İçlerinden biri Hafız'a tekme tokat vurmaya başladı. Hafız yere yuvarlandı. Yeni darbelere maruz kalmamak için yerinden doğrulmadı. Benim kaderim, bu pis görünümlü adamların ellerinde olmalı diyordu. Yutkundu. Ama bu adamlardan merhamet dilememeliydi. Bu tavır, Hakk'ın merhametine de aykırıydı. Zira O, merhameti böylesi kendisinden bihaber insanlara emanet olarak bırakmazdı. Merhametsizlerden merhamet dilenmek, Mutlak Merhamet Sahibi'ne de bir hakaret olsa gerekti.

Adamlar hemen ahırdaki üç atı eyerleyerek dışarı çıktılar. Nöbetçi, esirleri elinden kaçırmış olmanın mahcubiyetiyle adamları peşlerinden uğurlamak için çıktı. Bu kovalama hazırlığı, kan ve ölüm kokuyordu. Bunu adamların gözlerinden okumuştı ve adamların tavırları da bu kanaatini doğruluyordu. Öfkeyle atlarına bindiler. Atlılar hızla orman yoluna girerek gözden kayboldu. Kaçan arkadaşlarının durumu, hiç de iç açıcı görünmüyordu.

Nöbetçi tekrar ahıra doğru yönelirken üzerini yoklamaya başladı. Tedirginliği ceplerini yoklayan ellerine yansyordu. Aradığı şeyi bulamayınca, ahırın hemen karşısındaki odaya yöneldi.

Hafız, ahırın kapı aralığından olan biteni görebiliyordu. Nefesini tuttu. Geride kalan adamın hareketlerini büyük bir gerilim içinde izlemeye başladı. Derme çatma ahırın kapı aralığından olan biteni ayan beyan görebiliyordu.

Nöbetçinin bir şey aramak için odasına girdiğini görünce, hemen ahırdan çıktı. Sessizce nöbetçi odasının kapısına yöneldi. Kapı açıktı ve onu görebiliyordu. Nöbetçi, dolaptan bir tütün tabakası çıkardı. Belli ki canı sigara istemişti. Sırtı kapıya dönüktü. Kapı, dışarı açılıyordu. Hafız bir an gözlerini etrafa gezdirdi. Aniden sıçrayıp ormana dalmak istedi ama bu riskliydi. Zira nöbetçinin silahı omzundaydı ve durumu fark eder etmez hemen harekete geçebilirdi. Kapının önündeki sahanlığın altında odun parçaları vardı. Eğildi, sağlam bir odun parçasını sıkıca kavradı. Mümkün olduğunca hedef küçülttü.

Nöbetçi kapıya çıktığında duraladı, sigarasından derin bir nefes aldı. Etrafa göz gezdirdikten sonra, merdiveni iki hamlede indi. Ahıra doğru yöneldi. Planı uygulamanın tam zamanıydı. Aniden yerinden kalkarak elindeki odun parçasıyla nöbetçinin ense köküne var gücüyle vurdu. Nöbetçi hafif bir 'S' çizerek olduğu yere yığıldı. Etrafa ani bir göz attı.

Nöbetçinin silahını alıp kenara koydu. Arkasına geçerek koltukaltlarından kavradı, sürükleyerek odasına getirdi. Üzerindeki battaniye kalınlığındaki paltoyu ve deri botu çıkardı. Zira bunlara çok ihtiyacı olacaktı. Ayağındaki parçalanmış çarığı bir çırpıda çıkararak botları giydi. Tedirgindi. Yerdeki silahı aldı. Bunları yaparken bir yandan da açık kalan kapıdan etrafı gözlüyordu. Paltoyu giydiği gibi dışarı fırladı. Hızla orman yoluna doğru daldı.

Bir müddet orman yolundan gitmeyi düşünüyordu. Zira izlerinden hemen hangi istikamete gittiği anlaşılabilirdi. Orman yolunda ilerlerken, telaşla hem ardına hem de önüne bakıyordu. Zira arkadaşlarını üç atlı takibe koyulmuştu ve her an onlarla karşılaşabilirdi. Birden, dere yatağına kıvrılarak inen yolun alt tarafından üç atlı geldiğini fark etti. Mümkün olduğunca yoldaki izlerin üzerine basmaya özen gösteriyordu. Hızını artırdı. Yolun altındaki küçük uçuruma attı kendini. Burası alabildiğince kayalık ve çalılıktı. İzlerinin uzaktan dikkat çekmemesi için, ayaklarına basarak yürüdü. Yoldan bir hayli uzaklaşınca bir kayanın ardına gizlendi. Atlılar kendisini fark etmeyip köye doğru yöneldiler.

Yolu tekrar bulması güç olmadı. Daha hızlı ilerlemek için başka çaresi yoktu. Bir yandan hızla koşuyor bir yandan da üç atlının geriye dönme ihtimalini düşünüyordu. Atlılar, kaçan iki arkadaşını ya bulamamış ya da öldürmüş olmalıydı. İkinci ihtimali zihninden silmeye çalıştı. Lakin kaderin tecelisinden kaçmak ne mümkün?

İlerledi. Yol kenarında yatan arkadaşlarını fark ettiğinde, yüreğine iki yağlı kurşun saplandı sanki. Etrafı kolaçan ederek Malatyalı Ahmet'in başucuna geldi. Elleri titreyerek önce saçlarına dokundu. Yüreğinin acısı ellerine yansdı. Açık kalan göz kapaklarını titrek elleriyle hafifçe kapadı.

"İnna lillahi ve inne ileyhi raciun." diyerek, Tokatlının başına yöneldi. İki de başından vurulmuştu. Genceciktiler.

Uzamış saçları kana belenmişti. Onun da gözlerini sıvazlayarak kapadı. Gözlerinden süzülen yaşlar Tokatlının yanaklarına döküldü.

– Vah garibim, dedi, kim bilir ne umutların vardı dünyaya dair!

İkisinin de şehit olduğu düşüncesi gönlünü ferahlattı bir an. Kendini toparlaması uzun sürmedi. Zira atlılar, durumu öğrenir öğrenmez her an geri dönebilirlerdi. Onlar için ne yapabilirdi ki. Bir an, üzerlerini karla kapatır hiç olmazsa kurda kuşa yem olmalarını önlerim diye düşündü. Hızla etraftaki karları üstlerine savurmaya başladı.

Ormandan sesler geldiğini işitti. Bekleme zamanı değildi. Zira aynı akıbet kendi başına da gelebilirdi. Hemen kendisini aşağı salarak düşe yuvarlana ilerlemeye başladı. Bir yandan koşuyor bir yandan da dua ediyordu. Bu koşturmaca ve telaş içinde, dondurucu soğuğu bir nebze dahi hissetmiyordu.

Etraf iyice aydınlanmıştı. Günün bu erken saatinde yerdeki karlar daha yumuşamadığı için ilerlemesi daha hızlı oluyordu. Bu saatte atların ilerlemesi daha zor olurdu. Ağaçlar arasındaki kestirme yerlerden hızla aşağıya iniyor buna rağmen peşindeki sesler de giderek yaklaşıyordu. Bu kez peşine takılanlar daha kalabalıktı. Bu, seslerden anlaşılabilirdi. Sesler yaklaştıkça, eninde sonunda kısıtılıp arkadaşları gibi katledileceğini düşünüyordu. Ama sonuna kadar mücadele etmek istiyor, pes etmeyi hiç düşünmüyordu.

Hafız, ağaçların seyreltiğini fark etti. Tepenin eteklerinden giderek ormandan ayrılmamayı düşündü bir an. Zira orman kendisini daha iyi gizliyordu. Tepenin eteklerinde yol alması da zordu. Zaten karlar da izini belli ediyordu. O kararsızlıkla aşağıya doğru inmeyi sürdürdü. Orman tükenmişti.

Durmadı. Var gücüyle açık alanda koşmaya devam etti. Önündeki engebeli alanları da geçince birden aşağıdaki nehri fark etti. Hızını kesmedi. Nehre doğru yöneldi. Atlılar henüz

ormanlık alandan çıkmamışlardı. O hızla tepeyi inip nehrin kıyısına geldi. Bir an durdu geriye baktı. Atlılar henüz görünmüyordu. Ama gelmeleri an meselesiydi. Nehrin çılgın suyunu baktı. Kenarlardaki çalıkların dalları buz tutmuştu. Bu kaçınıcı zorluktu. Önünde azgın, dondurucu bir nehir, arkasında azgın, acımasız atlılar.

Elindeki silahla karşıya geçmesi mümkün gözüküyordu. Bir anda silahı nehre savurdu. Paltosunu çıkarmadı. Hiç düşünmeden nehrin içine bıraktı kendini. Nehirde yüzmesi mümkün gözüküyordu. Su oldukça deli akıyor ve hızla sürüklüyordu onu. Başını suyun üzerinde tutmaya çalışıyor, ellerini çırparak karşı kıyıya ulaşmaya çalışıyordu.

Karşı kıyıya varması uzun sürmedi. Ermeni çetecilerin nehrin kıyısına yöneldiklerini görünce, kıyıdaki bir çalı köküne tutundu. Başını mümkün olduğunca çalılığın arasında gizlemeye çalıştı. İzleri takip eden atlılar, Hafız'ın nehre atladığı yere kadar geldiler. Nehrin karşı kıyısını dikkatle süzmeye başladılar. Sonra, nehrin akış yönünü gözetlemeye durdular.

Rüzgâr yerdeki karları etrafa savuruyor, etraftaki tek tük ağacın yapraksız dallarında uğulduyordu. Hafız, bir yandan dua okuyor bir yandan da titriyordu. Suyun içinde biraz daha kalırsa donması kesindi. Ayak uçlarını yavaş yavaş hissetmeye başlamıştı. Sırtından çıkarmadığı kalın paltosu iyice ağırlaşmış, nehre doğru çekiyordu ha bire.

Atlılar etrafa ne kadar göz atılırsa da Hafız'ı göremediler. Onlar da üşümüş olmalı ki daha fazla iz sürmekten vazgeçip geri döndüler. Atlıların döndüğünü gören Hafız, derin bir 'oh' çekerek dua etmeye başladı: "Ey Rahim olan Allah'ım! Beni düşmanın gözünden saklayıp gözettiğin için sana hamdolsun." dedi.

Atlılar tepeyi aşip ormana yöneldiklerinde yavaşça sudan çıktı, çalıkların dibine çömeldi. Bütün bedenini bir titreme tutmuş, dişleri birbirine seri darbeler indiriyordu. Bir müddet,

üzerindeki suyun akmasını bekledi. Atlılar tamamen gözden kaybolunca, nehir boyunca koştu. Zira bu halde hareketsiz kalırsa donması muhtemeldi.

Bir yandan koşturuyor bir yandan da yeniden Ermenilerle karşılaşmamak için dua ediyordu. Hemen barınacak bir yer bulup üzerini kurutmalıydı. Vakit bir hayli ilerlemişti. Gece bastırırsa hayatta kalmasının ihtimali dahi yoktu. İyice takati tükenmişti. Adeta ayaklarını sürükleyerek ilerliyordu. Durmadı yürüdü. Galiba buraya kadar, diye geçirdi içinden. Aklına gelen bu düşünceye rağmen, içinde yanan ümit mumunun ışığını da söndürmek istemiyordu.

İnsanın ölümü kendi kıyametidir. Bütün umut ışıklarını yakmasına rağmen, kendi kıyameti kendine çok yakın görünüyordu. Sanki kaçınılmaz bir el, bir bilinmeze doğru çekiyor ve sanki gizli bir dil sürekli uzaklara doğru çağırıyordu. Umudun kaybolmaya yüz tuttuğu her seferinde, imanı, güzel bir ümidi allayıp pullayıp kalbine getiriyordu. Ümidi 'hep o güne', kavuşma gününe, gidiyordu. Şimdi Maraş'ta olsaydı. Dergâhın sıcak atmosferinde iliklerine kadar ısınsaydı. Ve ansızın Aslı çıkıp gelseydi...

Çileli bir masal kahramanı gibi aylardır yollardaydı. Uykunun düşlerle donandığı gibi yollar da masalımsı öğelerle doluydu. Masallardaki devler, ejderhalar düşman askeri, Ermeni komitacıları olarak zuhur ediyordu hep. Perilerle karşılaştığı ise vaki değildi. Zaten böyle bir talebi de yoktu Hafız'ın. Ancak Maraş'a varınca açacaktı gözlerini masaldan. Ve o zaman görmeye talip olacaktı perisini.

Biraz sonra nehir vadisinde bir köy belirdi. Hemen bir minare görmeye çalıştı. Gözleri parladı birden. Şükürler olsun Rabbim, dedi.

Evet, köyün orta yerinde bir minare vardı. Burası bir Müslüman köyüydü. Ancak yine Ermeniler tarafından boşaltılmış olabilirdi. Kendini gizleyerek ve temkinli adımlarla yaklaştı

köye. Üzerindeki elbiseler buz kalıbı gibi olmuştu. Evlerin bacalarından yer yer dumanlar yükseliyordu. Ermenilerin işgal ettiği bir köy olsa bile başka çaresi yoktu, zira donmak üzereydi. Gördüğü ilk eve yöneldi. İhtiyar bir kadın, kapı önündeki barakaya benzer kulübeden bir kucak odun almış eve giriyordu. İçi rahatladı. Bu Müslüman bir kadındı.

Bütün vücudunu bir titremedir almıştı. Kapıyı vurmadı, adeta tırmaladı. Kadın kapıyı yavaşça araladı. Karşısında asker paltolu birini görünce ürperdi birden. Ancak kapıdaki kişinin içler acısı durumunu fark etmekte gecikmedi.

– Ana korkma, ben Türk'üm, diyebildi yalnızca.

Dışleri birbirini dövüyordu. Kadın hemen kapıyı araladı. Evde başka kimse yoktu. Hafız'ı sobanın başına oturttu. Ateşi geçmek üzere olan sobaya birkaç odun attı. İçerden birkaç eski elbise getirdi.

– Oğlum sen donmak üzeresin. Askerdeki oğlumun elbiseleridir, sana olur. Ben komşuya bir koşu gidip geleceğim. Sen üzerini değiştir, dedi ve dışarı çıktı.

Takati iyice tükenmişti. Son enerjisini üzerindeki elbiseleri çıkarmaya harcadı. Kuru elbiseleri sırtına geçirdi. Sıcak sobanın başucundaki koyun postunun üstüne kıvrıldı.

İhtiyar kadın evine geldiğinde yanında birkaç köylü vardı. Hafız, sobanın başında uykuya dalmak üzereydi. İçeri giren orta yaşın üzerindeki birkaç adam, hemen başına üşüştü. Kenardaki paltonun buzu çözülmek üzereydi. İhtiyar kadın, olanı biteni adamlara anlatmış olmalıydı. Adamlar telaşlıydılar. İçlerinden birisi Hafız'ın yanağına bir şamar patlattı.

– Uyuma gardaş, kendine gel hele!

Bir diğeri: “Adam donmak üzere, sıcak eyi gelmez. Sobanın başından uzaklaştıralım hemen.” dedi.

Kimi kollarından kimi ayaklarından tutarak genişçe odanın bir köşesine götürdüler. Ellerini ayaklarını ovmaya, hafızasını açık tutmaya çalıştılar.

Uzun uğraşlar sonunda biraz kendine gelmişti. Ne ki ayaklarının uyuşukluğu geçmemişti. Ayaklarına baktı. Adamlardan biri teselli verdi:

– Meraklanmayasın gardaş, ayakların morarmamış. Gurtuldun inşallah.

– Burası neresidir? diye sordu Hafız.

– Biz Ahıska Türküyüz, say ki gurtuldun gardaş, dedi içlerinden birisi.

Yüzüne huzurlu bir tebessüm yürüdü.

– Senin memleketin neresidir, dediler.

– Maraşlıyım.

– Memleket hâlâ garışıktır. Yolunda daha çok tuzaklar vardır. Zira etrafta Ermeni köyü çoktur daha. Şimdilik burada galırsın inşallah.

– Sınır uzak mıdır?

– Uzak değildir ama hâlâ Ermeni çeteler var. Karakış da cabası...

– Size zarar vermiyorlar mı?

– Köyümüzü birkaç defa bastılar, zulmetiler. Ancak burada da devran değişti. Çarlık çöktü. Şimdi herkes kendi derdinde... Şimdilik idare ediyoruz, gerisi Allah kerim.

– Ermeni topraklarındayız o zaman

– Beli, beli. Kuzeye doğru getsen Gürcüler çoğunluktur ama orada da Ermeni köyleri vardır, ne olacağı belli olmaz. Sonra dağları da geçit vermez.

Hafız, o akşam başından geçenleri uzun uzun anlattı köylülere. Neredeyse her evden birileri ya düşman karşısına gitmiş, ya da Ermeni mezalimine uğramıştı. İhtiyar kadının iki oğlu da düşmanla çarpışmaya gitmiş, henüz dönmemişti. Hafız'ın üzerine kendi evladıymış gibi titredi.

Bir gün sonra kuşluk vakti köylülerden biri ziyaretine geldi. Sıcak ve samimi bir tebessümle selam verdi.

– Hâlini merak etmişem Hafız gardaş, dedi.

Sesinde hoşsohbet bir eda vardı. İriyarı, kemikli biriydi. Yaşının ilerlemiş olmasına rağmen dimdik duruyordu. Ocağın başındaki mindere edepli bir tavırla çöktü. Ev sahibi yaşlı kadın adamın bu tavrını hiç yadırgamadı. Ona sanki aileden biriymiş gibi davranıyordu. Bu köyde herkes birbiriyle akraba olmalıydı ve bu köyde sohbet kültürü önemliydi.

– Allah, insanı muhafaza etti mi ona kötülük yapacak yoktur, diye başladı söze. “Onca tehlikelerden geçmene rağmen işte şimdi buradasın. Vakit saat dolmadan bir şey olmaz insana. Bu dünya, imtihan dünyasıdır. Allah da insana bu imtihanda kaldıramayacağı yükü yüklemes. Allah’ın alnımıza yazdığı her hâle sabretmek gerek...”

Adam, imtihan ve sabır üzerine bilgece sözler söylemeye durdu. Hafız’ın perişan hâlimden ve dün gece anlattıklarından, çok çileler çektiğini anlamıştı ve ona teselli vermek istiyordu.

Yaşlı Kadın, odanın bir tarafındaki terekten tabakları indiriyordu. Sofrayı kurarken adama saygılı davranıyordu. Belli ki adamın köylüler nezdinde saygın bir yeri vardı.

Hafız, adamın anlattıklarına yabancı biri olmadığından onu dikkatle dinliyor, sözlerini başıyla tasdikliyordu. Adam, teselli verici sözlerini, “Takdir-i İlâhi”yle bitiriyor, ardından yeni bir örnelemeye başlıyordu. Sesinde, ferahlatıcı ve huzur verici bir ton vardı.

Anlatırken bir an duraklayıp yutkundu adam. İki oğlunun da Ruslar tarafından götürüldüğünü söylerken sesi titrediydi. Dimdik duran omuzları bir anda çöküverdi sanki. Belli ki teselli verirken içini dökmeye de ihtiyacı vardı. Küçük oğlunun ve kardeşinin başından geçen bir olayı anlatmaya durdu.

– İki kış önceydi, diye başladı söze. Karların yeni erimeye başladığı mevsimdi. Senin kendini içine atarak düşmanın elinden kurtulduğun nehrin, Çoruh Nehri’nin, öte yakasında akrabalarımız vardır. Kardeşim yanına küçük oğlumu da

alarak, taziyeye gitmişlerdi. Küçük oğlum, on dokuz yaşındaydı o zaman. Köyde birkaç gün kalıp döndüklerinde, karların da erimesiyle nehrin sularının daha da azgınlaştığını görmüşler. Nehrin kıyısında, uygun bir geçit bulmak için dolaşırlarken birden sesler duymuşlar. Hemen nehir kıyısındaki çalılıkların arasına saklanmışlar. Uzaktan atlılar geliyormuş. Ne var ki atlılar bizimkileri fark etmiş ve yanlarına gelmişler. Bunlar Ermeni komitacılarıymış. İçlerinde Ruslar da varmış. Bunu aralarındaki konuşmalardan anlıyorlarmış. Atlarından inen birkaç Rus askeri çalılığa yönelmişler. Göğüsleri çaprazlama mermi doluymuş. Namlularını bizimkilerin başlarına dayamışlar. Bizimkiler de ellerini kaldırarak çalılıkların arasından çıkmışlar. Komitacılar atlarına binerek bizimkileri önlerine katmışlar. Bir müddet gittikten sonra ormana gelmişler. İçlerinden birisi kardeşimin ellerini bağlayıp ormanın arasına götürmüş. Ağaçlar henüz yapraksız olduğundan olan biten görülüyormuş. Ermeni komitacı, kardeşimi bir ağaca bağlayıp kurşunlamış...

Sözün burasında sesi titredi. Gözleri dolu dolu oldu. Yaşlı kadın, adamın sözlerini tıkırtıyla bölmek için sofrayı sessizce, itinayla hazırlıyor bir yandan da anlatılanlara kulak kabartıyordu.

– Sıra benim oğlana gelmiş. Ermeni komitacı, oğlumu da önüne katıp ormana doğru götürmüş. Benim oğlan, nasıl olsa öleceğim bunlara koyun gibi teslim olmamalıyım düşüncesiyle hızla ormana dalmış. Ağaçların arasında zikzak çizerek kaçmaya başlamış. Rus asker, birkaç el ateş etmişse de tutturamamış hedefi. Öldürmeyen Allah öldürmüyor işte. Onun izni olmadan kurşunlar da hedefini bulmaz. Sonra, o hızla ormanın gerisinden dolaşarak nehrin kıyısına gelmiş. Yeneden yakalanmamak için bırakmış kendini nehrin sularına. O da tıpkı senin gibi donmak üzereyken geldi köye.

Sözün burasında ağlamaya başladı. Yaşlı Kadın sofrayı hazır etmişti. Ocaktan indirdiği çorba tenceresinin ağzından

buhar çıkıyor, bu buhar içlerine sıcaklık veriyordu. İkisini de sofraya buyur etti.

Çorbayı kaşıklamaya durduklarında adam, sözünün nihayete ermediğini biliyordu ve devam etti:

– Rusların bölgeyi işgal etmeleriyle beraber, gönüllü olarak büyük oğlumla beraber cepheye gittiler. O gün bu gündür haber yok hâlâ...

Kısa bir sessizlik oldu. Bu kez teselli eden Hafız oldu.

– İnşallah kavuşursunuz.

Sıcak çorba içlerini ısıtıvermişti. Adam sohbetin içeriğini değiştirmeyi düşünüyordu.

– Kusura galma evladım. Dün seni dinledik. Kalabalıkta tanışıp kaynaşamadık. Ben Hacı Halis... Dik Halis derlerdi eskiden.

– Allah razı olsun Hacı Emmi!

– Allah senden de razı olsun evladım. Hadi kal sağlıcakla. Biraz kendine gel, sonra benim de misafirim olursun.

...

Hafız sözün burasında sustu. Zira birkaç gün daha kalmayı düşünmüyordu.

Birkaç gün yaşlı ananın misafiri oldu. İyileşti, gövdesine güç yürüdü. Kadının kendisine yaptığı iyiliğin altında kalmamak için, kırılmamış ne kadar odunu varsa hepsini kırdı, yanmaya hazır hale getirdi. Kendine geldikten sonra namazlarını köyün camisinde kılmaya başladı. Camiinin imamı yoktu ve köylüler kendi içlerinden birini imam yapıyorlardı. Bu kişi, daha çok da Hacı Halis oluyordu.

Hafız'ın bir şeyh oğlu olduğunu ve yarım da olsa hafız olduğunu öğrenen köylüler onu bırakmak istemediler. Bir öğle namazı sonrasında Hacı Halis, Hafız'a teklifini sundu:

– Hafız, evladım! Duydum ki gitmek istermişsin.

– Niyetim öyledir Halis Emmi. Size yeterince yük oldum zaten!

– Yük olmak da ne demek oğul! Başımızın üstünde yerin var senin.

– Bunca yıl cephelerde dolaşmış, bunca yol gelmişsin. Say ki memleketine geldin. Etraf sükûna ermiş değil. Bunca badiyelerden sonra yabanın kurduna kuşuna yem olmanı istemeyiz. Etrafta Ermeni çeteleri hâlâ cirit atıyor. Kaldı ki önünde kardan tepeler, dağlar var. Bahar yüzünü göstermek üzere... Gel, hiç olmasa havalar ısınana kadar burada kal. Çocuklarımıza Kur'an öğret. Camimizde imamlık yap. Aha, caminin köşesindeki odada kalırsın.

Hafız, bu makul teklifi geri çeviremedi. Caminin yanındaki odada kalmaya, köydeki çocuklara Kur'an öğretmeye başladı. Sesinin güzelliği ve dini bilgisiyle, köylülerle arasında derin bir muhabbet kurdu.

İki ay sonra, karların erimesi, üç cemrenin düşmesiyle köylülerle helalleşip, kendine tarif edilen güzergâha koyuldu.

XXII

Esaret günleri sona ermiş nihayet vatanına kavuşmuştu. Bir hasretini, bir gözyaşlarını avuçlamıştı cephede her daim. Ama düşmanı Anadolu'dan atanlar arasında en şerefli yerini almıştı Hafız. Gidip de dönmeyen nice yiğit delikanlıya ağıtların yakıldığı bu cepheden de sağ salim döndü. Doğusundan batısına, vatanın her türlü savunmasına katılmış gerçek bir kahramandı Hafız.

Kahraman olmasına kahramandı; lakin savaş yorgunuydu Hafız. Maraş'tan ayrılalı dokuz yıl olmuştu. Yaşadığı hasretlikler, acılar ve zor şartlar ince hastalığa yakalanmasına sebep olmuştu. Ciğerleri neredeyse tükenmişti.

Uzun bir yolculuğun ardından sınırdaki nehri geçerek Türk topraklarına ulaştı. Şükür secdesine kapanarak hıçkırığa ağlamaya başladı.

Alnını yerden kaldırdıktan sonra gözlerini uzaklara dikti. Kafkas Cephesi'nde mağlup olmalarına rağmen bu topraklarda düşman yoktu. Kul mücadele ediyor ancak kaderi Allah yazıyordu. Sanki dağların gerisindeki Allahuekber Dağları'nı görüyormuş gibi mırıldandı: "Cephedeki hezimete rağmen düşmanın buralardan çekilmesi, bu milletin bunca çektiği çileler karşısında, Rabbimin bir lütfu olsa gerek. Âlem-i İslam'ın zillete düşmemesi için Allahuekber Dağları'nı tırmalarken kardan kefenler giyinen binlerce Müslüman evladının gayreti

bereketidir bu. Rabbim hiçbir çırpınışı, hiçbir gayreti boşa çıkarmıyor.”

Hafız, Ardahan'a gelerek yetkililere hâlini arz etti. Rusya'daki gibi Osmanlı'da da bir çözümlenin olduğu belli oluyordu. Buna rağmen yetkililerin gayretiyle Artvin-Rize güzergâhından Trabzon'a ulaştırıldı. Henüz tezkeresini almamış bir askerdi ve Trabzon'daki askeri birliğe ulaştı. İyice zayıflamış, bir deri bir kemik kalmıştı. Trabzon'da askeri revirde gözetim altına alındı. Hastalığı ilerlemişti. Tedavisi için ilk gemiyle İstanbul'a gönderilmesine karar verildi.

Bir hafta sonra Trabzon'dan hınca hınç dolu bir vapurla ayrıldı. Memleketin ahvali Trabzon sokaklarındaki sefaletten anlaşılıyordu. Bu sefalet hâli, daha vapurun bordasına ayak basar basmaz gördüğü nizamsızlık ve düzensizlikte de görebiliyordu. Devletin çöküş içinde olduğu, Türk insanının yaşadığı her yerde kendini gösteriyordu.

İstanbul'a geldiğinde Karaköy Limanı'nda düşman gemilerini gördü. Galata Rıhtımı'na indiğinde etraf Fransız askerleri kaynıyordu. İçi öylesine acıdı ki Hafız'ın, kesik kesik öksürdüğünde bile böylesine acı hissetmiyordu.

İstanbul'da askeri hastaneye yatırıldı. Uzun bir tedavi sürecine ihtiyacı olduğu kendisine anlatıldığında önce kabul etmedi. Ne var ki yapabileceği bir şey yoktu.

İstanbul karışıktı. Hafız her ne kadar cepheden galibiyetle dönmüşse de ülkenin durumu kendi ciğerlerinden farksız değildi.

Hafız, sekiz aylık tedavinin ardından hastaneden ayrıldı. Tezkeresini alınca İstanbul'da fazla durmadı. Zira İstanbul karışıktı ve müthiş bir sefalet yaşanıyordu. Çanakkale'de hezimete uğrayan düşman, İstanbul'dan vazgeçmiş değildi. Her tarafta İstanbul'un İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal edileceği konuşuluyordu.

Haydarpaşa Gar'ından trenle Ulukuşla'ya doğru yola çıktı. Şeyh Efendi'nin dergâhından ulu dualarla askere gelen Hafız, on yıl sonra tezkeresini almış, başı dik bir gazi, ulu bir kahraman olarak memleketine dönüyordu.

Aslı, içinde hâlâ bir umuttu. Belki kimseye ilan etmemişti, hatta kendisine bile ilan etmemişti ama Aslı yüreğinin bir köşesinde her zaman saklanan bir umuttu. Gözleri görmeyen bir adamın, İlahi yardımla, gözlerini açabilecek bitkiyi umut etmesi gibi sessiz bir umuttu Aslı'sı içinde.

Tren ilk düdüğünü çaldığında, ilk defa umudun kendisine kanatlandığını hissetti. Maraş'tan gayrı menzil yoktu artık. Dünyanın çilesi buraya kadardı ya da Hafız öyle sanıyordu.

Tren ikinci düdüğünü çalınca, ellerini kaldırıp şükür etmeye başladı. İstanbul'un konakları, köşklere kompartımanın penceresinden akmaya başladı. Daldı gitti...

Gözlerini açtığı anda tan ağarmaktaydı. Trenin tik takları ninni gibi gelmişti. On yıldır böyle bir uyku uyumadığını fark etti. Belki de yıpranmış ciğerleri bedenini iyice yıpratmıştı. Te-yemmüm abdesti alarak oturduğu yerden namazını eda etti. Tren boz bir ovanın ortasında ilerliyordu. Cepheye giderken hayran bakışlarla seyrettiği bu yerleri şimdi yorgun ve hasret dolu bakışlarla seyrediyordu. Tren steplere daldıkça zaman zaman homurdanıyor ve yavaşlıyordu. Toroslar ufuklarda görününce içini tatlı bir umut kapladı. Diğer ucu Maraş'tı Torosların...

Hafız, Ulukuşla'ya vardığında henüz mart ayının başıydı. Karşısına gerilmiş olan Toros dağlarının başındaki karlar, zirvelerden kopup gelen soğuk, kışın henüz bitmediğini anlıyordu.

Askerden dönen birkaç kişiyle birlikte, harcırahlarından arta kalanı aralarında toplayıp Kayseri'ye gitmek üzere bir yaylı kiraladılar. Atlar üzerinde şaklayan kırbaç sesiyle, sırtlarını Toros dağlarına dönerek Niğde'ye doğru yola koyuldular.

Hafız, ilk derin ayrılık acısını burada trene binip cepheye gittiği zaman yaşamıştı. Şimdi içini garip bir mutluluk kaplamıştı. Onca yenilginin ardından yine de vazifesini layıkıyla yerine getirmiş olmanın gururunu yaşıyordu. Askerî doktor onun verem olduğunu söylemişti ama kendisini iyi hissediyordu. Kaldığı yerden başlayabilirdi hayata.

Etraftaki karla kaplı tepeler, sabun köpüğünü andırıyordu. Ufukları karlı tepelerle çevrili geniş düzlüklerin biri aşılmaya diğeri başlıyordu. Ufuk, insana, hiçbir zaman menzile varılamayacak hissi veriyordu. Tepelerin zirvesine varılınca rüzgârın savurduğu karlar yüzleri yalıyor ve yakıyordu. Ancak karlar içinde onca mücadele veren Hafız, içindeki heyecanla bu soğuğu hissetmiyordu bile. Allah yolunda, vatan yolunda gazi olarak memlekete dönme heyecanıyla kâh Maraş hatıraları kâh savaş görüntüleri, sahne sahne canlanıyordu gözünde. Ne ki, ruhu bir kutsî borcu ödemiş olmanın huzuru ve dinçliğini, bedeniye yorgun ve tüketmişliği yaşıyordu. Kesik kesik öksürdü ve gözlerini karlı tepelerin ufku daktı. Yeniden Aslı'ya kavuşma hayalleri kurmaya başlamıştı.

Bu düşünceler içinde yol alırken, hana ulaşma düşüncesi zihninden silinmişti. Etrafta, mağara oyuklarından oluşan sessiz, ıpıssız köyler vardı. Vatan toprağının bu haliyle bile kutsî bir özelliği vardı. Kim bilir bu mağara görünümlü evlerden din-vatan uğruna kaç yiğit Yemen'de, Sarıkamış'ta, Çanakkale'de şehit düşmüştü.

Gün sona eriyor, güneş ufukta alçalıyor, karlı tepelere sessizlik yürüyordu. Nihayet, toprak bir hanın karaltısı ufukta gözüktü. Umuda biraz daha yaklaşmıştı.

Araba Niğde'ye vardığında uykuya dalmış olan Hafız, rüyasında anasının ve babası Şeyh Efendi'nin ellerini öpüyordu.

Bir kavuşma değil, bir veda öpücüğü gibi hüznüydü el öpme faslı. Belki de rüyasında sezdirilen bir şeyler vardı.

Atlar hana çekilmek üzereyken uyandı. Üşmüştü, titriyordu.

Bütün yolcular etrafında bir yer bulabilmek için ocağa üşüştüler. Ocağın başı doluydu. Yemekler yenilip namazlar kılındıktan sonra, ocağın başında yeniden sohbet başladı.

– Fransız, Kadırlı'den de def edilmiş, diye söze başladı biri.

Hafız, bu kişiyi tanımıştı. Huzur günlerinde Maraş'ta dergâha gelip giden biriydi bu. Yaşlıca, ablak yüzlü, sakalları yer yer ağarmış adamın yanına sokuldu. Hemen söze girdi.

– Ökkeş emmi, Maraş'ın ahvalinden de anlat hele, dedi heyecanla.

Adam, sakalları uzamış, gözleri çukura düşmüş Hafız'a dikkat kesildi.

– Bu sesi tanır gibiyim, hele gendini tanı gardaş, nerden gelip nere gidersin.

– Ben Maraş'tan Şeyhoğlu Satılmış, dedi.

– Vay benim ara günlü gardaşım, biz seni öldü bellerdik. Kaç yıl oldu haber yok senden.

– Vakitli ömrü O'nun izni olmadan kim vakitli kılabilir ki Ökkeş Emmi.

– Öyle ya gardaşım. Peki, nerelerdeydin bu zamana gadar?

– Kafkas Cephesi'nde Rus'a esir düştüm. Anca ulaşabildim memleketime.

– Allah gazanı mübarek kılsın.

– Anlaşılan sen Maraş'tan gelip uzaklara gidersin.

– He ya. Niyetim Konya'ya gitmektir.

– Maraş'ın ahvali nicedir Ökkeş Emmi?

– Şükür, bu havalide Fransız'a ilk biz bildirdik haddini.

– Öyle mi? Demek Maraş'da düşman çizmesine maruz kaldı?

– Habarın yok mudur yoksam Satılmış Gardaş.

– Yoktur Ökkeş Emmi, hele anlatıver.

– İlk gürşunu Sütçü İmam Efendi attı Fransız'a. Hamamdan çıkan namahreme bir Fransız askeri el uzatınca Sütçü İmam Efendi çekmiş dabancasını, orada işini bitirmiş. Ondan sonra ahali kazma kürek düşmanın üstüne yürüdü. Düşmanı Maraş'tan çıkarana gadar da durmadık.

– Ne zaman oldu peki?

– Bir buçuk, iki yıl gadar oldu.

– Peki, bizimkiler ne haldedir, haberin var mıdır?

Adam, sözün burasında durdu. Yanındakilerle göz göze geldi. Ocak başında derin bir sessizlik oldu bir an. Yutkundü.

– Ökkeş Emmi bizimkilere bir şey mi oldu, de hele?

– Nasıl olsa yolun Maraş'a doğru. Her şeyi varınca öğrenin sûfi.

– Allah aşkına de hele Ökkeş Emmi, bizimkilere bir şey mi oldu.

– Saklamak faydasız gardaş. Sütçü İmam Efendi'nin o hadisesinden sonra, Fransız şehirde kıyıma başladı. Şeyh Efendinin dergâhını yakıp yıktılar. Allah mekânını cennet eylesin.

Ağızları bıçak açmaz oldu. Onca yıl cepheden cepheye koşan Hafız'ın yüreğinden ilk kurşun yediği an bu andı. Gözlelerinden damlalar dökülmeye başladı şıpır şıpır. Adam teselliye durdu:

– Sen Hafız bir adamsın Satılmış. Metin ol. Mukadderat böyleymiş. Şehitlik âli bir mertebedir. Bak sen bunca sene düşmanla çarpışmışsın ancak Şeyh Efendi'ye cepheye gitmeden şehitlik nasip oldu. Şehitler Allah'ın bahtiyar kullarıdır.

– Doğru dersin Ökkeş Emmi, dedi Hafız.

Müsaade isteyip ocak başından ayrıldı. Dışarı çıkıp ayazda acı acı öksürdü yine. İner gibi sızlanmaya durdu:

“Ah babam!” dedi. “... Oysa hep yüreklere gün ışığı ulaştırmaya çalıştın. İnsanlar hep gün ışığı toplardı senin gönlünden avuç avuç. Otağın talan olmuş, dergâhında baykuş ötermiş. Oysa bu gönül, yıllardır senin huzur ikliminde bir kez daha güzellik soluklamak için nice düşler kurdu, nice sabretti...”

Geç vakitlerde yeniden ocak başına döndü Ocağın alevlerinin aydınlattığı duvara şu dörtlüğü yazdı.

*On yıl var ayrırım Kınadağı'ndan
Baba ocağından yar kucağından
Bir çiçek dermeden sevgi bağından
Huduttan hududa atılmışım ben*

Hafız, on yıldır sevdiklerinden yurdundan ayrıydı ama cephelerden getirdiği şan, onun tesellisiydi. On yıllık askerliğinde yenilgiler, yılgınlıklar, esaret olduğu gibi, nihayetinde verdiği mücadeleyle zaferin bir parçasıydı. Bu yeterdi kendisine.

Sabahleyin gün doğmadan yine yaylıyla yola koyuldular. Yanlarından deve kervanlarının ağır ağır geçmesi, Anadolu'da hayatın yeniden canlanmaya başladığının bir deliliydi. Araplıbeli'ne vardıklarında iklim ve mevsim değişmişti. Bembeyaz karlar ovayı aydınlatıyordu. Hafız titremeye başladı yavaş yavaş. Atlar hana vardığında arabadakiler yine ocağın başına üşüştüler.

Hafız, ocağın başından en son ayrıldı yine o gece. Her ne kadar yeniden umutlarını tazelemek istiyorsa da eriyen ciğerleri onu zorlamaya başlamıştı. Ocağın başındaki isli duvara bir şeyler daha yazdı ve uykuya daldı.

Gün doğmadan dondurucu soğukta yola koyulduklarında ocağın kenarında şu satırlar görülüyordu.

*Gönlümü çekse de yârin hayali
Aşmaya kudretim yetmez cibali
Yolcuyum bir kuru yaprak misali
Rüzgârın önüne katılmışım ben.*

Hava güneşli olmasına rağmen soğuktu. Uzakta bütün ihtişamıyla gökyüzüne boy veren, karla kaplı Erciyes'e bakıp gülümsedi. Zira bu dağı da aşarsa Maraş'a varacaktı. Ona uzun gelen bir yolculuktan sonra İncesu'ya vardılar.

Önü açık bir çukurun içine kurulmuş izlenimi veren İncesu'nun onu saran bir havası vardı. Askere giderken de burada konaklamış, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın yaptırdığı camide, huşu içinde namaz kılmıştı.

Atlar, hana çekilirken bu kez ocağın başına koşmadı Hafız. Akşam namazı okunmak üzereydi. Erciyes'in zirvelerinden inen soğuk, İncesu'nun çukuruna doluyordu. Şadırvanda titreyerek aldı abdestini. İnsanı tarihin ihtişamıyla tanıştıran, sarıp sarmalayan caminin içine girdi. Huşu içinde namazını kılıp dua etti. Rabbinden her şeyin hayırlısını diledi. Sonra, hemen caminin kenarına yapılmış olan buraların en ihtişamlı hanına girdi. Yine ocak başına vardı. Yanan ocağın alevleri yüzleri aydınlatırken, o yüzlerden birini tanıdı. Bağdaş kurmuş adamın sırtına dokundu:

– Gardaşım Ahmet!

Heyecandan gözlerinin içi parlıyordu. Bu kişi, babasının dergâhının hizmetkârı Topal Ahmet'ti. Ahmet, topal olduğu için askere alınmayanlardandı.

– Hafız! Gardaşım, bu sen misin?

Ahmet ilk bakışta onu tanıyamamıştı. Harp meydanlarında geçen bu on yıl Satılmış'tan çok şey alıp götürmüştü.

– He ya ede benim!

– Şükür kavuşturana.

Ahmet'e sarılmadı Hafız.

– Gardaşım seni çok özledim ancak sarılmasak daha iyi olur, dedi ve kesik kesik öksürdü.

Ahmet anlamıştı Hafız'ın derdini. Zira bu illet yaygındı ahali arasında. Sefalet, sıkıntı Anadolu insanını ciğerlerinden vurmıştu.

Daha soracakları vardı Ahmet'e. Fakat bu kavuşma anı, ocak başındakilerin de dikkatinden kaçmamıştı. Ahmet'le, hasret gidermelerinin ardından, ocağın başına kurulmuş olanlar o gece Hafız'a savaş anılarını anlattırdılar. Gecenin ilerleyen saatlerinde herkes yatağına çekilirken, Ahmet'le Hafız baş başa kaldılar.

– Anlat, dedi Hafız, gardaş anlat hele Maraş'ta ne var ne yok?

– Memlekette ne varsa Maraş'ta da o var gardaş. Ermeniler bildiğın gibi galeyana geldiler. Kimi çete kurup dağlara çıktı. Fransız'dan yüz bulup azgınlık ettiler anlayacağın.

– Sonra?

– Sonrası bildiğın gibi, Şam taraflarına gitti kimisi. Kimisi hâlâ sağda solda. Eski huzur kalmadı senin anlayacağın?

– Bir şey bildiğım yok gardaş anlat sen.

– Fransız'ı kovaladık şükür.

– Bilirim onu. Sonra?

– Şeyh Efendi'nin başına gelenleri de duymuşsundur, bunca zaman sonra.

– Onu da bilirim ama anamı merak ederim şimdi.

– Anan dayınlarda. Eyice olduğunu duymuştum en son.

– Şükür olsun. Kalanların durumu nicedir?

– Memleketin her bir tarafında olduğu gibi, Maraş'ta da ahali perişan, yokluk sefalet aldı başını.

Aslı, Hafız'ın içinde açmamış bir umuttu. Hafız, sözü Aslı'ya getirmek istiyordu. Öyle de yaptı.

– Hani şu sürekli dua istemeye dergâha gelen hasta kadın vardı?

– Dergâha onca hasta kadın gelirdi Hafız, ne bilem!
– Hani şu, yanında kızıyla gelen kadın, sana havale etmişim hani.

– Ha hatırladım.

– O kadın geçende, rahmete kavuştu.

– Yaa, Allah rahmet eylesin. Ya kızı ne oldu? Kimseleri yoktu bildiğim kadar?

– Gardeşim, ben senin yüreğinden akanları bilirdim. Sen gizlemiş olsan da bilirdim. Onca sıkıntı çekti Aslı. Onca taliplisi çıktı, lakin o hep bekledi. Senin öldüğün haberi geldi yıllar önce. Senin ölüm haberini almış olmasına rağmen evlenme yanlısı değildi kızcağız. Bu haberden altı ay sonra da emicesinin zulmüne dayanamadı daha. Bir emicesi varmış meğer. Anası öldükten sonra çıktı ortaya. Aslı'yı, bedel ödeyerek askere gitmeyen birine verdi. Kız, dergâha gelip şeyh Efendi'den yardım istedi, direndi uzun zaman. Şeyh Efendi, kızın emicesiyle uzun uzun konuştu. Ancak adam, başlık parasına tamah edip kızı verdi. Yok, yok, sattı dense yeridir.

Hafız için sözün bittiği yer burasıydı. Bu, yüreğinden yediği ikinci yağlı kurşun olmuştu. Sarsıldı, gözü karardı. Yorgun bakışlarla acı acı baktı Ahmet'e. İri iri damlalar döküldü yine yanaklarından aşağı. Yemen çöllerinde arkadaşlarının söylediği türküyü hatırladı. Türkünün mısraları, gözlerden dökülen yaş gibi hüznle döküldü dudaklarından:

Yemen yolu çukurdandır.

Karavanı bakırdandır.

Zenginimiz bedel verir,

Askerimiz fakirdendir.

Daha fazla konuşmaya mecali kalmamıştı Hafız'ın. Ahmet, onu yalnız bırakmak istedi. Halleşip odasına çekildi.

Hafız, bir müddet daha ocak başında kaldı. Onca cepheye düşmanın kurşunları bir şey yapamamıştı da bu haber, bir yağlı kurşun olup bir kez daha delmişti yüreğini. Umudun tükendiği andı. Aslında ciğerleri yeni bir umudu taşıyamayacak kadar bitap düşmüştü. Acı acı öksürdü yeniden. Bilmem kaçınıcı öksürüşüydü bu akşam. Cebinden çıkardığı bez parçasına bir kanlı balgam daha bıraktı.

Ocağın ateşi sönmeye yüz tutmuştu. Kendinden başka kimse kalmamıştı ocak başında. İçerisi sıcaktı ancak Erciyes'in kar soğuğu, olduğu gibi içine dolmuştu. Dile kolay on yıl, adını anmasa da yüreğinin bir kıyısında umut olarak duruyordu Aslı. O umut bir anda Erciyes'in karlarının altında kalmıştı. Acı acı öksürdü yine. Göğsü acıdı, yüreği acıdı.

Hafız, gecenin geç saatlerinde ocağın başındaki duvara şunları yazdı.

Garibim namıma "Kerem" diyorlar

Aslımı el almış harem diyorlar

Hastayım derdime verem diyorlar

Maraşlı Şeyhoğlu Hafız'ım ben

Hafız, hanın avlusuna çıktı. Ay mehtap halindeydi. Uzun uzun Ay'ı ve yıldızları seyretti o gece. Her nefes alıp verişinde ciğerleri daha fazla acımaya başladı. Kesik kesik öksürdü yine. Sonra yıldızlara bakıp, Ay'a bakıp söyleşmeye başladı, yıllar öncesinde olduğu gibi.

"Sevgili, ışıklı bir âleme girme vakti geldi. Bize cehennem nârı mı, cennet nuru mu bilemiyorum."

Bir lirik hüzüdü Hafız'ın yüreğindeki o gece. Erciyes'in doruklarından kopup gelen soğuk rüzgâr, veda makamında gecenin bağrına doluyordu.

Hafız'ı, o sabah uyandıramadılar. Lapa lapa yağan karın altında, Erciyes'in doruklarına bakan bayırdaki garipler

mezarlığına gömüldü Hafız. Arzdan arşa her şey beyazlığa teslim olmuştu. Kar, gökyüzünden yeryüzüne değil de yeryüzünden gökyüzüne yağıyordu ve sanki Hafız, kardan kanatlar takmışçasına Cennet-i Âla'ya yükseliyordu.

Kar durdu, ufuk açıldı...